

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA KEMALİST MİLLİYETÇİLİK VE
IRKÇI-TURANCI MİLLİYETÇİLİK ARASINDAKİ HEGEMONİK
İLİŞKİYİ TÜRKÇÜ DERGİLER ÜZERİNDEN OKUMAK**

DOKTORA TEZİ

Burhan AKÇADAĞ

Ankara, 2025

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA KEMALİST MİLLİYETÇİLİK VE
IRKÇI-TURANCI MİLLİYETÇİLİK ARASINDAKİ HEGEMONİK
İLİŞKİYİ TÜRKÇÜ DERGİLER ÜZERİNDEN OKUMAK**

DOKTORA TEZİ

Burhan AKÇADAĞ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Fatih KESKİN

Ankara, 2025

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA KEMALİST MİLLİYETÇİLİK VE
IRKÇI-TURANCI MİLLİYETÇİLİK ARASINDAKİ HEGEMONİK
İLİŞKİYİ TÜRKÇÜ DERGİLER ÜZERİNDEN OKUMAK

Burhan AKÇADAĞ

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fatih KESKİN

TEZ JÜRİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı İmzası

1- Prof. Dr. Fatih KESKİN

2- Prof. Dr. Cenk SARACOĞLU

3- Prof. Dr. Himmet HÜLÜR

4- Prof. Dr. Çınar ÖZEN

5- Dr.Öğr. Üyesi Reyhan ÜNAL ÇINAR

Tez Savunma Tarihi

22/01/2025

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Fatih KESKİN danışmanlığında hazırladığım “Türk Siyasal Yaşamında Kemalist Milliyetçilik Ve Irkçı-Turancı Milliyetçilik Arasındaki Hegemonik İlişkiyi Türkçü Dergiler Üzerinden Okumak (Ankara, 2025)” adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 22/01/2025

Burhan AKÇADAĞ

TEŞEKKÜR

Öncelikle yol gösterici ve cesaretlendirici yorumları ile tezimin yazılmasına, içeriğinin zenginleştirilmesine, bakış açımın genişlemesine yaşamsal katkılar sunan saygıdeğer hocam ve danışmanım Prof. Dr. Fatih Keskin'e hiçbir zaman esirgemediği gülyüzü ve içtenliğinden ötürü sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez yazım süreci boyunca gerek sağladığı kuramsal katkılar gerekse yaptığı çarpıcı yorumların yanısıra öğretici ve insancıl yaklaşımı ile tezime yadsınamaz katkılar sağlayan Prof. Dr. Cenk Saracoğlu'na minnettarım. İyimserliği, derinlikli çözümlenmeleri ve yapıcı eleştirileri ile bana yol gösteren hocam Prof. Dr. Himmet Hülür'e içten teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Can dost Ülkübey Özsoy'un destekleri olmasaydı bu teze başlamak ve bitirmek mümkün olmazdı. Ayrıca Yüce Erek Sahaf'ın sahibi değerli dost Zaim Gök'e kaynaklara erişmemdeki yardımları için ne kadar teşekkür etsem azdır. Tanımaktan ve birlikte çalışmaktan onur duyduğum can yoldaşlarım Gülçin Sağır Keskin ve İsmail Pişer varolsunlar. Bu süreçte her türlü sorumda yardımcı olan İLEF Gazetecilik Bölüm Sekreteri Adile Şahin'e minnettarlığımı ifade etmek isterim. Son olarak varlıklarıyla bana güç veren eşim Yasemin ve yaşama sevincim çocuklarım Enes ve Yağmur'a çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR LİSTESİ	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

IRKÇILIK- MİLLİYETÇİLİK

1. MİLLİYETÇİLİK VE ULUS	8
1.1. Milliyetçiliğin Çok Katmanlı Yapısı: Bir İdeoloji ve Söylem Olarak Milliyetçilik	8
1.2. Irkçılığın Evrimi: Kavramsal Yansımalar	13
1.3. Irkçılığın Tarihsel Kökenleri	16
1.4. Modern Kimlik İnşasında Irkçılık ve Milliyetçilik İkilemi.....	21
1.5. Milliyetçiliğin Düşünsel Kökleri ve Kuramsal Yönelimler	24
1.5.1. İlkçi Paradigma: Gelenekten Etnik Bağlara	24
1.5.2. Modernite ve Ulusal Kimlik: Çeşitlenen Yaklaşımlar	28
1.5.2.1. Tom Nairn: Eşitsizlik Coğrafyasında Milliyetçilik ve Kalkınma Diyalektiği.....	29
1.5.2.2. Ernest Gellner: Yüksek Kültürün Tekeli ve Ulusal Homojenlik Arayışı.....	30
1.5.2.3. Eric Hobsbawm: Geçmişin İnşası ve Yeniden İcat Edilen Ulusal Gelenekler	32
1.5.2.4. Miroslav Hroch: Ulusal Dirilişin Evreleri ve Toplumsal Hareketlerin Anatomisi	34
1.5.2.5. Benedict Anderson: Hayali Cemaatlerin Sınırları ve Ulusal Belleğin İnşası	35
1.5.2.6. Anthony D. Smith: Etnik Hafıza ve Kültürün Ulus Kurgusundaki Rolü	37
1.6. İdeolojik Kaynaklar: Etnik ve Sivil Milliyetçilik İkilemi	40
1.6.1. Etnik Milliyetçilik	40
1.6.2. Vatandaşlığa Dayalı Milliyetçilik	46
1.7. Türkiye Deneyiminin Çözümlemesi: Geçişkenlikler, Çatışmalar ve Özgünlükler	51

1.7.1. Kemalizm ile Irkçı-Turancı Milliyetçilik Arasında Çatışma Olduğunu Savunanlar	64
1.7.2. Kemalizm'in Irkçı-Etnisist Bir Öz Taşıdığını Savunanlar	66
1.7.3. Kemalizm ile Irkçı-Turancı Milliyetçilik Arasında Geçişkenlik Olduğunu Savunanlar	69

İKİNCİ BÖLÜM

KEMALİST HEGEMONYANIN İDEOLOJİK KURGUSU

2. KEMALİST HEGEMONYA	77
2.1. Türklük Anlatısının Kemalist Yorumu: Tarihsel ve İdeolojik Bağlam	78
2.2. Ulusun Yeniden İnşası: İmtiyazsız, Sınıfsız Kaynaşmış Bir Kitle	93
2.3. Ulusun Devletin Tüzel Kişiliğinde Temsili	111
2.3.1. Devlet Parti Bütünleşmesi: Siyasal Toplumun Hegemonik İnşası ...	115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KEMALİZM'İN TARİHSEL HEGEMONYA UĞRAKLARI

3. 1940'LAR KEMALİZMİ: HEGEMONİK STRATEJİLERİN YENİDEN İNŞASI.....	128
3.1. 1944 Yargılamaları: Kemalist Milliyetçilik ile Irkçı-Turancı Milliyetçilik Arasında Bir Kavşak	131
3.2. Tan Baskını: Muhalefet Üzerindeki Hegemonik Kontrol.....	138
3.3. Kore Savaşı: Kemalist İdeolojinin Anti-Komünist Eksene Eklemlenmesi ...	141
3.4. 6-7 Eylül Olayları: Milliyetçilik ve Ulusal Ötekileştirme Pratikleri	153
3.5. 27 Mayıs 1960 İhtilali: Kemalizm'in Devletin Koruyucu İdeolojisi Olarak Yükselişi	156
3.6. Altıncı Filo Protestoları ve Sol Muhalefet: İdeolojik Çatışmanın Dönüm Noktaları	165
3.7. 12 Mart 1971 Muhtırası: Kriz Dönemlerinde Hegemonyanın Yeniden Üretimi	172
3.8. Kıbrıs Barış Harekâtı: Milliyetçiliğin Militarizmle Harmanlanan Sembolizmi.....	178

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKLEMLEME VE DIŞLAMA PRATİKLERİ

4. İDEOLOJİNİN İŞLEYİŞ KİPLERİ.....	187
4.1. Kemalist İdeolojinin Eklemlenme Pratikleri.....	189
4.1.1. Anti-Komünizm'in Hegemonik Kullanımı	190
4.1.2. Devletin Yüceltimi: Devlet Kuruculuk Metaforu	200

4.1.3. Militarizm Vurgusu ve Otoritenin Yeniden Üretimi	207
4.2. Kemalist İdeolojinin Dışlama Pratikleri	211
4.2.1. Geçmiş Savunusu ve Tarihsel Meşruiyet	212
4.2.2. Ulusal Kimliğin Sınırları: Milliyet ve Aidiyet Kurguları.....	215
4.2.3. Irkçılıkla Mesafeli Konumlanma ve Ulus İnşası	220
4.2.4. Turancılığın İdeolojik Konumlanması: Dışlanma Dinamikleri.....	224
4.2.5. Radikallik Vurgusu ve Muhalefetin Marjinalleştirilmesi.....	230
4.2.6. Düşman İmgesi ve Tehdit Algısının İnşası.....	234
SONUÇ	246
KAYNAKÇA	253
ÖZET	274
ABSTRACT	276

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
EOKA	: Ethniki Organosis Kiprion Agoniston: Kıbrıslı Savaşçıların Millî Örgütü
FKF	: Fikir Kulüpleri Federasyonu
KTC	: Kıbrıs Türktür Cemiyeti
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	: Millî Selâmet Partisi
MTTB	: Milli Türk Talebe Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBC	: Türk Barışseverler Cemiyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKMD	: Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği
TMTF	: Türkiye Milli Talebe Federasyonu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

Bu tez, Türk Siyasal Yaşamında Kemalist milliyetçilik ve Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişkinin 1931-1975 yılları arasında yayımlanan *Atsız Mecmua*, *Orhun*, *Orkun* ve *Ötüken* dergilerinde ön plana çıkan ideolojik temalar üzerinden bütünlüklü bir şekilde nasıl ele alınıp çözümleneceğini, Türkiye’de Irkçı-Turancı ideolojinin biçimlenişinin nasıl bir muhalefet stratejisi oluşturduğunu konu almaktadır. Kemalizm’in, kuruluşuna, varlığına, kökenine, toplumsal ortaklıklarına ilişkin geliştirdiği anlatıların resmi ağızlardan ifade edilen söylemler üzerinden çözümlenmesini amaçlamaktadır. Çalışma, Kemalist Milliyetçilik ve Irkçı-Turancı milliyetçilik anlayışlarına yansıyan ideolojik temaların, Türkiye’deki siyasal ve toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini irdeleyerek, aralarındaki gerilimli ilişkiyi ve zaman zaman ortaya çıkan uzlaşma dinamiklerini ele almaktadır. Tez kapsamında, Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki ideolojik geçişkenlikler ve karşıtlıklar ayrıntılı biçimde incelenmiş, Kemalist milliyetçiliğin Türkçü ideolojiye karşı geliştirdiği eklemleme ve dışlama pratikleri, dönemin toplumsal ve siyasal bağlamında değerlendirilmiştir.

Tezin ana sorunsalı, Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki ilişkinin basit bir çatışma ekseninde ele alınamayacağını ortaya koymaktadır. Aksine, bu iki ideolojik varyant arasındaki hegemonik ilişki, kimi zaman çatışma kimi zaman da geçişkenlikler içeren karmaşık bir etkileşim süreci olarak değerlendirilmiştir. Kemalist milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi ideolojisi olarak ulusal kimlik inşasında belirleyici bir rol oynarken, Irkçı-Turancı milliyetçilik ise bu hegemonik yapıya karşı bir alternatif ve muhalif bir ideolojik bağlam sunmuştur. Ancak, bu ideolojik karşıtlık, zaman zaman stratejik ödünleşmelere ve Kemalizm’in Irkçı-Turancı milliyetçiliğin belirli unsurlarını bünyesine eklemlediği bir geçişkenlik sürecine de

sahne olmuştur. Kemalizm, toplumsal düzeni kurarken, Irkçı-Turancı milliyetçiliğin bazı unsurlarını soğurarak kendi hegemonik yapısını güçlendirmiş; aynı şekilde Irkçı-Turancı milliyetçilik de Kemalizm'e eklemlenmiştir.

Tezin özgün katkısı, Kemalizm ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişkiye dair literatürdeki eksiklikleri gidermeye yönelik bir çaba sunmasıdır. Mevcut çalışmalarda genellikle ya tamamen çatışmacı ya da ilişkisizlik bağlamında ele alınan bu ilişki, tezde daha kapsamlı bir şekilde, hem gerilim hem de uzlaşım dinamiklerini barındıran çok boyutlu hegemonik bir süreç olarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın sunduğu sonuçlar, Türkiye'de milliyetçilik olgusunun farklı ideolojik varyantlarının karşılıklı eklemlenme ve dışlanmalar içinde nasıl yeniden üretildiğini ve biçimlendiğini gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak, bu çalışma, Türk siyasal yaşamında milliyetçilik kavramının farklı ideolojik yorumlarını inceleyerek, Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki ideolojik gerilim ve uzlaşım dinamiklerinin tarihsel bağlamda nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu inceleme, Türk siyasal yaşamındaki ideolojik çeşitliliği ve farklı milliyetçilik anlayışlarının dinamiklerini daha derinlemesine anlamamıza olanak tanımaktadır.

Bu çalışmada, Thompson'un derin yorumsamacılık yöntemi benimsenmiştir. Thompson, derin yorumsamacılığı kültür, ideoloji ve kitle iletişimi çalışmalarındaki tartışmaları derinleştirmek ve zenginleştirmek amacıyla bir yöntemsel çerçeve olarak geliştirmiştir. Derin yorumsamacılığın çıkış noktası, araştırma nesnemizin "önceden yorumlanmış bir alan" (Thompson, 2013:315) olduğuna ilişkin iddiadır. Bu yöntemin önemli bir başka yönü ise tarihsel materyalizm ile kültürel çözümlemeyi uyum içerisinde bir araya getirmedeki yetkinliğidir. Kemalist Milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişkiyi Türkçü dergiler üzerinden çözümlerken, derin yorumsamacılığın çok katmanlı yapısı geniş bir hareket olanağı sağlar. Thompson, yönteminin temel dayanaklarını üç ana başlıkta toplamaktadır: Sosyo-tarihsel analiz,

ideoloji analizi ve yorumlama ve yeniden yorumlama süreçleri. Bu yaklaşım, toplumsal ve tarihsel bağlamın incelenmesi, ideolojik yapıların çözümlemesi ve metinlerin anlamlarının çeşitli açılardan yeniden değerlendirilmesini kapsamaktadır (Thompson, 2013:325-331). Bu üç temel sacayağı birlikte kullanıldığında, anlamlı ve derinlemesine sonuçlar elde edilmesine katkı sağlar.

Derin yorumsamacı yaklaşımın ilk aşaması olan sosyo-tarihsel analiz, üç temel düzeyde ele alınabilir: zamansal ve mekânsal ortamların belirlenmesi, etkileşim alanlarının açığa çıkarılması ve toplumsal kurumların çözümlenmesi. Bu düzeyler, sembolik biçimlerin üretildiği tarihsel-toplumsal sürecin farklı boyutlarını temsil eder. Zamansal ve mekânsal konumlandırma, inceleme nesnesinin hangi zaman diliminde ve mekânda var olduğunu, tarihsel süreçte hangi yere sahip olduğunu belirlemeyi amaçlar. Thompson, sembolik biçimlerin anlamlandırılmasında, bu biçimlerin “yaratıldığı ve anlam kazandığı” özgün zamansal ve mekânsal koşulların yaşamsal bir rol oynadığını belirtmektedir (Thompson, 2013:323). Etkileşim alanları, bireyler arasındaki ilişkilerin ve bu bireylerin sahip olduğu fırsatların nasıl şekillendiğini ortaya koyar. Thompson, etkileşim alanlarını bireyler arasındaki bağları ve bu bağların sunduğu olanakları biçimlendiren bir “konumlar dizgesi ve yörüngeler sistemi” olarak ele alır (Thompson, 2013:323). Toplumsal kurumlar düzeyi, toplumsal ilişkiler ağını kavramada temel bir işlev görür. Thompson, toplumsal kurumları “görece dengeli normlar ve kaynak kümeleri” olarak tanımlar ve bu kurumların etkileşim alanlarını “sabitleme, değiştirme veya yeniden yapılandırma” işlevlerini yerine getirdiğini vurgular. Dolayısıyla toplumsal kurumlar, hem etkileşim alanlarının düzenlenmesinde hem de toplumsal ilişkilerin sürdürülebilirliği ve yeniden üretiminde kritik bir konuma sahiptir (Thompson, 2013:324). Tarihsel ve toplumsal bağlamdan soyutlanamayan sosyo-tarihsel analiz, anlam barındıran nesnelere ve ifadeleri, karmaşık bir toplumsal sistemin bileşenleri olarak inceler. Bu bağlamda, bu nesne ve ifadelerin, eklemlenmiş bir yapıya

sahip “toplumsal yapılar” olduğu vurgulanır (Thompson, 2013:326). Sosyo-tarihsel analizin temel amacı, sembolik biçimlerin üretim, dolaşım ve alımlanma koşullarını toplumsal ve tarihsel açıdan incelemektir (Thompson, 2013:323). Bu yaklaşımla, Kemalist Milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişki, Türkiye’nin belirli bir döneme ait siyasal tarihinin, düşünsel yapısının ve toplumsal çelişkilerinin yeniden değerlendirilmesine olanak verir.

Yöntemin ikinci aşamasını, biçimsel ve söylemsel analiz oluşturur. Thompson, söylem analizinin sembolik biçimlerin incelenmesinde belirleyici bir öneme sahip olduğunu vurgular. Sembolik biçimler, üreticilerin belirli kuralları ve kaynakları kullanarak gerçekleştirdikleri yerleşik eylemlerin ürünleri olup, belirli bağlamlarda üretilir ve bir şey hakkında söylemde bulunma iddiası taşır (Thompson, 2013:326). Bu nedenle, ideoloji yorumuyla zenginleştirilmiş bir söylem analizinin, bu çalışma için daha işlevsel bir yöntem sunduğu düşünülmektedir. İdeoloji incelemesi, toplumsal dünyayı oluşturan bireylerin gündelik bakış açılarının ötesine geçen bir bağlam sunar. Bu süreç, tahakküm ilişkilerinin yapılandırılma ve sürdürülme yollarını çözümlenmeyi hedefler. İdeolojinin yorumlanması, bireylere sembolik formları farklı bir bakış açısıyla değerlendirme fırsatı verir. Böylelikle, bireylerin gündelik anlayışlarının ötesine geçilerek, onları çevreleyen güç ve hakimiyet ilişkilerini sorgulayan sorgulayıcı bir düşünme süreci devreye girer (Thompson, 2013:37-38). Bu bağlamda, ideolojinin yorumu tahakkümün eleştirisi olarak değerlendirilebilir ve güç ile tahakküm ilişkilerine dair eleştirel düşünmeyi teşvik eder. Thompson, ideolojinin beş işleyiş kipinden söz eder: meşrulaştırma, taslama, birleştirme, parçalama ve şeyleştirme (Thompson, 2013:335). Bu işleyiş kipleri, ideolojik analizde dönemin toplumsal olaylarını anlamayı ve bu olayların altında yatan koşulları kavramayı sağlar. Bu çerçevede, *Atsız Mecmua*, *Orhun*, *Orkun* ve *Ötüken* dergilerinde işlenen temalar ve bu temaların ideolojik altyapısı incelenmiştir. Dergilerdeki yazılardan derlenen kavramsal temalar eklenme ve

dışlanma pratikleri bağlamında sınıflandırılmış ve bu içerikler ideolojik bir anlatı olarak değerlendirilmiştir. Böylece, bu dergilerin içeriklerinde ideolojinin belirli işleyiş kiplerinin izleri sürülmüştür. Sonuç olarak, *Atsız Mecmua*, *Orhun*, *Orkun* ve *Ötüken* dergilerinde yer alan temaların çözümlenmesi, metinlerin içinde saklı bulunan toplumsal ilişkileri açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu çözümlenme, aynı zamanda dönemin toplumsal yapısı içerisinde konumlanan Irkçı-Turancı milliyetçilik ile Kemalist milliyetçilik arasındaki çatışma alanlarını da ortaya koymayı hedeflemektedir.

Derin yorumsamacı yaklaşımın üçüncü ve son aşaması yorumlama ve yeniden yorumlama sürecidir. Thompson, bu aşamanın eleştirel potansiyelin açığa çıkarılması açısından zorunlu olduğunu savunur. Bu aşamada, anlamın nasıl yeniden inşa edildiği ve analizin bir parçası haline getirildiği üzerinde durulmaktadır. Yeniden yorumlama süreci, sosyo-tarihsel analiz ve söylem analizine dayanarak, belirli tarihsel ve toplumsal koşullarda üretilip dağıtılan sembolik biçimlerin anlamlandırılma yollarını çözümlenmemizi sağlar. Yorumlama süreci, sosyo-tarihsel ve biçimsel analizlerden elde edilen bulgulara dayansa da, bu analizlerin ötesine geçen yapay bir yapılandırma süreciyle genişletilir (Thompson, 2013:34). Sosyo-tarihsel ve biçimsel analizler, sembolik biçimin toplumsal koşullarını ve yapısal özelliklerini aydınlatmak için kullanılmıştır. Yorumlama süreci, sembolik biçimin anlamını, temsil ettiği bileşenleri ve ilişkilendiği konuları derinlemesine analiz ederek bu anlam katmanlarını gün yüzüne çıkarır. Böylece sembolik biçimler, belirli bir tarihsel-toplumsal bağlamda yeniden ele alınır ve eleştirel bir yorum geliştirilir (Thompson, 2013:34). Bu aşama, yalnızca sembolik biçimlerin mevcut toplumsal koşullar içerisindeki anlamlarını çözümlenmekle kalmaz, aynı zamanda bu anlamların nasıl yeniden üretildiğini ve farklı gözlemlerle nasıl yorumlanabileceğini de ortaya koyar. Bu bağlamda, önceki analizlerden elde edilen bulguların yeniden yapılandırılması, sembolik biçimlerin neyi temsil ettiği ve bu temsillerin nasıl işlediği konusunda daha derin bir anlayış geliştirilmesine katkı sağlar.

Tez, dört bölüm olarak düzenlenmiştir. İlk bölümün ana hedefi, ileride yapılacak çözümler için bir kavramsal temel oluşturmaktır. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle ırkçılık ve milliyetçilik kavramlarının çözümlenmesi üzerine odaklanılmıştır. Bu tartışma ile paralel olarak, milliyetçilik kuramlarının temel önermeleri ele alınmıştır. Daha sonra, Kemalizm ve Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişki, sivil-etnik milliyetçilik sorunsalı bağlamında ele alınmaya ve çözümlenmeye çalışılmıştır.

Tezin ikinci bölümü, Kemalist hegemonyanın çözümlenmesine odaklanmıştır. Kemalist hegemonya üç temel önerme üzerine kurgulanmıştır. İlk olarak Kemalist milliyetçiliğin Türklük kurgusu Osmanlı'ya açıktan bir karşı çıkış ve reddi miras temelinde var edilmiştir. İkincisi, Türklük imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir millet kurgusu üzerinden yeniden üretilmektedir. Üçüncüsü, Türk Milleti Türk ulusuna ait olan devlet tarafından temsil edilmektedir. Kemalizm'in, kuruluşuna, varlığına, kökenine, toplumsal ortaklıklarına ilişkin geliştirdiği anlatılar resmi ağzılardan ifade edilen söylemler üzerinden okunmaya çalışılmıştır.

Tezin üçüncü bölümü, Kemalist milliyetçilik ve Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişkinin tarihsel-toplumsal bağlam içine yerleştirilerek çözümlenmesine ayrılmıştır. Kemalizm'in kendi hegemonyasını siyasal toplum içinde nasıl kurduğu, hegemonyasını meşrulaştırırken Irkçı Turancı milliyetçiliği kendine ekleme ve kendinden dışlama pratiklerine düzen içi siyasal partiler, devlet kurumları ve bürokrasi üzerinden nasıl başvurduğu ve bu kurguyu yeniden hangi ödünleşmeler ve karşıtlıklar üzerinden ürettiği 1940'lardan 1970'lerin ortasına uzanan süreçte Kemalizm'in dönemsel hegemonya uğraklarına yoğunlaşarak çözümlenmiştir.

Dördüncü bölümde, Kemalizm'in Irkçı-Turancı milliyetçiliği ne zaman, hangi bağlamlarda ve hangi sembolik stratejilerle kendine eklediği ve dışladığı araştırılmıştır. Irkçı Turancı milliyetçilik ile Kemalizm arasındaki salınımlı ilişkinin hangi görüngü, işleyiş, mantalite, nosyonlar üzerinden *Atsız Mecmua*, *Orhun*, *Orkun* ve

Ötüken dergilerine yansımakta olduğu Thompson'ın ideolojinin işleyiş kipleri modelinden yararlanılarak aranmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

IRKÇILIK- MİLLİYETÇİLİK

Bu bölümün ana hedefi, ileride yapılacak çözümler için bir kavramsal temel oluşturmaktır. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle ırkçılık ve milliyetçilik kavramlarının çözümlenmesi üzerine odaklanılacaktır. Bu tartışma ile paralel olarak, milliyetçilik kuramlarının temel önermeleri ele alınacaktır. Daha sonra, Kemalizm ve İrkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişki, sivil-etnik milliyetçilik sorunsalı bağlamında ele alınmaya ve çözümlenmeye çalışılacaktır.

1. MİLLİYETÇİLİK VE ULUS

Milliyetçilik, tanımını üzerinde genel bir uzlaşma olmayan, çeşitli görüş ayrılıklarını barındıran bir kavramdır. Milliyetçiliğin doğası üzerine yapılan tartışmalar, bu kavramın doğal ve verili bir olgu olmadığını işaret etmektedir. Özellikle, milliyetçiliğin bir ideoloji olup olmadığı konusu, bu tartışmaların merkezinde yer alır ve bu çalışmanın ilgi alanına girmektedir. Milliyetçiliğin ideolojik bir yapıya sahip olması, ulusal kimliğin ve ulus kavramının içeriğinin nasıl şekillendirildiği konusuna derinlemesine bir bakış açısı sunar. Bu ideolojik yapı içinde, ulus kavramının bir kurgu mu yoksa tarihsel bir gerçeklik mi olduğu tartışmaları da önem kazanır.

1.1. Milliyetçiliğin Çok Katmanlı Yapısı: Bir İdeoloji ve Söylem Olarak

Milliyetçilik

Milliyetçilik, modern dünya tarihinin en etkili ve tartışmalı ideolojilerinden biri olarak kendini göstermektedir. Temel olarak, belli bir ulusun veya etnik grubun kültürel, tarihsel ve coğrafi bağlarını vurgulamakta ve bu bağların bireylerin kimliklerini şekillendirmede merkezi bir rol oynadığı düşüncesine dayanmaktadır.

Milliyetçilik, 19. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkışından bu yana, devletlerin kuruluş süreçlerinden, politik sınırların çizilmesine, toplumsal hareketlerden, uluslararası ilişkilere kadar birçok alanda etkili olmuştur. Bu ideoloji, bir yandan ulusal birlik ve beraberlik duygusunu güçlendirirken, diğer yandan da etnik ve kültürel çeşitliliğe karşı ayrımcılık ve dışlama gibi olumsuz sonuçları özünde taşıyabilmektedir. Milliyetçiliğin bu çift yönlü doğası, onu hem birleştirici bir güç olarak hem de toplumsal çatışmaların ve bölünmelerin kaynağı olarak ön plana çıkarır.

İlkin, milliyetçilik bir ulusun üstünlüğünü savunan siyasal ve kültürel ideolojileri içeren bir değerlendirme biçimi olarak ele alınabilir. Bu ideolojiler genellikle akımlarla ve devlet politikalarıyla ilişkilendirilse de, bu zorunlu bir koşul değildir. Bu anlamıyla milliyetçilik, ahlaki bir boyut kazanır. Ulusal sınırlar devlet sınırlarıyla uyumlu olmalıdır veya bir ulusun üyeleri, ulusal ahlaki değerlere uymakla yükümlüdür. Bu ahlaki yaptırımlar, etnik temizlik, “ulusal arınma saplantısı” ve “yabancı karşıtlığı” gibi davranışların sergilenmesine yol açabilmekte; bir ulusun aşırı sadakati ile ilişkilendirilebilmektedir (Calhoun, 2012:7-8). Avrupa’da ulus kavramı, genellikle hâkim sınıfların elinde bir dengelenme ve restorasyon aracı olarak işlev görürken, Avrupa dışındaki coğrafyalarda, özellikle sömürge ve yarı-sömürge durumundaki ülkelerde, ulus kavramı ezilen ve baskı altındaki gruplar için, değişim ve devrimin bir aracı olarak işlev görmektedir. Hardt ve Negri’ye göre, (2003: 126-127) ulus kavramının bu ikili doğası, iç ve dış dinamikler arasındaki çelişkiyi yansıtır. Dışsal olarak, ulus, emperyalist güçlere ve ekonomik, politik ve ideolojik baskılara karşı savunma hattı olarak işlev görür. Bu, bağımlı ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkının, aslında hâkim güçlerin kontrolünden çıkma hakkı olduğunu gösterir. İçsel olarak ise, ulus kavramı, ulusal kimlik, birlik ve güvenlik adına, iç farklılıkları ve muhalefeti bastırmak için kullanılabilir.

Milliyetçiliğin ideolojik bir karaktere sahip olup olmadığı konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bazı analistler, milliyetçiliği yalnızca bir duygu veya kimlik olarak değerlendirirken, diğerleri onu bir ideolojik yapı olarak tanımlarlar. Marksist bir bakış açısından, milliyetçilik, sınıf mücadelesi bağlamında ele alınan bir ideoloji olarak görülebilir ve kapitalist işleyişin sınıfsal sömürsünü maskeleyerek için kullanılan bir araç olarak ele alınabilir (Freeden, 1998:749). Milliyetçi politikaların büyük bir bölümünün belirli karşıtlıklar üzerine inşa edildiği Delannoi tarafından öne sürülmektedir. Avrupa bağlamında bu karşıtlıklar, kilisenin otoritesine, eski rejime, enternasyonalist Komünizme, modernleşmeci Batı'ya ve küresel emperyalizme karşı gelişen hareketler şeklinde somutlaştırılmaktadır. Bununla birlikte, milliyetçiliği yalnızca bir "tepki hareketi" olarak değerlendirmek yetersiz kalmaktadır. Farklı bağlamlarda verilen bu tepkiler, milliyetçiliğin tek bir ideolojik yapı olarak tanımlanmasını zorlaştırmakta ve onun daha çok diğer ideolojilerle eklemlenerek melez bir nitelik kazandığını göstermektedir (Delannoi, 1998:33).

Michael Freeden, milliyetçiliğin belirli bir ideoloji olarak kabul edilebilmesi için gereken kriterleri karşılamadığını savunmaktadır (Freedon, 1998:749-751). Freeden'a göre, milliyetçilik, toplumsal adalet, kaynakların dağılımı ve çatışma yönetimi gibi önemli konulara doyurucu yanıtlar sunamaz ve bir ideoloji olarak kabul edilebilmesi için gerekli düşünsel çerçeveyi sağlamaz. Bu yüzden, milliyetçilik en fazla "zayıf merkezli bir ideoloji" olarak adlandırılabilir. Freeden, milliyetçiliği, diğer ideolojilerin bir bileşeni olarak varlığını sürdüren ve kendisini geniş düşünsel bağlamlardan keyfi olarak ayıran bir ideoloji türü olarak görür. Böylece, milliyetçilik diğer ideolojilerle etkileşim halinde olan ve onları etkileyen bir yapı olarak değerlendirilir.

Balibar ise, milliyetçiliği tanımlamanın ve kavramsallaştırmanın güçlüğüne dikkat çeker: Ulus ya da millet olgusunun moderniteye özgü olduğu tartışmasızdır; ancak milliyetçiliğin "koşullu doğası," bu kavramın hem tanımlanmasını hem de

kavramsal sınırlarının net bir şekilde çizilmesini oldukça karmaşık hale getirmektedir. Milliyetçilik, genellikle yurttaşlık, popülizm, etnosentrizm, yabancı düşmanlığı, şovenizm, jingoizm ve emperyalizm gibi kavramlarla sıkı bir ilişki içerisinde değerlendirilmekte, ancak bu kavramlardan tam anlamıyla ayrıştırılamamaktadır (Balibar, 2007:62). Milliyetçilik ile diğer kavramlar arasındaki sınırların net bir şekilde çizilememesi, milliyetçiliğin yapısal olarak belirsiz ve esnek bir niteliğe sahip olmasını sağlamaktadır. Bu esneklik, milliyetçiliğin programatik bir içeriğinin olmamasıyla birleşerek, onun ortaya çıktığı toplumsal bağlamlarda geniş taban oluşturmaya katkıda bulunur (Hobsbawm, 2014:209). Bu taban, milliyetçi ideolojinin hem siyasal hem de siyasal olmayan yönlerini barındıran çift yönlü doğasından kaynaklanmaktadır.

Milliyetçilik düşüncesi, tarihsel ve kültürel açıdan değerlendirildiğinde, yalnızca bir ideoloji olmanın ötesinde, güçlü bir söylem olarak da ön plana çıkar. Bu söylem, ulusal kimlik, kültürel miras ve toplumsal aidiyet gibi temalar etrafında biçimlenir ve bireylerin, toplulukların ve hatta devletlerin dünya görüşünü ve politikalarını derinden etkiler. Milliyetçilik, bir yandan ulusal birlik ve beraberliği pekiştirirken, diğer yandan farklılık ve çeşitliliği nasıl algıladığımızı da belirler. Bu söylem, siyasal liderler, medya ve eğitim sistemleri tarafından yayılarak, toplumun genelinde ulusal değerlerin ve hedeflerin benimsenmesini özendirilmektedir.

Milliyetçi söylemin, ulusal çıkarları ve değerleri her şeyden üstün tutan, milleti tek meşruiyet kaynağı olarak gören ve dünyayı iki kutuplu bir yapıya ayıran üç temel özelliği vardır. Bu özelliklerden ilki, milliyetçiliğin milleti ve onun çıkarlarını her türlü diğer çıkar ve değer üzerinde tuttuğunu belirtmesidir. İkinci özellik, milliyetçiliğin, milleti tek meşruiyet kaynağı olarak kabul ederek, normal şartlarda kabul edilemeyecek veya suç sayılabilecek davranışlara, “millet adına” yapıldığı gerekçesiyle hoşgörü gösterilmesini ifade etmektedir. Üçüncü olarak, milliyetçilik söylemi, dünyayı “biz” ve “onlar” ya da “dost” ve “düşman” gibi temel ikili karşıtlıklar üzerine inşa eder. Bu

söylem, kimliklerin ve zıt kimliklerin oluşturulmasını mümkün kılarken, aynı zamanda bu ayrımları sürekli olarak yeniden üreterek toplumsal ve siyasal hayatta varlığını sürdürür (Özkırımlı, 1999:267). Bu özellikler, milliyetçiliğin, ulusal kimliği ve aidiyeti belirleyen temel dinamikler olarak işlev gördüğünü göstermektedir.

Craig Calhoun, milliyetçiliği bir söylem olarak değerlendirmekte ve ulusların oluşumunu ve varlığını sürdürmesini, bireylerin ve toplulukların kolektif kimlik oluşturma, ortak projeler için seferber olma ve hem bireyleri hem de uygulamaları değerlendirme süreçleri üzerinden açıklamaktadır. Calhoun'a göre, bir ulusun temelini, bu ulusa ait insanların ortak inançları, hedefleri ve pratikleri oluşturur. Bu, kolektif bir kimlik yaratma sürecidir ve bu süreç, ulusun kendini tanımlama ve diğerleri tarafından tanınma biçimlerini içerir (Calhoun, 2012:7). Milliyetçi söylem, içsel ayrımlara odaklanmadan, her türlü kategoriden insanın ulusal kimliğin bir parçası olduğunu öne sürer. Bu ideali, tipik olarak, her bireyin doğrudan doğruya ulusunun bir üyesi olduğu bir model olarak sunmaktadır. Öte yandan, akrabalık ve soydaşlık söylemi, toplumu birbiriyle çakışan ve çeşitli dilimlerden oluşan bir yığın olarak tanımlar. Bu yaklaşım, toplumu, içinde herhangi birinin diğerlerine karşı bir üstünlüğü olmayan, çoğul ve kesişen farklı parçaların bir bütünü olarak betimlemektedir (Calhoun, 2012:56).

Alan Finlayson da milliyetçiliği bir siyasal ideoloji olmak yerine, tarihsel ve toplumsal ilişkilere dair bir anlatı sunan ve bu anlatıyı bir ideolojinin araçlarıyla gerçekleştiren söylemsel bir araç olarak tanımlamaktadır (Finlayson, 1998:102-104). Finlayson'a göre, milliyetçilik, ideolojilerin farklı türlerinin ortaya çıkmasına olanak tanır ve her ideoloji, milliyetçilik söylemi aracılığıyla kendini toplumlara, zamana ve mekâna uyarlamaya veya yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Bu nedenle milliyetçilik, ideolojilerin esnek bir şekilde adapte olmasına ve güncellenmesine olanak sağlamaktadır.

Milliyetçilik, hem bir ideolojik yapı hem de etkili bir anlatı olarak modern dünyanın siyasal yapı taşlarından biri olmuştur. Bu düşünce, ulusların oluşumundan siyasi sınırların belirlenmesine, kültürel kimliklerin inşasından toplumsal bütünlüğün pekiştirilmesine kadar geniş bir yelpazede etki göstermiştir. Milliyetçilik ideolojisi, bir yandan ulusal bağımsızlık ve özgürlüğün savunulması gibi olumlu yönleriyle ön plana çıkmış, diğer yandan ise etnik ayrımcılık ve şovenizm gibi olumsuz sonuçlarıyla eleştirilmiştir. Söylem olarak milliyetçilik ise, toplumlar arası etkileşimde ve bireylerin kimlik algısında belirleyici bir rol oynamıştır. Tarih boyunca, bu ideoloji ve söylem birçok toplumda birleştirici bir güç olurken, bazı durumlarda çatışma ve bölünmeye de yol açmıştır. Bu karmaşık ve çok boyutlu doğası, milliyetçiliğin sürekli bir eleştiri ve değerlendirme konusu olmasını sağlamakta ve gelecekteki toplumsal dinamikler üzerinde etkili olmaya devam edeceğini göstermektedir. Bu nedenle, milliyetçiliği hem ideolojik hem de söylemsel açıdan kavramak, modern dünya düzenini ve toplumların iç içe geçmiş yapılarını anlamak için yaşamsal bir öneme sahiptir.

1.2. Irkçılığın Evrimi: Kavramsal Yansımalar

Başlangıçta Avrupa'nın tarihi ve ulusal yapısını anlatmak amacıyla kullanılan ırk kavramı, zamanla ulusal devletlerdeki grupların tanımlanmasında kullanılmaya başlanmıştır. Sonraları bu kavram ulusal mitolojilerin yaratılmasında önemli roller oynamıştır (Miles, 2000:47). Irkçılık, tarih boyunca farklı biçimlerde ve farklı toplumlarda kendini göstermiş, değişen sosyo-politik ve ekonomik koşullarla birlikte evrilmiştir. Avrupa dışındaki toplulukları biyolojik olarak küçümseyen ve “Öteki” olarak adlandıran “ırk” söylemi, sömürgecilik dışında Avrupa içinde de nüfusları ayırtmak ve ulusal düzeyde “Ben” ile “Öteki” arasındaki ilişkiyi kurmak için Avrupalı güçler tarafından kullanılmıştır (Miles, 2000:158). Klasik ırkçılık, toplumsal grupları ırksal bir ast-üst ilişkisi çerçevesinde sıralamaya dayanır. Jones, ırkçılığı, “bir kişinin kendi ırkını diğerlerinden üstün görme düşüncesi ve bu düşünceye eşlik eden

davranışlar” olarak açıklamaktadır. Bu düşünce, ırksal farklılıkların biyolojik temellere dayandığını ve değişmez olduğunu savunur (Somersan, 2004:43). Etienne Balibar da ırkçılığı, korunma ya da ayırım kurgusuna eşlik eden söylem, temsil ve pratikleri içeren bir düşünce sistemi olarak değerlendirmektedir:

Irkçılık-gerçek bir “bütüncül toplumsal görüngü”-farklılık işaretlerinin (isim, derinin rengi, dinsel ibadet) etrafında eklenen ve korunma ya da ayırım hayalinin (toplumsal bünyeyi arılaştırma, “kendi”, “biz” kimliğini her türlü melezleşme, karışma ve istiladan koruma zorunluluğu) zihinsel ürünleri olan söylemlerde, temsillerde ve pratiklerde (şiddet, hor görme, hoşgörüsüzlük, aşağılama, sömürü biçimlerinde) kayıtlıdır. Böylece (psikolojisi, saplantılı karakter yapısının ama aynı zamanda “akıldışı” çelişikliğin anlatımına bağlı olan) kimi duygulanımlar düzenler; bunu, onlara “nesne”leri açısından olduğu kadar “özne”leri açısından da klişeleşmiş bir biçim vererek yapar (Balibar, 2007: 27- 28).

Anderson ise ırkçılığın kökenini "ulus"ta değil, "sınıf"ta, özellikle de “yöneticilerin kutsallık ve seçkinlik ya da soylu kan söylemleri” ile “soylular arasındaki üremenin sürdürülmesi” anlayışında aramaktadır (Anderson, 2017:167). Liderler, akrabalık bağlarının ulusun saflığını korumak için önemli olduğunu vurgularlar. Özellikle, kız kardeşlerin yabancı kişilerle evlenmesinin ulus kanının berraklığını tehdit edebileceği konusunda uyarılarda bulunur ve insanları "erkek kardeşlerine" sadakat göstermeye çağırır. İnsanlar, uluslarını bir aile gibi düşünürler, aralarında bir tür kan bağı olduğunu ima ederler (Calhoun, 2012:53). Miles, ırk kavramının yalnızca biyolojik bir temele dayanmadığını, aynı zamanda ideolojik bir yapıya sahip olduğunu vurgular. Ona göre, ırk kavramı, bireyleri bir ulusal devletin politik toplumuna dahil etme veya dışlama sürecinde kullanılan bir ideolojik araçtır. Miles, "ırksallaşma" ve "ırkçılık" kavramlarının, toplumdaki insanların kimliklerinin ve yerlerinin tanımlanmasında kullanıldığını belirtir. Bu süreç, bireylerin belirli bir ulusal ya da etnik kimlikle özdeşleştirilerek onların toplumsal pozisyonlarının ve ilişkilerinin şekillendirilmesi anlamına gelmektedir (Miles, 2000:180). Miles, ırk kavramının bu şekilde kullanımının, toplumsal yapıları ve ilişkileri etkileyen güçlü bir ideolojik boyut taşıdığını vurgular.

Sosyolojik perspektiften, önyargı ve ırkçılık arasındaki farkın belirgin olarak ayrıştırılması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Çok sayıda sosyolog, önyargının genellikle sözel düzeyde sınırlı kaldığını, buna karşın ırkçılığın hem tutum hem de davranış boyutuna sahip olduğunu belirtir. Bu ayrım, önyargının daha çok bireysel düzeyde kaldığına, ırkçılığın ise toplumsal ve/veya kurumsal bir olgu olarak ortaya çıktığına işaret etmektedir (Somersan, 2004:42). Çağdaş literatürde "ırkçılık" teriminin kökenlerini incelemek, maddi toplumsal gerçekliklerin tarihini değil, bu gerçeklikleri meşrulaştırmak için geliştirilen bir düşünce sisteminin evrimini takip etmeyi gerektirir (Cox, 2018:516). Bu yönüyle kuramsal ırkçılık, dönüşüm ile değişmezlik, yinelenme ve yazgının ideal bir sentezini temsil etmektedir. Bu ırkçılık anlayışı, sürekli olarak yeniden keşfediliyormuş gibi görünen; insanlığın hayvani köklerinden sonsuza kadar yükselmiş gibi görünse de aslında her zaman hayvani kökenlerin etkisinin tehdidi altında olan insanlığın bir sırrını içerir. Bu nedenle, ırkçılık kuramsal bir yaklaşım olarak kültürel göstergeler yerine onları mirasa, soyun devamına veya kök salmaya bağlama eğilimindedir (Balibar, 2007:78). Irkçılık, ideolojik olarak, siyasal güç ve ekonomik hâkimiyetin güçlendirilmesinde de önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, etnik aidiyetlerin ve ırk kategorilerinin gelişimi, modern çağın ve özellikle Avrupa'daki sömürgeci güçlerin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Afrika, Asya ve Yeni Dünya'daki ülkeler üzerindeki etkileriyle yakından ilişkilidir. Bu etkileşim, son üç yüzyılı kapsayan bir süreci içermektedir. Amerika'da gerçekleşen köle ticaretinin, büyük doğal kaynakları işlemek amacıyla bir emek gücü sağlama yönteminden öteye gitmediği gerçeği, çoğu zaman açık olmasına rağmen göz ardı edilir. Bu ticaretin temelinde, Kızılderililerin veya Zencilerin fiziksel özellikleri veya kafatası hacimleri gibi ırksal nitelikler değil, Atlantik'in diğer tarafında yer alan madenlerde ve plantasyonlarda ağır işler için en uygun iş gücü oldukları düşüncesi yatmaktadır. Cox'un belirttiği üzere, eğer beyaz işçiler yeterli sayıda ve uygun koşullarda

bulunsaydı, bu durumda onlar da bu işler için tercih edilebilirdi (Cox, 2018:526). Fenton, sürecin tarihsel ve toplumsal boyutlarını üç temel bağlam üzerinden inceler: Kölelik sistemi, sömürgecilik ve egemenlik ilişkileri, ayrıca Batı kapitalist demokrasilerinin içyapısal süreçleri (Fenton, 2001:168). Buradan hareketle ırkçılığın düşünsel kökenleri kadar tarihsel gelişimine de odaklanmak gerekmektedir. Bu süreçte, öncelikle düşünsel kökenlerin sorgulanması önemlidir. Irkçılık, belirli bir ırkın veya etnik grubun diğerlerinden üstün olduğu varsayımına dayanmaktadır. Tarihsel süreçte çeşitli ideolojiler ve siyasal sistemlerce desteklenmiştir. Tarihsel kökenlere inmek, ırkçılığın düşünsel temellerinin zaman içinde toplumsal yapılara, siyasal sistemlere ve hatta günlük yaşama etkilerinin izini sürmek adına önem taşımaktadır. Dahası, tarihin farklı dönemlerinde ırkçılığın nasıl dönüşümler geçirdiğini ve farklı toplumlar üzerindeki etkilerini anlamamız kolaylaşacaktır.

1.3. Irkçılığın Tarihsel Kökenleri

Antik Çağ'da, ırkçılık henüz modern anlamda tanımlanmamış olsa da, Yunan ve Roma uygarlıklarında, barbarlar olarak adlandırılan yabancılara karşı ayrımcılık görülmüştür. Orta Çağ'da ise, Avrupa'da dinsel farklılıklar ırkçı düşünceleri beslemiştir (Bernasconi, 2011:16-21). 15. yüzyıla değin özellikle Akdeniz bölgesindeki ticaret ve askeri faaliyetler, Afrikalı ve Avrupalılar arasında doğrudan teması sağlamış, bu dönemde Afrikalılar özellikle fiziksel özelliklerine göre tanımlanmıştır. Sömürgecilik çağlarından farklı şekilde, bu bölge halklarının özgürlük, adalet, dindarlık ve bilgelik gibi niteliklerle anıldığı farklılıklarının ise çevresel etkenlere dayandığı gözlemlenmektedir. Buna karşın, Ortaçağ ve öncesinde "renklerin simgesel anlamları" önemli bir etkidir. Greko-Romen kültüründe beyaz renk pozitif, siyah renk ise negatif bir değerle ilişkilendirilmiştir. Rönesans döneminde, insanlık kavramı üzerine yapılan tartışmalar, ırkçı düşüncelerin temellerini atmıştır. Aydınlanma Çağı'nda, bilimsel gelişmeler ve John Locke gibi filozofların çalışmaları, ırk ve ırkçılık kavramlarının

ortaya çıkmasını sağlamıştır (Miles, 2000:24-26). 16. ve 17. yüzyıllarda, renkli halklara yönelik bir kültürel yetersizlik inancının henüz oluşmadığını vurgulamak önemlidir. Bu dönemde, Afrikalıların Hristiyanlığı benimsemeleri için büyük bir azimle çaba gösterilmiş ve bu dönüşümün onları diğer Hristiyanlarla eşit insanlar yapacağı varsayımı benimsenmiştir (Cox, 2018:522). Fethetme, köleleştirme ve vaftiz etme, temel güdüler arasında öncelikli yer tutmaktadır. Locke'un *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* adlı eserindeki uç ifadeler, bu anlayışın entelektüel izdüşümlerindedir. Locke, bir bireyin beslenip beslenmeyeceği ya da vaftiz edilip edilmeyeceğini değerlendirirken bu tür ölçütlere başvurur. Ancak, ayrımcılık düşüncesini meşrulaştırma çabasında Locke'un "rasyonel hayvan" kavramını kullanmadığı görülür. İnsan, onun tanımında "duyu ve aklın, belli bir biçimdeki bir bedende istemli hareketlerle birleşimi" olarak yer alır. Bu tanım, insan kavramının İngiliz kimliğiyle eşdeğer şekilde kullanıldığını ortaya koyar (Bernasconi, 2011:16-21). Foucault ise, 17. yüzyıldan itibaren yaşam üzerindeki iktidarın iki farklı biçimde geliştiğini ifade etmektedir. Bu iktidar biçimlerinden ilki, makine olarak bedeni odağına alır ve bedenin geliştirilmesi, yararlı hale getirilmesi ve disipline edilmesi üzerine yoğunlaşır. Foucault, bu iktidar biçimini "insan bedeninin anatomo-politiği" olarak adlandırır; bu iktidar modeli, bedenin disiplin altına alınmasını ve terbiye edilmesini hedefler (Foucault, 2007:102).

On sekizinci yüzyılın ortalarında ortaya çıkan ikinci iktidar biçimi ise "nüfusun biyopolitiği" olarak tanımlanır. Bu iktidar modeli, doğum oranları, ölüm oranları, sağlık ve yaşam süresi gibi biyolojik süreçlerin düzenlenmesi ile ilgilidir (Foucault, 2007:102-103). Demografik büyüme ve nüfus sorunları, Michel Foucault'un ifadesiyle, nüfusun kontrolüne ilişkin disiplinlerin gelişimini zorunlu kılmıştır. Foucault'a göre, egemenlik, disiplin ve yönetim üçlüsünün temel hedefi nüfusun kontrolüdür ve bu kontrolün temel mekanizmaları güvenlik aygıtlarıdır (Foucault, 2011a:277-281). Foucault'un yönetimsellik olarak adlandırdığı kavramın üç sacayağı bulunmaktadır. Bu kavramın

temel hedefi, nüfusu kontrol etmek ve ekonomi politikayı temel bilgi kaynağı olarak kullanmaktır. Bu karmaşık güç yapısının uygulanmasını sağlayan bileşenler, kurumlar, yöntemler, analizler, düşünsel yaklaşımlar, planlamalar ve stratejik hamlelerden oluşan bir yapıdır. Tüm bu özgün yönetim araçlarıyla birlikte, yönetimin diğer iktidar biçimlerine üstünlük kurma eğilimi taşıyan ve aynı zamanda bir bilgi kompleksinin gelişimini ifade eden bir iktidar türü olarak yayılmasına neden olur. Bu sürecin kökeni, ortaçağ adalet devletinin on beşinci ve on altıncı yüzyıllarda idari devlete dönüşmesi ve zaman içinde yavaşça yönetimselleşmesiyle ilişkilendirilebilir (Foucault, 2011a:282). Foucault'ya göre biyoiktidar, kapitalizm açısından vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. Bu bağlamda, kapitalist sistem bedenlerin denetim altına alınmasını ve nüfusun ekonomik süreçlere uyumlu hale getirilmesini zorunlu kılmıştır. Özellikle 18. yüzyılda Batı'da kapitalist sistemin yükselişi, insan yaşamını hem tarihsel bir inceleme alanı hem de siyasal uygulamaların bir aracı haline getirmiştir (Foucault, 2007:103-104). Bu bağlamda, 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, bedenin “anatomopolitiği” kavramına ek olarak, insan bedenine yönelik “biyopolitika” olarak adlandırılan yeni bir düzenleme biçimi ortaya çıkmıştır. İktidarın bu yeni teknolojisinde, biyopolitik düzenlemelerde odak noktası doğum, ölüm ve üreme oranları gibi nüfusla ilişkili süreçlerdir. Söz konusu süreçler, özellikle on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında nüfus bilimi ve istatistiklerle belirgin hale getirilmiştir (Foucault, 2011b:248-249). Bu süreçte, ‘ırkın’ kültürel yetenekleri ve tarihsel gelişmeyi belirlediği düşüncesi güç kazanmıştır. Bu durum, ‘ırkın’, ‘ulus’ kavramının yerini aldığı bir bağlantının kurulduğunu göstermektedir (Miles, 2000:126). Balibar, “aristokratik sınıf ırkçılığı”nın tarihsel süreçte “milliyetçi ırkçılık” biçimine evrildiğini vurgulamaktadır. Ancak, bu dönüşümün sınıf temelli ırkçılığın tamamen ortadan kalktığını ifade etmediği açıktır. Balibar'a göre, burjuva çağının yeni ırkçılığı, sömürgecilikle birlikte, hem sömürülen topluluklar hem de siyasal olarak tehlikeli olarak görülen proletarya gibi çifte statüye

sahip olan toplulukları hedef almıştır (Balibar, 2007:260). Bu yeni ırkçılık anlayışı, hem sosyal sınıf hem de etnik veya milli kimlikleri içeren karmaşık bir yapıya sahip olup, farklı toplumsal ve siyasal amaçlara hizmet eden bir ideoloji olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, ırkçılık, yalnızca etnik veya milli kimlikler üzerinden değil, aynı zamanda sınıfsal konumlar üzerinden de toplulukları ayrıştıran ve farklılaştıran bir araç olarak işlev görmüştür.

19. yüzyıl bilimsel düşünce dünyasında, ırkı önceleyen görüşler önemli bir yer tutmaya başlar. Gobineau, beyaz ırkın güzellik, zeka ve güç gibi niteliklerde üstün olduğunu savunurken, Georges L. Buffon ise beyaz ırkı “insanlığın en kusursuz örneği” olarak görmüştür. Benzer şekilde, "ırk" kavramının öncülerinden biri olarak kabul edilen Friedrich Blumenthal, Kafkas Dağları'nın insan türünün en üstün örneklerine ev sahipliği yaptığını savunmaktadır (Somersan, 2004:47). 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, "kan" kavramı, siyasal iktidarların uygulamalarını güçlendirmek ve tarihi bir zemin üzerinde meşrulaştırmak için kullanılmıştır. Bu süreçte, ırkçılık -modern, devlet tarafından şekillendirilmiş, biyolojik temellere dayanan bir ırkçılık -geniş nüfus gruplarını etkileyen, bedenlere, davranışlara, sağlığa, günlük hayata ve daha birçok alana yayılan sürekli müdahalelerle kendini göstermiştir (Foucault, 2007:110). Gelişmiş ırkçılık kuramları, özellikle 19. yüzyılda evrimsel “biyolojik ırklar” antropolojisi gibi kuramsal yaklaşımların ortaya çıkışıyla birlikte, toplumsal yapıların inşasında ve bu yapıların belirli bir biçimde sabitleşmesinde önemli bir rol üstlenmiştir (Balibar, 2007:28-29). 19. yüzyılın sonlarından itibaren, ırkçılık, devlet politikalarında somut bir biçimde kendini göstermeye başlamış, devletin eylemlerinin ussallığı için bir rehber konumuna dönüşmüştür. Biyolojik ırkçılık olarak da tanımlanan bu yaklaşım, egemen iktidarın biyopolitikaya dönüşümünün bir parçası olmuştur. Foucault, egemen iktidarın biyopolitikaya dönüşüm sürecinin, “siyasal-askeri” söylemden “ırkçı-biyolojik” bir söyleme evrildiğini ileri sürmektedir. Bu dönüşümle birlikte ortaya çıkan ırkçılık,

“toplumsal yapı”da sürekli olarak varlığını sürdüren ve arındırılması zorunlu görülen unsurlara dayanan biyopolitik anlayış tarafından biçimlendirilmiştir. Bu bağlamda, ırkçılık, toplum içerisinde sürekli yeniden üretilen bir bölünmenin somut ifadesi haline gelmektedir (Foucault, 2011a:277-281). Foucault iktidar teknolojisinin bir denetim aracı olarak nüfusu nasıl hedef aldığını ve bu sürecin nasıl geliştiğini şöyle açıklamaktadır:

İktidar asıl rolünü yaşamı sağlama, destekleme, çoğaltma ve düzenlemeden alır....yaşam üzerindeki iktidar, beden terbiyesi, yeteneklerin artırılması, güçlerin ortaya çıkarılması, yararlılığıyla itaatkarlığın koşut gelişmesi, etkili ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleşmesi, bütün bunlar disiplinleri şekillendiren iktidar yöntemleriyle sağlanmıştır; insan bedenin anatomi politikası. Biraz daha geç, yani XVIII.yy. ortasında ...bollaşma, doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşamsüresi ve bunları etkileyebilecek tüm koşullar önem kazanmaya başlamıştır; bunların sorumluluğunun yüklenilmesi bir dizi müdahale ve düzenleyici denetim yoluyla gerçekleşir; işte bu da nüfusun biyopolitikasıdır (Foucault, 2007:101-102).”

Foucault’a göre, ırkçılık artık bireysel bir eylemle sınırlı değildir. Daha çok toplumsal alanları şekillendirir, politik uygulamalara yol gösterir ve devlet aygıtları aracılığıyla gerçekleştirilir. Foucault, bu dönüşümü transkripsiyonlar vasıtasıyla açıklar ve özgürlüğe yönelik siyasal projenin biyolojik saflık endişesiyle birleşerek ırkçı bir projeye dönüştüğünü ifade etmektedir (Lemke, 2017:64-66). 20. yüzyıl boyunca, biyolojik ırkçılık anlayışı, bireylerin karakter ve davranışlarının büyük ölçüde sosyal ve kültürel etkilerle şekillendiğini savunan sosyo-antropolojik görüşlerin ortaya çıkmasıyla güç kaybetmeye başlamıştır. Bu bağlamda Fenton, bireylerin sosyo-kültürel öğrenme yoluyla etkilendiklerini vurgulamıştır (Fenton, 2001:111). Aynı zamanda, Levi-Strauss insanlığın kültürel çeşitlilik ve birikimini ön plana çıkarmış, insanların biyolojik evrimini büyük ölçüde etkileyen bileşenlerin, farklı yerlerde benimsenen kültürel biçimler ve yaşam tarzları olduğunu belirtmiştir (Levi-Strauss, 1997:80). Levi-Strauss, kültür ile ırk arasındaki ilişkiyi tartışırken, genellikle ırk olarak algılanan özelliklerin aslında kültürel etkilerin bir sonucu olduğunu öne sürmüştür. Bu bağlamda, "Kültür ırkın bir türevi midir, değil midir?" sorusundan çok, ırkın – ya da bu terimle genellikle

kastedilen şeyin – aslında kültürel bileşenlerin bir ürünü olduğunu vurgulamıştır (Levi-Strauss, 1997:80).

Özetle, Irkın insanlık tarihinde sosyo-politik bir yapı olarak ortaya çıkışı ve ırkın ulusal anlatılardaki ve ulusların kendi iç ayrımlarındaki rolünün siyasal alana aktarımı ırksal ideolojilerin evrimi açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, Balibar ve Foucault'nun, ırkçılığa ilişkin kuramsal katkıları modern ırkçılığın biyolojik ırkçılıktan kültürel ırkçılığa doğru evrilen çok katmanlı yapısını ortaya koymaktadır. Irkçılıktan milliyetçiliğe evrilmenin, odak noktası ırksal üstünlüğün ulusal kimliğe dönüşmesi olarak kavramsallaştırılabilir. Bu dönüşüm, kimlik belirteçlerinin doğuştan gelen biyolojik özelliklerden kültürel ve ulusal özelliklere doğru yeniden tanımlanmasını içermektedir. Bu bağlamda milliyetçilik, ortak bir ulusal mirasa ve kültüre yapılan vurgunun ırksal ayrımların önüne geçtiği ırksal ideolojilerin bir uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ideolojik dönüşüm, ulus-devletin toplumsal örgütlenmenin birincil birimi haline geldiği ve çoklukla kültürel homojenlik ve ulusal gurura artan vurgunun eşlik ettiği daha geniş bir toplumsal ve politik dönüşümü yansıtmaktadır.

1.4. Modern Kimlik İnşasında Irkçılık ve Milliyetçilik İkilemi

Irkçılık ve milliyetçilik, tarihsel süreçte birçok toplumda iç içe geçmiş, bazen birbirini destekleyen, bazen de birbirinden bağımsız hareket eden iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Somersan, 2004:43; Balibar, 2007:72). Ancak, bu ilişki karmaşıktır. Milliyetçilik ile ırkçılık arasındaki ilişkinin, bir sapma sorunundan daha çok tarihsel bir bütünleşme sorunu olduğu açıktır. Dahası, ırkçılığın kendine özgü farklılıkları ve milliyetçiliğe entegre olurken onun doğasına uygunluğunun önemli olduğunu ifade edebiliriz (Balibar, 2007:68). Her iki kavramın toplumları şekillendirme biçimi tarihsel, kültürel ve siyasal bağlama göre değişiklik gösterebilmektedir. Balibar'a

göre, ırkçılığın milliyetçilik içindeki rolü milliyetçiliklerin kurulabilmesi için gerekli bir eğilimin temsilinden ibarettir. Bu örtüşme, tarihsel olarak anlaşmazlıkların varolduğu bölgelerde kurulan ulus-devletlerin, nüfus hareketlerini kontrol altına alma ve sınıfsal ayrımları aşan, üstün bir siyasal topluluk olarak “halk” kavramını oluşturma çabalarıyla ilişkilendirilmektedir (Balibar, 2007:65). Bu bağlamda, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Avrupa’da, modern “halk” kavramının “ulus” ile ilişkilendirilmesine katkı sağlayan iki temel etkileşim mevcuttur. Bu etkileşimlerden ilki ve daha etkili olanı, Avrupa halklarının kimliğinin, kendi içlerindeki "Ötekiler" ile kurduğu karşıtlık diyalektiği içerisinde şekillenen kolonyal ırkçılık mekanizmalarıdır. Ulus, halk ve ırk kavramları tarih boyunca birbirine yakın konumlandırılmıştır. Burada, mutlak bir ırksal farklılığın varlığı, homojen bir ulusal kimlik kavramının temelini oluşturur (Hardt & Negri, 2003:124). İkinci temel etkileşim, halk kimliği, farklılıkları gizleyen veya dışlayan, hayali bir düzlem üzerinde inşa edilmiştir. Pratik düzeyde, bu, ırksal hiyerarşi ve toplumsal uyumla ilişkilendirilir. Halkın oluşumunda, bir hegemonik grup, ırk veya sınıf tarafından tüm nüfusun temsil edilmesi, iç farklılıkların silinmesini kolaylaştırır. Bu temsilci grup, ulus kavramının etkililiğinin arkasındaki etkin faktördür (Hardt & Negri, 2003:124). Bu süreçte, ırk kavramının milli kimliklerin şekillendirilmesinde ve milli birliğin korunmasında kilit bir role sahip olduğu görülmüştür. Irk temelli bir milliyet anlayışı, ortak köken yanılması ve kader birliği düşüncesine dayalı toplumsal bilinç oluşumunu teşvik etmiştir. Bu bağlamda, ırkçılık, milli ve sınıfsal ayrıcalıkları meşrulaştırmak için etkili bir araç olarak kullanılmıştır. Özellikle, ırkçılıktan beslenen vatanseverlik anlayışıyla desteklenen millet kavramı, ulus içi sınıf çatışmalarının bölücü etkilerini hafifletmiş ve ulus-devletlerin uluslararası alanda daha güçlü bir şekilde savaşmalarını sağlayan bir zemin hazırlamıştır. Bu, millet kavramının sınıf çatışmalarını gölgeleyerek ulus-devletlerin ortak hareket etme kapasitesini artırdığı bir süreçtir (Maksudyan, 2021:36). Ayrıca, milliyetçilik içindeki aidiyet duygusu, bazen ırkçı

inançlarla birleşerek, belirli bir etnik veya ırksal grubun "gerçek" ulusun bir parçası olmadığına dair bir inanç sistemini destekler (Somersan, 2004:43). Böylece, bireylerin ve toplulukların genetik özelliklerine dayandırılan genellemelerle beslenen bu eğilim, temelde bir grubun değerine üstünlüğünü öne çıkaran bir yapı olarak varlığını sürdürmüştür.

İrkçılığın milliyetçilik içindeki rolü, Balibar,'ın (2007:73) analizine göre, milliyetçiliğin bir tür "dışavurumu" değil, aslında milliyetçiliğe içsel bir katkıdır. Her zaman milliyetçilikle ilişkilendirilen ırkçılık, ulus inşası ve "ulusallaştırma" projelerinde önemli bir rol oynasa da, bu süreçleri bütünüyle hayata geçirme kapasitesinde eksiklikler gösterir ve genellikle aşırılıklar içerir. Bu durum, milliyetçiliğin ulusal kimliğin inşasında hem zorunlu bir yapı taşı hem de tamamlayıcı yeterlilikten yoksun bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır (Balibar, 2007:73). Milliyetçilik, bir yandan milleti ve üyelerini yeniden canlandırıp arındırmaya yönelik içe dönük bir çaba, diğer yandan ise yabancı baskılara ve rakiplere karşı siyasal güç kazanmak amacıyla dışa dönük bir strateji olarak kurgulanmaktadır (Maksudyan, 2021:32). İçe dönük yönüyle, ulus, kendi kimliğinin en saf hali olarak "çocuklarının ırkını" görmek eğilimindedir. Bu nedenle ulus, ırkın etrafında bir araya gelmelidir. "Ata mirası" olarak korunması gereken her türlü değer, ırkla hem "ruhsal" hem de "bedensel" veya "tense" bir bağ kurma gerekliliği taşır (Balibar, 2007:80-81). Bu süreçte arzu edilen birey ve toplum, idealize edilmiş bir geçmişin tam bir yansıması olarak düşünülür. Bu anlamda, hedef, bu idealize edilmiş geçmişe geri dönerek, yaratılacak milli kimliği bu imge üzerine inşa etmektir (Maksudyan, 2021:32). Bu nedenle, ırkçı ideoloji ve uygulamalar, milliyetçiliğin kurumsal bünyesinde yeniden üretilmektedir. Bu süreçte ırksal söylemlerin milliyetçi amaçları desteklemesi, beklenen bir durum olarak karşımıza çıkar. Özellikle, ırk ve millet kavramlarının birbirine paralel hareket ettiği bazı durumlarda, ırkın milletle özdeşleştirilmesi, bu iki kavram arasında bir tür hayali sınır

oluşturur. Bu sınırlandırma, bir yandan "iyi" olarak algılanan milleti, diğer yandan ise "kötü" olarak görülen ırkı birbirinden ayırır. Ayrıca, ırksal aidiyetin dil üzerinden tanımlanması ve asimilasyon amacıyla kullanılması, gerçeklik payı olsa da, iyi milliyetçilik ile kötü ırkçılık arasındaki ayrımı tekrar gündeme getirebilir (Ergin, 2009:391). Bu durum, milliyetçilik ve ırkçılık kavramlarının sıkıca iç içe geçtiği ve birbirinden tamamen ayrılmadığı bir gerçekliği ortaya koymaktadır.

Sonuçta, ırkçılık ve milliyetçilik arasındaki ilişki, tarih boyunca birçok ırksal ideoloji ve uygulamanın temelini oluşturmuştur. Milliyetçilik, genellikle bir ulusun veya etnik grubun diğerlerinden üstün olduğu ve özel haklara sahip olduğu düşüncesine dayanır. Bu bağlamda, ırkçılık milliyetçilik içinde, sıklıkla yeniden üretilen ve güçlendirilen bir olgudur. İrksal üstünlük iddiaları ve ayrımcılık, milliyetçi söylemler aracılığıyla yaygınlaşır ve toplumsal yapıları etkiler. Bu süreç, bireylerin ve grupların kimliklerini şekillendirirken, aynı zamanda toplumsal çatışmaların da temelini oluşturabilmektedir. İrkçılığın ve milliyetçiliğin bu denli iç içe geçmiş sarmal bir yapıda olması, bu ideolojik ilişkilerin sorgulanmasını ve çözümlenmesini güçleştirmektedir.

1.5. Milliyetçiliğin Düşünsel Kökleri ve Kuramsal Yönelimler

Milliyetçilik üzerine yapılan çalışmalarda, milliyetçiliğin kökenleri üzerine tartışmalar yaygındır. Bu tartışmaların odağında, milliyetçiliğin ne ölçüde modern bir olgu olduğu sorgulanmaktadır ve bu bağlamda iki ana yargıya ulaşılır: İlkçi ve modernist yaklaşımlar.

1.5.1. İlkçi Paradigma: Gelenekten Etnik Bağlara

Primordializm, İngilizce'de "kökeni başlangıçtan itibaren var olan" ya da "ilk ortaya çıkan ve gelişen" anlamlarını ifade eden bir kavramdır. Bu bağlamda, primordializm kavramı, birincillik ve başatlık gibi unsurları içerir ve temelde etnik kimlik ile bu kimliğin oluşturulmasında etkili olan faktörleri kapsar. Bu yaklaşım, etnik

kimliği ve bu kimliği oluşturan bağların doğasını inceleyen araştırmalar bağlamında şekillenmiş olup, etnik çalışmalar alanıyla güçlü bir ilişkiye sahiptir (Özkırmımlı, 1999:80). Primordializmin kökeni ve kelime anlamı ve grup yeleri arasındaki bağlara dair açıklamaları Edward Shils'in, 1957 yılında kaleme aldığı "Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties" adlı makalesine atfedilir. Shils, makalesinde, Batı toplumlarının bir "Gesellschaft", rasyonel, atomize ve bireyci, birleştirici bir gten yoksun, inançsız gruplar olarak betimlenmesine dikkat çekmektedir (Shils, 1957:131). Edward Shils, modern toplumların kişisel bağlılıklar, ahlaki zorunluluklar ve primordial yakınlıklar sayesinde bir arada tutulduğu tezini ortaya koyar. Bu tezini desteklemek için, Nazi askerleri, çeşitli grup yeleri ve aile bireyleri üzerinde yaptığı incelemelere başvurur. Shils'in gözlemleri, özellikle aile gibi temel grupların birlikteliğinin ve "biz-bilinçliliğinin" (we-consciousness) oluşumunun, yalnızca grup bireyleri arasındaki ilişki düzeyleri, ortak paydalar, sosyal bağlar ve dayanışma ilişkileriyle sınırlı olmadığını gösterir. Bunun yerine Shils, aile yeleri arasındaki bağın temelini oluşturan kan bağına atfedilen mistik ve ruhani anlamlarda yattığını belirtmektedir. (Shils: 1957:142). Anthony Smith, primordial yaklaşımın yapısına ilişkin genel bir ereve çizerken şu ifadeyi kullanır: Primordialist yaklaşıma göre, milletler "ilksel" varlıklar olarak kabul edilir; varlıklarının zamanın başlangıcına dayandığı ve sonraki tüm süreçlerin temelinde yer aldığı savunulmaktadır. Bu açıdan, milletler tanrısal bir zden pay almışlardır ve bu z, onların her şeyden önce var olduklarını ve tüm gelişmelere öncülük ettiklerini ifade eder (Smith, 2013:77). Shils'e göre, ilksel bağlılıklar endüstriyel toplumlarda bile seküler ve sivil bağlara ek olarak varlıklarını sürdürmektedir. Bu bağlar, toplumsal kaynaklardan bağımsız olarak "verili" kabul edilir ve kökenleri uzun bir geçmişe dayanır. İlk olma niteliği taşıyan bu duygular, ifade edilemeyecek kadar doğal ve tinsel bağlılıklardır ve zorlayıcı bir karakter taşırlar. Araçsal bir özellik göstermeyen bu bağlılıklar, zmlenemeyecek kadar güçlü ve bağlayıcıdır (Shils, 1957:137-142).

İlkçi yaklaşım, milliyetçiliği doğal bir yapı ve bağlılık olarak ele alan çeşitli alt yaklaşımları özünde barındırmaktadır. Doğalcılar, bu bağlılıkların doğumla gelen, içsel bağlar olduğunu iddia ederken, sosyo-biyolog Pierre van den Berghe, bu bağların genetik temellere dayandığını öne sürmektedir. (Berghe, 1994:96-103). Öte yandan, Edward Shils ve Clifford Geertz gibi düşünürler, bu bağlılıkların kültürel kökenli olduğunu savunmaktadırlar (Shils, 1957:130-145; Geertz, 1973). Doğalcı yaklaşım, etnik kimliği duyu organlarımızın bir parçası gibi, insanın doğasının ayrılmaz bir unsuru olarak görür. Anthony Smith'in belirttiği gibi, bu yaklaşım, tıpkı bir aileye üye olmak gibi insanları değişmez etnik toplulukların üyeleri olarak kabul etmektedir (Smith, 2002:29). Bu yaklaşım, etnik grupların doğal bir şekilde var olduğunu ve farklı olanları dışlayan bağımsız topluluklar olarak görüldüğünü belirtir. Ulusların özgün bir kökene ve yazığıya sahip olduğu kurgusu, ulus-devletlerin kurulma süreçlerinde siyasetçilerin ve tarihçilerin sıkça başvurduğu bir düşünce olmuştur. Ancak, modern milliyetçilik yazınında, bu ilkçi yaklaşımın katı versiyonlarına artık nadiren rastlanmaktadır. Özellikle Hindistan, Endonezya ve Nijerya gibi ulus-devletlerin ortaya çıkışı, ulusların doğallığına ilişkin bu görüşün geçerliliğini önemli ölçüde zayıflatmıştır (Smith, 2002:29). Milliyetçilik yazınında sosyo-biyolojik yaklaşımın öncüsü Pierre van den Berghe'dir (Özkırımlı, 1999:83). Berghe, insan ilişkilerinin üç temel güdü tarafından şekillendirildiğini ileri sürer: akraba kayırma (*kin selection*), karşılıklılık (*reciprocity*) ve zorlama (*coercion*) (Berghe, 1994:97). Akraba kayırma, bireylerin kan bağı bulunduğunu varsaydıkları kişilerle içtenlikli ilişkiler kurma ve bu kişilerle eşleşme eğiliminde olmalarını ifade eder. Karşılıklılık, bireyler arasındaki karşılıklı yarar temeline dayalı işbirliği yapma eğilimini; zorlama ise tek taraflı fayda sağlamak için güç kullanımını anlatır.

Kültürel ilkçilik yaklaşımı, etnik bağların doğallığı yerine, dil, din ve ortak geçmiş gibi unsurların etnik toplulukları veya milletleri diğerlerinden ayıran, her şeyden

önce var olan bağlara vurgu yapar ve özellikle Clifford Geertz ve Edward Shils'in çalışmalarında öne çıkmaktadır. Clifford Geertz'e göre, İnsan varlığı, bir dizi katmanlı bileşenden oluşmaktadır. Her bir katman, altında yatan başka bir katmanın üzerine inşa edilmiş durumda ve onu desteklemektedir. İnsan analiz edildiğinde, bu katmanlar birer birer soyularak incelenir. Her katman kendi içinde eksiksiz ve indirgenemez özelliklere sahipken, aynı zamanda altında tamamen farklı bir katmanı barındırır. Kültürel çeşitliliği temsil eden renkli katmanları kaldırdığımızda, toplumsal örgütlenmenin yapısal ve işlevsel katmanları ortaya çıkmaktadır. Bu katmanları da sırasıyla kaldırdığımızda, insan davranışını ve toplumsal yapıları destekleyen psikolojik unsurlar - temel gereksinimler gibi - görünür hale gelir. Psikolojik unsurların altında ise, insan yaşamının tüm yapısını destekleyen biyolojik temeller kalmaktadır (Geertz, 2010:56). Edward Shils, modern toplumlarda, "akrabalık ve inanç bağları" gibi primordial ilişkilerin varlığını korumaya devam ettiğini savunmaktadır (Shils, 1957:131-132). Geertz, "Kültürlerin Yorumlanması" adlı eserinde, ilksel bağlılıkları, kişisel bağlılık, gereksinim, ortak çıkar ya da zorunlu yükümlülüklerin ötesinde, kendilerine atfedilen açıklanamaz ve mutlak bir anlamdan kaynaklanan bağlılıklar olarak tanımlamaktadır (Geertz, 2010:289). Geertz, sömürge sonrası topraklarda kurulan modern devletlerin nüfuslarının, yurttaşlık bağlarından çok kültürel pratiklere dayalı olduğunu ifade etmektedir. Özellikle yeni kurulan Afrika ve Asya devletlerini ele alarak, burada iki temel güdü türünün varlığına dikkatimizi çeker. İlki, akrabalık, ırk, ülke ve kültüre dayalı, toplumsal olarak onaylanma arzusuyla ilgili olan ve "bu dünyada birisi olma" isteğini temsil eden bağlar; ikinci tür güdüler, yeni siyasal düzenin yurttaşlık bağlarını güçlendirmeye odaklanan, ilerleme, toplumun yaşam standartlarının geliştirilmesi, daha etkin bir siyasal yapının inşası ve uluslararası alanda etkin bir rol üstlenme benzeri hedeflerle ilişkilendirilmektedir (Geertz, 2010:289). Geertz'e göre, bu iki güdü birbirini besler ve yeni devletlerin iktidar mücadelesi, bu iki yönlü meydan okumanın

merkezinde yer almaktadır Milliyetçilik araştırmalarında sosyal bilimciler, iki temel olgunun bilincindedirler: (1) Tarihsel dönüşüm süreçlerinde insan davranışlarının rolü, (2) bireysel ilişkilerin ve kültürel etkileşimlerin milliyetçi bağlılıklar olarak nasıl biçimlendiğini anlama çabası. İkinci madde, "ilkçi" yaklaşım olarak adlandırılan görüşün antropolog Clifford Geertz gibi önde gelen savunucuları tarafından vurgulanmıştır (Calhoun, 2012:43-44).

1.5.2. Modernite ve Ulusal Kimlik: Çeşitlenen Yaklaşımlar

Modernist yaklaşım, milletleri ve ulusları doğal gerçekliklerden çok, özellikle kapitalizmle ilişkilendirilen bir olgu olarak değerlendirir. Modernist düşünürler, dil, din, kan bağı gibi unsurların toplumsal koşullarla ilişkilili olduğunu ve günlük çıkarlarla değişebileceğini savunurlar. Bu görüş, milletlerin tarihsel olarak inşa edilmiş yapılar olduğunu öne sürer ve ilkçi veya özcü görüşün akademik çevrelerdeki geçerliliğini sorgular (Özkırmılı, 1999:98). Son dönemlerde giderek artan bir popülariteye sahip olan modernist görüşler, milletlerin ve ulusçuluğun kökenlerini belirli tarihsel süreçlere dayandırmaktadır. Özellikle Anderson ve Gellner gibi düşünürler, bu konuda öncü olarak kabul edilirler ve ulusların 18. yüzyıl Avrupa'sına kadar uzanan bir kökene sahip olduğunu ve bu dönem öncesinde var olmadıklarını savunurlar. Modernist yaklaşım, milletlerin ve milliyetçiliğin modernliğe ve bu modern döneme özgü olanaklara dayandığını merkezine alır. Milletler ve milliyetçilik, kapitalizmin yükselişi, sanayileşme, merkezi otoritelerin oluşumu, kentleşme ve laikleşme gibi modernleşme süreçlerinin tarihsel bir ürünü olarak değerlendirilmektedir (Smith, 2002:30). Modernist yaklaşım, ilkçi kuramların milleti dil, din, kan bağı gibi unsurlar temelinde ezelden beri var olan bir olgu olarak kabul eden görüşüne karşı çıkar. Bunun yerine, modernist yaklaşım milletlerin kökeninin tarihsel olarak daha yakın bir geçmişe dayandığını savunur (Özkırmılı, 1999:98). Modernist tezler içinde yer alan bir yaklaşıma göre, günümüz toplumlarının ekonomik yapısı, "eşitersiz gelişme dinamikleri" tarafından

şekillenmektedir. Bu okul, Batı Avrupa devletlerinin erken dönemde pazar kapitalizmine geçiş yapmalarını ve yönetim yapılarını güçlendirmelerini, periferisindeki ülkeler karşısında bir avantaj olarak kullandıklarını savunur. Bu avantajların, askeri ve siyasal destekle birlikte, söz konusu ülkelerin kaynaklarını sömürmelerine ve tek yönlü bağımlılık ilişkileri kurmalarına olanak sağladığı vurgulanmaktadır (Smith, 2002:30-31). Modernist yaklaşıma göre, bu ilişki düzeni çevre bölgelerindeki seçkinlerin liderliğinde kitlesel direnişlere yol açmıştır. Bu direnişler, kitlenin harekete geçirilmesi, ulusçu ideoloji ve ulusal bağımsızlık talepleri etrafında şekillenmiştir. Ayrıca, kapitalizmin eşitsiz gelişiminin yalnızca merkez ve çevre ülkeler arasında değil, aynı zamanda merkez ülkelerin içinde de çatışmalara neden olduğunu öne sürer. Bu çatışmalar, alt ulusal grupların ekonomik ve kültürel tehditlere karşı ulusal özgürlük talepleri olarak dışavurulmuştur. Örneğin, İskoçlar, Galliler, Flamanlar, Bretonlar, Korsikalılar, Basklar ve Katalanlar gibi gruplar, ulusal kimliklerini koruma isteğiyle tepki vermişlerdir (Smith, 2002: 31).

1.5.2.1. Tom Nairn: Eşitsizlik Coğrafyasında Milliyetçilik ve Kalkınma Diyalektiği

İskoç düşünür Tom Nairn, milliyetçiliği ekonomik temellere dayandırarak "dengesiz kalkınma" teorisini geliştiren önemli bir düşündürdür. Bu kurama göre, milliyetçilik, egemen devletlerin vatandaşları arasındaki toplumsal dayanışmayı pekiştirmek ya da üzerlerindeki denetimi artırmak amacıyla kullandıkları ideolojik bir aygıt olarak değerlendirilmektedir (Jaffrelot, 1998:55). Nairn'e göre, milliyetçiliği tetikleyen faktörlerden biri, 18. yüzyıldan itibaren kapitalist ekonominin yol açtığı eşitsiz ve dengesiz kalkınma süreçleridir. Bu dönemde, kapitalizmin "dünya piyasası" olarak kabul edilen yapı, büyük ölçüde tarımsal bir evrende yer alıyordu ve modern siyaset, kültür ve ulus-devletin temelini oluşturuyordu. Ancak bu evren, değişikliklere karşı direnç gösterdi ve sonunda ani ve zorunlu değişimlere maruz kaldı. Bu değişimler,

"dengesiz kalkınma" olarak tanımlanabilen, çeşitli ve zaman zaman şiddetli sarsıntılara yol açan süreci şekillendirdi. Ancak bu değişimlerin anlaşılmasındaki zorluklar, çoğunlukla yapısal bir yanlılığın sonucuydu: Çığır açan değişimin faktörlerine odaklanmak, değişimlerin nedenini yetersiz bir şekilde açıklamaktadır. Bu nedenle, "fay kırıklarının" etkisiyle ortaya çıkan çığın şekillendiği yeni arazi, gerektiği gibi anlaşılammıştır (Nairn, 2015:40). Nairn, çalışmalarını Ana akım Marksizm'e yönelik eleştiriler temelinde biçimlendirmiştir. Ona göre, milliyetçilik, Marksizmin tarihsel başarısızlıklarına karşın, Marksist bağlamda açıklanabilir bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Marksizmin milliyetçilikle ilgili ilk hatası, felsefi ve kavramsal bir düzeyde ortaya çıkar. Materyalist yaklaşım, milliyetçiliği ulusal pazar ekonomisinin oluşumu ve burjuvazinin gelişimi açısından zorunlu bir aşama olarak değerlendirirken, idealist yaklaşım, milliyetçiliği tarihsel süreçte ortak bir kimlik ve süreklilik ruhunun bir parçası olarak ele almaktadır. Nairn, materyalist ve idealist felsefenin toplum merkezli yaklaşımının milliyetçiliğin anlaşılmasına katkı sağlamayacağına inanır ve bütüncül bir dünya tarihine referans verilmesi gerektiğini vurgular (Nairn, 2015:34). Nairn'e göre, modern felsefenin temel vurgusu, sanayileşme yerine milliyetçilik olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bakış açısına göre, felsefenin temel odağı buhar makinesi veya bilgisayar gibi teknolojik gelişmeler değil, uluslar arası ilişkiler ve etnik kimliklerdir (Nairn, 2015:42). Nairn'in bu kuramı, millet ve milliyetçiliğin kökenlerini yetersiz bir şekilde açıkladığı ve gerçeklerle örtüşmediği gerekçesiyle eleştirilere maruz kalmıştır. Eleştiriler, Nairn'in yaklaşımının aşırı indirgemeci olduğunu ve karmaşık etkenleri göz ardı ettiğini savunur (Özkırımlı, 2009:109-120).

1.5.2.2. Ernest Gellner: Yüksek Kültürün Tekeli ve Ulusal Homojenlik Arayışı

Çek asıllı sosyal antropolog Ernest Gellner, milliyetçiliği anlamaya yönelik önemli katkılarda bulunan bir bilim insanı olarak öne çıkmaktadır. Gellner'in

milliyetçilik konusundaki çalışmaları, cesur ve özgün bir milliyetçilik kuramı geliştirmesiyle özellikle dikkat çekicidir. Ernest Gellner, “Sanayileşme süreci, milliyetçilik çağının ortaya çıkışını da tetiklemiştir” ifadesiyle ulusçuluğu modernliğin bir sonucu olarak ele almıştır (Gellner, 2018:118). Uluslar insanlar tarafından yaratılır ve kendi inançları, bağlılıkları ve dayanışmalarının bir ürünüdür (Gellner, 2018:78). Gellner’e göre, milliyetçilik, öncelikle “siyasal yapının ulusal kimlikle örtüşmesini” hedefleyen bir siyasi ilkedir. Ulusal kimlik duygusu ise bu ilkenin ya ihlal edilmesinden kaynaklanan öfke ya da gerçekleşmesinden kaynaklanan memnuniyetten doğar. Gellner, ulusal toplumların tarım toplumlarından keskin bir biçimde ayrıştığı görüşüne dayanarak, ulusal kimlik ve ulusu, sanayi devriminin ortaya çıkardığı moderniteyle ilişkili bir oluşum olarak değerlendirir (Gellner, 2018:71). Ona göre, Sanayi öncesi dünyada karmaşık kültürel ve iktidar yapıları bulunsa da, bu örüntüler ulusal siyasal sınırları meydana getirecek şekilde bütünleşmemiştir. Sanayi öncesi veya ulus öncesi toplumlarda, kan bağı, rollerin düzenlenmesi ve bireylerin bu yapı içindeki konumlarının belirlenmesinde temel bir rol oynamaktadır (Gellner, 2018:117-118). Ernest Gellner, ulusçuluğun ancak devletli toplumlarda ortaya çıkabileceğini vurgular. Ona göre, “devletsiz toplumlarda ulusçuluk sorunu ortaya çıkmaz; çünkü bir devletin olmadığı durumlarda, sınırlarının ulusal kimlikle örtüşüp örtüşmediği gibi bir sorun gündeme gelmez” biçimindeki ifadeleri, ulusçuluğun devletle yakından ilişkili olduğunu açıklar (Gellner, 2018:74). Gellner, ulusçuluğu, etnik ve siyasal sınırların birbiriyle uyumlu olmasını sağlamayı ve bir devlet içinde etnik farklılıkların yönetici-yönetilen ilişkisinde ayırım yaratmasını önlemeyi amaçlayan bir “siyasal meşruiyet yaklaşımı” olarak ifade eder (Gellner, 2018:74). Gellner’e göre, devlet kavramına yaklaşımında olduğu gibi ulus kavramını da evrensel bir zorunluluk olarak görmemekte ve her iki kavramın da tarihsel ve toplumsal koşullara bağlı olduğunu savunmaktadır. Ona göre, devlet ve ulus, her çağda ve her koşulda var olan evrensel kavramlar değildir, bunlar

toplumsal olguların bir sonucudur (Gellner, 2018:77-78). Bu bakış açısıyla, Gellner, ulusçuluğu ve ulusun oluşumunu tarihsel bağlama yerleştirir ve bu olguların belirli koşullar altında ortaya çıktığını vurgular. Ernest Gellner, ulusçuluğun insan ruhunda derin kökleri olmadığını belirtir (Gellner, 2018:112) ve bunun yerine ulusçuluğun modern dönemde, bir ulus oluşturmak için toplumdaki kültürel çeşitlilikten yararlandığını ifade eder. Gellner'a göre, ulusçuluğun etkisi altında, ölü diller canlandırılır, gelenekler uydurulur ve eskiye aitmiş gibi görünen hayali özellikler gündeme gelir (Gellner, 2018:138). Modern toplumlarda, insanlar dini semboller yerine yüksek kültürün unsurlarını öne çıkararak bu kültürü benimsemeye başlarlar (Gellner, 2018:141). Ernest Gellner, günümüz toplumunda kültürün işlevini şu şekilde açıklamaktadır: Kültür yalnızca toplumsal düzeni süsleyen veya onaylayan bir araç değil, aynı zamanda toplumun yaşamı için gereken bir ortam haline gelmiştir. Bu ortam, toplumun üyelerinin yaşamlarını sürdürebilmek ve üretim yapabilmek için ihtiyaç duyduğu asgari bir atmosferdir. Herhangi bir toplum için bu ortamın herkes açısından aynı olması gereklidir. Ayrıca, bu ortam için artık büyük veya yüksek bir kültür gereklidir; farklılaşmamış, yerel bağlara dayalı küçük ölçekli bir kültür ya da gelenek artık işlevselliğini yitirmiştir (Gellner, 2018:115-116). Öte yandan Gellner, ulusların doğal bir varlık olmadığını ve zaman zaman önceden var olan kültürleri alarak ulusa dönüştüren bir süreç olan ulusçuluğun etkisi altında var olduğunu ifade etmektedir. Dahası, ulusların tamamen yeni icatlar olduğunu ve bu süreçte önceden var olan kültürleri ortadan kaldırabileceğini belirtir (Gellner, 2018:128).

1.5.2.3. Eric Hobsbawm: Geçmişin İnşası ve Yeniden İcat Edilen Ulusal Gelenekler

'Modernist' yaklaşımlar temelde, milliyetçiliğin gelişiminin, Avrupa merkezli ve kapitalizmle yakından ilişkili olduğunu öne sürerler. Gellner ve Hobsbawm gibi düşünürler, Avrupa'daki milliyetçiliğin izini sürerek, kapitalizmin eşitsiz gelişimi

karşısında dünya genelinde nasıl yayıldığını incelerler. Bu düşünürler, milliyetçiliğin belirli evrimsel aşamalardan geçtiğini gözlemlemişlerdir ve Hobsbawm'a göre, bu sürecin en azından bir düşüş dönemine girdiğini savunurlar. Bu yaklaşımlar, görüngünün hem tarihsel hem de sosyo-ekonomik boyutlarını ele alarak, onun küresel yayılımını ve dönüşümünü anlamada yaşamsal bir bakış açısı sunar. Marksist ulus teorisinin önemli bir temsilcisi olarak Eric Hobsbawm, milliyetçilik anlayışını, politik birim ile milli birimin uyumlu olması gerektiği ilkesi çerçevesinde ele alır ve bu bağlamda Gellner'in görüşlerini destekler. Hobsbawm'a göre milliyetçilik, önceki kültürel yapıların millete dönüştürülmesini ya da yaratılmasını sağlarken, bu süreçte mevcut kültürleri genellikle değiştirir ve bozar. Hobsbawm, "milletlerin değil, devletlerin ve milliyetçiliğin milletleri var ettiğini" öne sürmektedir (Hobsbawm, 2014:24). Ancak bu inşa süreci, yalnızca ulusları kurma isteğine dayanmaz; aynı zamanda bu isteğin varlığını ve gerçekleşme olasılıklarını belirleyen bağlam, toplumsal organizasyonun ve bu bağlamda teknolojik ve ekonomik gelişmenin ulaştığı belirli bir seviyeye dayanır. Yani ulusçuluğun ortaya çıkabilmesi için belirli bir toplumsal gelişme düzeyinin mevcut olması gerekmektedir (Hobsbawm, 2014:23-25). Bu bağlamda, milletlerin ve milliyetçiliğin oluşumu, yalnızca siyasi bir sürecin sonucu değil, aynı zamanda ekonomik, teknolojik ve toplumsal gelişmelerin birleşimi olarak görülebilir. Hobsbawm, Gellner'in görüşlerine paralel olarak, milletlerin ancak "toprak temelli (teritorial) devletler" ortaya çıktıktan sonra anlamlı bir şekilde varlık kazandığını savunur ve bu bağlamda millet terimini, "siyasal birim ile ulusal birimin örtüşmesini öngören bir ilke" anlamında kullanmaktadır. Milleti asli ve değişmez bir toplumsal birim olarak görmeyip, yalnızca özgül ve tarihsel bir bağlama ait bir kavram olarak ele alır (Hobsbawm, 2014:24). Hobsbawm, toprak temelli devletin yokluğunda milletin ve milliyetçiliğin düşünülmemeyeceğini savunur. Bunun yanında matbaa ile kitlesel okuryazarlığın da milli bir dilin oluşmasında önemli rol oynadığını vurgular. Bu

nedence milliyetçilik söylemini anlamak için siyasal koşulların yanı sıra, teknik, yönetsel, parasal koşulların hesaba katılmasının önemini vurgular (Hobsbawm, 2014:24-25).

1.5.2.4. Miroslav Hroch: Ulusal Dirilişin Evreleri ve Toplumsal Hareketlerin Anatomisi

Miroslav Hroch'un çalışmaları, milliyetçilik ve milli hareketlerin farklı tarihlerde ve koşullarda nasıl ortaya çıkabileceğini ve gelişebileceğini göstermekte, aynı zamanda egemen ve ezilen milletler arasındaki ilişkilerin anlaşılmasına odaklanmaktadır. Hroch, 19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da iki farklı millet tipi olduğunu vurgulamaktadır. İlk tip, egemen veya büyük olarak kabul edilen milletlerdir. Hroch, bu büyük milletlere örnek olarak İngiltere, Almanya, Fransa, İspanya ve Danimarka gibi ülkeleri göstermektedir. Diğer taraftan, Hroch, Avrupa'da ikinci tür milletleri, baskı altında yaşayan veya daha küçük ölçekli topluluklar olarak nitelendirmektedir. Hroch, ezilen veya küçük milletleri üç temel nitelik üzerinden ele almaktadır. İlk olarak, bu milletlerin yöneticileri, genellikle hâkim sınıfa mensup olmayanlar tarafından yönetilmektedir. İkincisi, bu milletler etnik bir birim oluştursa da siyasal birlik kurma konusunda zorluk yaşamışlardır. Üçüncü olarak, kendi dillerinde sürekli bir kültürel üretim geleneği bulunmamaktadır (Hroch, 2011:30-31). Öte yandan Hroch, ezilen küçük milletlerin egemen milletle olan ilişkilerinin karmaşıklığına ve bu ilişkilerin, yapısal bir özellik kazandığına dikkatimizi çekmektedir. Bu bağlamda, yönetici sınıf genellikle iki veya daha fazla millet üzerinde hakimiyetini sürdürmekte ve bu sınıfın üyeleri, genellikle tamamen veya çoğunlukla egemen milletin mensuplarından oluşmaktadır. Bu durum, küçük milletlerin kendi bağımsız varoluşlarının sınırlı olduğu anlamına gelmektedir. Bu milletler, kısmen ya da tamamen kendi yönetici sınıflarından yoksundur ve zaman zaman diğer sınıf ve sosyal gruplar da tipik olmayan bir şekilde ortaya çıkmakta ve ulusal varlığı belirleyen çeşitli ilişki türlerinin birleşme biçimlerinde

farklılıklar meydana getirmektedirler (Hroch, 2011:31). Hroch'a göre, milliyetçilik ve milli hareketler iki ayrı kavramdır: Milliyetçilik, bir milletin değerlerini diğer tüm değer ve çıkarlardan üstün tutan bir ideolojiden, milli hareketler, bir etnik grubun tam anlamıyla bir millete dönüşme çabasını ifade eder (Hroch, 1995: 65-66). Hroch'un kuramında, milli hareketlerin üç evresi bulunmaktadır: A, B ve C evreleri. A evresinde, aktivistler etnik grubun dilini, kültürünü ve tarihini keşfedip bu bilgileri grup içinde yaymaya çalışır. B evresinde, yeni vatanseverler, kitlesel destek sağlayarak etnik gruplarını geleceğin ulusuna taşımayı hedefler. C evresinde ise, etnik grupların büyük bir kısmı milli kimliklerine sahip olduğunda, hareket kitlesel bir boyuta ulaşır (Hroch, 1995: 67). Hroch, Avrupa'daki milli hareketleri dört farklı tip altında sınıflandırır. İlk tip, eski mutlakiyetçi rejimlerin içinde ortaya çıkan ve B evresiyle açıklanan hareketleri içerir. İkinci tip, eski rejimin içinde başlar ancak C evresine geçmek için anayasal devrimleri bekler. Üçüncü tip, sivil toplum veya anayasal düzen oluşmadan kitleselleşen hareketlerdir. Dördüncü tip ise anayasal ve kapitalist koşullarda gelişen bir hareket türüdür (Hroch, 1995:67-68).

1.5.2.5. Benedict Anderson: Hayali Cemaatlerin Sınırları ve Ulusal Belleğin İnşası

Benedict Anderson, milliyetçilik konusunda, kültürel ve tarihsel bağlamın önemini vurgulayan bir perspektifle, ulusu "hayal edilen siyasal topluluk" biçiminde ifade etmektedir (Anderson, 2017:20). Anderson'a göre, ulus kavramının temelinde üç önemli özellik bulunmaktadır. İlk olarak, ulus, sınırları uluslararası coğrafi sınırlarla belirlenmiş bir topluluk olarak düşünülür. Anderson, bu sınırların, her bir ulusun kendi benzersiz kimliğini ve sınırlarını oluşturduğunu vurgular. Bu sınırlar, ulusun fiziksel ve coğrafi bir varlık olarak kabul edilmesine yol açar. İkinci olarak, ulus egemen bir varlık olarak algılanır. Bu, özellikle Aydınlanma ve Devrim dönemlerinde, tanrısal olarak atanmış monarşik yönetimlerin meşruiyetinin sorgulanmaya başladığı bir dönemde

önem kazanır (Anderson, 2017:21-22). Ulus, halkın iradesini yansıtan ve kendi yazgısını belirleme yetkisi olan bir siyasal birim olarak kabul edilir. Sonuçta, ulus bir “topluluk veya cemaat” biçiminde kavramsallaştırılmaktadır. Anderson, ulus içerisinde varlığını sürdüren “eşitsizlik ve sömürü” ilişkilerine karşın, ulusun bireyler arasında derin ve yatay bir dayanışma duygusuyla tasarlandığını belirtir. Bu, uluslararası dayanışma ve ortak bir kimlik duygusu gibi unsurlarla güçlendirilir (Anderson, 2017:21-22). Benedict Anderson, milletin, insan belleğinde önemli etkiler bırakan üç temel kültürel kavramın gücünü kaybettiği bir süreçte hayal edilebilir hale geldiğini savunmaktadır (Anderson, 2017:55). İlk, kutsal bir özellik taşıyan metin dilinin, ontolojik hakikate ulaşma amacıyla dini bir lisan temelinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu düşüncesi öne çıkmıştır (Anderson, 2017:55). Ancak bu kavramın etkisi zamanla azalmıştır. İkinci olarak, toplumların doğal olarak yüksek bir merkeze veya kutsal bir liderliğe sahip olan hükümdarın etrafında ve altında örgütlendiği inancının zayıfladığı görülmüştür (Anderson, 2017:55). Son olarak, kozmoloji ile tarihin iç içe geçtiği ve dünya ile insan kökenlerini özdeş kabul eden kaderci ve tarih dışı zaman anlayışının, yani dünyevi geçicilik kavramsallaştırmasının etkisinin yitirilişiyle, milletin hayal edilmesi mümkün kılınmıştır (Anderson, 2017:55-56). Öte yandan, Benedict Anderson, ulusun doğuşunu Avrupa’da on sekizinci yüzyılda ortaya çıkan roman ve gazetenin yapılarını inceleyerek açıklar ve bu yapıların ulusun nasıl hayal edildiğini temsil etmek için teknik araçlar sağladığını belirtir (Anderson, 2017:39). Özellikle gazetenin, kültürel değişimde önemli bir rol oynadığına dikkat çeker. Gazetenin, ulusal kimliğin inşasında nasıl bir rol oynadığına dair önemli bir örnek, gazetenin kitap biçimi olarak ortaya çıkması ve piyasa ile olan ilişkisidir. Bu süreçler, basılan eserlerin yazım dilinin ulusal dil ile uyumlu hale gelmesini sağlamış ve basılan eserlerin kapitalist unsurlar tarafından belirli sınırlar içindeki millete pazarlanmasına olanak tanımıştır. İktisadi değişim, toplumsal ve bilimsel buluşlarla birlikte artan iletişim ile birleşerek, bu

iç içe geçmiş kesinliklerin eşitsiz bir şekilde değişmesine yol açmıştır (Anderson, 2017:51). Bu gelişmeler sonucunda, kardeşlik, iktidar ve zaman kavramlarının yeniden bağlanmasına yönelik bir arayış başlamıştır. Bu arayışın en önemli itici güçlerinden biri ise kapitalist yayıncılık olmuştur. Matbaa kapitalizmi, hızla artan nüfusun bireylerinin kendilerini yeni tarzlarda ilişkilendirmelerine ve düşünmelerine olanak sağlayarak bu dönemde önemli bir rol oynamıştır (Anderson, 2017:51).

1.5.2.6. Anthony D. Smith: Etnik Hafıza ve Kültürün Ulus Kurgusundaki Rolü

Milliyetçilik kuramları içerisinde, Smith'in temsilcisi olduğu "Etno-sembolcü" yaklaşım, ilkçiler ile modernistler arasındaki orta yolu temsil etmektedir. Smith ayrıca, milliyetçiliği ve etnisiteyi, bir topluluğun sosyal, ekonomik veya politik özelliklerinden çok, zaman içinde süreklilik gösteren mitler ve semboller üzerinden değerlendirir. "Etno-sembolcü" bakış açısı, Smith'in görüşlerine göre, etnik kökenlerin ve ulus inşası süreçlerinin anlaşılmasında yaşamsal bir öneme sahiptir ve modern ulusların yorumlanmasında tarihsel ve kültürel boyutların altını çizer (Smith, 1994:32). Smith modern milliyetçilikleri ve ulusların oluşum süreçlerini, zengin bir tarihi ve kültürel bağlam içinde inceler. Smith, milleti; tarihsel bir vatan veya toprak, paylaşılan mitler ve ortak bir tarihsel hafıza, kolektif kültürel yapı, birlikte paylaşılan bir ekonomi ve yasal haklar ile görevleri içeren bir insan topluluğu olarak tanımlamaktadır (Smith, 1994:32). Bu tanım, milli kimliğin karmaşık ve soyut yapısını açıkça ortaya koyar. Millet, kolektif kimliğin diğer türlerinde bulunan öğeleri bir araya getirir ve bu karmaşık yapısı ile tek bir boyuta indirgenemez (Smith, 1994:32). Smith ayrıca, modern milletlerin hem yurttaşlıkla ilgili hem de etnik özelliklere sahip olduğunu belirtir. Bu bağlamda, ulus-devlet, içinde birey, vatandaşlık hakları ve sorumluluklarıyla, donatılmış ve kişilerden bağımsız nesnel bir yönetim sistemi aracılığıyla çağdaş yaşam koşullarına ulaşan bir yurttaşdır (Smith, 2002:109). Dolayısıyla, hem ulus hem de ulusal kimlik, etnik temel,

kültürel değerler, toprak temelli öğeler, ekonomik yapı ve yasal-siyasal sistem gibi çeşitli öğelerden oluşan bir yapıdır (Smith, 1994:33). Smith, milleti modern bir olgu olarak tanımlar ve bu kavramın 19. yüzyıl sonrasında ideoloji olarak ortaya çıktığını belirtir (Smith, 1994:32). Ancak, Smith aynı zamanda özellikle Avrupa ve Orta Doğu'da yüzyıllar boyunca var olmuş etnik toplulukların (ethnie) bulunduğunu ve bu toplulukların modern milletlerle bağlantılı olduğunu vurgular. Smith'e göre, modern milletleri anlayabilmek için, onları önceleyen etnik toplulukların anlaşılması gereklidir. Anthony D. Smith, millet ve etnik grup kavramları arasında önemli bir ayrım yapar ve her birini farklı biçimlerde tanımlar. Smith'e göre, milletler, ortak mitlere ve anılara sahip etnik topluluklar (ethnie'ler) gibi yapılandırılmıştır; ancak, milletler aynı zamanda fiziksel bir coğrafya ile de ilişkilendirilen topluluklardır. Etnik gruplarla karşılaştırıldığında, milletlerin belirli bir ülkeye bağlılığı bulunur ve bu bağ fiziksel ve somut bir gerçekliğe dayanır. Smith, milletlerin, bir etnik "çekirdek" üzerine inşa edildiğini ve bu çekirdeğin coğrafi bir temele sahip olduğunu belirtir. Milletlerin varlığı için yalnızca ortak mitler ve anılar değil, aynı zamanda ortak bir toprağın da gerekliliğine vurgu yapar. Öte yandan, etnik topluluklar, sembolik ve tarihsel bağlarla bir ülkeye bağlı olabilirler, fakat bu toplulukların fiziksel olarak o ülkede yaşaması gerekmez. Ayrıca, etnik topluluklar arasında bir iş bölümü veya ekonomik birliğin olması şart değildir ve genellikle bu tür yapısal özelliklere sahip olmazlar. Bu ayrımlar, Smith'in millet ve etnik grup kavramlarını nasıl ele aldığını gösterir ve bu iki terimi birbirinden farklılaştıran temel özellikleri ortaya koyar (Smith, 1994:70-71). Anthony Smith, etnik grupların varlığının ve sürekliliğinin büyük ölçüde soy mitlerine dayandığını vurgulamaktadır. Smith'e göre, etnik gruplar için hayatta kalmanın anahtarı, somut ecdat bilgilerinden çok ortak ecdat mitlerine sahip olmaktır. Bu bağlamda, etnik grupların varlığı için fiziksel bir genetik mirastan daha fazla, paylaşılan bir soy miti ya da inancının varlığı önemlidir. Smith, bu inancın gerçeklikten çok, ortak

bir inanç olduğunu ve fiziki kökenin gerçekliğinin bu durumda ikincil olduğunu belirtir (Smith, 1994: 40-41). Buna göre, etnik grupların kimlik ve sürekliliği, somut tarihsel verilerden çok, bu mitlere ve inançlara bağlıdır. Smith'in bu tespitleri, etnik kimliklerin ve grupların anlaşılmasında, soy mitlerinin merkezi bir rol oynadığını açıkça ortaya koymaktadır. Smith, geçmiş dönemlerde birçok etnik grubun ya yok olduğunu ya da asimile edildiğini veya parçalandığını kabul eder. Bununla birlikte, bazı etnik bağların modern öncesi dönemlerden günümüze kadar sürekliliğini koruduğuna ve bu bağların, daha sonraki dönemlerde milletlerin ve milliyetçilik akımlarının temelini oluşturduğuna inanır. Smith, pre-modern çağlarda birçok etnik grubun ve etnik devletin varlığını kabul etse de, bu dönemlerde ulusal yapıların oluşumuna yönelik en destekleyici yaklaşımların bile problemlili ve eleştiriye açık olduğunu belirtir (Smith, 2002:60-61). Anthony Smith'in millet kavramına yaklaşımı, etnik ve yurttaşlık unsurlarının birleşimini ve bu unsurların toplumsal yapı üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Smith, milleti, etnik ve yurttaşlık özelliklerinin zorunlu olarak bir arada bulunduğu bir yapı olarak tanımlar. Bu birleşim, bürokratik ve popüler-profesyonel toplumsal temeller üzerine inşa edilmiştir (Smith, 2002:111). Modern dünyada bir milletin başarısı, bu iki unsurun entegrasyonuna ve bu entegrasyonun toplumsal temellere ne kadar sağlam oturduğuna bağlıdır. Smith'e göre, toplumsal güçlerin birleşimi, insanların hem yurttaş hem de etnik üye olarak tanınması ve bu iki unsurun kesiştiği noktada gerçekleşir. Eğer bu ortaklaşarlık mükemmel bir şekilde gerçekleşirse, yani yurttaşlık ve etnik unsurlar arasında herhangi bir ayrım olmazsa, kültür ve yurttaşlık birbirini destekleyerek milletin tam potansiyeline ulaşmasını sağlar. Ancak, bu unsurlar arasında ayrılık meydana geldiğinde, özellikle bir unsurun diğerine göre hâkim hale geldiğinde, milletin birliği ve gücü zarar görür. Bu durum, yurttaşlık ve etnisite arasında çatışmalara yol açabilir (Smith, 2002:111).

1.6. İdeolojik Kaynaklar: Etnik ve Sivil Milliyetçilik İkilemi

Milliyetçilik yazınında, millet kavramına ilişkin değişik tanımlamaları belirginleştirme çabalarını iki ana grupta irdelemek yaygın bir sınıflandırma türüdür. Bu ayırım, evrensel ve yerel, liberal ve liberal olmayan, özgürlükçü ve otoriter, bireyci ve kolektivist, Batılı ve Doğulu gibi çeşitli kategoriler altında ele alınır. Bu tür sınıflandırmalar, temelde etnik ve sivil milliyetçilik arasındaki dikotomi ile ilişkilidir. Hem sivil hem de etnik milliyetçilik, kültürel homojenizasyon ve ulusal bir dilin yaygın kullanımını hedefler. Etnik milliyetçilikte, egemen etnik gruplar, diğer etnisiteleri kendi kültürlerine benzetmeye ve kişisel iradelerine rağmen millete eklemlemeye çalışırlar. Farklı etnisitelerin üyeleri, egemen grubun kültürel normlarına uymaya zorlanır ve bu süreçte genellikle dışlanma, yok sayılma ya da ikinci sınıf vatandaş muamelesi görme riskleri vardır. Diğer yandan, sivil milliyetçilikte bireyler, kişisel iradeleriyle ulusal kültüre ve dile uyum sağlamaya davet edilir. Vatandaşlık, yani millete eklemleme sürecinde, bireylerin bu idealleri kişisel tercihleriyle benimsemesi ve bu yolla eşit ve şerefli vatandaşlar olarak kabul edilmeleri beklenir. Bu yaklaşımda, kültürel uyum ve entegrasyon, genellikle asimilasyon politikaları yoluyla gerçekleştirilir. Sonuç olarak, hem etnik hem de sivil milliyetçilik, dil, kültür ve ideoloji bakımından bütünleşik bir yapının oluşturulmasını idealize eder. Ancak, etnik milliyetçilik bu bütünleşik yapıyı dışlayıcı ve baskıcı yöntemlerle, sivil milliyetçilik ise daha çok bireylerin kişisel iradelerine dayanan asimilasyon politikalarıyla gerçekleştirme eğilimindedir.

1.6.1. Etnik Milliyetçilik

Ulus-devlet ve milliyetçilik tartışmasının özünde, milliyetçiliğin ulus-devletin bir sonucu mu olduğu, yoksa modern ulus-devletin yaratılmasında milliyetçiliğin bir öncü rol mü oynadığı sorusu yatmaktadır. Bu konuda iki temel görüş bulunmaktadır: Fransız ekolü, milliyetçiliğin varlığı için zaten mevcut bir ulus-devletin gerekliliğini

vurgularken (Jaffrelot, 1998:54), Alman düşünürleri milliyetçiliğin, ulus-devletin oluşumunda etkili bir güç olduğunu savunmaktadırlar. Bu iki farklı görüş, ulus-devlet tanımı üzerinde de iki ayrı yaklaşıma yol açmıştır. Bir görüş, ulus-devletin dil birliği ve etnik kimlik üzerine inşa edilmesi gerektiğini savunurken, diğer bir yaklaşım, farklı bireylerden oluşan bir topluluğun ortak bir ulusal aidiyeti paylaşmasına odaklanır. Öte yandan sivil milliyetçiliğin öne çıktığı ülkeler, milliyetçiliğin temellerini, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne atfederek Fransız Devrimi ile ilişkilendirirken etnik milliyetçiliği temel alan ülkeler, milliyetçiliği, Fransız Devrimi sonrasında, özellikle Doğu Avrupa'da Almanca konuşan topluluklar arasında, parçalanmış devletlerin bulunduğu bir bölgede ortaya çıkan bir tepki olarak görür (Poulton, 1999: 13).

Milliyetçilik ve ulus kavramları üzerine yapılan çalışmalarda, Hans Kohn'un sivil-etnik milliyetçilik ikilemi önemli bir yer tutar. Hans Kohn, Avrupa ile Doğu- Batı ayırımına dayalı kapsamlı bir milliyetçilik çözümlemesi sunmuştur. Kohn, Batı'da milliyetçiliğin Rönesans ve Reform gibi hareketlerle beslenen uzun bir tarihi geçmişe sahip olduğunu ve ulus devletlerin siyasi oluşumlarından önce bile bu devletlerin şekillenmesinde etkili olduğunu vurgular. Doğu milliyetçiliğine ilişkin olarak, Kohn, bu milliyetçiliğin toplumsal ve siyasal gerilik sonucu gecikmeli ortaya çıktığını ve bu türde ulusal ve siyasal sınırların uyuşmadığını ifade etmektedir (Kohn, 1945:329). Kohn'a göre, Batı tarzı milliyetçilik, siyasal gerçekliklerle uyumlu bir ulus yaratma çabasını temsil eder ve bu süreçte tarihsel olgulara fazlaca anlam yüklenmeden, çağın gerekliliklerine uygun bir yaklaşım benimsenmiştir. Buna karşılık, Doğu tarzı milliyetçilik, tarihsel anlatılar ve mitler yoluyla kurgusal bir vatan bir vatan yaratma düşüncesini içerir ve bu durum çoğu zaman siyasal gerçekliklerle uyumsuzluk gösterir (Kohn, 1945:330). Kohn, Batı tipi milliyetçiliği siyasal koşulların bir ürünü olarak görmektedir. Doğu tipi milliyetçilikte milletin varlığı, sivil kurumların yokluğunda, etnik akrabalık ve kolektivist bağlar üzerine kurgulandığı için doğası gereği daha

sorunlu ve çatışmacıdır (Kohn, 1945:331). Kohn, milliyetçiliğin ve ulusların doğasını anlamakta kullanılan bu ikilemi, Batı ve Doğu Avrupa arasındaki farklılaşan tarihsel ve sosyal koşullar üzerinden açıklar. Bu ikilem, Batı’da sivil milliyetçiliğin, Doğu’da ise etnik milliyetçiliğin baskın olduğu varsayımına dayanır (Kohn, 1945; Özkırımlı, 2005). Balibar ise, milliyetçilik kavramını çeşitli boyutları ve iç çatışmaları üzerinden, “iyi” ve “kötü” olarak ikiye ayırır; bir yanda devlet veya topluluk inşa etmeyi amaçlayan, hukuka dayanan ve diğer milliyetçilik biçimlerine tolerans gösteren; diğer yanda ise baskı ve yok etme eğiliminde olan, güce başvuran ve emperyalist, ırkçı bakış açılarıyla diğerlerini dışlayan milliyetçilikler bulunmaktadır. Bir türü sevgi uyandırırken, diğeri nefrete yol açar. Bu iki yüzün ayırt edilmesi, "yurdu için ölmek" ile "vatanı için öldürmek" arasındaki fark kadar karmaşık ve önemlidir. Balibar’ın bu çözümlemesi, milliyetçiliğin karmaşık doğasını ve farklı toplumsal, siyasal sonuçlarını ortaya koymaktadır (Balibar, 2007:64). Milliyetçilik, farklı niteliklere sahip çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilen bir kavramdır. Sosyal bilimciler, zaman zaman milliyetçiliği "iyi" milliyetçilik veya vatanseverlik ile "kötü" milliyetçilik veya şovenizm olarak ayırmaya çalışırken, bu ayırımın tamamen farklı toplumsal olgular gibi ele almaktadırlar. Bu yaklaşım, benzerlikleri göz ardı ettiği gibi anlayışımızı da karmaşıklaştırabilir. Ulusal kimlik ve bağlılık, genellikle aynı temel milliyetçi söylem tarafından etkilenir ve şekillendirilir (Calhoun, 2012:4).

Etnik milliyetçilikte milliyetçilik, bireyin içkin bir parçası olarak kabul edilir. Bu perspektifte, milliyetçilik, bireyin genetik ve kültürel mirasının bir yansıması olarak ele alınır ve bireysel iradeyle değiştirilemez bir özellik olarak görülür (Greenfeld, 2017:30). Vatandaşlık ve topluluğa dâhil olma süreçleri, bireylerin etnik kökenlerine göre şekillenmektedir. Bu yaklaşımda, ülkenin etnik yapısından farklı bir kökeni olan insanlar, ne kadar uzun süre o ülkede yaşamış olurlarsa olsunlar, genellikle ulusal topluluğun bir parçası olarak kabul edilmezler. Will Kymlicka, etnik milliyetçilik ile

sivil milliyetçilik arasındaki temel ayrımı, etnik milliyetçiliğin dışlayıcı doğası ve sivil milliyetçiliğin kapsayıcı yapısı olarak tanımlar (Kymlicka, 2001:243). Bu bağlamda, sivil milliyetçiliğin öne çıktığı ülkeler, örneğin Amerika Birleşik Devletleri, millete kabul sürecini etnik kökeni ne olursa olsun herkese açık bir şekilde sunar. Bu, etnik ve sivil milliyetçilik arasındaki farklılaşmanın, ulusal kimlik ve vatandaşlık anlayışları üzerindeki etkilerini vurgular. Milliyetçilik türleri açısından, etnik veya kültürel milliyetçiliğin iyi örneğini Almanlar oluşturur iken, "Batılı" siyasal veya sivil milliyetçiliğin en yaygın örneği Fransızlar olarak görülür. Bu iki tür arasındaki farklar belirgin olsa da, tamamen ayrı olgular değildir. Uluslararası milliyetçilik söylemi, hem etnik iddiaları hem de vatandaşların siyasi katılımını içeren projelerle, hem Fransa'nın hem de Almanya'nın, hatta tüm Batı ve Doğu Avrupa'nın şekillenmesinde etkili olmuştur (Calhoun, 2012:123). Nairn'e göre, etnik milliyetçiliğin temelinde, köylülüğün dönüşümü daha doğru bir ifade ile ulusa dönüşmüş olması yatmaktadır. Modern ulusal kimliklerin oluşumunda birçok faktörün etkili olduğu kabul edilmekle birlikte, bu bağlamda köylülüğün rolü de göz ardı edilemez. Ulusal kimlik oluşturulurken devletlerin, sınırların, okuryazarlık, sanayileşme, eğitim sistemleri, semboller ve karmaşık kültürel eserler gibi çeşitli faktörlerin etkisi olduğu bilinmektedir. Ancak, bu süreci köylülük perspektifinden değerlendirmek de mümkündür. Modernliğin gelişimi, köylü yaşamının sınırlı kaynaklara dayalı varlığından, yavaşça şehirli bir dayanışmaya doğru uzanan uzun ve karmaşık bir toplumsal dönüşümü içermektedir (Nairn, 2015: 157). Diğer yandan, etnik milliyetçiliğin kolektivist-otoriter görünüşleri, halkın özgünlüğü ve eşsizliğine odaklanır ve milleti egemen bir varlık olarak görür. Bu yaklaşımda, millet, bütüncül bir irade etrafında biçimlenmiş canlı bir yapı olarak algılanır ve bu iradeyi yorumlayacak olan bir kişi veya grup ile itaat beklenen yığınlar vardır, bu da otoriter bir yapıyı işaret eder (Greenfeld, 2017: 30-34).

Milliyetçilik, modern dünyada etkileyici bir kimlik miti yaratmıştır ve bu mit, siyasi toplumun temelini oluşturur. Milli kimlik mitleri genellikle bir toprak parçasına ya da soy kökenine, bazen de her ikisine birden atıfta bulunur. Bir millet, ortak soya dayanan genişletilmiş bir "süper aile" olarak algılanabilir ve bu kimlik iddialarını pekiştirmek için soy kütüğü, genellikle "yerli" entelektüeller -bu roldeki adlarıyla 'aydınlar'- tarafından titizlikle araştırılır ve övünç kaynağı olarak kullanılır (Maksudyan, 2021:35). Tarih boyunca, dünya üzerinde yaşayan insanlar, ilişkilerini ve aidiyetlerini genellikle akrabalık ve soy kavramlarıyla açıklamışlardır. Bu insanlar, evlilikler, ebeveynlik ve aile yapısı gibi kavramlarla bu ilişkileri düzenler ve kolektif kimliklerini belirlerler. Ancak, akrabalık kavramı tüm toplumlar için önemli olmasına karşın, akrabalık ve soyun toplumsal örgütlenmelerde aynı rolü oynamadığını görmekteyiz (Calhoun, 2012:52). Balibar, etniklik kavramının oluşturulmasında iki temel unsuru, dil ve ırk, ön plana çıkarır. Bu iki unsur sıklıkla bir arada ele alınır çünkü birlikte, "halk" kavramını tam anlamıyla özerk ve birleşik bir varlık olarak sunma kapasitesine sahiptirler. Dil ve ırk, ulusal karakterin - ayrıca ulusun ruhu veya özü olarak da adlandırılabilir - halka özgü olduğu düşüncesini pekiştirir. Ancak, her ikisi de mevcut bireyler ve siyasi ilişkilerin ötesinde bir aşkınlık sergiler. Balibar'a göre, dil ve ırk, geçmişten gelen toplumsal yapıların oluşum kaynaklarını doğal bir olgu olarak yorumlama, dillerin ve ırkların çeşitliliğini kaçınılmaz bir yazgı gibi görme ve bu toplulukların sürekliliklerine anlam katma, bu süreçlerin rastlantısallığını aşma yollarıdır. Bu şekilde, dil ve ırk, toplumsal oluşumların temel dinamiklerini ve ulusal kimliklerin nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olur (Balibar, 2007:120). Etnisite, milliyetçilik ve akrabalık arasında bir geçiş alanında yer alır. Etnik kimlikler, farklı grupların tarih boyunca aynı coğrafyada bir arada yaşamaları ve etkileşime girmeleri sonucu ortaya çıkar. Bu kimlikler, yoğun şehir nüfusu, yerel sınırların ötesine uzanan ekonomik bağlar veya bir devletin, özellikle de bir imparatorluğun oluşum süreci gibi

dinamiklerle biçimlenir. Etnisite, akrabalık ilişkilerinin ötesinde, gelenekler ve diğer kültürel aktarım yöntemlerinin geniş çapta etkileşimi sonucu ortaya çıkan bir kimlik biçimidir (Calhoun, 2012:56). Bu sebeple, dilbilimciler ve folklor uzmanları, milliyetçiliğin oluşturulmasında önemli roller üstlenirler. Yapılan etnografik ve dilbilimsel incelemeler, kurgulanacak millet için detaylı bir plan sağlar. Ulus-devlet, milletin efsanelerini, tarihi ve dilsel geleneklerini, halk arasında tanınır ve kabul edilir hale getirerek, etnik milliyetçilik fikrini halkın çoğunluğunun zihninde pekiştirir ve kristalleştirir (Maksudyan, 2021:35).

Balibar, ulusal devletlerin oluşturduğu toplulukları “kurgusal etniklik” olarak tanımlar. Bu tanım, “kurgu”nun basit bir yanılsama olmadığını, aksine tarihsel ve kurumsal sonuçlar doğuran bir "türetme" olduğunu vurgular. Balibar’ın bu yaklaşımında, hukuksal geleneğin "persona ficta"sı (hayali kişi) kavramı önemlidir. Balibar’a göre, hiçbir ulus doğal olarak etnik bir temele sahip değildir. Ancak, toplumsal yapılar uluslaştıkça, bu yapıların içindeki veya bu yapılar tarafından yönetilen topluluklar "etnikleşir". Bu, sanki tarihsel olarak özgün bir kimliğe, kültüre, ve çıkarlara sahip doğal bir toplumsal yapı olarak geçmişte ya da gelecekte kurgulanan bir durumdur. Balibar, ulusal devletlerin bu şekilde bir "etnik" kimlik yaratmasını, dilde ve kültürdeki gelişmelerin milletin oluşumuna zemin hazırladığı bir süreç olarak değerlendirir (Balibar, 2007:119). Etnisite, ulus-devlet yapısının bir bütünleyici unsuru olarak, rasyonel temellere dayanmayan bir birliktelik şekli olarak ön plana çıkmaktadır. Bu birliktelik, kendisine zıt olan bir durumla yüzleşmektedir: Azınlık durumundaki farklı etnik grupların, dominant çoğunluğun karşısında hissettikleri endişe ve bunun sonucunda ortaya çıkan direniş hareketleri (Somersan, 2004:21). Greenfeld’e göre, etnik köken, yaygın inanışın aksine, benzersiz bir kimlik oluşturmada temel bir etken değildir. Greenfeld, etnisitenin, kişisel kimliklerin oluşumunda önemli bir değişken

olduğunu kabul ederken, bunun bireylerin kendilerini benzersiz olarak tanımlamalarının temel kaynağı olarak görülmesini yanıltıcı bulmaktadır (Greenfeld, 2017: 33).

1.6.2. Vatandaşlığa Dayalı Milliyetçilik

Sivil milliyetçiliğin temsil ettiği millet anlayışı, coğrafi sınırlar temelinde inşa edilen ve devletin sorumlulukları ile yetkilerinin net bir şekilde tanımlandığı ve sıkı kurallarla sınırlı olduğu bir yapıdadır. Bu milletler, kendilerini yasalar ve kurumların bir topluluğu olarak görürler; milletin üyeleri yasalar aracılığıyla birbirine bağlanır ve benzeri sorumluluklar paylaşır. Millete bağlılık, ırksal, renk veya inanç temelli olmayıp, yasalara dayanır (Smith, 2002:180). Yurttaşlık temelli milliyetçilik anlayışında, üyelik açık ve iradi bir tercihe dayanır. Bu yaklaşımda, milliyetçilik bir bireysel seçim olarak görülür ve kişinin bu kimliği benimsemesi veya reddetmesi kendi iradesine bağlıdır (Greenfeld, 2017:30). Sivil milletlerin karakteristik özelliklerinden biri de, vatandaşlıkla ifade edilen toplumsal ve siyasal katılımıdır. Bu katılım, milletin birliğini ve dayanışmasını temsil eder (Smith, 2002:180). Öte yandan, yasalar tarafından tanımlanan milliyet kavramının aksine, daha soyut ve sürekli değişim gösteren bir alanı kapsar. Yurttaşlık, yalnızca bir hak olmanın ötesinde, çeşitli seviyelerde (mahalle, bölge, ulus-devlet, ulusüstü yapılar, dünya; bazıları işyeri ve çevreyi de içeren) değişen bir nitelik veya "yeterlilik" olarak görülebilir (Wenden, 1998:41). Greenfeld'e göre, evrensel, bireyci, özgürlükçü ve sivil milliyetçilik türü, halk egemenliği ve bu egemenliğin bireyler tarafından kullanılması düşüncesinden kaynaklanır. Bu türde, halk egemenliği, bireylerin fiili egemenliği anlamına gelir ve bireyler, egemenlik kullanma yeteneklerine bağlı olarak milletin bir parçasıdır (Greenfeld, 2017:30). Vatandaşlık temelli milliyetçilik anlayışı, genellikle Ernest Renan ile ilişkilendirilir. Bu yaklaşımda, millete dahil olmanın temel belirleyici unsuru, gönüllülük esaslıdır ve bireylerin iradesine büyük önem verilmektedir (Özkırımlı, 2010:22). Renan'a göre, bir millet, ortak bir özveri duygusundan doğan ve bu özveriye razı olunan bir karşılıklı sadakat ilişkisidir. Bu

bağlılık geçmişten kaynaklanmakla beraber, milleti meydana getiren temel etken, bireylerin ortak yaşama yönelik iradesidir. Renan'ın ifade ettiği üzere, "Bir milletin varlığı, sürekli yenilenen bir halk oylaması niteliğindedir" (Renan, 2012:57). Bu, milletin sürekli olarak yeniden teyit edildiği ve yeniden inşa edildiği bir süreci ifade eder. Modern vatandaşlık anlayışı, modern devletin evrimiyle eş zamanlı olarak gelişen bir olgudur. 17. ve 18. yüzyıllarda İngiltere, ABD ve Fransa gibi ülkelerde meydana gelen siyasal devrimler, sadakatin odak noktasını çeşitli bağlılıklardan öncelikle egemen devlete, ardından ulusa kaydırarak büyük bir dönüşümü temsil eder (Üstel, 2015:125). Greenfeld'in belirttiği gibi, sivil milliyetçilik türü olarak vatandaşlık odaklı milliyetçilik, 16. yüzyılda İngiltere'de gelişmiş ve ardından Amerikan koloni yönetimlerinde kabul edilerek Amerika Birleşik Devletleri'nin kimliğine yön vermiştir. Modern millet anlayışının İngiltere'deki bu oluşumu, on sekizinci yüzyıla kadar geçerli olan tek milliyetçilik yaklaşımı olarak değerlendirilebilir; çünkü bu döneme kadar belirli ve etnik temelli milliyetçilik kavramları ortaya çıkmamıştır (Greenfeld, 2017: 34). Yurttaşlık, ulusal kimlik üzerinden tanımlandığında milliyet ve yurttaşlık kavramları birbirinin yerine geçebilir gibi görünmektedir. Evraklara dayalı bir tanımlama ise, yurttaşlığı, devlet tarafından nüfus cüzdanı ve pasaport verilen bireyler olarak sınırlayan, daha çok devletçi ve hukuki bir perspektifin bir sonucudur. Haklar temelli bir yurttaşlık tanımı, liberal siyasal teorinin yurttaşlık anlayışıyla uyumlu iken, görev ve sorumluluklara odaklanan bir yurttaşlık anlayışı, cumhuriyetçi geleneğin yurttaşlık perspektifini yansıtmaktadır (Kartal, 2010:2). Diğer bir deyişle, ulus kavramının kullanımı, hangi insan gruplarının "halk" olarak kabul edileceğini işaret ediyordu, örneğin İngiliz halkı gibi. Çünkü bir halkın haklarını savunan bir hükümetin meşruiyetini sağlamak için, hangi bireylerin o halktan sayılacağı ve kimlerin dışında kalacağını saptayacak bir ölçüt gerekmekteydi (Calhoun, 2012:104). Ulus-devletin yapısında vatandaş, ulusal egemenliğin bir parçası olarak tanımlanır. Bu yapı içinde

yalnızca ulusun üyeleri vatandaş olarak görülür ve politik haklara sahiptirler. Vatandaşlık, milliyetle yakın bir ilişki içinde bulunur; milliyet, ulus-devletin vatandaşlarını tanımlamak ve vatandaşlar ile yabancılar arasındaki farkı belirlemek için kullanılır. Bu tanımlamada, kan veya toprak bağına temel alan farklı yaklaşımlar mevcuttur, ancak her durumda milliyet, vatandaşlar topluluğunun sınırlarını çizen temel bir bileşendir (Üstel, 2015:126).

Fransız, Alman ve Amerikan ulusal kimlik ve vatandaşlık anlayışları, kendi tarihsel ve kültürel kökenlerine dayalı benzersiz özellikler gösterir. Fransa, Avrupa'daki birçok komşusundan farklı bir yaklaşım benimser ve milliyeti yurttaşlıktan ayrı bir şekilde ele alır. Fransız milliyeti, doğum yeri (jus soli) ve köken (jus sanguinis) gibi faktörlere dayalı olarak tanımlanır. Bu nedenle, milliyet Fransa'da etnik temellere dayalı olmayan, daha çok bireyci ve evrensel bir yaklaşımı yansıtır. Ancak yurttaşlık ve milliyet arasındaki ilişki, hem geçmişte hem de günümüzde devam eden bir tartışma konusudur (Wenden, 1998:43). Fransız ulusal kimliği, Fransız Devrimi ve Cumhuriyet dönemlerinde şekillenmiş, devletin kurumsal yapısı ile sıkı bir ilişki içinde gelişmiştir. Ulusal kimlik, burada esas olarak siyasal bir nitelik kazanmış ve kültürel birliğin sağlanması amacı güdülmüştür. Bu süreçte bölgesel kültürel azınlıklar ve göçmenler için Fransız ulusuna entegrasyon, kültürel asimilasyon koşuluna bağlı olmuştur (Brubaker, 2009:23; Sabbagh, 2010:135).

Alman ulusal kimliği ise Fransız modelinden oldukça farklı bir yapıdadır. Almanya'da ulusal kimlik, siyasal veya soyut bir vatandaşlık anlayışından bağımsız olarak, kültür, dil ve ırk temelinde şekillenmiş bir topluluk anlayışına dayanır. Bu, Alman ulusal kimliğinin daha çok halk merkezli ve etnik-kültürel farklılıklara saygılı bir nitelik taşıdığını gösterir. Alman ulusal kimliği, etnik ve kültürel bir olgu olarak anlaşılmalı, siyasi olgudan çok organik bir topluluk olarak tanımlanmıştır (Brubaker, 2009:23-24). ABD'nin ulusal kimlik ve vatandaşlık anlayışı ise hem Fransız hem de

Alman modellerinden ayrı bir yere sahiptir. Amerikan milliyetçiliği, liberal demokrasinin temel ilkelerine ve değerlerine katılımı temel alır. Bu yaklaşım, milli aidiyeti, mevcut kültürel kimlikleri korurken, siyasal bir kimlik olarak içselleştirmeyi hedefler. ABD’de milli kimlik, etnik veya kültürel kimliklerle rekabet edebilecek her türlü içerikten arındırılmış, evrensel bir yaklaşımla tanımlanmıştır (Sabbagh, 2010:133). Bu karşılaştırmadan çıkarılacak ana sonuç, Fransız, Alman ve Amerikan ulusal kimlik ve vatandaşlık anlayışlarının, her birinin kendi tarihsel, kültürel ve politik bağlamına göre şekillendiği ve bu bağlamın her ülkenin ulusal kimlik anlayışını derinden etkilediğidir. Fransız modeli devlet merkezli ve asimilasyoncu bir yaklaşım sergilerken, Alman modeli etnik ve kültürel farklılıklara daha açık bir tutum benimsemiş, Amerikan modeli ise milli aidiyeti liberal demokrasinin temel değerleriyle ilişkilendirerek, etnik ve kültürel kimliklerden bağımsız bir ulusal kimlik anlayışı geliştirmiştir. Bu farklı yaklaşımlar, her ülkenin ulusal kimliğinin ve vatandaşlık anlayışının çok boyutlu ve karmaşık yapısını yansıtmaktadır. Değinilmesi gereken bir diğer nokta demokrasi ile milliyetçilik arasındaki ilişkinin niteliğidir. Demokrasi ile milliyetçilik arasındaki ilişki çeşitli çelişkiler ve tarihsel dönüşümlerle dolu bir alanı temsil etmektedir. Greenfeld’e göre, etnik ve sivil milliyetçilik arasındaki temel fark, demokrasiyle olan ilişkilerinde yatmaktadır. Milliyetçiliğin egemenliği halka aktarma ve sosyal tabakalar arası eşitlik sağlama hedefleri, demokrasinin temel ilkeleriyle örtüşmektedir, bu da demokrasi ve milliyetçiliğin benzer bir öze sahip olduğunu gösterir (Greenfeld, 2017:28-29). Greenfeld’in aksine Balibar, yurttaşlığın oluşum sürecinde demokrasinin paradoksal bir rol oynadığını belirtir. Demokrasi ve yurttaşlık arasında doğal bir uyum olmadığı gibi, bu ilişki sürekli olarak yeniden doğan bir çelişkiyi barındırır. Bu çelişki ve ilişki, her zaman tarihsel koşullarla şekillenmiştir (Balibar, 2016:14). Bu bağlamda, milliyetçilik ve yurttaşlık ilişkisi tarihsel bir perspektifte incelendiğinde, 18. ve 19. yüzyıllarda ulus ve yurttaşlık kavramlarının birbirini tamamlayıcı olduğu görülür. Ancak, Wenden’in

belirttiği gibi, zamanla milliyet, yurttaşlığın bir ölçütü olmaktan çıkmış ve hatta milliyet olmaksızın yurttaşlık olgusu ortaya çıkmıştır (Wenden, 1998:41-42).

Sonuçta, etnik milliyetçilik ve vatandaşlığa dayalı milliyetçilik, milliyetçilik düşüncesinin iki temel yönünü temsil etmekte ve her biri, ulusal kimlik ve aidiyet anlayışını farklı şekillerde yorumlamaktadır. Etnik milliyetçilik, genellikle ortak bir dil, kültür, tarih ve bazen de ırksal özellikler üzerine inşa edilir. Bu yaklaşım, belirli bir etnik grubun diğerlerinden üstünlüğünü ve bu grubun devletin temelini oluşturduğu düşüncesini vurgular. Dahası, etnik azınlıkların marjinalleştirilmesine ve dışlanmasına yol açabilir. Diğer yandan, vatandaşlığa dayalı milliyetçilik, etnik kökenden çok, ortak vatandaşlık ve yasalara dayalı haklar ve sorumluluklar üzerine kuruludur. Bu yaklaşım, çeşitliliği ve bütün vatandaşların eşitliğini vurgular ve farklı etnik ve kültürel grupların bir arada yaşamasına olanak tanır. Her iki yaklaşımın da avantajları ve dezavantajları vardır. Etnik milliyetçilik güçlü bir birlik duygusu yaratabilirken, aynı zamanda dışlayıcı ve bölücü olabilir. Vatandaşlığa dayalı milliyetçilik ise, toplumsal çeşitliliği ve bütünlüğü teşvik ederken, bazen ulusal kimliğin ve birliğin zayıflamasına yol açabilir. Bu iki yaklaşımın dinamikleri, ulusal politikaların şekillenmesinden toplumsal bütünleşmeye kadar birçok alanda etkili olmakta ve modern ulus-devletlerin karşı karşıya olduğu temel zorlukları yansıtmaktadır. Etnik ve vatandaşlığa dayalı milliyetçilik arasındaki dengeyi bulmak, çağdaş toplumlar için devam eden bir meydan okuma olarak kalmaktadır.

Bütün bu kuramsal tartışmaların ötesinde tez çalışmamda, milliyetçiliği hegemonik bir ilişki olarak kurgulayan özgün bir tanım benimsenmiştir:

Milliyetçilik, ulusal kimliğin inşası ve yeniden üretimi sürecinde, eklemleme ve dışlama pratikleri üzerinden işleyen hegemonik bir ilişki biçimidir. Bu süreçte milliyetçilik, hem 'biz' kimliğini güçlendirmek için belirli toplumsal ve kültürel bileşenleri kendi bünyesine eklemleyerek bir bütünlük inşa etmekte hem de bu kimliği

tehdit olarak algıladığı 'ötekilerden' ayrıştırma ve dışlama yoluyla siyasal, kültürel ve ekonomik tahakküm ilişkilerinin kurumsallaşmasını ve sürekliliğini tahkim etmektedir. Hegemonik bir yapı olarak milliyetçilik, hem kolektif kimliğin meşrulaştırılması hem de ulusal aidiyeti tehdit eden bileşenlerin bertaraf edilmesi yoluyla ulusal kimliğin temsiline zemin hazırlamaktadır.

1.7. Türkiye Deneyiminin Çözümlemesi: Geçişkenlikler, Çatışmalar ve Özgünlükler

Milli Mücadele döneminde ve sonrasında milliyetçilik ilkesinin uygulanması “Ulus Egemenliği” kavramı etrafında şekillenmiştir. Bu doğrultuda, “Ulusal Egemenlik” kavramı gibi çok katmanlı bir olguyu bir “araç” olarak düşünmek gerekir. Amaç, bağımsız ulusal devlettir (Oran, 1993:149). Mustafa Kemal’in milliyetçilik alanı, ülkesinin ve dünyanın gerçeklerini gözden uzak tutmamadan sınırları Misak-ı Millî ile kısıtlanmış Türkiye’dir. Misak-ı Millî sınırları dışındaki Türk topluluklarını kapsamamaktadır. Eskişehir’de 1921’de yaptığı konuşmada Mustafa Kemal, “İslam birliği veya Türk birliği, bizim için ne bir doktrin ne de mantıklı bir siyasal zemin sağlayabilir. Yeni Türkiye’nin politikası, kendi sınırları içinde öz egemenliğini esas olarak bağımsız yaşamaktan ibarettir” (Landau,1999:112) diyerek Anadolu Kemalist milliyetçilik alanının sınırlarını çizmiştir. Kurtuluş Savaşından itibaren Kemalist milliyetçiliğe meşruluk temeli kazandıran kavramlar, ulus egemenliği ve halkçılıktır. Kurtuluş Savaşı’nda ulus egemenliği ilkesi eşrafın seçkinlerle iş birliği yaparak mal ve parasını seferber etmesini sağlarken, halkçılık kavramı halkın mücadeleye yaşamını ve fedakârlığını katmasını hedeflemiştir (Oran,1993:152). Halkçılık ilkesi, toplumsal parçaların bir bütünlük içinde kaynaştığı organik bir toplum modelini benimser. Kemalizm, bazen sınıfların varlığını inkâr eden, bazen de sınıfların toplumsal işbölümü aracılığıyla birbirini desteklediğini ileri süren bir yaklaşım sergilemiştir (Örnek, 2015: 60).

Türk milli kimliğinin yapılandırılması süreci, güçlü devlet geleneğinin etkisi altında gerçekleşmiş ve ulus-devlet modeliyle modernliğin bir parçası olarak tasarlanmıştır. Bu süreç, milletin tanımının tam olarak yapılmadığı bir dönemde meydana gelmiştir. Cumhuriyet döneminde, millet oluşturma projesi esnasında, yerel ve öznel kültürel öğelerin dışlanması ve modernizmin benimsenmesi yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda, Cumhuriyet'in kurucu seçkinleri, milleti etnik bir çerçeveden çok, Batılı kültürel modellere uygun ve modern bir perspektifle şekillendirmişlerdir. Bu amaçla yapılan kapsamlı kültürel reformlar, bu dönemin temel özelliklerini oluşturmuştur (Akman, 2020:89). Ancak, Kemalizm tarafından oluşturulacak ulusun birleştirici unsuru, etnik kimlik olarak Türk kimliği olacaktır. Bu kimlik, geçmişten gelen hatıraları ve birikimleri koruma rolü üstlenirken, günümüzdeki ve gelecekteki ortak değerler doğrultusunda iç ve dış tehditlere karşı ulusal dayanışmayı sağlamayı amaçlamaktadır. Kemalist modelde, her alanda tesis edilmesi gereken egemenlik, Türklüğün tarihsel geçmişteki övünç ve kahramanlıkları üzerinden şekillenmiş uzun ve şanlı bir tarihe sahip bir kimlik olarak belirlenmiştir (Kaya ve Yavuz, 2024:53). Cumhuriyet'in eşitlikçi yurttaşlık politikaları yalnızca kendine özgü bir alt kültür oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda kamusal alanın meşruiyet temelini de inşa etmiştir. Bu çerçevede, “inkılabın kendine mahsus kanuniyetleri” doğrultusunda Türkiye’de kamusal alan, haklardan çok yükümlülüklerle dayalı bir yapı olarak düzenlenmiştir (Gülsunar, 2015:68). Kemalist ideoloji, hedeflediği ulus toplumunu dini temellerden uzaklaştırmak için laiklik ilkesine yönelirken, bu toplumun temelini yeniden tanımlama ihtiyacını dil ve tarih odaklı bir uluslaşma hamlesiyle gidermeye çalışmıştır (Oran, 1993:200). 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarının ilgili maddelerinde düzenlenen Türk vatandaşlığı anlayışı, ırk ve din ayrımı gözetmeksizin Türkiye halkına vatandaşlık bakımından Türk denileceğini hükme bağlamaktadır (Şit, 2008:71). Ancak, Türk kimliğinin değişmezliği, tarihsel olarak sabit bir öze sahip olduğu iddiasına ve bu özün vatandaşlıktan bağımsız olarak

kurgulanmasına dayanır. Bu ırksal sabitlik anlayışı, Türk kimliğine olan sıkı bağlılığı gösterdikten sonra, Türklüğe aidiyet ile Türk vatandaşlığı arasındaki açık ve kapalı farklar daha belirginleşir (Ergin, 2009:404-405).

Yürütülen "ulus inşa" projesi, çeşitli paradigmaların bir araya gelmesiyle karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Türk milliyetçiliği profili, Batılı yurttaşlık hukuku ve Doğulu etnik-kültürel bilinç ile tarihsel mitoloji etmenlerinin bir arada bulunmasından kaynaklanan gerilimle şekillenmiştir (Bora, 1995:36). Bu bağlamda, tasarlanan ulusun geçmişi, Batı (özellikle Anglo-Sakson ve Fransız) dünyasında kabul gören kanıtların yetersizliği sebebiyle, Alman kültür anlayışının etkisi doğrultusunda, antropolojik ve arkeolojik bir tarih tasarlama zorunluluğu duyulmuştur. Bu süreçte, "ulus"un, hem tarihsel ve kültürel bir varlık olarak meşruiyetinin ispatlanması, hem de Osmanlı dönemi öncesi parlak geçmişi ve uygarlığa katkıları vurgulanarak, "Cumhuriyet'in dışlananları" ile yüzleşme ve vatandaşlara tanımlanan yeni ulusal kimliğin pekiştirilmesi amaçlanmıştır (Aydın, 2019:354-355). Kemalist milliyetçilik, hem ırk-odaklı ve genişlemeci (irredentist) bir doğrultuda hem de yurttaşlık-odaklı ve barışçı bir çizgide yorumlanabilme özelliğine sahiptir. Bu gerilimi, özgüvenli bir kimlik ile hayatta kalma kaygısı arasındaki çelişki de tamamlamaktadır. Türkiye, istikrarlı ve "çağdaş uygarlık düzeyi"ne ulaşmayı hedefleyen bir ülke olarak övülürken, kriz dönemlerinde devletin "ilelebet payidar" kalacağı teminatını verme ihtiyacı duyulmaktadır (Bora, 1995:36). Kemalist Türk milliyetçiliğinin coğrafi ve kültürel bir temelini yanı sıra etnik bir boyut içerdiği bilinmektedir. Türkiye'deki milliyetçilik sentezinin, farklı coğrafyalardan gelen etkilerle bu ikiliği içerdiği hususunda genel bir uzlaşma olduğu görülmektedir (Koçak, 2020:37-38). 1920'ler ve 1930'larda, dünya genelinde, milli kimliklerin oluşturulması ve milli birliğin korunması sürecinde "ırk" kavramı merkezi bir rol oynamıştır. Bu dönemde, milletin ırksal kökenlerle özdeşleştirilmesi, ortak bir köken yanılması ve kader birliği duygusunu temel alarak toplumsal dayanışmayı

pekiştirmek amacıyla benimsenmiştir. Özellikle, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için, milli kimliğin inşası ve milliyetçi ideolojinin yerleştirilmesi yaşamsal görülmüştür (Maksudyan, 2021:9). Bu süreç, (Fizik) Antropolojinin Avrupa’da yıldızının parladığı zamanlara denk düşmektedir. (Fizik) Antropoloji, ulusların ve ulus-devletlerin oluşumunda, ulusu oluşturan bireylerin benzerliğini ve diğer gruplardan farklılıklarını bilimsel bir yöntemle kanıtlama aracı olarak kabul edilmiştir (Gültekin, 2014:56). Türkiye’de fizik antropoloji, başlangıçta bağımsız bir disiplin olarak görülse de, zamanla "devlet bilimi"ne dönüşmüştür. 1930’lu yıllarda, fizik antropolojinin bulguları, tarih ve dil alanlarındaki araştırmaların temelini oluşturmuş, bu dönemin antropolojik çalışmaları, milli bilincin oluşumunda etkili olmuştur (Toprak, 2021:120). Kemalist Türkçülük anlayışı, millet-i hakimenin (hâkim milletin) esas olarak Türklerden oluştuğu düşüncesini benimsemiştir. Bu anlayışın meşruiyetini sağlamlaştıracak bir kuramsal zemin oluşturmak ve bu kuramı destekleyecek araştırmalar yapmak için, 1925 yılında Türk Antropoloji Tetkikat Merkezi kurulmuştur. Bu kurum, Türkçülük anlayışının antropolojik ve bilimsel temellerini araştırmak ve bu araştırmaların sonuçlarını yaymakla görevlendirilmiştir. Bu çabaların bir parçası olarak da ‘Türk Antropoloji Mecmuası’ adlı bir yayın organı çıkarılmaya başlanmıştır (Maksudyan, 2021:15). Fizik antropolojinin bu dönemdeki uygulamaları, Türk milli kimliğini ve modernliğini yeniden tanımlama çabası olarak görülebilir. Bu çabalar, Batı’ya karşı bir tür korunma stratejisi olarak da yorumlanmıştır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında "ırk sorunu" konusunda savunmacı bir tutum sergilenmiş, bu yaklaşım, Türklerin "uygar" bir ırktan geldiği varsayımına dayanmıştır (Toprak, 2021:221-222). İrkin, millet inşasında önem kazanmasının altında yatan ana sebepler; laik siyasetin takip edilmesi ve dönemin ırkçı temaları ile birlikte, ırkın, modern ulusal kimlikleri ifade edip ayırt edecek “bilimsel inceleme aracı” olarak görülmesidir. Pozitivist yaklaşımların egemenliği altında, ulusal üstünlük iddiasının bilimsel dayanaklarla ortaya konması, seçkinler arasında makul bir

tercih olarak kabul edilmiştir (Maksudyan, 2021:9). Öte yandan yeni Türk devletinin kimlik meselesinde Osmanlı'nın ötekileştirilmesi önemli bir rol oynamaktadır. Bu süreç, Osmanlı geçmişine tam bir yabancılaşmayı hedefleyen bir ötekileştirme olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, Anadolu halklarının Türklük sorunu, yeni kimlik yapısının ilk çevresini oluştururken; ikinci bir çevre ise, Türk kültürünün İslam öncesi büyük uygarlıkların beşiğinde şekillenmesi ve sonrasında İslami bir sapma ile duraklamayı takiben, aslına, yani uygarlık kökenine dönüş süreci olarak görülebilir (Aydın, 2019:345). Bununla eşgüdümlü olarak İstanbul'un yerine Anadolu, büyük bir önem kazanmıştır. Ankara'nın kalıcı bir şekilde başkent olması kararı alındığında, Anadolu eksenli bir tarih anlayışının oluşturulması için İstanbul odaklı tarih anlayışından vazgeçilmiştir (Toprak, 2010:28). Tarihsel kökenler, dil, etnik yapı, inançlar ve geleneklerden alınan bilgilerle kurgulanan bir "Yerleşme/ Yerleşirme Seferberliği," toplumu etkin ve siyasal bir ulus haline getirmek için bir araç olarak kullanılmıştır (Maksudyan, 2021:33). Bu dönüşümün, Cumhuriyet devrimlerinin bir sonucu olduğu ve ideolojik temelini bilimsel gerçekliklerin açığa çıkardığı sonuçlara dayandığı belirtilmelidir. Türkiye'de antropolojinin kuruluş ve gelişiminin bu genel eğilim içerisinde ele alınması, hatta bu perspektifte önemli bir araç olarak işlev gördüğünün altı çizilmelidir (Aydın, 2019:345). Maksudyan bu olguyu, milliyetçiliklerin genel bir özelliği, başka bir ifadeyle "en eski olma" iddiası olarak nitelemektedir. Bu bağlamda, ulus-devletlerin bağımsızlıklarını kazandıktan sonra devletleşme sürecinde, kendilerinden önceki devlet yapılarından daha eski bir geçmişe dayanan yeni bir kimlik arayışına girdiklerini belirtmektedir (Maksudyan, 2021:56). Bu yönüyle fizik antropoloji çalışmaları, tarih ve kültürel mirasın seçici bir biçimde kullanımını içerir ve Hobsbawm'ın, "icat edilmiş gelenekler" kavramsallaştırmasına eklenebilir. Bu bağlamda, Atatürk'ün manevi kızı Afet İnan'ın Cenevre Üniversitesi'nde Eugene Pittard'ın rehberliğinde yaptığı çalışmalar, özellikle dikkat çekicidir. Afet İnan'ın

kaleme aldığı, “Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi” adlı eser, Türk tarih tezinin içeriklendirilmesine ve ders kitapları ve müfredatların hazırlanmasına temel teşkil etmiştir. “Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi” kitabının girişinde belirtildiği üzere, eserin amacı “Türkiye’nin ırksal karakterlerini herkese öğretmek” olarak tanımlanmıştır (İnan, 1947:11). Dönemin antropolojik araştırmalarının bir yansıması olarak, Afet İnan’ın 1930 yılında Türk Ocakları Genel Kurulu’nda yaptığı konuşma, dönemin tarih anlayışının ve milli kimlik inşasının bir yansımasıdır. İnan’ın konuşmasında, Türklerin beşeriyetin en yüksek ve ilk medeni kavmi olduğu, Çin medeniyetinin esasını kuranların Türkler olduğu, ayrıca Mezopotamya, İran ve Mısır gibi bölgelerde de ilk medeniyetleri Türklerin kurduğu iddia edilmektedir (Maksudyan, 2021:58). Bu ifadeler, o dönemde Türk tarih tezinin nasıl bir yönlendirme ve yorumla şekillendiğini göstermektedir. Bu süreç, yeni Cumhuriyet’in demokratik ve siyasal varsayımlarının daha gelişmiş formülasyonlarının ifade edilmesine de zemin hazırlamıştır. Kemalist önderlik, Türklüğü yalnızca kültürel ve tarihi bir gerçeklik olarak değil, siyasal ve hukuki yapı taşı olarak görmüştür ve bu yaklaşımıyla Türk milliyetçiliğinin modern bir ulus-devlet anlayışına uyum sağlamasını hedeflemiştir. Bu dönemde milli egemenlik vurgusu, Türk milliyetçiliğinin yeniden biçimlenmesinde önemli bir bileşen olarak ortaya çıkmış ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu ideolojisinin temelini oluşturmuştur (Ertekin, 2020:355-356). 1926 tarihinde yürürlüğe giren İskân Kanunu, Türkiye’ye göç edecek bireylerin kabulünde “Türk harsı” ilkesini esas almıştır. Bu ilke, sadece etnik Türklere değil, aynı zamanda Osmanlı Müslümanlarına da işaret etmektedir. İlerleyen dönemde, 1934 yılında kabul edilen İskân Kanunu, göçmenlerin kabul kriterlerini daha da netleştirerek "Türk soylu olma" ve "Türk kültürüne bağlılık" şartlarını ön plana çıkarmıştır. Uygulamada, bu kriterler, göçmenlerin kabulünde bir etnik hiyerarşi oluşturmuştur. Bu hiyerarşiye göre, Türkler, Türk kökenli topluluklar (örneğin Tatarlar vb.) ve Balkan Müslümanları göç etmeye

uygun gruplar olarak belirlenmiştir. Kafkas Müslümanları ise sınırlı ve denetimli bir şekilde bu hakkı elde edebilmişlerdir. Diğer yandan, Kürtler, Araplar, Arnavutlar, Yahudiler, Hıristiyanlar gibi gruplar ise istenmeyen göçmen kategorisinde yer almıştır (Bora, 2017:218-219). Öte yandan, Atatürk'ün "güçlü ve dayanıklı nesiller Türkiye'nin temelidir" söylemi ve "Onuncu Yıl Nutku"nda değindiği, milletin soysuzlaşmasını önlemeyi ve hem ruhsal hem de fiziksel açıdan sağlıklı nüfus birikimi oluşturulmasını Cumhuriyet Devrimi'nin başlıca hedeflerinden biri olarak vurguladığının açık bir ifadesidir (Alemdaroğlu, 2020:415). Bu yaklaşım, 1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile 1938'de çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu ile somutlaşır. Bu yasal düzenlemeler, Türkiye'de öjenizmin yalnızca kuramsal bir tartışma olarak kalmadığını, Kemalist milliyetçiliğe eklemlendiğini ve aynı zamanda nüfus siyasetinin önemli bir parçası haline geldiğini göstermektedir. Öjenizm, otuzlu yıllarda Türkiye'de uygulanan nüfus siyasetinin bir parçası olarak ortaya çıkmış ve Tek Parti rejiminin toplum üzerindeki kontrolünün arttığı bir dönemde yürütülmüştür. Bu yaklaşım, Kemalist seçkinlerin toplumu genellikle toplumsal reformların bir nesnesi olarak gördüğü pozitivist bir anlayışın ve uluslar ve ırklar arasındaki çatışma üzerinden toplumu kurgulayan sosyal Darwinist yaklaşımın belirgin bir ifadesidir (Alemdaroğlu, 2020:415). 1938'den İkinci Dünya Savaşı'nın ortasına kadar olan dönemde, Türkiye'de ırk paradigmasının etkisi daha yoğun ve derin bir şekilde hissedilmeye başlamıştır. Bu dönemde iktidar, Anadolu'nun Türk kimliği ve Türklüğün uygarlığa katkısını bilimsel olarak ispatlama çabasının ötesine geçerek, Türkiye sınırları içinde yaşayan insanların ulusal birliğini ve korporatist dayanışmasını, doğrudan "ırk birliği" üzerinden gösterme gayreti içine girmiştir. Bu yaklaşım, ulusal ortaklığın ve dayanışmanın temelinde ırksal birliğin vurgulanmasına yönelik bir dönüşümü ifade eder (Aydın, 2019:363). Kemalist Rejim, 2. Dünya Savaşı sürecinde gerek söylemleri ile gerekse uygulamalarıyla ırkçı bir yaklaşım sergilemiştir. Askeri lise ve harp okullarına kabulde Türk olma koşulu bir ön

şart haline gelmiş, devlet dairelerinde gayrimüslim çalışanlar arasında işten çıkarmalar yaşanmış ve "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyalarıyla Türkçe konuşmayan vatandaşlar, 1943 yılı başlarında uygulanan Varlık Vergisi ile gayrimüslim tüccar ve sanayiciler hedef alınmıştır (Arslan, 2020:412).

Bu durum, Türkiye'nin ulusal kimlik politikalarının ve iktidar yapısının bu dönemdeki temel odaklarından biri olarak görülebilir. Dahası, dönemin "ırk" kelimesi, bugünün anlamından farklı bir kullanıma sahiptir ve neredeyse "millet" kelimesiyle eşanlamlıdır. Ancak, "millet" kelimesinin uzun süre gayri Müslim topluluklar için kullanılmasından dolayı, "ırk" teriminin kullanımı konusunda bazı tereddütler de bulunmaktadır. Türk Ocakları'nın ilk nizamnamesinde "ırk" kelimesi kullanılmış, ancak sonrasında bu terim kullanımdan kaldırılmıştır. Bu terim, o dönemde Batı'daki "race" ve "nation" terimlerinin bir karışımını ifade etmektedir (Toprak, 2010:30). Türkiye'de, ırk kelimesinin genellikle millet anlamında kullanıldığı ve bu kapsamda, ırkın, dil ile tanımlanan bir topluluğu asimile etmekte kullanılan bir araç olarak işlev gördüğü görüşü, zaman ve mekân açısından değişebilen ırk kavramına yeni bir bakış açısı getirir (Ergin, 2009:390). Milliyetçi ideolojinin etkin olduğu süreçte, ırk kavramı, modern devletin sınıfsal ve etnik ayrımlarını göz ardı ederek bütünlük anlayışını güçlendiren bileşenlerden biri haline gelmiştir. Irk kavramının bu kadar etkili olmasının ana nedenleri arasında, toplumu birleştirecek kutsal bir bağ olarak algılanması ve ulus içindeki farklılıkları bastıracak bir "tutkal" olarak düşünülmesi yer alır (Maksudyan, 2021:33). Ayrıca, Türklerin Avrupa kökenli ve beyaz ırka ait oldukları iddiası, aslında kaybedilmiş sanılan bir modernliğin yeniden inşası sürecinde ortaya atılmış ırksal bir argümandır. Bu düşünce, modernliği doğrudan eleştirmekten çok, Batı'ya karşı hem yaratıcı hem de belirli sınırlar içinde kalmış bir tutumu benimsemiştir (Ergin, 2009:393). Diğer bir deyişle, Türkiye'deki ırkçı yaklaşım, Ari ırktan olmayan topluluklarla ilgili bir devlet politikasından çok, siyasal rejimin Batılılaşma politikasıyla

ilişkilidir. Muasır medeniyet seviyesini yakalamak hedeflendiğinde, Batı'da egemen olan bilimsel ve ideolojik görüşlerin doğrudan aktarılma eğilimi vardır (Arslan, 2020:411). Irksal seçkinlik iddiası, hem iç siyaset hem de dış ilişkiler düzleminde önemli faydalar sağlamıştır. Bu bağlamda, yeni cumhuriyetin muasır medeniyet seviyesine ulaşma hedefi doğrultusunda, Türklerin Avrupalılarla eşit bir soy bağlantısına sahip olduğunu ya da onlar kadar gelişmiş bir kökenden geldiğini dile getirmek, onur kırıcı bir konumu düzeltmek için yaşamsal bir strateji olarak değerlendirilmiştir (Maksudyan, 2021:9).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye'de Türk Tarih Tezi ve ırkçılığı destekleyen diğer spekülasyon düşünceler (örneğin ojeni, genetik gibi) devlet tarafından önceki dönemlerdeki gibi coşku ve heyecanla desteklenmez olmuştur. Bu dönemde, 1931'de basılan ve tamamen Türk Tarih Tezine dayanan dört ciltlik lise tarih ders kitapları artık öğretim programında yer almamaktadır. Bu değişimin arkasında İnönü rejiminin Atatürk döneminin politikalarından uzaklaşma isteği ve dünya siyasal konjonktüründeki değişiklikler ile Türkiye'nin Batı ile giderek artan bir ittifak ilişkisi kurma eğilimi yatmaktadır. Türk Tarih Tezinin devlet desteğini kaybetmesi ve gündemden düşmesi ile birlikte, bu tezi destekleyen ana argümanlar ve kaynaklar da önemini yitirmiştir (Aydın, 2019:365). Ayrıca, irksal terminolojinin Türk milli kimliğini şekillendirmek için bir zamanlar gerekli olduğu, fakat İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında artık bu gerekliliğin ortadan kalktığı varsayımı Türklerin üstün olduğu iddialarının, savaş sonrası yorgun düşmüş halka moral vermektense bir amaç taşımadığı öne sürülerek meşrulaştırılmıştır (Ergin, 2009:393).

İrkçi-Turancı milliyetçilik ile Kemalist milliyetçilik arasındaki etkileşim, hem besleyici hem de gerilimli bir ilişki içerisindedir. Bu durum, Türkiye'nin iç ve dış politikasında zaman zaman gerilimlere yol açmış, milliyetçi düşüncenin farklı yorumlarının çatışmasına neden olmuştur. İki milliyetçilik arasındaki ilişkinin

çözümlemesi, Türk siyasal tarihinin dinamiklerini anlamak için yaşamsal bir öneme sahiptir. Türkçülük hareketi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Türkiye'sine dönüşüm sürecinde iki ana kuşak tarafından şekillendirilmiştir. Birinci kuşak Türkçüler, 1870 ile 1890 yılları arasında doğmuş, Harbiye, Tıbbiye ve Mülkiye gibi okullarda eğitim almış bireylerdir. Bu grup, geniş bir Türklük düşüncesini benimsemekle birlikte, ancak siyasal faaliyetlerinde esas olarak Osmanlı Devleti'nin sürdürülebilirliğine odaklanmıştır. İmparatorluğun sürekli gerilemesi, bu kuşağın ana motivasyon kaynağı olmuştur (Ertekin, 2020:348). Birinci kuşak Türkçülüğün kültürel ve etnik çeşitliliğe vurgu yapan yaklaşımı, İkinci kuşakta daha homojen ve Türk ulusal kimliğini önceleyen bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşüm, Türk kimliğinin ve milliyetçiliğin modern Türkiye'nin inşasında merkezi bir rol oynamasını sağlamış, böylelikle Türkçülüğün her iki kuşağı arasında bir süreklilik ve evrim süreci gözlemlenmiştir. İkinci kuşak Türkçüler ise, 1900 ile 1920 yılları arasında doğmuş, Cumhuriyet döneminde Darülfünun ve İstanbul Üniversitesi'nde eğitim görmüş bireylerden oluşur. Bu kuşak, milliyetçiliği siyasal çalışmalarının merkezine koymuş, özgüven ve gurur kaynağı olarak benimsemişlerdir. Türkçülük, bu iki kuşak arasında geçişle birlikte değişiklikler ve çeşitlenmeler yaşamış, pragmatikten radikal yaklaşımlara, Turancılıktan ırkçılığa ve imparatorluk düzeyindeki Türkçülüğün ulus-devlet çapında bir Türkçülüğe dönüşmüştür (Ertekin, 2020:348). Erken Cumhuriyet dönemi ise, önceden gelişmeye başlayan ırksal söylemlerin iktidarda yer aldığı ve geleceğe taşındığı bir dönemi temsil eder. Bu dönemde, Türkçülüğün genişleme eğilimi, diplomatik önceliklerin değişmesiyle aşırı ideolojiler arasında yer almaya başlamıştır. Daha önceki dönemlerde devletin kurtarılması amacıyla ortaya çıkan Türkçülük hareketi, modernleşme projesiyle bütünleşerek hakim bir ideolojiye dönüşmüştür. İrksal ve dilsel üstünlük, töreci bir Türk kimliği ve sabit kültürel özellikler, bu süreçte Türk milliyetçiliğinin ana unsurları haline gelmiştir (Ergin, 2009:387).

Her iki kuşak arasındaki geçiş süreci, Osmanlı'nın sona erdiği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreciyle eşgüdümlü olarak, ulusal kimliğin yeniden tanımlanması ve güçlendirilmesi üzerinden temellendirilmiştir. Cumhuriyet döneminin ikinci kuşak Türkçü temsilcileri, kendilerini ırkçı olarak tanımlamaktaydılar. Bu grup, Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Nejdet Sancar ve Hikmet Tanyu gibi isimlerle ilişkilendirilmektedir (Arslan, 2020:410). İkinci kuşak, herhangi bir siyasal tecrübeye sahip olmamasının verdiği özgürlükle, Cumhuriyet kadrolarının daha sorumlu ve görece ağır hareketlerinden ayrılan bir yol izlemiştir. Türkçülükteki bu ayrışma, okumuş ve meslek sahibi çevreleri, genişleyen orta sınıfları ve metropollerin entelektüel mahallelerini hızla etkisi altına almıştır (Ertekin, 2020:351). Cumhuriyet dönemi İkinci kuşak Türkçüler için soy bağları, hem Türkçülük anlayışının hem de Türkçülük karşıtlığının temelini oluşturmuştur. Bu dönemde, ilk kuşak Türkçülerin kültür, tarih ve gelenek kavramlarıyla yer değiştirebilen ırk anlayışının aksine, ikinci kuşak Türkçüler için ırk, değişmez ve vazgeçilmez bir nitelik olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşım, o dönemki Türkçü grupların hem dış düşmanlarla hem de iç çekişmelerle mücadelede yaşamsal bir rol oynamıştır (Ertekin, 2020:350). Cumhuriyet tarihinde ırkçı Türkçülük, sürekli bir evrim içinde olmasına rağmen, reddedilme ve kabul edilme arasında bir denge kurma zorunluluğu içindeydi. Bu dengeyi koruyan önemli faktörlerden biri, ırkçı Türkçülüğün genişleme yanlısı yaklaşımının, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile olan diplomatik ilişkilerine yarattığı sorunlardı (Ergin, 2009:387).

Cumhuriyet dönemindeki ikinci kuşak Türkçüler, Türkçülüğü devlet politikası olmaktan çıkarıp bağımsız bir siyasal akım haline getirmiştir. Bu kuşak, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü yabancı ırkların ve milletlerin ihaneti olarak görmüş, daha dar ve özgün bir milliyetçilik anlayışını benimsemiştir. Bu genç kuşak, kendilerine Cumhuriyet tarafından verilen güven ve misyonerlik ruhuyla, Türkçülüğü ırkçı ve Turancı bir yaklaşımla kurgulayarak daha militan bir karakter kazandırmıştır (Ertekin,

2020:351). Geçmişte tasarlanan ideal millet, benlik algısının, toplumsal düşüncelerin ve değerler sisteminin odağına konumlandırılmıştır. 'Biz' kavramı ve 'biz' ölküsü ulusal gelenek ve tarihsel mirasın bir ifadesidir. Bu ulus-devletlerin halkları gitgide milletlerinin atalarına ya da değişmez görünen milli başarılarına, özelliklerine ve değerlerine özel bir önem atfederek milli gururlarını ve haklarını temellendirdiler. Gelecek vurgusu yerini bugüne ve düne bırakırken, daha iyi olunacağına ilişkin inanç, milli seciyenin ve geleneklerin değişmezliği inancına dönüşmüştür (Maksudyan, 2021:32).

Cumhuriyet döneminde Türklüğün algılanışı ve tanımlanışı, yeni Türk ulus-devletinin kamusal yapılarıyla bir gerilim içinde yer aldı. Irkçı-Turancı milliyetçilik, Cumhuriyetin temel değerleriyle zaman zaman çatışmalara yol açtı. Bu durum, Türkçüler ile Kemalist ideoloji arasındaki hegemonik ilişkiyi karmaşık ve çelişkili kıldı. Bazı durumlarda, Irkçı-Turancı milliyetçilik ile Kemalist ideoloji arasındaki ilişki, "ihamet" veya "maceraperestlik" gibi terimlerle tanımlanan bir gerilime dönüşebiliyordu (Ertekin, 2020:359). Ancak bilinmesi gereken nokta, Bu anlaşmazlıktan siyasal kazanç elde etmeyi amaçlayan ve Kemalist milliyetçiliğin belirsizliğini kendi milliyetçilik yaklaşımlarının temel dayanağı olarak gören farklı ve karşıt milliyetçi yönelimlerin varlığıdır (Koçak, 2020:37-38). Kemalizm, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini şekillendiren ve hem bir uygarlık projesi hem de bir ideoloji olarak nitelendirilebilecek siyasal oluşumdur. Kemalist ideoloji, modern ve bağımsız bir devlet yaratma misyonunu hedeflerken, aynı zamanda bu modernleşme sürecinin ideolojik temellerini toplumun her kesimine yaymayı amaçlamaktadır. Cumhuriyet devrimleri özünde bir kültürel dönüşümü hedeflemektedir. Bu kültürel değişimin temel amacı, ulusal kimliği ve modern değerleri birleştiren bir toplum oluşturmaktır. Yeni toplumsal kurgu, yeni bir birey profili oluşturmayı da içerir. Cumhuriyet döneminin oluşturmayı amaçladığı toplum tipine uygun insan modelini, Kemalizm'in soyut ilkelerinden çok somut

gerçekliklerde aramak daha anlamlı olabilir (Kayalı, 2001:69). Kemalizm, bir yandan toplumsal ve kültürel dönüşümü özendiren hegemonik bir proje, diğer yandan da bu dönüşümün sürdürülebilirliğini sağlayan bir ideoloji olarak iki yönlü bir işlev üstlenmiştir. Buradan yola çıkarak, Irkçı-Turancı milliyetçilik ile Kemalizm arasındaki ilişkiye dair yaptığım okumalara bir bütün olarak baktığımda Kemalist hegemonyanın üç temel önerme üzerine kurgulandığı görülmüştür: İlk olarak “Kemalist milliyetçiliğin Türklük kurgusu Osmanlı’ya açıktan bir karşı çıkış ve reddi miras temelinde var edilmiştir. İkincisi, Türklük imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir millet kurgusu üzerinden yeniden üretilmektedir. Üçüncüsü, Türk Milleti Türk ulusuna ait olan devlet tarafından temsil edilmektedir.” Ancak, Kemalizm, Stalin’in katı ideolojisi veya Nazizm’in Alman sistematiği gibi değildir. Bu tür kapsamlı ideolojilerin etkinliğini yitirdiği bir dönemde Kemalizm’in sürdürülebilirliğinin temel nedeni, ideolojinin esnek ve sistematik olmayan doğasıdır. Kemalizm’e, sadık kalarak ekonomik sistemde hem özel sektörü hem de devlet sektörünü savunmak mümkündür. Aynı şekilde, aşırı Türk milliyetçiliği ile kozmopolit Anadolu milliyetçiliği de Kemalizm çerçevesinde savunulabilir (İnsel, 2005: 285). Bu bağlamda Irkçı-Turancı milliyetçiler ve Kemalistler, ortak bir Türklük anlayışı etrafında bir araya gelerek yakın ilişkiler ve ittifaklar kurabiliyorlardı. Bu, her iki tarafın da Türk milliyetçiliğini ve Türk ulus-devletinin temel değerlerini benimsediğini ve ortak bir zeminde buluşma çabasını gösteriyordu. Bu karmaşık ve dinamik ilişki, Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk milliyetçiliği ve Kemalizm’in birbirini nasıl etkilediğini ve etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu süreç, Türkiye’nin modern tarihinde milli kimlik, devlet yapısı ve ideolojik temellerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Ertekin, 2020:359).

İrkçı-Turancı milliyetçilik ile Kemalizm arasındaki hegemonik ilişkinin yazılı kaynaklar üzerinden izini sürmeye, temel pozisyonları belirlemeye, bu gerilimli ve besleyici ilişkiyi haritalandırmaya çalıştığımızda üç farklı pozisyon karşımıza

çıkılmaktadır: Kemalizm ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasında çatışmalı bir ilişki olduğunu savunan çalışmalar yanında, Kemalizm'in ırkçı ve etnisist boyut taşıdığını savunan çalışmalar bulunduğu gibi, Kemalizm ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasında geçişkenlik olduğunu savunan çalışmalar da mevcuttur.

1.7.1. Kemalizm ile Irkçı-Turancı Milliyetçilik Arasında Çatışma Olduğunu Savunanlar

Kemalizm ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki farklılıklar, ideolojik ve yapısal çatışmalar temelinde ele alınmakta olup, her iki düşüncenin birbirini "öteki" olarak tanımlama çabaları bu gerilimi derinleştirmektedir. Kemalizm, ulus devlet inşa sürecinde pragmatik ve esnek bir karaktere sahipken, Irkçı-Turancı milliyetçilik sert ve değişmez ideolojik kodlarla biçimlenmiştir. Bu bağlamda, Zafer Toprak ve Erol Manisalı, Sina Akşin gibi sol-Kemalist yazarlar, Kemalizm ile Irkçı-Turancı milliyetçiliğin çatışmalarının belirgin olduğuna dikkat çekmektedir. Manisalı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu iki karşıt devrimin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir süreç olarak değerlendirmektedir. Avrupa'nın kapitalist devrimi ile Rusya'nın sosyalist devrimi, Türkiye'nin modernleşme sürecinde etkili olmuş, Mustafa Kemal Atatürk her iki devrimden de faydalı unsurları seçerek "Türkiye mucizesini" yaratmıştır. Atatürk'ün düşünsel gelişiminde Avrupa'nın sanayileşme ve Aydınlanma hareketleri etkili olurken, diplomatik ve askeri stratejilerinde Rusya ile işbirliği yaparak önemli kazanımlar elde etmiştir (Manisalı, 2023). Bununla birlikte, Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında yönünü Batı'ya çevirerek bilim, sanat ve hukuk alanlarında Avrupa'yı model almıştır. Toprak ise, erken Cumhuriyet döneminde ırk sorununun etnik temelli bir yaklaşımla ele alınmadığını, aksine Batı dünyasındaki önyargılara ve kalıtımsal mitlere karşı bir savunma refleksi olarak kurgulandığını savunmaktadır. 1930'lu yıllarda antropoloji bilimi, etnolojik unsurlardan ziyade fiziksel antropolojiye indirgenmiş ve bireyler etnik

gruplara değil, fiziki özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Brakisefal, mezosefal ve dolikosefal gibi fiziksel sınıflandırmalar, etnik ayrımlardan bağımsız şekilde ele alınırken, Batı'nın kalıtsal mitlerine karşı Türk ulusunun "uygar" bir ırk olarak konumlandırılması amacı güdülmüştür (Toprak, 2021:221-222). Sina Akşin de, Kemalist ulusçuluk ilkesinin, saldırgan ya da yayılcı bir niteliğe sahip olmayıp özünde barışçıl bir karakter taşıdığını vurgulamaktadır. Bu durum, Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" anlayışında somut bir şekilde ortaya konulmaktadır. Ayrıca Atatürk'ün söylemlerinde ırkçılığa yer vermediğine dikkat çekmektedir. Nitekim Atatürk "Ne mutlu Türk olana" ifadesini değil, "Ne mutlu Türküm diyene" ifadesini kullanmıştır. Bu ifade, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının etnik kökenlerine bakılmaksızın kendilerini Türk olarak tanımlayabilmelerine olanak tanıyan kapsayıcı bir ulusçuluk anlayışını yansıtmaktadır (Akşin, 2007:257). Öte yandan Akşin'e göre Atatürkçü ulusçuluk, sağcı ve tutucu ulusçuluk anlayışından niteliksel olarak ayrılmaktadır. Tutucu ulusçuluk, genellikle Türkiye'yi bölgesinde veya İslam dünyasında en güçlü devlet yapma gibi sınırlı hedeflerle yetinmekte ve bu çerçevede hareket etmektedir. Buna karşın, Kemalist ulusçuluk, bu tür dar kapsamlı hedeflerin ötesine geçerek, Türkiye'nin ekonomik ve askeri alanlarla sınırlı kalmaksızın sanat, edebiyat, bilim ve insan hakları gibi toplumsal ve kültürel alanlarda da dünyanın en ileri ve uygar ülkeleriyle rekabet edebilmesini hedeflemektedir. Bu anlayış, çok yönlü bir kalkınma ve sürekli ilerlemeyi öngörürken, sağ ulusçuluk anlayışı daha çok ekonomik, askeri ve siyasi güce öncelik tanımaktadır (Akşin, 2007:257).

Sonuçta, Kemalizm ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki temel ayrım, modernleşme anlayışı ve toplumsal kurgulara yaklaşım noktasında belirginleşmekte, Kemalizm'in pragmatik ve kapsayıcı yapısı, Irkçı-Turancı milliyetçiliğin daraltıcı ve ayrıştırıcı perspektifiyle çatışmaktadır. Kemalizm, Batı'nın modernleşme ideallerini Türk toplumuna entegre ederken, Irkçı-Turancı milliyetçilik bu modernleşme sürecine

karşı daha çok direnç gösteren ve etnik kimlik üzerine inşa edilen bir söylem geliştirmiştir. Bu durum, iki ideoloji arasında dönemsel olarak gözlemlenen gerilimlerin temel sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.7.2. Kemalizm'in Irkçı-Etnisist Bir Öz Taşıdığını Savunanlar

Kemalist ideolojinin temel hedeflerinden biri, “imtiyazsız, sınıfsız ve kaynaşmış bir millet” yaratmak olarak tanımlanmıştır. Kemalizm'in ulus inşa sürecini irdeleyen literatür, bu ideolojinin homojen bir ulus-devlet yaratma amacıyla etnisite temelli ayrımcı ve dışlayıcı stratejilere dayandığını öne sürmüştür. Nazan Maksudyan, Taner Akçam ve Barış Ünlü gibi yazarlar, Kemalist milliyetçiliğin tarihsel ve ideolojik kökenlerinde etnik homojenliği temel aldığına dikkat çekmektedirler (Maksudyan, 2021:182; Akçam, 1993:75; Ünlü, 2022:184). Bu bağlamda, Osmanlı'nın çokkültürlü mirasını reddeden Kemalist ideoloji, homojen bir ulus-devlet yaratma amacı gütmüştür. Bu dönüşümün temelinde “ümme” anlayışından “millet” kavramına geçiş yer almaktadır. Kemalist ideolojide bu hayali cemaat, Türk kimliği ekseninde biçimlenmiştir. Ancak bu kimlik oluşumunda biyolojik özelliklerin ve tarihsel mitlerin belirleyici olduğu görülmektedir (Maksudyan, 2021:182). Bu stratejiler, hem devlet politikaları hem de ideolojik söylemler yoluyla uygulanmış; bilimsel temellere dayandırılarak meşruiyet kazandırılmıştır. Nazan Maksudyan'a göre, Kemalist milliyetçilik, Türk milletini tanımlarken Türk ırkını belirleyici bileşenlerden biri olarak kabul etmektedir. Bu anlayış, sadece pratik düzeyde Türk olmayan unsurlara ayrımcı politikalar uygulamakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda bilimsel ve kuramsal bir temel olarak da vurgulanmıştır (Maksudyan, 2021:182). Antropoloji, bu dönemde öne çıkan disiplinlerden biri olarak, Türk ırksal üstünlüğünü savunan tezlerin ortaya atılmasında kritik bir rol oynamıştır. Bu dönemin antropologları, Türklerin medeniyetin temeli olduğu tezini desteklemek için kafatası ölçümü gibi sözde bilimsel yöntemlere

başvurmuştur (Maksudyan, 2021:183). Maksudyan, bu etnisist yapının yalnızca bir ayrımcılık politikası değil, toplumsal dinamiklerin temel bileşenlerinden biri olarak kurgulandığını ileri sürmektedir.

Taner Akçam ise, Ermeni Soykırımı perspektifinden hareketle, Kemalist dönemin çok etnisiteli yapıyı homojenleştirme amacına odaklandığını belirtmektedir. Akçam'a göre, Osmanlı Düzeni'nde egemen konumda bulunan toplumsal kesimlerin, uluslararası arenada yaşadıkları meşruiyet kaybı ve aşağılanma hissi, bu grupların kolektif hafızasında derin bir travma yaratmıştır (Akçam, 1993:75). Azınlıklara yönelik politikalar, Kemalist ulus inşa stratejisinin temel bileşenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Gayrimüslim ve etnik azınlıklar, siyasal ve toplumsal baskılara maruz bırakılıp "makbul vatandaş" kategorisinin dışında tutulmuştur. Akçam, bu dönemde kolektif hafızada yer eden aşağılanma ve tehdit algısının, homojen bir ulus yaratma çabasını etnisist politikalarla desteklediğini vurgulamaktadır. Azınlık toplulukların taleplerinin baskı ve zorunlu göç gibi yollarla bastırıldığını belirtmekte ve bu süreci bir tarihsel travma olarak değerlendirmektedir (Akçam, 1993:78). Bu durum, siyasal ve toplumsal düzeyde etnisist ve ırkçı bir altyapının oluşmasına katkı sağlamış, homojen bir ulus yaratma projesinin arka planını çizmiştir. Barış Ünlü ise "Türklük Sözleşmesi" kavramıyla bu yapının toplumsal, hukuki ve siyasal boyutlarını kuramsal bir temele oturtur (Ünlü, 2022:195-196). Ünlü'ye göre, Kemalist milliyetçilik, Türk kimliğini siyasal ve toplumsal bir merkez olarak kurgularken, bu kimliğin dışında kalan bileşenleri susturma ve dışlama pratiğini sistematik bir biçimde sürdürmüştür. Yeni kurulan Türk devleti, "Müslümanlık Sözleşmesi" temelinde biçimlenirken, bu sözleşmenin sürecini belirli ölçülerde daraltıp "Türklük Sözleşmesi" eksenine oturtmuştur (Ünlü, 2022:184). Ünlü, Türklük sözleşmesini üç temel ilke etrafında yapılandırır. İlk olarak, bir bireyin toplumsal ayrıcalıklardan yararlanabilmesi, güvenli bir yaşam sürebilmesi ve toplumsal hiyerarşide yükselme olanağına sahip olabilmesi

için Türk ve Müslüman kimliğine sahip olması gerektiği belirtilir (Ünlü, 2022: 14). İkinci ilke, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde gayrimüslimlere yönelik uygulanan zorunlu sürgün, katliam, soykırım, gasp, ırkçılık ve ayrımcılık gibi politikaların tartışılmasının mutlak suretle yasaklanmasını içerir. Aynı şekilde, bu mağduriyetler karşısında empati geliştirilmesi veya söz konusu gruplara yönelik siyasi destek sağlanması da yasak kapsamındadır (Ünlü, 2022: 14-15). Üçüncü olarak, özellikle Kürtler gibi Türkleşme politikalarına direnen Müslüman toplulukların maruz kaldığı baskı ve ayrımcılık pratiklerinin kamuoyunda dile getirilmesi de kesin biçimde engellenmektedir (Ünlü, 2022: 15).

Bu bağlamda, Türk olma hali, siyasal ve toplumsal düzende bir düzenleme mekanizması olarak öne çıkmış, toplumsal yapının homojenleştirilmesi amacına hizmet etmiştir. Türklük, Ünlü'nün ifadesiyle, “görme, duyma, algılama, anlama, önemseme, hissetme ve bir tutum geliştirme” biçimlerini belirleyen ve yapılandıran bir kavram olarak ele alınmaktadır (Ünlü, 2022: 16). Bu bağlamda dikkate değer olan, Türklüğün inşa ettiği ayrıcalıklı konumların aynı zamanda “görmeme, duymama, bilmeme ve anlamama” biçimlerini de beraberinde getirmesidir (Ünlü, 2022: 16). Türkiye toplumunda geniş bir yaygınlığa sahip olan bu olgu, yalnızca belirli toplumsal sınıflara ya da ideolojilere özgü olmayıp, bu farklılıkların ötesine geçen ve onları kesen bir görüngü niteliği taşımaktadır (Ünlü, 2022: 20). Devlet, bu hedef doğrultusunda Anadolu'daki çeşitli kültürler arasında birini ve buna bağlı olarak dillerden birini meşru ve değerli ilan etmiştir. Bu durum, hem kültür hem de dil piyasasının tek tipleştirilmesi sonucunu doğurmuş; egemen kültüre ve dile sahip olanlar ya da bu yapıya asimile edilenler çeşitli maddi ve manevi avantajlardan yararlanmıştır. Maddi avantajlar arasında iş bulma ve toplumsal statü yükselmesi yer alırken, manevi olarak ise meşru kültürün bir parçası olmanın sağladığı benlik değeri, gurur ve normallik duyguları öne

çıkıştır. Ancak bu avantajların karşısında, egemen kültürün dışında kalan bireyler için cezalandırıcı bir sistem devreye girmiştir (Ünlü, 2022: 195-196).

Sonuç olarak, Kemalist ideolojinin ulus inşa süreci, homojen bir ulus-devlet yaratma amacıyla etnisist ve ırkçı temeller üzerine inşa edilmiştir. Bu sürecin bilimsel bir meşrulaştırma arayışı içinde gerçekleştiği savunulmaktadır. Resmi ideoloji çeşitli bilim dallarından yararlanarak kendini tahkim etmiştir. Maksudyân'ın antropoloji vurgusu, Akçam'ın tarihsel travma ve ırkçılık ilişkisi, Ünlü'nün "Türklük Sözleşmesi" kavramı Kemalizm'in toplumsal ve siyasal yapıyı homojenleştirme hedefinde etnisist ve ırk temelli politikaların süreklilik gösterdiğini varsaymaktadır.

1.7.3. Kemalizm ile İrkçı-Turancı Milliyetçilik Arasında Geçişkenlik Olduğunu Savunanlar

Kemalizm ile İrkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki geçişkenlik, her iki ideolojinin benzer düşünsel temeller üzerine inşa edilmesi nedeniyle aralarında bir etkileşim bulunduğu tezi üzerinden ele alınmaktadır. Çelik, bu geçişkenliği Kemalizm'in hegemonik karakteri bağlamında incelemekte ve Kemalizm'in dönüşümlerinin dış siyasal bileşenlerle olan ilişkisine bağlı olarak şekillendiğini belirtmektedir. Kemalizm, siyasal çatışmalar ve toplumsal taleplerin "kolektif iletişim dili" niteliğini koruduğu sürece hegemonik gücünü muhafaza edebilmiş, ancak evrensel bir kimlik oluşturma konusundaki eksiklikleri ve siyasal gelişmelere adaptasyonundaki sınırlılıklar nedeniyle zaman zaman bu bütünlüğü zayıflamıştır (Çelik, 2019:75). Çelik, Kemalizm'i "bazı olasılıkları dışarıda bırakan ve belirli toplumsal ajanlar arasındaki ilişkileri yapılandıran radikal bir eylem" olarak tanımlamaktadır (Çelik, 2019:75). Arslan'a göre, Kemalizm ile İrkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki geçişkenlik, her iki ideolojinin Osmanlı Türkçülüğü geleneğinden beslenmesine dayanmaktadır. Bu iki ideoloji, tarihsel kökenleri itibarıyla belirli bir ortak paydaya sahiptir ve bu durum, zaman zaman ortaya

çıkan çelişkilere rağmen retorik ve pratik düzeyde geçişkenliğin mümkün olmasına zemin hazırlamaktadır. Bu kapsamda, Türk Ocağı yerine ihdas edilen Halkevleri, Kemalist milliyetçiliğin inşasında Irkçı-Türkçülükle kesişen bir kurumsal zemin sunmaktadır (Arslan, 2020:411). Aytürk, Türk milliyetçiliğinin iki temel eksen, yani sivil ve etnik bileşenler arasında salındığını ileri sürmektedir. Bu çifte eksenlilik, Kemalistlerin bir yandan Batılı ve demokratik bir perspektif benimseme çabası ile diğer yandan içe dönük ve yabancı düşmanlığına dayalı bir pozisyon arasında kalmalarına neden olmaktadır (Aytürk, 2013:235). Oran ise, Kemalizm ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki geçişkenliğin, 1970'lerden itibaren milliyetçilik söylemi altında ortaya çıkan yeni ideolojik akımlarla ilişkili olduğunu savunmaktadır (Oran, 1993:287). 1970'lerde Irkçı ideoloji, komünizm tehdidini vurgulayarak kırsal ve gecekodu bölgelerindeki gençliğin toplumsal ve bireysel krizlerine yanıt sunmaya çalışmıştır (Oran, 1993:288). Bora, Kemalist ideoloji ile Türkçüler arasındaki geçişkenliği Nihal Atsız özelinde ele alarak, Atsız'ın Kemalizm'e mesafeli yaklaştığını, ancak Mustafa Kemal'in "Türklük dehşeti saçmasını" övgüyle andığını belirtmektedir. Bununla birlikte, Kemalizm'i "muazzam bir safsata" olarak nitelendirdiği de bilinmektedir (Bora, 2017:278). Kemalizm ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki geçişkenliği inceleyen en kapsamlı çalışmalar arasında Özdoğan'ın araştırması öne çıkmaktadır. Özdoğan, Kemalist ulusçuluk ile Türkçü akımı karşılaştırarak, her iki hareketin de alt kimliklere hoşgörüsüz ve Anadolu'nun kültürel çeşitliliğine duyarsız olduğunu ifade etmektedir (Özdoğan, 2019:296-297). Landau, Pantürkçülüğün belirli motiflerinin Kemalist ideoloji ile iş birliği yaptığını ve Kemalizm'in ideolojik tutarlılığını koruma becerisini vurgulamaktadır (Landau, 1999:113, 116). Yıldız ise, Kemalist ulusçuluğun tarih ve "ulusal din" kavramları temelinde Pan-Türkçülük ile kesiştiğini belirtmektedir (Yıldız, 2001:110).

Sonuç olarak, Kemalizm ve İrkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki etkileşim, ideolojik çerçevede belirli kesişim noktalarına sahip olmasına karşın, temel ilkeleri açısından derin ayrışmalar içermektedir. Kemalizm, ulus-devlet inşasında pragmatik ve kapsayıcı bir yönelim sergileyerek Batı'nın modernleşme ve ilerlemeci ideallerini benimserken, İrkçı-Turancı milliyetçilik etnik homojenliği esas alarak dışlayıcı bir perspektif sunmuştur. Bu iki ideolojinin tarihsel süreçteki etkileşimleri, dönemsel koşullara bağlı olarak değişiklik göstermiş, ancak aralarındaki gerilim hiçbir zaman tam anlamıyla ortadan kalkmamıştır. İrkçı-Turancı milliyetçiliğin keskin ideolojik sınırlarına karşın, Kemalizm'in esnek ve değişime açık yapısı, farklı dönemlerde bu akımla belirli temas noktaları kurmasını mümkün kılmıştır. Bununla birlikte, Kemalizm'in modernleşmeci ve kurumsal yaklaşımı, ırk temelli ayrımcılığı reddeden bir karakter taşıırken, İrkçı-Turancı milliyetçilik etnik kimliği temel olarak farklı bir ideolojik duruş sergilemiştir. Bu iki ideolojik varyant arasındaki ilişki, Türk siyasal düşüncesinde hem sürekliliği hem de çatışmayı içeren çok boyutlu bir dinamik olarak değerlendirilmelidir.

İrkçı-Turancı milliyetçilik ile Kemalizm arasındaki hegemonik ilişkinin yazılı kaynaklar üzerinden izini sürdüğümüzde çatışma, ırkçı-etnisist boyut ve geçişkenlik üzerinden haritalandırabileceğimiz üç farklı pozisyon karşımıza çıkmaktadır. Ancak, her üç pozisyonun da İrkçı-Turancı milliyetçilik ile Kemalizm arasındaki gerilimli ve besleyici ilişkiyi tek boyutlu ve bütüncüllükten uzak bir bağlamda kurguladığı görülmektedir. Mevcut haliyle üç pozisyonunda kendi bünyesinde bir takım eksiklikleri barındırdığı söylenebilir. Kemalizm ile İrkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişkiyi, tüm bu tartışmaların ötesinde, tezimin temel argümanı olarak şu şekilde tanımlamaktayım: Kemalizm sıradan bir siyasal akım olmanın ötesinde yeni bir toplumsal düzenin savunusunu içermektedir. Özünde bütünlüklü bir iç tutarlılıktan yoksun ancak; devletle ilgili bir görüngü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden

amorf bir yapıdadır. Kemalizm toplumsal düzenin yeniden üretiminde kendisi için hangi ideolojik pozisyon gerekliyse onu öncelemektedir. Kendi toplumsal hegemonyasını karşıt hegemonik akımları gerektiğinde soğurarak ve hareket alanı sağlayarak, gerektiğinde de dışlayarak kurmaktadır. Buna karşın Irkçı- Turancı ideoloji siyasal konumlanışı itibariyle daha belirgin ve bütünlüklü bir pozisyonda yer almaktadır. Kemalizm kendine yönelik bir meydan okuma ortaya çıktığında siyasal alana çeki düzen verirken kimi zaman Irkçı- Turancı ideolojinin belli niteliklerini soğurarak kendine eklemekte kimi zaman da dışlamaktadır.

Batı'daki "sivil" milliyetçilik ile Doğu'daki "etnik" milliyetçilik arasındaki ayrımın problematik doğası Batı ve Doğu milliyetçilikleri arasında net ve kesin bir ayrım yapılmasını zorlaşmaktadır. Ayrımın kategorik olmaktan çok, daha ayrıntılı ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu zorluk, her milliyetçilik biçiminin, farklı düzeylerde ve formlarda, hem sivil hem de etnik özellikleri kapsamından kaynaklanmaktadır. Her milliyetçilik formu diğerine atfedilen özellikleri de kendi bünyesinde barındırabilmektedir. Kimi zaman, bazı milliyetçilik formları sivil ve siyasal unsurları ön plana çıkarırken, diğerleri etnik ve kültürel özelliklere daha fazla vurgu yapabilir. Her özgün milliyetçilik, hem sivil hem de etnik öğeleri içermekte, sivil ve etnik unsurlar birbirine karışmakta ve birbiriyle etkileşim içinde bulunmaktadır. Bu özgül durumlar, sivil ve etnik milliyetçilik arasında mutlak ve katı bir ayrım yapılmasını olanaksız kılmaktadır. Bu karmaşık etkileşim, her milliyetçilik örneğinde kendine özgü bir form almakta ve etnik ve sivil karakteristiklerin, sürekli bir etkileşim ve rekabet içinde bulunduğu dinamik ve çok katmanlı bir yapı sergilemektedir. 1930'ların Ankara'sında Kemalizm, ulusal kimlik anlayışında ırk kavramını geleneksel, 19. yüzyıl anlamında kullanmış ve bu kavramı ulus ile özdeşleştirmiştir. Ancak bu dönemde, ırk kavramı biyolojik ve genetik özelliklerle ilişkilendirilirken, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi eksenli düşünce biçimleri Türk ulusunu belirli fiziksel özelliklerle tanımlamıştır.

Buna rağmen, Türk milliyetçiliği, ırk kavramını merkezi bir unsur olarak her zaman öne çıkarmamıştır. "Türkçe Konuş" kampanyası, ırk kavramının biyolojik değil, ulusal bir toplumun göstergesi olarak kullanıldığını göstermiştir. Kemalist perspektifte, ırk sabit bir kategori olarak görülse de, bu tanımlama daha çok dil üzerinden yapılmıştır (Çağaptay, 2009:101-102). Ancak, Türkiye'nin tarihinde yer alan ırksal söylemler, biyolojik özellikler yerine dile atıfta bulunmasına karşın, ırk, zaman ve mekâna bağlı olarak değişen bir kavram olarak kurgulanması gerekirken, biyolojik çerçeveye sıkıştırılmıştır. Daha da problematik olanı, biyolojik temellere dayanan grupları "kötü" olarak nitelendirirken, dil gibi diğer özelliklere dayanan grupları "iyi" olarak sınıflandırmasıdır. Bu, milliyetçilik yazınında sık rastlanan etnik-sivil ayrımını temel alan değer yargılarına paralellik göstermektedir (Ergin, 2009: 389).

Atsız'ın Kemalizm'e ilişkin tutumundaki dalgalanmalar da bu ayrımı güçleştirmektedir. Onun muhalefeti, ideolojik bir temelden çok, günlük siyasete, Kemalistler arasındaki etnik olarak Türk olmayan bireylere ve çeşitli Kemalist uygulamalara yönelik olarak okunabilir. Bu, milliyetçilik kavramının yalnızca kuramsal bir çerçevede değil, aynı zamanda pratikte de nasıl farklılaşabildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Türk milliyetçiliğinin çözümlenmesi, sivil ve etnik milliyetçilik arasında mutlak ve katı bir ayrım yapılmasının mümkün olmadığını ve bu kavramların iç içe geçmiş, karmaşık yapısını vurgulamaktadır. Bu durum, milliyetçilik çalışmalarında kavramsal çerçevelerin yeniden değerlendirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak, Kemalist milliyetçilik, etnik milliyetçilik ve vatandaşlığa dayalı milliyetçilik arasındaki ikilem içinde salınan özgün bir yorum sunar. Türkiye Cumhuriyeti'nin Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde biçimlenen ideolojik temellerinde büyük yer tutan bu yaklaşım, Türk ulusal kimliğini yeniden tanımlamayı amaçlamıştır. Kemalist milliyetçilik, bir yandan etnik kökenleri birleştirici bir unsur olarak görürken, diğer yandan vatandaşlık temelli bir milliyetçilik anlayışını benimser. İrkçı düşüncelerin

en güçlü olduğu zamanlarda bile, anayasal yurttaşlık tanımları ile ırksal söylemler bir arada bulunmuş ve ırkçı kuramlara karşı duruşlar her zaman var olmuştur (Ergin, 2009:403). Sivil ve etnik milliyetçilik arasındaki ayrımın doğasının belirsizliği ve karmaşıklığı, sivil ve etnik karakteristiklerin sürekli bir etkileşim ve rekabet içinde bulunduğu, dinamik ve çok katmanlı bir yapıya işaret etmektedir.

Birinci bölümde, milliyetçilik ve ırkçılık kavramlarının tarihsel, ideolojik ve söylemsel bağlamları derinlemesine incelenmiş; bu iki kavramın modern toplumlar üzerindeki çok katmanlı etkileri tartışılmıştır. Milliyetçiliğin, ulusal kimlik inşasında bir ideoloji ve söylem olarak oynadığı merkezi rol, onun yalnızca toplumsal aidiyet ve dayanışmayı teşvik eden bir yapı olmaktan çok, siyasal ve toplumsal düzeni biçimlendiren hegemonik bir yapı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, milliyetçiliğin hegemonik karakteri, özellikle eklemleme ve dışlama pratikleri yoluyla kendini göstermekte ve ulusal kimliğin sınırlarını tanımlamaktadır. Milliyetçilik, yalnızca “biz” kimliğini inşa etmekle kalmamakta, aynı zamanda bu kimliğin “öteki” karşısında tahkim edilmesini de sağlamaktadır. Irkçılık ise, tarihsel ve ideolojik olarak milliyetçilikle sıkı bir ilişki içerisinde, biyolojik ve kültürel ayrımları ulusal kimliğin tanımlanmasında bir araç olarak kullanmıştır. Özellikle modern dönemde, biyolojik temelli ayrımcılığın kültürel temsillere evrilmesi, ırkçılık ile milliyetçiliğin birbirini nasıl beslediğini ve dönüştürdüğünü göstermektedir. Milliyetçiliğin ırk temelli bir yapıya büründüğü durumlarda, “ulus” ve “ırk” kavramlarının birbirine eklenerek ulusal kimliğin sınırlarını daha da belirsizleştirdiği gözlemlenmiştir. Bu bölümde ele alınan kavramsal ve kuramsal çerçeve, Kemalist milliyetçilik ve Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki ideolojik etkileşimleri anlamak için bir temel sunmaktadır. Özellikle bu iki varyantın hem çatışmacı hem de geçişken bir ilişki içerisinde, eklemleme ve dışlama pratikleri bağlamında nasıl biçimlendiği, milliyetçiliğin hegemonik bir ilişki biçimi olarak analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. İlerleyen

bölümlerde, bu kuramsal çerçeve, Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki ideolojik bağların, toplumsal ve siyasal düzeyde nasıl somutlaştığını tarihsel örnekler ve pratikler üzerinden derinlemesine incelemek için kullanılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KEMALİST HEGEMONYANIN İDEOLOJİK KURGUSU

Antonio Gramsci hegemonya kavramını incelerken, bu kavramın 19. yüzyıl Avrupa burjuvazisinin hegemonik yapısından önemli ölçüde etkilendiğini vurgular (Thomas, 2013:16). Gramsci, hegemonya yaklaşımını Lenin'in düşüncelerinden esinlenerek geliştirmiştir. Lenin, 1911'de Rus sosyal demokrasisi içinde reformizmi eleştirirken, Rusya'daki burjuva-demokratik problemlerin devrimci bir kriz doğuracağını savunmuş ve hegemonyayı reddeden görüşlere bu temelde meydan okumuştur (Demirovic, 2012:96). Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı, farklı bağlamlarda dört temel anlamda ele alınabilir. İlk olarak, hegemonya, egemen sınıflar ile bağımlı sınıflar arasındaki ilişkileri ifade eder. Bu kullanımda, hegemonya, hâkim sınıfın siyasal, etik ve düşünsel liderlik aracılığıyla kendi dünya görüşünü evrensel ve kapsayıcı bir biçimde yerleştirme çabalarını; ayrıca, bağımlı sınıfların talepleri ve beklentilerini şekillendirme yönündeki başarılı girişimlerini kapsar (Carnoy, 2014: 257). Modern koşullar altında, bir sınıfın hâkimiyetini sürdürmesi, özel bir güç düzeni aracılığıyla değil, ahlaki ve entelektüel bir liderlik sergileyerek ve tarihsel blok olarak adlandırılan toplumsal güçler bloku şeklinde çeşitli müttefiklerle yapılan uzlaşmalar aracılığıyla mümkün olur (Sassoon, 1991:261-262). İkinci olarak, Gramsci hegemonya terimini, burjuvazinin kendi yönetimini nasıl kurduğu ve sürdürdüğü bağlamında kullanır. Hapishane Defterleri'nde, bu süreci Fransız Devrimi ve İtalyan Risorgimento'su örnekleri üzerinden ele alır. Gramsci, Fransız devriminin genişletilmiş rıza tabanı ile birleşik İtalya'nın sınırlı rıza üzerine kurulu devlet yapısını karşılaştırır (Sassoon, 1991:261-262). Üçüncü olarak, hegemonya, devletin baskı işleviyle özdeşleşen 'egemenlik' kavramının diyalektik karşıtı olarak ortaya çıkar. Gramsci'ye

göre, baskı mekanizmasına odaklananlar genellikle zayıf devletlerken, güçlü devletler yönetimlerini hegemonya aracılığıyla gerçekleştirir. Bu bağlamda, devlet sadece bir hükümet örgütü değil, aynı zamanda ‘civile’ toplum olarak adlandırılan hegemonyanın ‘özel’ aygıtıdır (Yetiş, 1996: 104-105; Gramsci, 2007:328). Dördüncü olarak, Antonio Gramsci’nin hegemonya kavramı, işçi sınıfının egemen sınıflara karşı kendi egemenliğini kurma çabası içinde, sınıf ittifaklarının bir sonucu olarak işçi sınıfı hegemonyası veya karşı-hegemonya olarak ortaya çıkmaktadır (Yetiş, 1996:104-105). Gramsci, Marx’ın Paris Komünü’nde belirttiği noktaları dikkate alarak, zor kullanımından çok, genişleyici ve kapsayıcı bir süreç içerisinde devamlı bir devrimci hareket yaratacak bir hegemonya yapısını tasarlamıştır (Thomas, 2013:16). Antonio Gramsci’nin hegemonya kuramı içerisinde, karşı-hegemonyanın kurulabileceği üzerine yapılan kuramsal çözümler, en çok ilgi çeken konulardan biridir. Gramsci, ideoloji kuramları tartışmalarında, hegemonik yapılarla uyumlu olmayan, muhalif ideolojik öznelerin nasıl oluşabileceğine ilişkin sorulara odaklanır. Gramsci’nin çalışmaları, burjuva yapılarını yıkmayı ve bu yapıların yerine proleteryanın kendi söylemlerini ve beklentilerini yerleştirerek eşitliği sağlayacak yeni mekanizmaların nasıl kurulabileceğini araştırmaktadır (Thomas, 2013:16).

2. KEMALİST HEGEMONYA

Kemalizm’in ulusal kimlik ve devlet inşası sürecinde kullandığı araçlar ve yöntemler, hem mevcut toplumsal yapıları dönüştürme çabası hem de yeni bir ulusal kimlik oluşturma girişimi olarak önemli bir yer tutmaktadır. Bu, Kemalist devrimin kültürel ve ideolojik boyutları arasındaki etkileşimi ve bu etkileşimin devlet ve toplum üzerindeki uzun erimli etkilerini göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu ideolojisi olan Kemalizm, ülkedeki pek çok pratiğin düzenleyici düşüncesi olarak yasal düzenlemelerle tanımlanmaktadır. Buna ek olarak, toplumsal taleplerin ulusal düzlemde dile getirilme biçimlerinde de Kemalizm’in sınırları belirlediği ve çerçeveyi çizdiği

ifade edilebilir. Kemalist felsefenin belirleyici ilkeleri, halk veya ulus adına “ortak iyi”yi belirleme ve düzenleme görevini yerine getirir. Bu ilkeler, güç yapılarını ve siyasal çatışmanın bağlamını düzenleyerek siyasal alanın temelini inşa eder. Bu bağlamda, Kemalist hegemonyanın varlığından söz edilebilir (Çelik, 1998:28). Kemalist hegemonya üç temel önerme üzerine kurgulanmıştır. İlk olarak Kemalist milliyetçiliğin Türklük kurgusu Osmanlı’ya açıktan bir karşı çıkış ve reddi miras temelinde var edilmiştir. İkincisi, Türklük imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir millet kurgusu üzerinden yeniden üretilmektedir. Üçüncüsü, Türk Milleti Türk ulusuna ait olan devlet tarafından temsil edilmektedir. Böylece Kemalist ideoloji, ulus-devletin kurumsal ve ideolojik sınırlarını bu üç önermeyle meşrulaştırmıştır. Kemalizm’in, kuruluşuna, varlığına, kökenine, toplumsal ortaklıklarına ilişkin geliştirdiği anlatılar resmi ağızlardan ifade edilen söylemler üzerinden okunmaya çalışılacaktır.

2.1. Türklük Anlatısının Kemalist Yorumu: Tarihsel ve İdeolojik Bağlam

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte, Türklük, Osmanlı İmparatorluğu’nun çok uluslu mirasından bilinçli bir şekilde uzaklaşarak yeniden tanımlanmıştır. Bu yeni tanım, çeşitli etnik, dini ve kültürel grupların taleplerini homojen bir milli kimlik anlayışı altında birleştirmeyi amaçlamıştır. Bu süreç, tikel talep ve kimlikleri, geniş bir eşdeğerlik zinciri içinde evrensel bir temsil işlevi üstlenmelerini sağlayarak kolektif bir kimliği veya projeyi temsil etmelerine olanak tanımıştır. Kemalist milliyetçilik, Türkçülüğün etno-politik teyakkuzunu korurken, vatandaşlık temelli modern ve insancıl bir milliyetçilik yaklaşımıyla da gerilmiştir. Kemalist milliyetçilik, Yusuf Akçura’nın etnik milliyetçiliğinden çok Ziya Gökalp’in kültürel milliyetçilik tanımına daha yakın olup, İslam’ı milliyetçiliğin bir bileşeni olarak görmemektedir (Zürcher, 2019:50). Bu bağlamda, Kemalist milliyetçilik, Türkçülüğün varoluş kaygısı ve etno-politik farkındalığı ile modern ve insancıl bir milliyetçilik anlayışının olumlu yaklaşımı arasında bir salınım yaşar. Bu salınım, milliyetçiliğin hem koruyucu hem de kapsayıcı

yönlerini bir arada barındıran karmaşık bir yapıyı ortaya koymaktadır. Millilik kavramı, dönemin baskın siyasal ideolojisi olan Türkçülükle hem örtüşmekte hem de bu ideolojiye canlılık kazandırmaktadır. Millilik ve Türkçülük, İttihat ve Terakki'nin geleceğe taşıdığı politikaların temelini oluşturur ve bu süreçte burjuvazinin de kurucu unsuru haline gelir. Bu siyasetin ekonomik alandaki yansıması, milli bir ekonomi inşa çabası olarak görülebilir ve bu çaba, milli burjuvazi oluşumuna evrilecektir. Cumhuriyet döneminde geliştirilecek olan devletçilik politikası, özünde milli burjuvazi yaratmanın temel yöntemi olarak tanımlanacak ve bu amaçla kullanılacaktır (Kahraman, 2008:138). Osmanlı-Türk modernleşmesi ve Cumhuriyet'in kurucu ideolojisi olan Kemalizm arasındaki diyalektik süreklilik, 1889'da tarih sahnesine çıkan asker-sivil aydınlardan oluşan batıcı, jakoben, laik, modernleştirici ve merkeziyetçi Tarihsel Blok tarafından sağlanmıştır (Kahraman, 2008:147). Osmanlı-Türk modernleşmesinin bir yorumu olarak Kemalizm, İttihat ve Terakki hareketiyle diyalektik bir süreklilik içerisindedir. Bu bağlamda, Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet döneminde İttihatçıların İstiklal Mahkemelerinde yargılanması süreci, İttihatçılığın bir inkârı olarak görülse de, aslında bu, İttihatçılık ve Kemalizm arasındaki devam-inkâr diyalektiğinin çarpıcı bir örneğidir (Çulhaoğlu, 2012:119-120). Kemalizm, zihinsel ve ideolojik bir düzlemde, yapısal çelişkiler barındırsa da, bu düzlemde daha karmaşık bir etki ağı tarafından şekillendirilmektedir (Kahraman, 2010:118).

Cumhuriyetin kurucuları için "Türk insanını"nın sahip olması gereken nitelikler, dönemin ulusalcı atmosferi içinde şekillenmiş ve bu niteliklerin temel dayanağını Türkçülük düşüncesi oluşturmuştur. Bu bağlamda, aidiyet, bellek, geçmiş ve birikimlere dayalı bir ulusal kimlik oluşturulurken, milleti birleştiren ve köklü bir bütünlük sağlayan ana tema olarak Türklük vurgulanmıştır (Kaya ve Yavuz, 2024:51). Kemalist hegemonya, modern Türk insanını ve yeni bir ulus devleti inşa etmek amacıyla tarih ve dil gibi nosyonlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu süreçte, yeni efsaneler ve semboller

yaratılarak bireylerin rızasının kazanılması ve gelecek kuşakların Kemalist devrimi benimsemeleri hedeflenmiştir. Resmi tarih yazımı, bu süreçte bireylerin oydaşmasını sağlamanın yanı sıra, devrimin gelecekte de kabul görmesini temin etmek için bir araç olarak kullanılmıştır (Çelik, 2004:39-40). Kemalizm, Türkiye'nin modernleşme ve Batılılaşma sürecini belirli bir okuma ve sabitleme yöntemi üzerinden sürdürme girişimlerinden biridir ve bu bağlamda siyasal açıdan en başarılı olanıdır. Bu durum, Kemalizm'in iki önemli özelliğini ortaya koymaktadır. İlk olarak, Kemalizm, Türkiye'nin modernleşme ve Batılılaşma süreci içinde ortaya çıkmış bir ideolojidir. İkinci olarak ise, bu süreci özel bir şekilde yorumlayarak, belirli bir bağlamda sabitleyip devam ettirmenin adıdır (Yeğen, 2019:56). Bu hegemonya altında, Batı dışı gerçekliklerin reddedilmesi ve evrenselci bir üst söylemin hâkim kılınması, Cumhuriyet ideolojisinin kültürcü-dönüştürücü özelliklerini açıklar. Erken Cumhuriyet döneminde vurgulanan halkçılık gibi ideolojik anlayışlarla çelişse de, süreklilik arz eden sabit bir model olarak kalmıştır (Kahraman, 2008:196-197). Kemalizm, genel söylemsel zeminini oluşturan bazı görüngülerin, geçmişle karşıtlık temelinde ve şimdiki zamanın genel bir göstereni altında özel bir eklemlenmesi olarak değerlendirilebilir. Bu özel eklemlenme, öteki eklemlenme girişimlerini alt ederek, Kemalizm'in kapsamını ve görece sabit çekirdeğini belirlemiştir. Kemalizm'i bu eklemlenmede özel kılan nokta, katı bir laiklik, etnik köken odaklı bir milliyetçilik ve baskıcı bir merkezîyetçiliğin şimdiki zamanın genel göstereni altında birleşmesiyle mümkün olmuş olmasıdır (Yeğen, 2019:57-58). Bu devrim, bir ulusun küllerinden yeniden doğmasına, toplumunun karanlıktan aydınlığa çıkmasına olanak tanımış ve milleti bu karanlık geçmişten koparmıştır. Kemalist devlet, geçmişi radikal ve sert bir şekilde reddederek kendini geçmişte yapılan hatalar ve selefi Osmanlı üzerinden ironik bir şekilde meşrulaştırmış, fakat aynı zamanda geçmişin izlerini taşımamak üzere yeniden tasarlanmıştır (Çelik, 2004:39-40). Çözülen bir sistemi değiştirmede güçlü bir siyasal

iradenin sunduğu olanaklara odaklanan modernist irade, içerdiği tüm potansiyellerle birlikte, kopuş tezini “ze dönüş” metaforuyla meşrulaştırmıştır. ze dönüş, mevcut siyasal koşullarda bir çıkış yolu olarak sunulan tek reçete olmuştur. Bu erevede, Kemalist iktidar, devrimin bilgisini kamusal alanda yeniden üretme sürecine girişmiş ve devrimi “siyasal ve kültürel ethos” haline getirmeyi hedeflemiştir (Gülsunar, 2015: 248). Kemalizm’in ulusal birlik ideali, çeşitli eklemlenme ve dışlama pratikleriyle görünür hle getirilmiştir. Bu pratikler, sosyal, kültürel ve politik alanda belirli bir ulusal kimlik anlayışını destekleyip meşrulaştırmıştır. “Kemalist Devrimler”, “Cumhuriyet Devrimleri” veya “Atatürk Devrimleri” olarak adlandırılan reformlar, 1925 yılından itibaren hızla gerçekleştirilmiştir. şapka Kanunu’nun kabulüyle başlayan ve tekke ile zaviyelerin kapatılmasıyla devam eden bu reformlar, 1926 yılında kabul edilen yasalarla Türkiye’nin hukuk sistemini tamamen yenilemiştir (şener, 2015:246). Mevcut toplumsal doku ve etkileşim ağına bu rasyonalitede yapılan müdahaleler, ulusçuluk, halkçılık, devletçilik ve laiklik gibi birbiriyle uyumlu ve destekleyici kavramlarla kendini ortaya koymuştur. Projeyi tanımlayan öncelikli hedef “ağdaş uygarlık düzeyi” olarak belirtilmiş olup, bu tanımın en geniş referansı “Batı”dır. (Türkay, 1998:52). Yapılan reformlar, Türkiye’de kapitalist toplumsal yapıyı kurma yolunda anlamlı katkılar sağlamıştır. Bu nedenle, sürecin 'devrim' niteliğinde olduğu ve Türkiye’nin kapitalist bir ulus-devlet kimliğiyle modern dünyaya adım attığı ileri sürülebilir. Sürecin ideolojisi, modernizme ikinleştirilmiş ve Batılılaşma ile özdeşleştirilmiş, laiklik ise bu oryantalist anlayışın bir parçası olarak görülmüştür (Kahraman, 2008:196-197). Batı imgesi, kapitalist rasyonaliteye dayanan projeyi meşrulaştırma sürecinde hem olumlu hem de olumsuz boyutlarıyla kullanılmıştır. Bu yaklaşım, “Batı’ya karşıt bir duruşla Batı gibi olma” ifadesiyle açıklanabilir (Türkay, 1998: 52). Kemalizm, pozitivist bir anlayış taşımasına karşın, üretim güçlerinin dönüşümü açısından devrimci bir özellik barındırmamaktadır. Bu nedenle, Batı’yla

bütünleşme girişimi kimi zaman en sıkı destekçileri tarafından bile yapay ve köksüz bir gelişim olarak algılanmıştır (Timur, 2013:128). Projenin ayrıntıları İzmir İktisat Kongresi'nin açılış söylevinde açıkça ifade edilmektedir:

Efendiler, dâhil olduğumuz halk devrinin, milli devrin, milli tarihini dahi yazabilmek için kalemlerimiz sapanlar olacaktır. Bence halk devri, iktisat devri, mefhumu ile ifade olunur. Öyle bir iktisat devri ki, onda memleketimiz mâmur olsun, milletimiz müreffeh olsun ve zengin olsun. Bu noktada bir felsefeyi size hatırlatayım: “EI kanaatü kenzi lâüfnâ”. Kanaati, kenzi lâüfnâ farzetmek, fakrı fazilet bilmek felsefesine de iktisat devri artık hitam versin. Ve artık bu memleket böyle fakir ve bu millet hakir değil, belki memleketimize zengin memleketi, zenginler memleketi, bu yeni Türkiye'nin adına da çalışkanlar diyarı denilsin. İşte millet böyle bir devir içinde bulunuyor ve böyle bir devri îlâ edecektir. Ve böyle bir devrin tarihini yazacaktır. Ve böyle bir devirde, böyle bir tarihte en büyük makam, en büyük hak çalışkanlara ait olacaktır (aktaran Parla, 1995: 249-3).

Metin, “iktisat devrini, memleketin mâmur, milletin müreffeh ve zengin olması gerektiği” düşüncesi etrafında kurgulamakta, geniş bir toplumsal katılım ve bütünleşme çağrısı, hegemonik bir toplanma sürecini işaret etmektedir. Metinde ifade edilen “böyle bir devirde, böyle bir tarihte en büyük makam, en büyük hak çalışkanlara ait olacaktır” cümlesi, somut talep ve kimlikleri “çalışkanlık ve ekonomik katkı” genel bir refah ve kalkınma vizyonu ile eklemler. Toplumun genel yararına yönelik her türlü somut katkıya evrensel bir değer atfedilir. Metin, ekonomik refah ve sosyal adalet vizyonunun, tüm vatandaşların talep ve ihtiyaçlarını geniş bir eşdeğerlikler zinciri içinde ele alarak, her birine görelî bir evrensellik kazandırdığını ifade eder. “Zenginler memleketi” ve “çalışkanlar diyarı” gibi ifadeler, toplumun genel refahını artırma amacına hizmet eden çabaların evrenselliğini vurgulamaktadır.

Ne var ki, devrimin demokratik içeriği baştan itibaren zayıf kalmıştır. Devrime liderlik eden kesimler, halkı devrim sürecine katmak yerine onların bağımsız inisiyatiflerini bastırma stratejisi izlemişlerdir. Milli Mücadele sırasında sol örgütlerin bastırılması ve Cumhuriyet'in kurulmasından sonra çalışan sınıfların örgütlenmesinin uzun süre yasaklanması, bu stratejinin belirgin göstergeleridir (Şener, 2015:228).

Kemalizm, siyasal ve sivil yapılarla çatışma içerisindedir. İki muhalif parti girişimini şiddetle bastırması, Kemalizm'in doğasındaki özgür siyasal gelişmelere karşı olan tutumunu gösterir. Bunlardan biri güdümlü bir hareket olup, kitleselleşmeye başladığında yönetimin sertleşmesi ve bu hareketin lağvedilmesi gerektiği sonucunu doğurmuştur (Kahraman, 2010:118). Ancak, sürecin devletin önceliğinde yürütülmesi, modernleşme dinamiklerini belli bir alanla sınırlandırmış ve ileride kontrol etmekte güçlük yaşayacağı toplumsal süreçler ve güçler için bir ortam yaratmıştır (Özkazanç, 2017:71). Bu süreç, belirli grupları ve düşünceleri kucaklayıp diğerlerini dışlayarak bir "biz" ve "onlar" ayrımı oluşturmuş ve böylece ulusal kimlik algısını güçlendirirken, muhalif sesleri ve etnik ile dini azınlıkları marjinalleştirmiştir. Kemalizm, tekil ve özgün bir yapıdan çok, "birbiriyle örtüşen ve bütünleyici" eylemler yoluyla hegemonya kazanan bir çoğulluk olarak ortaya çıkar. Bu eklemleme süreçlerinin özneleri arasında bağlantı sağlayan gösterene evrilir. Eklemleme süreçlerindeki çeşitlilik, Kemalizm'in hegemonik etkisini ön plana çıkarır. Bu süreç, farklı kimlikler ve söylemsel yapıların dönüşümlü varlığını dikkate alır. Kemalist söylem, geleneksel/modern, dinsel/laik, eski/yeni, gericilik/ilericilik karşıtlıkları üzerinden kendini inşa eder. Türkiye'de kamusal alan, bu ayrımlar üzerine kurulur (Çelik, 1998:31). Bu eklemlemenin, geleneksellik-İslam, kozmopolitlik ve taşra kategorilerinin karşıtlığı üzerinden, bir geçmiş genel göstereni etrafında düğümlendiği de vurgulanmalıdır (Yeğen, 2019:57-58). Bu süreç, halkın düşünüş tarzını etkileyerek, geçmiş ile mevcut arasında bir karşıtlık yaratmış ve toplumun pozitivist bir bakış açısıyla yeniden biçimlendirilmesine zemin hazırlamıştır. Sonuç olarak, Kemalizm'in radikalizmi, cumhuriyetçilik, laiklik, modernleşme ve reformlarla ilişkilendirilen keskin bir uygulama biçimiyle kendini göstermiştir (Kahraman, 2010:118). Türk kimliğinin "öteki"si, Türklerin tarihsel ve toplumsal gerçekliğinde içsel ve dini bir bakış açısını simgeleyen Osmanlı'dır. İslam, eski uygarlığı yeniden üretme olasılığını özünde taşıdığı için dışlanmıştır. Ayrıca,

yoğlaşmış uygulamaları Araplarla özdeşleştirilmiş ve bu şekilde Arap kimliği, Osmanlı kimliğiyle bağlantılı bir oluşum olarak güncellenmiş ve Türk kimliğinin “dışsal karşıtı” olarak konumlanmıştır (Hülür ve Akça, 2007:328-329). Dönemin aydınları, “yeni” vatandaşın sahip olması gereken nitelikleri belirlerken, kimlerin Türk olarak kabul edileceği ve yeni kurulacak kurumların üstleneceği roller gibi tanımlamalarla “örnek bir vatandaş” prototipi oluşturma çabası içine girmişlerdir. Bu girişim, ciddi tartışmalara yol açmıştır. Osmanlı’dan miras kalan eski kurumlar ve felsefeler, taşıdıkları değerler Osmanlılık kimliğine referans verdiği için tehlikeli ve zararlı görülmüş; değersizliği ve karmaşıklığı nedeniyle de eleştirilmiştir (Kaya ve Yavuz, 2024:52). Osmanlı ve Müslüman kimliklerin dışlanması sonuçları, kamusal alanı düzenler ve siyasetin sınırlarının çizilmesini sağlar. Kimliklerin etkileşimi, inancın özel alanla sınırlanmasının yol açtığı bir dizi kırılmayla birlikte gelir. Ögeler arasındaki karşılaşma, Kemalizm’in siyasal faaliyet çerçevesiyle sınırlıdır. Kurgulanan çatışma modern, laik, yeni ve aydınlanmış olan lehine çözüldüğünde, hegemonik mantığın arabuluculuk rolü daha görünür hale gelir (Çelik, 1998:31). Bu süreç, modernleşme dinamiklerini belirlemiş olmasına rağmen, devletin bu süreçte tek ve her şeye kadir özne olarak görülmemesi gerektiğini vurgular. Zira devlet, modernliğe geçişi sağlayarak, denetim altına alınması zor olan toplumsal gelişmelere ve güçlere de zemin hazırlamıştır (Özkazanç, 2017:71).

Gramsci’nin “Tarihsel Blok” kavramı, yapısal ve üstyapısal unsurların bütünlüklü bir biçimde etkileşimde bulunduğu bir süreci ifade eder. Bu kuramda “yapı”, ekonomik dinamikleri, üretici güçler ve üretim ilişkilerini; “üstyapı” ise ideoloji, hukuk ve politika gibi sosyo-kültürel alanları kapsar. Yapı ve üstyapı arasındaki ilişki, karşılıklı etkileşim içerisinde ve “Karşıtların Birliği” olarak tanımlanmıştır (Yetiş, 2009:131). Gramsci’nin praksis felsefesi çerçevesinde yapı ve üstyapı kavramları arasındaki dinamik ilişki önem taşır. Gramsci, yapı ile üstyapı arasındaki ilişkileri

çözümleyerek, belli bir dönemin tarihindeki aktif güçlerin doğru bir şekilde analiz edilmesi gerektiğini vurgular. Bu analiz, bu güçler arasındaki ilişkilerin açık bir şekilde ortaya konmasını ve anlaşılmasını sağlar (Türkmen, 2012:170). Tarihsel Blok kavramı, doğa ile düşünce, yapı ile üstyapı arasındaki bütünleşmeyi ve zıtlıklarla çeşitliliklerin etkileşimini betimler ve bu birliktelik, tarihsel süreçlerdeki çeşitlilik ve dinamizmi açıklar (Gramsci, 2007:225).

Tek parti döneminde, Tarihsel blok, sivil ve asker bürokrasisinin baskın rolü altında, ticari burjuvazi, toprak sahipleri ve yerel seçkinler arasında kurulan bir ittifaktan meydana gelmiştir. Bu ittifak içindeki farklı kesimler, hegemonik mücadelelerini büyük ölçüde tek parti yapısı içinde sürdürmüşlerdir. Ancak, köylülük bu süreçten toprak sahipleri lehine dışlanmış (Özkazanç, 2017:76). Bu iktidar yarışının dışında gerçek devrimci potansiyele sahip olan işçi sınıfı ve yoksul köylüler kalmaktadır. Özellikle İstanbul'da yoğunlaşan Türk proletaryası, Lozan Antlaşması ile hakları garanti altına alınan emperyalist şirketlerin sömürü alanıdır (Timur, 2013:66). Anadolu Direnişi, siyasal alanı belirli bir düşmana karşı verilen bir "halk" mücadelesi" söylemiyle tanımlamakta ve meşruiyetini "halk" mitinden sağlamaktaydı. Yabancı işgali, işbirlikçilik ve halk-vatan karşıtlığıyla tanımlanan İstanbul, halk ve kurtuluş ideallerini simgeleyen Anadolu ya da Ankara'nın karşısında bir düşman blok olarak konumlanıyordu (Çelik, 1998:30-31). Kemalistler, I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle savaşın ve getirdiği tüm zorlukların yıprattığı bir ülkenin yönetimini üstlendiler. Halk, Kurtuluş Savaşı'nı bir önceki savaşın devamı olarak gördüğünden dolayı, bu savaşa katılmak konusunda isteksizlik gösteriyordu ve özellikle köylülere ulaşmak oldukça güçtü (Ahmad, 2014:112). Anadolu halkının desteğini sağlamak amacıyla Kemalistler, hem yabancı işgalcilere karşı emperyalizm karşıtı bir retorik hem de hilafet ve saltanata destek veriyormuş gibi bir tutum benimsemişlerdir. Dönemin koşulları değerlendirildiğinde, Kemalistlerin seçeneklerin yetersizliği içinde hareket etmek

zorunda kaldıkları görülmektedir (Kazancıgil, 2019:236). Bu bağlamda, köylünün güvensizlikle baktığı milliyetçi subay ve aydınların destek alabilecekleri tek somut güç, Anadolu'nun eşrafı, aşiret liderleri ve din adamlarıydı. Hem mücadelenin finansmanı hem de asker ancak onların aracılığıyla toplanabilirdi. Ancak, eşraf böyle bir mücadeleye ne ölçüde istekli miydi? Çünkü, her ülkede varlıklı sınıfların ilk eğilimi, değişen koşullara uyum sağlamaktır (Avcıoğlu, 1974:281). Kemalistler, orduya asker bulmakta zorlandıkları için, köylülere din adamları ve yerel eşraf aracılığıyla ulaşmayı tercih ettiler (Ahmad, 2014:112). Erzurum Kongresi'nin ardından Mustafa Kemal Paşa, toplumsal yapıda ağalar ve eşrafın taşıdığı yaşamsal rolü dikkate alarak, onlara özel mektuplar yazmıştır. Bu mektuplarda, buldukları bölgelerde millî örgütlenmenin sağlanması ve olumsuz etkilerin engellenmesi için iş birliği yapmalarını istemiştir (Timur, 2013:22). Öte yandan, Kemalizm Kurtuluş Savaşı sürecinde, kendi öz yapısıyla uyumsuz ve birbirleriyle çelişen ideolojilere yönelmiştir. Bu yönelimler, dönemin koşulları altında amacına ulaşmak isteyen lider kadrolar tarafından bir araç olarak kullanılmıştır. 1920-21 yıllarında Sovyetler Birliği'nden silah yardımı alınması için anti-emperyalist bir duruş sergilenmesi, aynı anda İtalya, Fransa ve İngiltere gibi emperyalist devletlerle görüşmeler yapılması ve savaş sırasında İslami sembollerin kullanılması, bu yaklaşımı açıkça örneklemektedir (Kazancıgil, 2019:235). Bu dönemde, mücadelenin Kuvayı Milliye müfrezeleri, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, büyük toprak sahipleri, aşiret reisleri ve aydınlar gibi çeşitli toplumsal kesimlerden oluşan geniş bir cephe tarafından desteklendiği anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal'in liderliğinde, bu çeşitlilik içindeki öznelerle karmaşık ve pragmatik siyasal uzlaşma ve taktikler yoluyla bir bütünlük sağlanmıştır (Yurtsever, 2024:209). Mücadelenin siyasal yaklaşımı, halk ile siyaset arasındaki bağın yeniden kurulmasını hedefliyordu. Halk, eşitlik ve egemenlik temaları etrafında tanımlanıyordu. Bu ulusal-halk mücadelesine dayalı söylem, siyasetin anlamında bir dönüşüme yol açtı; siyaset artık yalnızca yönetici

sınıfa ait bir alan olarak görülmüyordu. Halkın egemenliği, siyasetin yeni meşru dayanağı haline geldi (Çelik, 1998:30-31). Bu, hareketin sadece iktidar modeli ve pratiği olarak değil aynı zamanda zihniyet olarak da totaliter bir içerikle bütünleşmesine yol açmıştır. Söz konusu totaliter model bütüncül bir modernleşme amaç ve projesinin pratiği olarak görülmüştür (Kahraman, 2010:117). Öte yandan savaş yıllarında özellikle artan ticaret burjuvazisi ve toprak ağalarının gücü, bu dönemde siyasal nüfuzlarının da genişlemesine yol açmıştır. Bu sınıflar, uygun iç ve dış koşullar altında, geleneksel cumhuriyet bürokrasisini dışlayarak, kendi çıkarlarına uygun yeni bir bürokrasi ve aydın tabakası aracılığıyla yeniden bir tarihsel blok inşa edilebileceğini görmüşlerdir (Atılğan, 2015:400). Yerel eşraf, merkezi devlet ile çevre arasında önemli bir bağ kurarak, merkezde devlet-parti seçkinleri adına, yerelde ise halkı temsil eden bir konuma gelmiştir. Bu durum, kırdaki ilişkileri koruyan merkezi devletin, köylü sınıfı ile yerel güç sahipleri arasında ekonomik ve kültürel işlevler taşıyan güçlü bir patronaj-bağımlılık sistemi inşa etmesine neden olmuştur (Özkazanç, 2017:76). 1930'dan itibaren, karşıt bir gelişme de gözlemlenmektedir. Bir yanda aristokratik yönelimler sergileyen yeni bir cumhuriyet burjuvazisi ortaya çıkarken, diğer yanda bu sınıfa karşı eleştiriler artmakta ve rejimi sola yöneltmek isteyen düşünce hareketleri etkisini göstermektedir. Bu dönemde, 1932 yılında Kadro dergisi yayımlanmaya başlamış, ancak üç yıl sonra iş çevrelerinin baskısı nedeniyle kapatılmıştır (Timur, 2013:290).

Antonio Gramsci'nin hegemonya kuramında, liderlik kavramı merkezi bir rol oynamaktadır. Egemen sınıfın, hegemonyasını kurabilmesi ve sürdürebilmesi için, siyasal, ekonomik ve diğer toplumsal alanlarda liderlik edebilecek kapasiteye sahip olması gereklidir. Bu liderlik, hem hegemonya kurulmadan önce hem de kurulduktan sonra etkin bir şekilde kullanılmalıdır. Bu süreçte, egemen sınıfın, diğer toplumsal gruplar üzerinde ideolojik üstünlüğü sağlaması ve bu grupların egemen düşüncelere göre hareket etmelerini sağlayarak politik ve sivil toplumda hegemonyasını tesis etmesi

gereklidir (Bank, 2015:29). Bu bağlamda aydınların rolü, egemen sınıfın bir parçası olarak, sivil toplumda hegemonyayı sağlamak ve politik toplumda aktif rol almak şeklinde tanımlanmaktadır. Gramsci, devlet ve kilise arasındaki sürekli çatışmayı, sivil toplumun bütünleyici bir ögesi olarak kilisenin, devletle bütünleştiği ve ayrıcalıklı bir grup tarafından tekel haline geldiği durumlarla ilişkilendirir. Bu süreç, siyasal ve ekonomik liberalizmin temelinde yatan kuvvetler ayrılığı ilkesiyle de ilişkilidir ve tüm liberal ideolojinin güçleri ve zayıflıkları bu ilke üzerinden ele alınabilir (Gramsci, 2007:316).

Bağımsızlık mücadelesini stratejik iş birlikleri ile kontrolsüz unsurları ortadan kaldırarak örgütlü bir yapıya dönüştüren, temel bir program üzerinden hareket ederek aşamalı olarak kapsamlı hedefleri gerçekleştiren lider, Mustafa Kemal Atatürk olmuştur (Timur, 2013:262). Kemalist liderlik, içinde bulunduğu tarihsel koşullarda birçok çatışmayı askeri üstünlükle sonuçlandırarak kendilerine özgü bir dünya görüşü oluşturmuş ve diğer sınıfların lideri konumuna gelmiştir. Meclisteki Birinci ve İkinci Gruplar arasında yaşanan çekişmelerin doğası, Mustafa Kemal'in bu iktidar mücadelesini Halk Fırkası'nı kurarak nasıl kazandığı ve muhalefeti ne şekilde tasfiye ettiği açıkça bilinmektedir (Belge, 2019:30). Kemalist ideoloji, Türklüğü merkeze alarak Osmanlı mirasının reddi temelinde bir dönüşüm sürecini başlatmıştır. Bu ideolojinin kaynağını, Kurtuluş Savaşı'nın galibi, hilafet ve monarşiyi yıkmış olan, "kurtarıcı" olarak görülen Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünceleri oluşturmaktadır. Bu düşünceler, geçmişin birikimi ve dönemin Türkçü kadrolarının düşünce dünyasından süzülerek şekillendirilmiştir (Kaya ve Yavuz, 2024:51). Cumhuriyet ilan edildiğinde, 20-35 yaş aralığındaki ilk kuşak, Mustafa Kemal'in etkisini derinden hissetmişti. Bu etki, onunla benzer düşünsel altyapıyı paylaşmalarından ve karakterine duyulan hayranlıktan doğuyordu. Aydınların Mustafa Kemal'den esinlenmelerinin en önemli özelliği, bu durumun bir zorlama sonucu değil, gönüllü bir süreç olmasıydı (Belge,

2019:30). Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet'in kurulmasıyla Türkiye'nin lideri olarak ön plana çıkmış, inkılapları yönetmiş ve "muasır medeniyetler seviyesine ulaşma" hedefinde ülkeyi yönlendirmiştir. Atatürk'ün bu dönemde yüceltilmesi ve tekleştirilmesi, Kemalizm'in devlet ve devlet yönetimini yönlendiren ana düşünce sistemi haline gelmesine yol açmıştır (Belge, 2019:38). Atatürk, özellikle 1930'ların ikinci yarısından itibaren giderek 'şef' olarak anılmaya başlanmış, bu unvan Mussolini'nin 'duçe' ve Hitler'in 'führer' unvanlarıyla paralel bir şekilde kullanılmıştır. Atatürk'ün vefatından sonra da CHP, İnönü'yü 'milli şef', Atatürk'ü ise 'ebedi şef' olarak ilan etmiştir (Şener, 2015:271-272). Kemalist hegemonyayı Atatürk etrafında biçimlenen kişisel kült üzerinden kurgulamakta kullanılan önemli görüngülerden biri de Atatürk anıtlarıdır. Cumhuriyetin ilanına kadar, halkın yüzde doksanının okuma yazma bilmediği bir ülkede, kamusal heykelcilik bir politika aracı, ün konusu veya sembolik sermaye değildi. Allegorik sunumlar, kitleler için bir alfabe işlevi görmüş ve bu nedenle Atatürk heykelleri, Kemalist zaferin temel görüngüsü olmuştur (Gür, 2014:141). Ayrıca, bu anıtlar, devletin aynı anlatıyı farklı yerlerde yeniden üretmesine olanak verecek şekilde kolayca çoğaltılabiliştir. Bu durum, cumhuriyetin ilk döneminde milliyetçi fikirlerin yayılmasını kolaylaştırmıştır (Gür, 2014:141). Atatürk'ün görece daha erken bir dönemde 1925'te Akhisar'da kendisinin yüceltilmesine dönük konuşmaya verdiği cevap dönemin ruhunu anlamak açısından önemlidir:

Muhterem arkadaşlar, bu sakf altındaki sözler beni çok mesut ve bahtiyar etmiştir. Muhterem arkadaşlarımla alicenab rüfekamın Vuku bulan beyanati şahsımı taltiften ibarettir. Bir millet, bir heyeti içtimaiye, bir ferdin gayret ve mesaisiyle bir hatve bile atamaz. Riyasetini taşımakla iftihar ettiğim Cumhuriyet Halk Fırkası, diğer memleketlerde olduğu alelade sokak politikası yapan bir fırka değildir. Hürmetle tekrar edeceğim ki Halk Fırkası Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gibi bütün milleti tenvir ve bütün millete delâlet vazifesiyle mükelleftir. Fırkamıza âdi politikacılık atfedenler nankör insanlardır. Memleket, mütesanit bir vahdete muhtaçtır. Alelade politikacılıkla milleti parçalamak hıyanettir. Fırkamız temiz yürüyüşleriyle nezih maksadını her gün yeni vesaitle dünyaya tanıtacaktır. Bundan çok memnun ve bahtiyarım.

Türk Ocağı Reisi Dr. Semsettin Bey Gazi'ye hitaben:

“Sen yalnız bir şahıs değil bütün bir milletsin, senin şahsin, fırkan bütün milletin şahsı ve fırkasıdır. Yaşa varol” demiştir. Bunun üzerine Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri de şu sözleri söylemişlerdir:

Genç arkadaşımızın söylediklerine yalnız bir şey ilâve edeceğim. Halk Fırkası'nın kadrosu bütün efradı millettir. Bu hakikati düşünemiyenler henüz dimağlarını düşündürmeğe alıştırmayan bedbahtlardır (aktaran Parla, 1991:103-104-2).

Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF), ulusal bağlamda geniş kitlelerin hegemonik bir toplanma örneği olarak değerlendirilebilir. Bu birleşim, CHF'nin sadece siyasi bir parti olmaktan öte, ulusal aydınlanma ve liderlik misyonunu benimsemiş bir hareket olarak konumlanmasını yansıtır. Parti, siyasi ve ideolojik çizgisini benimsemeyenleri dışlayan ve aşağılayan bir parçalama stratejisini desteklemektedir. Metinde somut bir talep “liderliğin ve partinin korunması” ile evrensel bir temsil işlevi “milli iradenin ve Cumhuriyetin temel değerlerinin savunulması” arasında bir eklemlenme süreci gerçekleştiği gözlemlenebilir. Bu süreç, özgül ve somut taleplerin geniş bir eşdeğerlik zinciri içerisinde yer almasını sağlar ve CHF ile liderlerini, tikel siyasi figürlerin ötesinde, milli irade ve Türk milletinin kolektif hedeflerinin temsilcileri olarak konumlandırmaktadır.

Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Parti Manifestosu*'nda burjuvazinin tarihsel süreçte üstlendiği devrimci rolü vurgulamaktadır (Marx ve Engels, 2014:40). Bu yaklaşıma göre, burjuva devrimleri, "feodal, ataerkil ve kırsal" toplumsal ilişkileri ortadan kaldırmak suretiyle tarihsel ilerlemenin önünü açmıştır. Kapitalist üretim biçimi ile birlikte, üretim araçlarının ve mülkiyetin merkezileşmesi, yalnızca ekonomik yapıda değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel alanlarda da merkeziyetçi ve homojen bir yapının oluşmasına yol açmıştır. Bu süreç, daha önce parçalı ve dağınık bir yapıya sahip olan toplumların “tek bir ulus, tek bir hükümet, tek bir yasa, tek bir ulusal sınıf çıkarı ve tek bir gümrük hattı” altında bütünleşmesiyle sonuçlanmıştır (Marx ve Engels,

2014:40). Burjuva cumhuriyetinin temel özelliği, yasal ve biçimsel eşitlik ile sosyo-ekonomik eşitsizliklerin bir arada bulunmasıdır. Bu çelişki daha derin bir incelemeyle ele alındığında, kapitalist toplumun doğasındaki temel eşitsizliklere rağmen burjuva cumhuriyetinin yasalar önünde tüm yurttaşlara eşitlik sunmasının altında yatan gerçekler ortaya çıkar. Kapitalist üretim tarzı, ekonomik aktörlerin metaların değiş tokuşu gerçekleşen alanlarda eşit olduğu bir yapıya sahiptir. Ancak üretim sürecine girildiğinde, kapitalist sınıfla işçi sınıfı arasında açık bir baskı ilişkisi baş gösterir (Savran, 2024:20). Kapitalist bir yapıya dayanan ve 'Batı' tarzı bir toplumu hayata geçirmeyi hedefleyen Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş projesi, 1920'ler ve 1930'lardaki uygulamaların merkezinde yer almıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) içinde tek parti rejimi olarak şekillenen siyasal irade, bu ileriye yönelik toplumsal dönüşüm projesinin ana taşıyıcısı olmuştur. Projeyi meşru kılma ve sürekliliğini sağlama amacı taşıyan politikalar, kapitalist sermaye birikiminin mantığıyla uyumludur (Türkay, 1998:52). Yukarıdan aşağıya şekillenen bu modernleşme süreci, halkın egemenliği, cumhuriyet, özgürlük ve kurtuluş kavramlarını ön plana çıkaran Kemalist retorikle, ulusa mal edilerek evrenselleştirilmiştir (Çelik, 2004:45). Atatürk'ün 1937'de T.B.M.M.'nin 5. Meclis, "5. Dönem 3.Toplanma Yılı'nı Açarken", yaptığı konuşma bunun özeti gibidir.

Aziz Milletvekilleri,

Dünyaca malûm olmuştur ki, bizim devlet idaresindeki ana programımız, Cumhuriyet Halk Partisi programıdır. Bunun kapsadığı ilkeler, idarede ve siyasette bizi aydınlatıcı ana hatlardır. Fakat bu ilkeleri, gökten indiği sanılan kitapların doğmalarıyla asla bir tutmamalıdır. Biz, ilhamlarımızı, gökten ve gapten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz (alkışlar). Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir de milletler tarihinin bin bir facia ve ızdırıp kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir (alkışlar). Elimizdeki programın ruhu, bizi yalnız bir kısım vatandaşla alâkalı kalmaktan meneder. Biz, bütün Türk milletinin hâdimiyiz. Geçen yıl içinde, parti ile hükümet teşkilâtını birleştirmekle vatandaşlar arasında ayrılık tanımadığımızı fiilen göstermiş olduk. Bu hâdisenin bizim, devlet idaresinde kabul ettiğimiz, "kuvvet birdir ve o milletindir" hakikatine uygun olduğu meydandadır

(alkışlar). Kuvvetin yegâne kaynağı olan, Türk milletinin güzide vekillerini, büyük bahtiyarlıkla eğilerek selâmlarım (bravo, yaşa sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar) (aktaran Parla, 1991: 183-184-2).

Metinde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) ideolojik ve politik yaklaşımının, tüm Türk milletinin hizmetinde olduğu vurgusu, hegemonik bir toplanma sürecini işaret etmektedir. Parti, belirli bir sosyal veya siyasal gruba sınırlı kalmaksızın, tüm milletin hizmetkârı olarak konumlandırılmaktadır. “Tüm milletin hizmetkârı olma” iddiası, çeşitli özgül kimliklerin ve taleplerin geniş bir ulusal çerçevede birleştirilmesine olanak tanır. Ayrıca, “devlet yönetiminde etkinlik” gibi somut bir taleple “milletin iradesinin temsili” gibi evrensel bir temsil işlevi arasında bir eklemlenme gerçekleşir. “Kuvvet birdir ve o milletindir” ifadesiyle, parti ve devlet yönetimindeki gücün tek kaynağının millet olduğu belirtilir. CHP'nin programı ve ilkeleri, somut ve özgül talepleri ulusal ve evrensel bir bağlamda ele alarak her birine göreli bir evrensellik kazandırır. Programın “doğrudan doğruya hayattan alınan ilhamlar” üzerine kurgulanması ve tüm “Türk milletinin hâdimi” olarak işlev görmesi, somut talepleri ve kimlikleri ulusal bir vizyonun parçası haline getirmektedir.

Hegemonik toplanma, toplumsal gruplar ve kimlikler arasında bir uzlaşma oluşturarak genel bir iradenin veya kimliğin inşasını ifade eder. Bu süreç, bir yandan toplumsal çeşitliliği korurken, diğer yandan ortak bir milli kimlik etrafında bir konsensüs sağlamayı hedefler. Türk Milleti'nin devlet tarafından temsili, bu sürecin bir parçası olarak, Türkiye'nin etnik, dini ve kültürel çeşitliliğini bir “Türk” ulusal kimliği altında toplama ve eklemlenme çabasını yansıtır. Bu sürecin ekonomik, kültürel ve siyasal boyutları arasındaki dinamikler, Türkiye'nin modern, bağımsız ve ekonomik olarak güçlü bir devlet olma yolunda ilerlemesiyle birleştirilmiştir. Ancak, projenin ekonomik arka planı ile kültürel ve siyasal amaçlarının uyumsuzlukları zaman içinde artmış ve bu durum, Türkiye'nin siyasal ve toplumsal yapısında yeni bir hegemonik yaklaşımın oluşturulmasına olanak tanımıştır (Özkazanç, 2017:76). Atatürk'ün İzmir

Suikast Teşebbüsü Hakkında 1926'da yaptığı konuşma hegemonik toplanmayı özendirmek adına dikkate değer bir örnektir:

Akim bıraktırılan suikast teşebbüsü münasebetiyle cemiyetlerden, müessesattan, memurlardan, kumandanlardan, zabitlerden, mebuslardan, bilumum arkadaş ve vatandaşlarımdan samimî teessürlerini muhtevi aldığım mektup ve telgrafnâmelerden dolayı pek mütehassis ve minnettaram. Teşebbüs-i leîmin benim şahsımdan çok mukaddes Cumhuriyetimize ve onun istinat ettiği âli ilkelerimize müteveccih bulunduğuna şüphe yoktur. Bu sebeple, umumen izhar olunan hissiyatla Cumhuriyet ve ilkelerimize olan fart-ı merbutiyetin ne derece lâyezal olduğuna bir kere daha kaani oldum. Temeli büyük Türk milletinin ve onun kahraman evlâtlarından mürekkep büyük ordumuzun vicdanında akıl ve şuurunda teessüs etmiş olan Cumhuriyetimizin ve milletin ruhundan mülhem ilkelerimizin bir vücudun izalesi ile haleldar olabileceği zehabında bulunanlar, çok zayıf dimağlı betbahtlardır. Bu gibi bedbahtların, Cumhuriyetin adalet ve kudret pençesinde müstahak oldukları muameleye maruz kalmaktan başka nasibeleri olamaz. Benim naçiz vücudum birgün elbet toprak olacaktır, fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet pâyidar kalacaktır. Ve Türk milleti emniyet ve saadetini zâmin ilkelerle medeniyet yolun da, tereddütsüz yürümeğe devam edecektir (aktaran Parla, 1991:34-35-2).

Metin, somut bir tehdit (suikast girişimi) karşısında farklı toplumsal grupların mesaj ve tepkileri aracılığıyla, hegemonik toplanmayı özendirmek için nasıl tepki verdiğini ele almaktadır. Bu durum, çeşitli özgül kimliklerin ve taleplerin, “Cumhuriyetin ve ilkelerinin korunması” gibi ortak bir hedef etrafında birleşmesini örneklendirir. Süreç, “güvenlik ve liderin korunması” gibi somut bir talep ile “Cumhuriyetin ve onun ilkelerinin korunması” gibi evrensel bir temsil işlevi arasında bir eklemlenme sağlar ve tikel olayları ile tepkileri, ulusal bağlamda bir eşdeğerlikler zinciri olarak yeniden düzenler. Suikast girişimi, sadece bir lideri değil, tüm Cumhuriyeti ve onun değerlerini hedef aldığı için, bu olay etrafında bütünleşen çeşitli toplum kesimleri Cumhuriyetin korunması ve sürdürülebilirliği konusunda bir görelî evrensellik sunar.

2.2. Ulusun Yeniden İnşası: İmtiyazsız, Sınıfsız Kaynaşmış Bir Kitle

Feroz Ahmad'a göre, Kemalistler, Avrupa tarihine ilişkin çizgisel bir anlayış benimsemekte ve özellikle Fransız tarihinden öğrenilecek çok şey olduğuna

inanmaktadır. Fransız Devrimi'nde üçüncü sınıfın (tiers état) liderliği, devrimci bir güç olan burjuvazinin kontrolüne geçerek, Avrupa'da anayasal ve devrimci hareketlerin öncüsü olmuştur (Ahmad, 2014:98). Ancak, Batı toplumlarında, Fransız Devrimi'nin başlangıcından itibaren, toplumsal dönüşüm hareketleri genellikle mevcut sınıflar tarafından gerçekleştirilmişken, Türkiye'de yapılan devrimler yeni sınıfların yaratılması için bir araç olarak kullanılmıştır. Bu oldukça özgün bir durumdur. Türkiye'deki devrimlerin getirdiği en dikkate değer sonuçlardan biri, zamanla merkeziyetçi ve bürokratik bir yapıya bürünen ve giderek daralan bir seçkin çevre tarafından yönetilen yeni yapıdır. Tanzimat döneminden Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar süren bu süreçte, devrimlerin artarda gelmesi ve siyasal kopuş iddialarına rağmen bu yapının devamlılığını koruması dikkat çekicidir (Kahraman, 2008:147). Bu durum, hem sınıfsal yapıların oluşturulması sürecindeki etkinlikler hem de süreci bütünüyle kapsayan Tarihsel Blok'un başlangıçtaki katı yapısından kaynaklanmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Kurtuluş Savaşı döneminde Anadolu ve Trakya'da etkinlik gösteren ve büyük ölçüde eski İttihat ve Terakki üyelerinden oluşan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin bir uzantısı olarak ortaya çıkmış görünmektedir; ancak partinin kökleri ve ideolojisi, Osmanlı dönemine uzanan geniş bir evrimsel sürecin ürünüdür (Kahraman, 2008:190-191). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren egemen olan ve varlığını sürdüren resmi ideoloji, Kemalizm olarak bilinen doktrine dayanır (İnsel, 1998:21). Dönemin şartlarına bakıldığında, Rusya'da komünizmin, İtalya'da faşizmin, Almanya'da Nazizmin ve demokratik Avrupa'da reformist sosyalizmin yükselişte olduğu bir süreçte, Türk Devrimi, geniş halk kitleleri arasında bu düşünsel akımların etkin olmadığı bir süreçte ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Aydemir, Türkiye'de bir inkılâp sürecinin varlığını ifade ederken, bir inkılâp kuramı ya da felsefesi ile karşılaşmadığını vurgulanmaktadır. Bu nedenle, Türk Devrimini bir dinamik süreç olarak görmek ve Kemalist hareketi olaylar bağlamında, aşama aşama

çözümlemek gerekliliği önerilmektedir (Aydemir, 2006:434). Hareketin ilk yıllarında Kemalist liderlik, devrimci değişimi vurgulamıştır; bu tutum, Fransız Devrimi'nin Türkiye'deki radikal düşünce üzerindeki etkileriyle uyumlu bir şekilde ilerlemiştir (Ahmad, 1986:184). Kemalizm'i 'sürekli devrimci' bir yaklaşım olarak benimseyen öncüler arasında, Cumhuriyet'in kurucu seçkinleri içerisinde yer alan Türkçülerden Reşit Galip ve kuramcı Mahmut Esat Bozkurt bulunmaktadır (Bora, 2017:158-159). Kemalizm, imparatorluk ardılı bir toplumun etnik ve sınıfsal aidiyetleri ile bu aidiyetlere bağlı ayrıcalıkları çözme gereksiniminden doğmuştur. Bu yüzden, Kemalist halk tanımının 'imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle' olarak yapılması oldukça doğaldır. Kemalizm'e göre, Türk halkı ezilen sınıfları temsil eden bir kitleydi ve bu kitlenin düşmanı, büyük Avrupa devletleri ve onların emperyalist planlarıydı. Avrupa'nın emperyalist baskısı ortadan kaldırıldığında, içerideki etnik ve sınıfsal bölünmelere gerek kalmadan, birleşmiş bir halk kitlesi kendiliğinden oluşacaktı (Yerasimos, 2013:129). Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) ideolojik bir yansıması olarak halkçılık, İttihat ve Terakki döneminden gelen ve Ziya Gökalp'ın etkileriyle şekillendirilmiş bir kavramdır. Halkçılık anlayışı, geniş kapsamlı bir demokrasiyi içermeyen ve sol bir içerik taşımayan; yalnızca monarşiye ve statü ayrıcalıklarına karşı bir yapı olarak inşa edilmiştir. Bu yapı, on dokuzuncu yüzyıl pozitivizminden beslenen ve halkı, halka rağmen yönlendirme eğilimi gösteren organik bir toplum modelini temsil eder (Kahraman, 2008:190-191). Kemalist halkçılık, örneğin Türk ve Müslüman feodal sınıflara karşı bir tepki olarak ortaya çıkmamıştır. Aksine, Hristiyan milletlerin Türk ve Müslümanlara oranla daha zengin, daha varlıklı ve daha eğitilmiş olmalarının yarattığı bir rahatsızlıktır. Amaç, Türklerin ve Müslümanların bu eşitsiz durumu değiştirmesidir (Avcıoğlu, 1974:259). Halkçılık ilkesi, bir yandan emekçileri kapsayan sınıfsal bir kategori oluştururken, öte yandan ulusal egemenlik vurgusuyla siyasal katılıma zemin hazırlayan bir içeriğe sahiptir (Köker, 1995:143). Kemalist liderliğin savaş döneminde

geliştirdiği antiemperyalist söylem, çeşitli toplumsal sınıflarla ortak bir zemin oluşturma girişimi bağlamında değerlendirilebilir. Bu söylem, hem dönemin gerekliliklerinden hem de iki cephede verilen mücadelenin etkilerinden doğmuştur (Kazancıgil, 2019:236). Halkçılık, Milli Mücadele sırasında ve sonrasında, savaşın anti-emperyalist doğası ve Sovyet desteği ile Bolşevizmin etkisi sayesinde özellikle güçlü bir ideolojik temsil kazanmıştır. Mustafa Kemal, 1921 Anayasası'nı şekillendiren “Halkçılık Programı” adını bu etkiler altında kullanmış ve kurduğu partiyi “Halk Fırkası” olarak adlandırmıştır (Yaşlı, 2024:250).

Türkiye’de, dünya düzenini kavramış ve Avrupa’yı yakından tanıyan bir asker kadronun, mücadeleleri ve programları doğrultusunda bir ulus devlet kurma sürecine girmiştir. Ulus devletin kurulmasında milliyetçiliği vazgeçilmez bir ideoloji olarak gören asker kadro, ulus devletin inşası için bir burjuva sınıfının gerekliliğinin de farkındadır. Henüz ulusal bir burjuvazinin yeterince gelişmediğini gözlemleyerek, bir ulusal burjuva sınıfı yaratmayı da bir görev olarak üstlenmişlerdir (Özbek, 2024:69). Bu bağlamda, Kemalistler, bir yandan burjuva sınıfının çıkarlarını savunurken, diğer yandan “sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyiz” ifadeleriyle toplumsal sınıf ayrımlarını yok saymaktadırlar. Bu tutum, Fransız Devrimi’ni gerçekleştiren burjuva devrimcilerinin düşünceleriyle örtüşmektedir (Ahmad, 2014:99). Kemalizm, tarihsel olarak devraldığı “devletin kutsallığı” anlayışına olan bağlılığını sürdürmüştür. Bu anlayış, “imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle” olarak tasavvur edilen Türk toplumunun, modern devletin sınırları içerisinde tanımlanan demokrasi anlayışı kapsamında bile çoğulcu ve farklılaşmış bir yapıya sahip olduğunu kabul etmeme üzerine kuruludur. Devlet, sınıfsız ve kaynaşmış bu kitle tasavvurunun somutlaşmış iradesi olarak görülür (Köker, 2019:110). Başka bir deyişle, Kemalizm, toplumu “sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle” olarak görmeyi ve farklı etnik kimliklere sahip bireylerin “tek bir ulus çatısı altında birleştirilmesini” hedefler. Bu bağlamda, Kemalizm, bir kuruluş dönemi

ideolojisi olarak karakterize edilir ve Altı Ok'un temel öğretileriyle varlığını ortaya koyar (İnsel, 1998:21). Kemalist devlet anlayışında, toplumsal sınıf farklılıkları reddedilmiş ve toplum, farklı meslek gruplarının birbirine gereksinim duyduğu solidarist bir yapı olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, 1930'larda faşizmin de benimsediği ve Ziya Gökalp'in eserlerinde de yer alan palingenetik mitoloji (yeniden doğuş mitolojisi), ulusçu düşüncenin etkili bir ögesi olarak kabul edilmiştir (Kahraman, 2008:192). Ziya Gökalp'in "sınıf yerine meslek" anlayışına (solidarist ve korporatist yaklaşım) dayalı olarak homojen bir toplum yaratma hedefi benimsenmiştir. Bu doğrultuda, tekke ve zaviyelerin kapatılması, soyadı kanununun çıkarılması ve şeyh, ağa gibi unvanların kaldırılması gibi uygulamalarla toplumsal ayrıcalıkların kaldırılması ve sınıfsız bir yapı kurulması amaçlanmıştır (Kızılkaya ve İlyas, 2013: 208-210). Bolşevik Devrimi'nin ardından komünizmin yükselişi ve özellikle Recep Peker'in yazıları ile konuşmaları incelendiğinde, bu algının haklı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, "kaynaşmış kitle" anlayışı, yalnızca sınıfsal gerilimleri örtmekle kalmamış, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki birleştirici ama çoğulcu millet modeline bir karşı duruş olarak biçimlenmiştir. Bu tutum, Osmanlı'dan kalan bölünme korkusuyla ve bu ayrışmayı tetikleyebilecek toplumsal ve etnik dinamiklerin bazı bölgelerde devam etmesiyle bağlantılıdır (Karaömerlioğlu, 2019:277-278). Benzer biçimde Saffet Engin Kemalizm İnkılabının Prensipleri'nde Türk toplumunu "imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle" olarak kurgulamakta ve toplumsal sınıfların varlığını ve sınıf çatışmalarını yadsıyan bir anlayış ortaya koymaktadır.

"Fransız İnkılabı, bir sınıf mübarezesile [çatışmasıyla] başlıyor. Halbuki, bizde zaten ayrı gayrı sınıflar yoktur. Türk ırkı, tarihinin bütün devirlerinde haiz olduğu içtimai demokratlıkla iftihar edebilir. Bizim inkılabımız, bir sınıf mübarezesile değil, büyük ve ateşin bir milliyet cereyanı mahsulü olarak meydana gelmiştir. Biri, bir cemiyetin, muhtelif sınıflarının birbirleriyle kavgasından diğeri ise, bütün milletin yekpare bir kütle halinde bir ideal uğruna bütün husumet cihanına karşı mücadelesinden doğmuştur. Birinin sınıf ihtirası karşısında, ötekinin yüksek ve müttehid [birleşmiş] milli ideali hemen göze çarpar"(Engin, 1938:36-37).

Her ideolojide olduğu gibi, Kemalizm'in de süreç içinde değişim gösterdiği ve demokratikleşme yönünde bir açılım yaptığı ileri sürülebilir. Bu açılım, modern devletlere özgü demokrasi anlayışının en sınırlı biçimi olan çoğulculukla ve Türkiye'ye özgü tarihsel koşulların da etkisiyle bir "korporatist model" çerçevesinde gerçekleşmiştir (Köker, 2019:109). Ancak, Kemalist milliyetçilik, bölünmez bir cumhuriyet iradesiyle inşa ettiği kamusal alanı, bu iradeyle örtüşmeyen her türlü müdahaleye karşı da savunmuştur (Gökmen, 2006:222). Sonuçta, ulus-devlet, imkânsız bir arzu etrafında örgütlenmiştir. Devletin bu olanaksız arzusu, yani ulaşamaz bütünlük istemi ve bunun eksikliği nedeniyle yaşadığı kriz, devletin hem varoluşunun hem de parçalanışının nedenini oluşturur. Sonuçta elde edilen, eksik bir bütündür; ulaşamaz bir bütünlüğün alanıdır. Bu bütün, hem imkânsız hem de kaçınılmaz bir varlıktır. İmkânsızdır çünkü bir şekilde tamamlanma olmadan hiçbir anlamlandırma ve kimlik kurulamaz (Çoban, 2009:42).

Halkçılık ilkesi, Türkiye'deki sınıfsız toplum iddiası üzerine inşa edilerek, Cumhuriyet Halk Partisi'nin merkezinde yer alan tek partili sistem için temel bir dayanak noktası haline gelmiştir. Bu ideolojik perspektife göre, "Biz bize benzeriz" anlayışıyla, Türkiye'de farklı sınıfların ve bunlar arasındaki mücadelenin varlığını reddeden bir yapı kurulmuştur. Bu yüzden, farklı sınıfları temsil edecek çeşitli siyasi partilere gereksinim duyulmamış ve CHP, ülkedeki bütün sınıfları temsil ettiği iddiasıyla hareket etmiştir (Yaşlı, 2024:251). Kemalizm/Atatürkçülük için devlet, laik bir kutsallık halesiyle donatılmıştır. Ayrıca, bu görüş, bürokratik-merkeziyetçi gelenekten miras alınan bir özellik olarak, devletin uygun hukuki formüllerle ideal şekilde düzenlendiğinde, toplumun da ideal varoluşuna ulaşacağı inancını taşır. Dolayısıyla, devlet, tüm yurttaşların hizmetinde ve onların önünde eşit oldukları bir üst bütünlük olarak görülür (Köker, 2019:110). Öte yandan, kamusal alanda dini inançlar, toplumsal sınıf farklılıkları ve etnik kimlikler temel tehditler olarak algılanmış ve

tanınmaları engellenmiştir. “Sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle” olarak tanımlanan Türk halkıyla bağdaşmayan bu unsurlar, dini, etnik veya sınıfsal semboller üzerinden milli birlik ve bütünlüğü tehdit eden, bölücü, ayrılıkçı ve gerici gruplar olarak tanımlanmış ve kamusal alanda varlıkları kesinlikle yasaklanmıştır (Gökmen, 2006:222). Tek parti rejimi, kendisini medeniyetçi, ilerici, cumhuriyetçi, Batılılaşmacı ve inkılapçı olarak tanımladığında, muhaliflere yönelik olarak da "gerici" veya "mürteci," "İslamcı," "yobaz" ve "hilafet yanlısı" gibi terimler kullanılmıştır. Zaman zaman "Bolşevik" ya da "sosyalist" ifadeleri de tercih edilmiştir. Ancak, muhalifleri nitelendirirken "bölücülük" ya da "liberallik" gibi kavramlar yaygın olarak kullanılmamıştır (Demirel, 2009: 415).

Kemalist yönetim, yeterince güçlü bir siyasal meşruiyet, derin bir tarihsel arka plan ve uygun uluslararası koşullar sağlanmadıkça, ırksal ve kültürel benzerliklere dayalı bir siyasal genişleme arayışına girmemiştir (Ertekin, 2020:353). Atatürk milliyetçiliğinde dil ve tarih, ulusun tanımlanmasında önemli bir role sahiptir. Ulusal bir toplum oluşturmayı hedefleyen milliyetçi ideoloji, bu bağlamda dil ve tarih çalışmalarına yoğunlaşmıştır. 1930 yılında Türk Tarihi Tetkik Encümeni kurulmuş ve ardından Türk Tarih Tezi ortaya konmuştur. Bu tez, uygarlıkların kökeninin, Türklerin göçleri sırasında tüm dünyaya yayılan Türk uygarlığına dayandığını savunmaktadır. Benzer şekilde, 1931’de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuş, 1932’de ise 1. Türk Dil Kurultayı düzenlenmiştir. Kurultayda, Türk dilinin özgün bir yapıya sahip olduğu fikri benimsenmiş ve bu anlayış, 1936’da Güneş-Dil Teorisi’nin doğmasına zemin hazırlamıştır. Ancak, bu girişimler, milliyetçiliğin ırkçılık ve şovenizmle özdeşleştirilmesine sebep olmuş; Vatandaş, Türkçe konuş!’ kampanyaları gibi yanlış uygulamalara neden olmuştur (Atabay, 2005:124-125).

Antonio Gramsci’nin hegemonya kuramında, egemen sınıfın ideolojik ve ekonomik güç erkini kullanarak nasıl sınıfsal çıkarlarını sürdürdüğü ve diğer sınıfları

etkisiz hale getirerek toplumsal bağlamda nasıl bir hegemonya kurduğu vurgulanır. Gramsci, egemen sınıfın ideolojik gücünü, toplumsal rızanın üretimi ve zor kullanımı arasındaki dinamikle ele alır. Bu bağlamda, sivil toplum ve politik toplum kavramları arasındaki etkileşim, hegemonik bir sınıfın toplum üzerindeki etkisini gösterir (Bank, 2015:27; Gramsci, 2007:271).

Yapıya sıkı sıkıya bağlı bir toplumsal güçler ilişkisi, nesnel ve insanların iradelerinden bağımsız olan bu ilişki, pozitif ya da fizik bilimlerin sistemleriyle ölçülebilir. Toplumsal gruplaşmalar maddesel üretim güçlerinin gelişme temeli üzerinde kurulur ve bunlardan her birinin üretimde belirli bir işlevi ve yeri vardır. Bu ilişki neyse odur, bu dokunulmaz bir gerçekliktir (Gramsci, 2007:270).

Siyasal güç ilişkileri, toplumsal grupların bilinç düzeyi ve örgütlenme kapasitesi ile değerlendirilir. Bu ilişkiler, tarihsel olarak siyaset bilincinin farklı aşamalarında çeşitlenir. Hegemonyanın sürdürülmesi, egemen sınıfın karşıt gruplar üzerindeki baskın etkisi ile rızayı sağlayarak sivil topluma nüfuz etmesi ile karakterize edilir (Gramsci, 2007:271). Hegemonya, çeşitli sınıfların mücadelesi sonucunda, bir sınıfın diğerine üstünlük kazanması ile kurulur ve bu süreç, toplumsal güç ilişkilerinin etkileşimi ile şekillenir (Bank, 2015:21).

Kemalizm için iktisat, devletin merkezi otoritesini zayıflatma potansiyeli taşıyan çatışma yaratıcı ve merkezkaç etkileri nedeniyle bir tehlike olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda, hem kalkınmayı sağlamak hem de bu tehlikeleri bertaraf etmek isteyenler için tek bir çözüm yolu vardır: Devletin iktisadi kendisinin oluşturması ve oluşturduktan sonra da bunu sıkı bir şekilde denetlemesi gerekmektedir (İnsel, 2005:50). Devletin ekonomi üzerindeki etkin kontrolü, kapitalist bir sınıfın ortaya çıkışını ve bu sınıfın siyasal olarak Kemalist ideoloji ile uyumlu hale gelmesini amaçlamıştır. 1923-29 döneminde uygulanan ekonomi politikaları, İzmir İktisat Kongresi'nde kararlaştırılan ilkelere dayanarak düzenlenmiştir. Bu kongre, yönetici-bürokratlar ile toprak ağaları, ticaret erbabı ve sınırlı sayıdaki sanayiciler arasında bir denge kurmayı ve Lozan

Konferansı'na katılacak Batılı ülkeleri Türkiye'nin izleyeceği ekonomik ve sosyal sistem hakkında bilgilendirmeyi amaçlamıştır (Şener, 2015:198). Kemalist kadro, Türk milliyetçiliğinin ideolojik üretimini kolaylaştıran toplumsal pozisyonların düzenlenmesiyle ve İzmir İktisat Kongresi ile zirveye ulaşan yeni iktisadi yapının öncüsü olarak, kendilerinden başka bir otorite tanımamış ve bu süreçte öncelikli olarak orduya yaslanmıştır. Ordu, yapısı ve işlevleri açısından 31 Mart vakası sonrası siyaset sahnesinde önemli rol oynayan ittihatçı ordudan daha güçlü bir hale gelmiştir. Bu bağlamda, kurucu kadro, pozitivist ve ilerici ideallerini gelecek nesillere aktarma noktasında orduya büyük güven duymuş ve ordu da kendisini her türlü politik ihtilafın üzerinde bir konumda görmüştür (Çeğin, 2021:41). Atatürk'ün de sıklıkla vurguladığı gibi, 9 Eylül 1923'te gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi'nde, imtiyazsız ve sınıfsız bir toplum yapısının temelleri atılmış ve bu, modern Türkiye'nin yeni ulus devlet olarak tüm uluslarla eşit ilişkiler ve ortaklık odaklı bir konum edinmeyi hedefleyen korporatist bir düzenin ifadesi olmuştur (Aydemir, 2003:13). Bu korporatist yapı, devletin sivil toplum üzerindeki hegemonyasını pekiştirirken, ulusal kimlik inşası için bir zemin hazırlamıştır. “Mesleki temsil” ilkesine göre Mahmut Esat tarafından düzenlenen, Mustafa Kemal'in açılış konuşmasıyla başlatılan İzmir İktisat Kongresi, bu bağlamda, yeni rejimin karşılaşılabileceği ekonomi politikası sorunlarının ele alındığı ve çiftçi, tüccar, sanayici ile işçi temsilcilerinin blok oylarıyla kararların alındığı bir tartışma ortamı olarak işlev görmüş ve Batılı anlamda sınıfların henüz oluşmadığına ilişkin iddialar bu yapıyı desteklemek için kullanılmıştır (Boratav, 2005:45). İzmir İktisat Kongresi, toplumsal sınıfların güç dinamiklerini ortaya koyması bakımından da önemlidir. Kongre'ye işçiler, köylüler, esnaflar, tüccarlar gibi çeşitli kesimlerden temsilciler katılmıştır. Ancak, Kongre'nin kararları büyük tüccarların ve toprak ağalarının çıkarlarını gözetmiştir. Ziya Gökalp'in görüşleri doğrultusunda, dönemin aydınları arasında benimsenen meslekî temsilin, mevcut koşullarda yalnızca büyük

tüccar ve toprak sahiplerinin egemenliğini önceleyeceğini ortaya koymuştur (Avcıoğlu, 1974:338).

Bu dönemde, Kemalist ideoloji, çeşitli toplumsal talepleri ve grupları milli bir çerçevede birleştirme amacı gütmüş, halkçılık ilkesiyle, devletin toplumsal ve ekonomik yaşam üzerindeki etkisini artırarak bir tür korporatizmi teşvik etmiştir. İzmir İktisat Kongresi, bu korporatist yapıyı pekiştirmiş, “mesleki temsil” ilkesine göre örgütlenmiş ve çeşitli sosyal grupların karar alma süreçlerine katılımını sağlamıştır (Boratav, 2005:45). Ulusal ekonominin yeniden yapılandırılması, yarı-sömürgeleşme sürecindeki egemen kurumların tasfiyesi, “milli burjuva” ya da “Müslüman-Türk işadami” yaratma girişimleri ve yeni ekonomi politikalarının geliştirilmesi gibi unsurlarla desteklenmiştir. Bu süreç, İttihat ve Terakki döneminin “milli iktisat” yaratma çabalarını temel alarak, 1920’li yıllarda daha altyapısız ve dışa bağımlı bir ekonomik yapıdan, daha kapitalist ve mümkün olduğunca ‘liberal’ bir kalkınma stratejisine doğru evrilmiştir. Bu strateji, özel sermayenin devlet tarafından destekleneceği ve dışa açık bir iktisat politikasının izleneceği şeklinde netleşmiştir (Şener, 2015:198; Kazgan, 2006:59). Mustafa Kemal Atatürk’ün liderliğinde gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi, Kemalist iktidar bloğunun ekonomik ve sosyal politikalarını şekillendirme noktasında merkezi bir role sahip olmuş ve bu politikalar, yeni kurulan Cumhuriyetin ulusal ve uluslararası arenada nasıl bir konum alacağını belirlemiş, aynı zamanda ulusal kimliğin ve Kemalist hegemonyanın bütünleşmesine zemin hazırlamıştır. Açılış bildirisi bunun ilanı gibidir:

Bizim halkımızı menfaatleri yekdiğerin ayrılır sunuf halinde değil; bilâkis mevcudiyetleri ve muhassalai mesaisi yekdiğerine lazım olan sınıflardan ibarettir. Bu dakikada samilerim çiftçilerdir, sanatkârlardır, tüccarlardır ve ameledir. Bunların hangisi yekdiğerinin muarızı olabilir. çiftçinin sanatkara, sanatkarın çiftçiye ve çiftçinin tüccara ve bunların hepsine, yekdiğerine ve ameleye muhtaç olduğunu, kim inkâr edebilir. Bugün mevcut fabrikalarımızda ve daha çok olmasını temenni ettiğimiz fabrikalarımızda kendi amelemiz çalışmalıdır. Müreffeh ve memnun olarak çalışmalıdır ve bütün bu saydığımız sınıflar aynı zamanda zengin olmalıdır ve hayatın lezzeti hakikisini tadabilmelidir ki, çalışmak için kudret ve kuvvet bulabilsin. Binaenaleyh programdan bahsolunduğu zaman, âdeta denebilir

ki, bütün halk için bir “Sây Misakı Millisi”dir. Ve böyle bir sây misakı millisi mahiyetinde olan program etrafında toplanmaktan hasıl olacak olan şekli siyasî ise, alelâde bir fırka mahiyetinde tasavvur edilmemek lâzım gelir ve badessulh vukua gelebilecek olan böyle bir şekli siyasetin şimdiye kadar olduğu gibi milletin azim ve imanile ve vahdet ve tesanüdünün birbirine müzahir olmasile muvaffak olacağı hakkındaki kanaatim kavidir ve tamdır. Efendiler, heyeti aliyyenizin bugün akdetmiş olduğu Türkiye İktisat Kongresi çok mühimdir, çok tarihîdir (aktaran Parla, 1995: 251-252-3).

Açılış bildirisi, çiftçiler, sanatkârlar, tüccarlar ve işçiler gibi çeşitli somut sosyal grupların talep ve kimliklerini geniş bir eşdeğerlikler zinciri içerisinde birleştirmektedir. Toplumsal farklılıklar arasındaki bağımlılıklar ve ortak çıkarlar üzerinden, hegemonik toplanma özendirilmektedir. Bildiride yer alan çeşitli özgül talepler ve kimlikler, toplumun geniş kapsamlı refah ve gelişim vizyonuna eklemlenmektedir. Bu eklemlenme, somut talepleri ve sosyal grupların kimliklerini genel ilerleme ve mutluluk hedefleri doğrultusunda birleştirmeyi hedefler. Bildiride, “çiftçilerin üretkenliği, sanatkârların becerileri, tüccarların ticari başarıları ve işçilerin emekleri,” ekonomik gelişim ve sosyal uyumun temel taşları olarak değerlendirilmektedir. Her bir grubun katkısının ve öneminin altı çizilerek, ekonomik gelişim vizyonu temelinde her birine görelî bir evrensellik atfedilmektedir. Bildiri, özgül talepleri ve kimlikleri, geniş bir toplumsal ve ekonomik gelişim çerçevesi içinde evrensel bir temsil işleviyle yüklemektedir. Bu süreçte, tikel taleplerin yalnızca belirli bir grup veya sınıf için değil, genel olarak toplumun tüm kesimleri için önemli olduğu vurgulanmaktadır. “İşçilerin fabrikalarda memnuniyet ve refah içinde çalışmaları,” yalnızca işçi sınıfının bir talebi olarak değil, aynı zamanda genel ekonomik gelişim ve toplumsal refahın bir göstergesi olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, somut talepleri geniş bir toplumsal bağlam içinde evrensel bir değere dönüştürmeyi amaçlamaktadır.

Kongrede kabul edilen ve Kâzım Karabekir’in ahlaki üslubunu yansıtan Misak-ı İktisadi metni, “hırsızlık, yalancılık, riya ve tembelliği” toplumun baş düşmanları olarak nitelendirirken, Türklerin çalışkan ve ecnebi sermayeye açık olduğunu, ancak kendi diline ve kanunlarına uymayan kurumlarla işbirliği yapmayacaklarını belirtmiştir.

Ancak bu metnin sathiliği ve gayrı ciddi üslubu nedeniyle, Kongre sonrası İstanbul basınında eleştirilere maruz kalmıştır (Boratav, 1974:30-31). CHF Genel Sekreteri Recep Peker'in açıklamaları, devletin resmi görüşünü ve toplumun bütünleşik, mesleki dayanışmaya dayalı yapısını açıkça yansıtmaktadır. Tek parti döneminde, halk, sınıflardan çok meslek gruplarından oluşan bir bütün olarak, etnik, dinsel ve sınıfsal farklılıkların tanınmadığı homojen bir “kütle” olarak kabul edilmiştir. Peker'e göre, bireysel çıkarlar toplumun genel çıkarlarıyla sınırlı olmalıdır; Bu bağlamda, “bireysel çıkarlar, genel kamu yararının sınırlarını aşmayacaktır” (Peker, 1935:131). Peker ayrıca, ulusal birliktelik anlayışının sınıf veya meslek farkı gözeterek iç çatışmalar yaratılmasını kesinlikle reddeder. Peker'e göre, halkçılık ilkesi, ulusal güçleri yalnızca dış saldırılara karşı birleştirmeyi amaçlar ve bu, içsel ayrımcılığa karşıdır. “Mücadele, ulusun tüm kaynaklarını dış saldırılara karşı yönlendirmektedir. Ancak ulus içinde sınıf ya da meslek ayrımları gözeterek bir grubu başka bir gruba çatışmaya sokmak, bizim ilkelerimizle bağdaşmaz” şeklinde ifade eder (Peker, 1935:54). Devletin ekonomi ve toplum üzerindeki hâkimiyeti, çeşitli meslek grupları ile işçi ve işveren birliklerinin devlet kontrolünde bir araya getirildiği korporatist yapılar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu yapılar, sınıfsal çatışmaları önlemeyi ve politik istikrarı sağlamayı hedeflemiştir (Kahraman, 2008:192). Buradaki ana vurgu, halkın homojen bir birlik olarak kurgulanmasıdır. Bu kurguda tüccar, sanayici ve işçi bir araya gelerek halkı meydana getirirler ve bu gruplar arasında sınıf temelli bir mücadele değil, ahenk içinde bir yaşam sürdürmeleri beklenir. Bu şekilde, halk, “imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış” bir topluluğun adı haline gelmiştir (Yaşlı, 2024:250). Görüldüğü üzere, Halkçılık, Atatürk tarafından sınıf mücadelesine karşı bir yaklaşım olarak ortaya konmuş; ayrıca İslami egemenlik kuramına alternatif olarak laik bir egemenlik kuramı sunmuştur. Bu anlayış, siyasal otoritenin kaynağını bir bütün olarak halk –ulus– olarak

kabul eder ve böylece cumhuriyetçi bir burjuva devriminin dayanak noktası haline gelir (Timur, 2013:118).

Antonio Gramsci'nin iktidar ve hegemonya kavramlarına yaklaşımı, baskı ve rıza arasındaki koşullu ve dinamik ilişkiyi vurgulamaktadır. Gramsci'ye göre, sınıf çatışmaları devam ettiği sürece, rıza bu çatışmaları düzenlemeye yardımcı olur; ortadan kalktığı durumlarda ise zor ön plana çıkar. Bu, tarihsel süreçlerle doğrulanmış bir gerçektir (Yetiş, 1996:146-147). Olağan zamanlarda rızanın baskın olduğu, baskının ise daha gizli bir şekilde işlediği; devletin kendini tehdit altında hissettiği olağanüstü hallerde ise baskının açık bir şekilde öne çıktığı görülmektedir. Bu, olağan durumlarda devletin şiddet tekeline kullanarak zoru uygulama potansiyeline işaret eder.

Mustafa Kemal, siyasal hedeflerini gerçekleştirme yolunda ilerlerken çeşitli muhalif gruplarla karşı karşıya kalmıştır. Millî Mücadele sürecinde Mustafa Kemal'i destekleyen grupların dışında kalan ittifaklar, onun başarılarını takdir etseler de kalıcı bir lider olmasını onaylamamışlardır. İstanbul basınından da geniş destek gören bu gruplar, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası bünyesinde birleşmiştir. 1926'da İzmir'de Mustafa Kemal'e yönelik bir suikast girişimi yaşanmış; aynı zamanda, halife eski otoritesini yeniden kazanmanın yollarını ararken, Doğu Anadolu'da Şeyh Sait isyanı baş göstermiştir (Ünder, 2019:142). Bu süreçte, Başvekil İsmet Paşa'nın 4 Mart 1925'te Meclis'e sunduğu ve kabul ettirdiği Takrir-i Sükûn Kanunu, devlet kapasitesinin artırılması ve rejimin özerkliğinin sağlanması açısından kritik bir adım olarak değerlendirilmelidir. Bu yasa, şiddet yanlılarının lehine bir zafer olarak kaydedilecektir (Çeğin, 2021:44). Takrir-i Sükûn Kanunu'nun araçsallaştırılması Kemalist ideolojinin dışlama pratiklerinin somut örneklerindedir. Kemalist iktidar, Takrir-i Sükûn Kanunu'nu araçsallaştırarak, zor ve baskı yoluyla toplumsal rızayı şekillendirmeye yönelik kültürel devrimleri başlatmıştır. Bu devrimler, Cumhuriyetin ilan edilmesi, Halifeliğin sona erdirilmesi, eğitim birliği, tekke ve zaviyelerin kapatılması, Medeni

Kanun ve Soyadı Kanunu gibi yasal düzenlemelerle ve harf devrimi gibi sembolik değişikliklerle gerçekleştirilmiştir (Çolak, 2007:90-121). Kemalizm, Osmanlı İmparatorluğu'nun çok uluslu yapısından ve İslam'ın kamu hayatındaki etkisinden bir kopuşu ifade etmektedir. Bu kopuş, geleneksel yapıları, dini grupları ve etnik çeşitliliği marjinalize ederek, Türkiye Cumhuriyeti'nin tüzel kişiliğinde somutlaşan bir ulusal kimlik inşasını hedefler. Cumhuriyet'in ilk yirmi yılı boyunca, iktidar konfigürasyonu, toplumsal ve siyasal alanlara yönelik birlikçi ve tümleşik vizyonundan asla taviz vermemiştir. Yönetilen kesimleri, “dışarıdan gelen yabancı etkiler ve içeriden işlevsiz yapılar tarafından tehdit edilen bütünsel yapı” olarak algılamıştır. Bu nedenle, Türkiye tarihini anlama noktasında paradigmatik bir değer taşıyan Tek Parti döneminin devlet şiddeti olgusu, şiddeti her düzlemde ve her an meşru kılacak politik bir miras bırakmıştır (Çeğin, 2021:52). Takrir-i Sükûn Kanunu, hükümete geniş yetkiler tanıyarak, her türlü muhalif etkinliği engelleyecek güçte olmuş ve İstiklal Mahkemeleri siyasal denetim mekanizması olarak işlev görmüştür. Bu, yaklaşık 20 yıl sürecek tek parti diktatörlüğünün zeminini hazırlamıştır (Şener, 2015:239). Devlet cebri, ulusal kimliğe dayalı vatandaşlık anlayışını tüm yurttaşlara dayatmak gibi hukuksal bir amacı güderken, aynı zamanda reformlar, yasalar, kanun hükmünde kararnameler ve olağanüstü hal yasaları ile bireysel hak ve özgürlükleri sınırlayan hukuki pratikler geliştirmiştir (Çeğin, 2021:52). Kemalist devrimlerin “makul” olduğu savunulsa da, Kılıç Ali'nin belirttiği gibi, İstiklal Mahkemeleri tarafından yargılananların sadece küçük bir kısmı için idam kararı verilmiştir, bu da Türk İnkılabı'nın diğer devrimlere göre daha “steril” olduğunu ima etmektedir (Bora, 2017:130-131). Şevket Süreyya Aydemir'in Takrir-i Sükûn Kanununa ilişkin değerlendirmeleri şöyledir:

“O güne kadar ve bütün Milli Mücadele boyunca bu kadar kapsamlı ve hükümete bu kadar kesin yetkiler veren bir kanun çıkarılmamıştı. Kanun, geçici ve olağanüstü yargı organı olarak gene İstiklal Mahkemelerini getiriyordu. Verdiği yetkilerle de hükümete geniş takdir hakları tanıyordu. Bu kanun, iki tarafı keskin öyle bir kılıçtı ki, hükümet ve rejim onu, ya inkılapları yerleştirmek için olağanüstü bir dayanak olarak kullanacak,

yahut bizzat hükümeti sert bir diktatörlüğe sürükleyebilecekti. Fakat ne olursa şu belirmişti ki, yeni Türkiye’de çok parti rejimi ve Anayasanın ruhuna hakim olan demokrasi havası, artık uzunca bir zaman içinde ortadan çekilecektir.” (Aydemir, 2006:209)

1930’lu yılların Türkiye’sinde, Tek Parti rejiminin kurumsallaşma süreci boyunca, devlet ve parti elitlerinin faşizme ve yükselen Nazizm’e olan ilgisi, özellikle faşizmin kitleleri büyüleme yeteneği ve onların rızasını kazanma kapasitesi ile belirginleşmiştir. Bu dönemde, Türkiye’nin seçkinleri, faşizmin ve Nazizm’in sağladığı güçlü propaganda araçları ve militan bir milli birlik imajından etkilenmişlerdir (Bora, 2009:351-352). Kemalist kadronun asıl amacı, yeni bir ulus-devlet inşa etmek olduğundan, korporatist ekonomi politikaları ve solidarist toplumsal düzen, Türklerin ulus olma mücadelesinin bir yansıması olarak kabul edilebilir. Bu yaklaşım, sınıflar arası uzlaşmayı değil, sınıf çatışmalarını ortadan kaldırmayı amaçlayan bir hareket olarak görülmektedir (Tekeli ve İlkin, 2003:229). Faşizmin ve Nazizmin sağladığı çekicilik, özellikle CHP ve devlet yönetiminin yaşadığı meşruiyet ve popülerlik krizi ile daha da önem kazanmıştır. Kürt isyanları ve Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın (SCF) ortaya çıkardığı muhalefet potansiyeli, bu dönemdeki iç siyasal krizleri tetiklemiş ve parti ile devletin kontrol araçlarına olan ihtiyacı artırmıştır. Bu bağlamda, faşizmin kitle kontrolü ve ideolojik seferberlik kapasiteleri, Türkiye’deki siyasal seçkinler tarafından bir çözüm yöntemi olarak algılanmıştır (Bora, 2009:351-352). Korporatizm ve organik toplum anlayışı 1933-1946 yılları arasında belirginleşse de, bu kavramların tarihinin, aslında Ziya Gökalp’in düşüncelerinde çok daha öncesinden var olduğu anlaşılmaktadır (Kahraman, 2008:191). Mete Tunçay’ın ifadesiyle, bu süreç “siyaset” döneminin sona erip “idare” döneminin başladığı bir dönemi temsil eder (Çeğin, 2021:44). Solidarist toplum anlayışı Atatürk’ün İstanbul gazetelerinin temsilcilerine hitaben yaptığı konuşma da gözlemlenebilir:

İşte bu hakikatin istilzam ve icbarı üzerinedir ki, bütün sunufu yekdiğerine lâzımı gayrı müfarik olan, çünkü menfaatleri de yekdiğerinden tehaliüf

eylemeyen, halkımızın müşterek ve umumî olan menafî ve saadetini temin için “Halk Fırkası” namı altında bir fırka teşkili tasavvur edilmektedir. Fakat millî maksatlardan çok şahsî menfaatler esasına müstenit siyasî teşekküllerden ve bu teşekkülâtın içfallerinden, müsademelerinden tevellüt etmiş olan tarzların elân cezasını çekmekte olan milleti aynı mahiyette bir takım bisût iştigallere sevk etmek kadar kebairden günah yoktur. Bu ifade ile beyan edilmek istenilen şudur ki, ismi fırka olan halk teşekkülünden maksat ahaliden evlâdı milletten bir kısmının, sunufu bazılarının, diğer evlâd ve sunufun zararına menafîini temin etmek değildir. Belki birbirinden ayrı ve hariç olmayıp halk namı altında bulunan umum milleti müşterek ve müttehit bir surette müşterek ve umumî olan refahı hakikiye isal için faaliyete getirmektir. Vuku bulması lâzım gelen mesainin tarz ve derecesi hali tabiisini bulmuş, herhangi bir milleti emniyet ve huzur içinde takip ettiği tarzdan ve dereceden başkadır. Çok fazladır. Çünkü millet ve memleketimizin en büyük ve bütün cihanda hayretbahş zaferlerinden sonra dahi emniyet ve huzur içinde kendini görememek bedbahtlığına mahkûmdur. Mazi, karanlık ve meş’um mazi millete ancak böyle bir miras bırakmıştır (aktaran Parla, 1995: 215-216-3).

Metin, “Halk Fırkası”nın kuruluşu, toplumun farklı sınıfları ve grupları arasında mevcut olan çıkarların uyum içinde olması gerektiği ve bu uyumun sağlanmasının, toplumun ortak refahını ve saadetini artıracığı” kurgusu üzerinden somut kimlikler ile taleplerin geniş bir eşdeğerlikler zinciri içinde birleştirilmesine olanak tanır. Bu süreç, farklı toplum kesimlerinin ortak çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi yönünde bir görelî evrensellik sağlamaktadır. Metinde vurgulanan “Halk Fırkası”nın kuruluş amacı, somut ve tikel talepleri “halkın çeşitli kesimlerinden gelen ihtiyaçlar ve arzular” partinin genel ilkeleri ve hedefleri ile eklemlenir, böylece somut taleplere evrensel bir temsil işlevi yüklenir. Bu, farklı grupların ve sınıfların taleplerinin, toplumun genel yararı doğrultusunda yeniden tanımlanmasını ve değerlendirilmesini sağlamaya yönelik bir stratejidir.

Kemalist iktidarın sosyal ve hukuksal yapıyı radikal bir biçimde yeniden düzenleme çabalarının geniş halk kitleleri için ne anlam ifade ettiği tartışma götürür bir konudur. Özellikle büyük şehirlerde ve batı bölgelerinde etkili olan Kemalist modernleşme ve homojenleştirme politikaları, kırsal kesimlerde daha yavaş ilerlemiş ve bu durum, şehir-kır çatışması şeklinde siyasal ve toplumsal dinamiklere yansımıştır. Köylülerin durumunda uzun süreler boyunca kayda değer bir gelişme olmamış ve kırsal

alanlarda yarı-feodal üretim ilişkileri devam etmiştir (Şener, 2015:247). Nüfusunun %80'inin köylülerden oluştuğu Türkiye Cumhuriyeti, ekonomi politikalarını belirlerken kuşaklardır savaşı köylünün, barış içinde ve özgür iradesiyle tarlasını ekip biçebileceği bir ortamda yaşamasını sağlamayı ve onu düzenli, modern bir çiftçiye dönüştürmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla, Kemalist ekonomi politikasının hayata geçirildiği ilk atılımlar olarak, 1924'te Köy Kanunu çıkarılmış ve 1926'da aşar vergisinin kaldırılması gerçekleştirilmiştir. 1940'ta kurulan Köy Enstitüleri ise yeni devletin kurumsallaşma sürecinin en önemli hamlelerinden biri olmuştur (Boratav, 1974:39). Türk köylüleri, “kendilerine özgü bir siyasal ideoloji” benimsememiş, ancak yaşam şartlarından kaynaklanan görüş ve istekleri siyasette ifade bulmuş ve bu durum partiler tarafından ele alınmıştır (Karpat, 2010:198). İşçi sınıfı ise, Cumhuriyet döneminde yeni ortaya çıkmış bir sosyal gruptur. Ekonomik gelişmelerle birlikte sanayileşmenin, belirli siyasal eğilimlere sahip bir işçi sınıfı yaratacağı ve bu durumun siyasal gelişmelere etki edeceği öngörülmüştür (Karpat, 2010:198-199). İzmir İktisat Kongresi'ne katılım, Türk işçi sınıfı hareketinin önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ancak, 1923'ten sonra Türk politikasının Batı'ya dönük olmasıyla birlikte sosyalist ve sendikalist gruplara karşı devletin tutumu sertleşmiş, 1925'te çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu ile bu grupların faaliyetlerine son verilmiştir (Lewis, 1993:462-463). İşçilerle ilgili alınan önlemlerin siyasal nedenlerden kaynaklandığı ve 1936'da çıkarılan 3008 sayılı İş Kanunu'nun totaliter bir yaklaşımla işçi sorunlarını düzenlediği görülmüştür. Cumhuriyet'in doğuşundan 1945'e kadar işçiler, devletçilik ve sosyal siyaset iddialarına rağmen, üretimin bir unsuru olarak görülmüş ve işçi sorunlarının insani cephesi ihmal edilmiştir (Karpat, 2010:198-199). 1930'larda devletçilik politikaları, tarım ve ticaret alanlarına dokunmadan, özellikle sanayi alanında uygulanmıştır. Bu politikalar, tarihsel blokun bileşenleri olan tarım ve ticaret düzeyindeki hâkim sınıfların alanlarına girmekten kaçınarak uygulanmıştır, böylece bu sınıfların mevcut güç dengeleri korunmuştur

(Atılğan, 2015:400). Türkiye'nin geç kapitalist gelişime girmiş ve sermaye birikimi zayıf bir ülke olması nedeniyle, kadın hakları ve hukuk gibi bazı alanlarda Batılı normlara yaklaşılmamasına rağmen, sosyal ve siyasal haklar konusunda iktidarın ketum davrandığı görülmüştür (Şener, 2015:247).

Özetle, Kemalist halkçılık toplumun rızasını kazanmak ve bu rızayı sürdürülebilir kılmak amacıyla ideolojik bir araç olarak kullanılmıştır. Halkçılık ilkesi, ulusu homojen ve sınıfsız bir bütün olarak temsil ederek, farklı sınıfsal, etnik ve kültürel unsurlar arasındaki ayrımları görünmez kılmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda halkçılık, bir yandan toplumsal çatışmaları yatıştıran bir uzlaşma söylemi sunmuş, diğer yandan ise bu söylem aracılığıyla siyasal farklılıkları dışlayarak bir hegemonik düzen inşa etmiştir. Halkçılık ilkesinin hegemonik doğası, "millet" kavramını birleştirici bir üst kimlik olarak kurgularken, bu kimliğin sınırlarını çizmekte de belirleyici olmuştur. Sınıfsal ve etnik ayrışmaları "imtiyazsız ve kaynaşmış bir millet" idealiyle eriten bu anlayış, toplumsal grupların bağımsız taleplerini ve kimliklerini ifade etme olanaklarını sınırlamış, bu talepleri ulusal bütünlük söylemi içinde soğurmuştur. Bu doğrultuda, halkçılık ilkesi, Kemalist ideolojinin hegemonik düzenini inşa etme ve sürdürme sürecinde belirleyici bir araç olarak işlev görmüş, hem eklemlenme hem de dışlama pratikleri aracılığıyla toplumsal kimliklerin yeniden üretilmesini sağlamıştır. Halkçılık, bir yandan geniş toplumsal kesimlerin desteğini kazanarak hegemonik düzenin meşruiyetini artırmış, diğer yandan ise ulusal kimliğin sınırlarının dışında kalan unsurları dışlama mekanizması olarak işlev görmüştür. Halkçılık ilkesinin bu hegemonik işleyişi, Kemalist ideolojinin siyasal ve toplumsal tahakküm ilişkilerini düzenleyen bir strateji olarak görülmelidir. Ancak Köker'e göre, tek parti rejiminin halkçılık ilkesi, ulusal egemenliği savunmasına karşın, ulusal egemenliğin esas alındığı bir siyasal düzende, tehditlerin ulusun içinden kaynaklanabileceği varsayımıyla, halkın siyasal katılımını engellemiştir (Köker, 1995:148-149). Kahraman, Kemalizm'in

1950'ye kadar süren ideolojik çizgisini, toplum dışı bir toplumsallık yaratma süreci olarak değerlendirmektedir ve bu, Kemalizm'in kültürel bir hareket olarak nitelendirilmesine olanak tanır. Çünkü Kemalizm, Osmanlı sosyal mirasını sınıf dışı bir yapıyla üstlenmiştir (Kahraman, 2008:194-195).

2.3. Ulusun Devletin Tüzel Kişiliğinde Temsili

Kemalizm'in "Türk Milleti, Türk ulusuna ait olan devlet tarafından temsil edilmektedir" önermesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus-devlet anlayışını ve bu anlayış bağlamında bireylerin ve toplulukların Türkiye Cumhuriyeti'nin tüzel kişiliğinde somutlaşan temsilini vurgulamaktadır. Cumhuriyet yönetiminin seçkinleri, "devlet aklı," kavramına ve ulusal Türk kimliğine olağanüstü bir önem atfetmiş, bunları adeta dokunulmaz bir düzeye çıkararak, toplum-devlet ilişkisinde modern çağın gerekliliklerinden uzak bir anlayış benimsemiştir. Modern dönemdeki "devletin toplum için var olduğu" ilkesi göz ardı edilmiş; aksine, toplum, bağımsız bir kimlik yerine, devletin varlığını ve hedeflerini destekleyen kolayca biçimlendirilebilen ve yönlendirilebilen bir varlık olarak değerlendirilmiştir (Başkaya, 2015:101). Türkiye'de ulus, devletin varlığı ile tanımlanmış ve ulusal meşruiyet, devletin inşa edici rolüne bağlanmıştır. Devleti meşru kılan ulus değil, ulusu yaratan ve ona meşruiyet veren devlet olmuştur. Bu durum, "milli devlet" kavramından çok, "devlete bağlı millet" ya da devlete ait bir millet anlayışını yansıtır. Türk ulusunun kimliği ve sınırları, devletin resmi organları ve yönetici seçkinleri tarafından tanımlanır ve denetlenir. Devletin belirlediği Türk ulusu kavramı, bir yandan ümmet kavramının yerini almak, diğer yandan Osmanlılardan devralınan kozmopolit mozağe homojen bir görünüm vermek amacıyla oluşturulmuş görünmektedir (İnsel, 2005:53-54). Oran'a göre, Kemalist milliyetçilik, emperyalizmin yoğun olduğu bir dönemde, çokuluslu imparatorlukların çöküşü ve ulus devletlerin ortaya çıkış sürecine denk gelen, revizyonist olarak tanımlanan akımlardan biridir. Ancak, milliyetçiliği emperyalist bir genişlemeye

taşımaksızın, yalnızca ulusal sınırlar içinde bir devlet kurma hedefiyle sınırlı tutmuş; sınıflaşmayı engelleyerek uluslaşmayı sağlamak adına burjuvaziyi aydınların denetimi altında tutma çabası gütmüştür. Ayrıca, Atatürk'ün kendisinden sonra da rejimin sürekliliğini sağlayacak temelleri yapılandırması, Kemalist milliyetçiliğin diğer milliyetçiliklerden farklılaşan başka bir özelliğidir (Oran, 1993:40-47).

Gramsci, Batı ve Doğu toplumları arasındaki farkları temel alarak, her iki toplumun özgül koşullarına uygun olarak farklılaşan mevzi ve manevra savaşlarını iki stratejik aşama olarak önerir: Bu stratejiler, toplumsal ve politik koşulların gerektirdiği biçimde uyarlanarak, devrime ulaşmak için kullanılabilir. Gramsci, devrimin, askeri boyutunun yanı sıra ideolojik ve kültürel bir hegemonya kurma çabasını içerdiği ifade etmektedir. Bu bağlamda, hegemonya kurma ve sürdürme süreci, egemen sınıfın diğer sınıflar üzerinde ideolojik ve pratik üstünlük sağlamasını içerir (Carnoy, 2014:96). Manevra savaşı, Gramsci'nin siyasal mücadele stratejileri arasında, doğrudan ve tek hamlede devlet mekanizmasını ele geçirme amacı taşıyan, agresif bir cephe saldırısı olarak tanımlanır. Bu strateji, uzun vadeli ideolojik çalışmalar yerine, devletin kontrolünü hızlıca ele geçirmeyi hedefler ve bu yönüyle sivil toplumdaki koruyucu mevzileri oluşturma çabasından çok, devletin yönetim aygıtlarını doğrudan hedef alır.

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde, Kemalizm, Osmanlı İmparatorluğu'nun çokkültürlü ve çok dinli sosyal yapısından ayrılarak, tek bir ulusal kimlik oluşturma süreci üzerine kurulu bir devlet politikası olarak benimsenmiştir. Bu süreç, "tepeden inme bir burjuva devrimi" olarak nitelendirilmiş ve kurucu kadronun egemenliği altında şekillenmiştir (Özkazanç, 2017:71). Başka bir deyişle, iktidarın, Atatürk önderliğinde küçük burjuva kökenli asker ve sivil devrimcilerin kontrolüne geçtiğini belirtir. Ancak, devlet mekanizmasında yer alan bu devrimciler sınıfsal bir kimlik oluşturamadıkları için Kurtuluş Savaşı süresince birlikte hareket ettikleri güçlü sınıfların desteğine yeniden ihtiyaç duymuşlardır (Timur, 2013:79-80). Burjuva devrimi kavramına ilişkin düşünsel

katkılarından en dikkate değeri, burjuva devriminin karakterinin, burjuvazinin rolünden çok devrimin burjuvazi ve kapitalizmin gelişimi için sunduğu imkânlardan kaynaklandığını vurgulamaktadır (Sümer, 2024:172). İngiltere, Fransa ve ABD’deki burjuva devrimleri liberal ve demokratik bir yapı sergilerken, Türkiye’deki bu süreç kısmen demokratik unsurlar içerse de -1908 Devrimi ve 1919-1923 Milli Mücadele dönemi boyunca ve 1920’de açılan ilk Büyük Millet Meclisi’nin görece çoğulcu yapısı gibi- sonrasında oldukça otoriter bir biçimde devam etmiştir (Şener, 2015:198). Eski toplumun siyasal üstyapısı tasfiye edilmiş ve burjuvazinin öncülüğünde kapitalist bir ulus devlet kurulmuştur (Şener, 2015:228). Bu yaklaşım, devrimin sonuçlarına odaklanarak, burjuva devriminin gerçekleşebilmesi için burjuvazinin bilinçli varlığının şart olmadığını, kapitalist egemenliğin siyasal koşullarının farklı toplumsal güçler tarafından da oluşturulabileceğini kabul etmektedir (Sümer, 2024:172). Devlet mekanizmasına göreli bir bağımsızlık kazandırmaları, Türkiye’deki otoriter devlet geleneğinin devamını sağladığı gibi, üretim güçlerinin gelişimi, klasik burjuva devrimlerinden ayrı bir biçimde Türkiye’ye özel bir kimlik kazanmıştır (Timur, 2013: 79-80). Bu ideolojik dönüşümün temelinde, Osmanlı-Türk modernleşmesini yönlendiren başat öznenin devlet olması yatmaktadır. Devletin bu öncül rolü, sürecin hem muhafazakâr hem de tepeden yönetilen bir karakter kazanmasına yol açmıştır (Özkazanç, 2017:71). Kadro hareketinin önde gelen isimlerinden Şevket Süreyya Aydemir, Fransız devrimcilerini düzen eksikliği, anlamsız iç çatışmalar nedeniyle eleştirirken, Türk İnkılabı’nın disiplinli ve düzenli bir şekilde ilerlediğini vurgular. Recep Peker ise “Türk Devrimi, tabandan yukarıya doğru otoritelere karşı bir hareket olarak başlamış, iktidar alındıktan sonra ise yukarıdan aşağıya, halka doğru yönelmiştir” şeklinde belirtmiştir, bu durum Türklüğün devletlilik vasfına ilişkin genel bir yaklaşımı Türk İnkılabı’na da yansıtmaktadır (Bora, 2017:130-131). M.Saffet Engin ise Türk İnkılabının özgünlüğünü, esir milletlere bir rol-model oluşuyla özdeşleştirmektedir:

“Türk İnkılabı, bütün esir milletlere bir İstiklal dersi verdi, onlara bir istiklal ruh ve aşkı aşıladı. Bu sözlerimizle Fransız inkılabını küçültmek istemiyoruz. Ancak Türk inkılabının hakiki mevkiini göstermeğe çalışıyoruz. Fransız inkılabı, Avrupa’ da tesirini yapmışsa, Türk inkılabı da pek şumüllü [kapsamlı] bir surette Asya’ da büyük tesirler bırakmış ve bırakacaktır” (Engin, 1938:36-37).

1920’li ve 1930’lu yıllarda uygulanan Kemalist reformların temel amacı, “Türkiye’yi ‘muasır medeniyetler’ seviyesine ulaştırmak” olarak ifade edilmiş olup, özünde Batı tipi bir kapitalist/burjuva toplumun yaratılmasını amaçlamaktaydı (Şener, 2015:198). Ancak, bu istek kendi içinde bir ikilemi de barındırmaktadır. Toplumun hızla ulaşması gereken “muasır medeniyet seviyesinin” içerdiği siyasal ilişkiler düzeninden kaynaklanan huzursuzluk, bu ikilemin başlıca sebebinin oluşturmaktadır. Devlet otoriteleri, toplumun bir an önce bu uygarlık seviyesine ulaşmasını hedeflerken, aynı zamanda devlet yapısı dışındaki ilişkileri biçimlendiren geleneksel siyasal yapıyı koruma isteğindedirler (İnsel, 2005:23). Bu bağlamda, Türkiye’deki ideolojik yapıyı otoriterden çok, pasif totaliter olarak adlandırmak daha doğru olacaktır. Totaliter rejimlerin tipik özelliklerini taşıyan ideolojik ve kurumsal yapıların oluşturulmasına ve yerleşmesine rağmen, yeterli mobilizasyonun eksikliği bu rejimi tam anlamıyla totaliter yapmaktan uzak tutmaktadır (Kahraman, 2010:103). Bu süreçte ordu, rejimin otoriteryanizminin asli gücü haline gelerek, kendini Türklük ve devletle özdeş gören kurucu kadrolarla bütünleşmiş ve Teşkilat-ı Mahsusa geleneğinden gelen özel örgütlerin (çetelerin) uzantılarıyla simbiyotik bir ilişki kurarak rejimin militarist özerkliğinin güvencesi olmuştur (Çeğin, 2021:42). Buna karşın, Batı’daki burjuva demokratik devrimlerin gündemindeki bazı konular — demokrasi, şehir-kırsal dinamikleri ve toprak dağılımı gibi — alanlarda ise çekingen kalınmış, hatta bazı durumlarda bu sorunların derinleşmesine neden olacak adımlar atılmıştır (Özkazanç, 2017:74). Öte yandan, Atatürk etrafında biçimlenen kişisel kült, kurumlar arası zımni ve suni uzlaşma, devletin aşkınsal bir modelle tanımlanması, öncü parti-devlet bütünleşmesi ve bireysel hakların devlet otoritesine devredilmesi, sadece Rousseau’nun genel irade teorisini yansıtmakla

kalmamış, daha ileri bir noktaya ulaşmıştır (Kahraman, 2010:103). Ancak, tepeden inme devrimin yeterince hegemonik olamayışı, sürecin kapsamını daraltmış ve modernliğin çeşitli yönlerinde dengesiz bir gelişim sürecinin önünü açmıştır. (Özkazanç, 2017:74). Bunun başlıca nedeni, hazırlık aşamasından geçmeden, halkın katılımı olmaksızın hayata geçirilen bir devrim ve bu devrimden miras kalan son derece karmaşık bir toplumsal düzendir. İmparatorluğun farklılıkları göreceli olarak serbest bırakan yapısı ve toplumdaki çeşitliliğin, uzun yıllardır ümmetçilik gibi geleneksel ilişkilerle biçimlenmiş olması, milliyetçilik kavramını ve anlayışını aşan bir noktada yer almıştır (Başkaya, 2015:101). Bu durum, Kemalist dönemin yapısal dönüşümlerinin hem başarılarını hem de sınırlılıklarını ortaya koymaktadır.

2.3.1. Devlet Parti Bütünleşmesi: Siyasal Toplumun Hegemonik İnşası

Kurtuluş Savaşı sırasında kurdukları cemiyetler vasıtasıyla liderlik yetilerini ortaya koyan Kemalistler, iktidarı elde etmeden önce bu birikimlerini göstermişlerdir. Bunun yanı sıra, büyük bir toplumsal kargaşa döneminden önce sahneye çıkarak, farklı sınıf çıkarlarını kendi hedefleri doğrultusunda bir araya getirmeye çalışmışlardır. Kemalist kadrolar, I. Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyet'in ilanına kadar süren iktidar mücadelelerini başarıyla yönetmişlerdir (Çelik, 2019:76). Cumhuriyet Türkiye'sinin ideolojik temelleri, 1918-1923 yılları arasındaki siyasal krizlere yanıt olarak şekillenmiştir. İttihatçı düşünceden esinlenerek veya bu düşüncenin temel ilkeleri dönüştürülerek, İttihatçılığın bazı kuramsal ve siyasal stratejileri yeni bir söylemle revize edilmiştir. Bu süreç, Kemalizm olarak adlandırılan yeni bir ideolojik formasyonun oluşumuna zemin hazırlamıştır. İdeolojik olarak biçimlendirilmiş siyasal yapı ise Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) olarak kurulmuştur (Tunçay, 1981:11). 1930'larda yeniden tanımlanan Türk devleti, 1908 sonrası seçkinlerin önderliğine dayanmanın ötesinde, daha önceki modernleşme çabalarına oranla seçkin anlayışla daha baskın bir şekilde bütünleşmiştir. Bu dönemde devletin aşkınsal bir yapıya

bürünmesi ve politikada öncelikli bir varlık olarak algılanması, 1930'ların sonrasındır (Kahraman, 2008:192). İttihatçılık, Türkiye'deki kapitalistleşme sürecinin siyasal bir yansıması olarak tanımlanabilir ve bu süreç, hem iç hem de dış dünyadaki kapitalist gelişme farklılıklarının siyasal bileşimini yansıtmaktadır (Çulhaoğlu, 2012:120). Mustafa Kemal Atatürk'ün öncü rolü, İttihatçı liderlerin sürgüne gitmesi sonrasında toplumsal birliği ve bütünlüğü tekrar tesis etme çabasından kaynaklanmaktadır. Atatürk, komitenin merkezi figürleri arasında yer almamış olmasına rağmen, uzun yıllar boyunca İttihat ve Terakki içerisinde etkili bir rol üstlenmiştir (Ahmad, 2014:64). Cumhuriyet'in temelinde İttihatçı mayaya bulunmasına karşın, Mustafa Kemal'in İttihatçılığı reddetmesi, ironik bir şekilde İttihatçılığın devamı anlamına gelmektedir. Cumhuriyet'i biçimlendiren siyasal kadroların çoğu İttihat ve Terakki siyasal okulunda yetişmiştir (Çulhaoğlu, 2012:119-120). 1931'de başlayan dönem, Kemalizm'in tanımlandığı ve sonrasında devlet-parti bütünleşmesini sağlayan anayasal temellerin oluşturulduğu bir süreçtir. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kongresinde Mustafa Kemal'in "Nutuk" adlı eserinin okunması ve CHF'nin Altı Ok ilkelerinin anayasal ilkelere dönüştürülmesiyle, bu sürecin tamamlanmasını sağlamıştır (Yeğen, 2002:56). 1931 ile 1935 yılları arasında Türkiye'de siyasal gelişmeler, otoriter bir yönetimin totaliter nitelikler kazanması yönünde ilerlemiştir. 1931 yılındaki kongrede, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) Altı Ok'u kabul etmesiyle, partinin doktriner bir kimlik kazandığı gözlemlenir ve bu durum, siyasi alanda bir tekelleşme sürecinin başlamasına neden olur (Bora, 2017:139). 1921 Anayasası, meclis merkezli bir yönetim anlayışı ile parlamenter sistemin birleşimini yansıtan bir yapı sunar. Bu yapı içerisinde yasama, ulusal egemenliğin tek temsilcisi konumundadır ve yasaların Anayasaya uygunluğunu denetleyecek bağımsız yargı kurumları oluşturulmamıştır (Özkazanç, 2017:75). Kuvvetler birliği ilkesi, milliyetçilik ve devletçilik kavramlarına dayanan anayasal düzenleme, devletin toplum üzerindeki

hakimiyetini pekiştiren bir araç olarak işlev görmüştür. Bu mekanizma, 1946 yılına kadar ırkçı ve totaliter özelliklerini korumuştur (Kahraman, 2010:117).

Kemalizm, pozitivist ve ilerlemeci bir mantaliteye yaslanarak, toplumu modern ve laik bir yapıya dönüştürme amacı güder. Bu ideoloji, geleneksel değerler ve yapılarla keskin bir ayırım yaparak toplumsal ve kültürel anlamda geniş çaplı bir dönüşümü hedefler. Bu dönüşüm, devletin zor ve baskı araçlarını kullanarak gerçekleştirilen, kurumsal ve zihinsel yeniden yapılanmayı içerir. Bu süreçte, ‘sürekli devrim’ gibi jakoben bir slogan altında, pasif bir devrim yoluyla yeni bir gelenek yaratma çabası görülür (Çeğin, 2021: 43). Bu ideolojik yapı çerçevesinde, Kemalizm, çeşitlilik gösteren etnik, sosyal ve kültürel grupları içine alacak bir “Türk Milleti” kimliği inşa etmeyi amaçlar. Kemalist ideolojinin ilkeleri doğrultusunda bir konsolidasyon süreci gerçekleşir; devlet, bireylerin ve grupların taleplerini bu ideolojik çerçeve doğrultusunda şekillendirir ve yönlendirir. Kemalist ideoloji, devlet ile milleti özdeşleştirir; bu özdeşlik, egemenliğin aslında millete ait olduğu düşüncesiyle desteklenir (Köker, 1995:154-155). Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Kemalist Tarihsel Blok’un somutlaşmış hali olarak, devlet ile özdeşleşerek siyasal alanda merkezi bir rol üstlenmiştir. Dönemin koşullarında, CHP’nin etkinlikleri dışında bir siyasal hareketin varlığı düşünülemez olmuştur. Partinin programları ve anayasalar, kurucu metinler olarak kabul edilmiştir, bu özdeşlik, CHP’nin devletle bütünleştiğini göstermektedir (Çelik, 2019:75-91). Atatürk’ün 1937’de yaptığı onbir ili kapsayan yurt gezisine ilişkin gözlemleri de bunu pekiştirmektedir.

Memleketin onbir vilâyet merkez ve dolaylarını gezdim. Bütün bu merkez ve dolaylardaki Türkleri, babaları, anaları ve çocukları ile gördüm. Çok sevdim. Yüksek medeniyet temeline şahit oldum: Madenleriyle, teknisyenleriyle, amelesile baştan aşağı Türk olan yüksek anlayışlı bir insan sosyitesi... Öyle memleket bölgeleri geçtik ki orada kadınlar erkeklerden daha çok sapanaya yapışmış, elinde çapasile Türkün azık topraklarını zenginleştirmeğe çalışıyor, toprağı seviyor, ona gönülden bağlıdır. Bütün bu insanlar Türkiye Cumhuriyeti zengin, kuvvetli ve muhteşem olsun için kendi rızkının fazlasını seve seve tereddütsüz, büyük bir fedakârlıkla

devlet hazinesine veriyor. Bütün gördüklerimizi bu kısa ifade içinde az çok gezen, dolaşan, tetkik eden her akıllı insan kendini bütün dünyaya büyüklük saçan kuvvetli ve asil bir varlığın içinde duymamak imkânı yoktur. Böyle duymayan şursuzlar bir tarafa bırakılınca, hakiki insanlık tereddütsüz, kabul eder ki Türkiye Cumhuriyeti ve onun bugünkü sahipleri olan Türkler bütün dünya medeniyet ve insanlığı için bir imtisal örneğidir. Yalnız bu kadar değil, Türkler tarihin çok eski devirlerinde beşeriyete karşı yaptıkları kültürel vazifeleri yeniden, fakat bu sefer daha alâ surette yapmaya hazırlanan yüksek bir varlıktır. İşte doğu seyahatinden dönerken Ankara'ya ulaşmak için geçen şu kısa zaman içinde seyahat arkadaşlarıma ifade edebileceğim intiba budur (aktaran Parla, 1995:181-182-3).

Metin, Türkiye'nin on bir vilayetinde gerçekleştirilen gözlemler aracılığıyla, özgül kimliklerin ve taleplerin ulusal bağlamda nasıl bütünleştirildiğini, başka bir ifadeyle, hegemonik toplanma sürecini ortaya koymaktadır. Toplumun çeşitli kesimlerinden bireylerin ulusal refah ve kalkınma hedefleri doğrultusunda gösterdikleri özveri, bu sürecin bir göstergesi olarak ele alınmaktadır. Özellikle, “kadınların tarım faaliyetlerine katılımı ve vatandaşların devlet hazinesine yaptıkları katkılar” gibi somut eylemler, genel ulusal kalkınma ve medeniyet ilerlemesi hedeflerine bağlanmaktadır. Bu tür eylemler, bireysel ve yerel düzeydeki katkıların daha geniş bir toplumsal ve ulusal kalkınma vizyonuna eklemlenme sürecini temsil eder. Böylece, metin özgül kimlik ve taleplerin kalkınma ve medeniyet hedefine eklemlenerek bütünleştirildiğini ve evrensellik kazandığını vurgulamaktadır.

Gramsci, devrim stratejisini, mevzi ve manevra savaşı kavramları üzerinden formüle eder. Mevzi savaşı ve manevra savaşı, siyasal mücadelenin farklı yönlerini temsil eder. Mevzi savaşı, siyasal ve ideolojik mücadelenin uzun vadeli, sabırlı ve derinlemesine bir süreç olduğunu simgelerken, manevra savaşı ise daha dinamik, hızlı hareket edebilen ve fırsatçı taktikleri ifade eder. Ayrıca, Gramsci, Birinci Dünya Savaşı sırasında kullanılan askeri stratejilerin toplum ve devlet yapılanmasında nasıl bir model oluşturabileceğini sorgular. Boykotları mevzi savaşı, grevleri manevra savaşı ve gizli silahlanmayı yeraltı savaşı olarak tanımlar, bu taktiklerin toplumsal ve politik mücadelede nasıl kullanılabileceğini tartışır (Gramsci, 2007:294).

Doğrusu şu ki, mevzi savaşı, sadece asıl deyiimiyle siperlerden yapılan savaş demek değildir; mevzilere girmiş olan ordunun ardındaki bölgenin bütün örgütleri ve endüstrisi de buna katılır. Seri ateşli topların, makineli tüfeklerin, kısa namlulu tüfeklerin atışı bu savaşta rol oynar; bütün silâhların ateşi düşman cephesindeki belirli noktaya yönelir. Bundan başka cephedeki bir çöküntü ya da çekilme hareketinden sonra kaybolan malzemenin yerine hemen yenisini koyabilmek için ikmal işinin çok güçlü ve sıkı olması gerekir. Başka bir öge de büyük insan kitlesidir. Bu kitle geniş bir cepheye yayılan kuvvetleri meydana getirir; bu kuvvetlerin ayrı bölümleri bir bütün olan ayrı ayrı değerlerdedir ve ancak kitle halinde harekâta bulunabilirler (Gramsci, 2007:298-299).

Tek parti iktidarı döneminde, Osmanlı'dan miras kalan kapitalizm öncesi toplumsal ilişkiler, Türkiye'nin modern bir kapitalist toplumsal yapıya kavuşması amacıyla hızla tasfiye edilmiştir. Bu dönemde siyaset, ekonomi, ideoloji, kültür, eğitim ve hukuk alanları, kapitalist toplumun gerekliliklerine uygun şekilde yeniden düzenlenmiştir (Şener, 2015:198). Kemalizm'in temel nosyonları, Türkiye'nin ulusal kimliğinin hegemonik üretimi ve yeniden kurgulanmasında merkezi bir role sahiptir. Bu bağlamda, iktidar bir dizi reform aracılığıyla altyapısal menziline genişletme çalışmalarına başlamıştır. Latin harflerinin benimsenmesi, çağdaş giyim tarzının teşvik edilmesi, kadınların iş yaşamı aracılığıyla toplumsal hayata katılması, müzikte çok sesliliğin benimsenmesi, laik eğitim kurumlarının oluşturulması, İslam'ın devletin resmi dini statüsünden çıkarılması ve tekke ile zaviyelerin kapatılması gibi adımlarla Tek Parti yönetiminin temel yapısı biçimlendirilmiştir (Çeğin, 2021:45). Cumhuriyetin kurulması, Batıcılık ve Türk milliyetçiliğinin yükselişini, Osmanlıcılık ve İslamcılık görüşlerinin ise etkisini kaybetmesini simgeliyordu. Tek Parti dönemi boyunca siyasal sistem, çağdaş uygarlık yanlısı, ilerici, cumhuriyetçi, inkılapçı, laik, halkçı ve milliyetçi özelliklere sahip olduğunu beyan etmiştir (Demirel, 2009:414). Kemalist reformlar, bu toplumsal dönüşümün ve ulusal kimliğin yeniden inşasının en belirgin görüngüleri olarak öne çıkmıştır. Bu reformlar sayesinde, devletin toplum üzerindeki etkisi pekiştirilmiş ve Kemalist değerler somutlaşmıştır (Özkazanç, 2017:74). Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) 1927 nizamnamesinin birinci maddesinde, fırkanın cumhuriyetçi,

halkçı ve milliyetçi bir siyasi cemiyet olduğu belirtilmiştir (Demirel, 2009:414). Bu yeni rejimin ideolojik onayını sağlama ve hegemonya oluşturma amacıyla yürütülen devrimler, 10 Mayıs 1931 tarihindeki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Büyük Kongresi'nde Kemalizmin ana ilkeleri, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık olarak benimsenmiş, 1935 yılında bazı küçük değişikliklerle güncellenmiş ve 1937 yılında Anayasa'nın 2. maddesine eklenmiştir (Köker, 1995:133). Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) bu süreçte, hem örgütsel hem de ideolojik olarak devletle bütünleşmiş ve zamanla kendi bağımsız politik örgüt kimliğini yitirmeye başlamıştır. Tek partili cumhuriyetin zamanla partisiz bir cumhuriyete dönüşmekte olduğunu, Başvekil İsmet İnönü de 12 Haziran 1937'de mecliste yaptığı konuşmada dile getirmiştir: “Cumhuriyet Halk Partisi bugün, hükümetten ayrı bir siyasal oluşum olma niteliğini kaybetmiş; hükümetle birleşerek milletin ve devletin ortak bir kuruluşuna dönüşmüştür” (Şener, 2015:271-272). Erken cumhuriyet döneminde, Nutuk'un okunmasıyla belirginleşen ve Altı Ok'un Anayasaya eklenmesiyle pekişen Kemalist ideoloji, siyasal-toplumsal yapıyı değiştirme, yeni bir ulus oluşturma amacıyla siyasal alanda üstünlük sağlamıştır. Kendilerini laik, akılcı ve modern bir ulusun yaratıcıları olarak tanımlayan Kemalist kadro, bu hegemonyayı toplumun içselleştirmesini ulus olmanın öncelikli gereği saymıştır (Çelik, 2004:45). Kemalizm'in kuruluşdaki temel bileşenlerine saptamak istersek, İslam ve geleneklere karşı köklü bir laiklik yaklaşımı, etnik farklılıkları kültürel bütünleşme ile aşmaya çalışan bir milliyetçilik ve devlet ile bürokrasiyi her şeyin merkezine koyan bir yönetim yaklaşımını temel alır (Yeğen, 2019:57-58). Kemalist reformlar, Türklüğün Türkiye Cumhuriyeti'nin tüzel kişiliğinde somutlaşan temsilinin korunması ve güçlendirilmesi için köklü ve sağlam ideolojik pozisyonların alınmasını gerektiren bir mevzi savaşı olarak konumlandırılabilir.

Son olarak, bürokrasi, hegemonyanın oluşturulması ve sürdürülmesinde yaşamsal bir role sahiptir. Bürokrasi, rızanın sağlanamadığı noktalarda zor kullanarak hegemonyayı tesis eder. Özellikle ordu, egemen sınıfın sivil toplum üzerinde hegemonya kurmasında ve zor kullanarak egemenliği sürdürmede etkin bir rol oynar (Yetiş, 2009:135). Hegemonyanın oluşturulması, ideolojik alanın dönüştürülmesi ve ortak bir dünya görüşü yaratılması sürecidir. Bu süreç, hegemonik ideolojinin nasıl egemen sınıfın egemenliğini yeniden ürettiğini gösterir (Carnoy, 2014:96-97). Ancak, Kemalist devlette, devlet-bürokrasi ve sivil toplum iç içe geçmiş bir yapıda değildir. Devlet-bürokrasi bağlılığı, toplumu ıslah etme amacından kaynaklandığı için, sivil toplum ve devlet etkileşimi, sürekli olarak belirgin bir uzaklık içinde varlığını sürdürmüştür. Kemalizm, “halka rağmen halk için” anlayışıyla hareket ettiğinden, sivil toplum nezdinde kabul görme kaygısı taşımamıştır (Yeğen, 2019:61-62). Bu doğrultuda, Mustafa Kemal’e sadakatle bağlı olan bürokrasi aygıtının yönlendirme kapasitesiyle, Cumhuriyet seçkinleri ulus inşası ve modernleşme çabalarında öğretici ve kural koyucu stratejiler kullanmıştır. Bu süreçte, ulus merkezli kültürel üretim merkezi bir yapıya kavuşmuş ve sembolik alan ulus-devletin kontrolüne açılmıştır (Çeğin, 2021:45). CHP, selefi İttihat ve Terakki Cemiyeti kadar halkla etkileşim içinde bir parti-örgüt ilişkisi kurmamıştır. Tam bir sivil örgüt anlayışından yoksun olarak, halkı kendi örgütü olarak görmüş ve halkın bütününün dönüşümünü hedeflemiştir. Bu bağlamda, parti yapılanması bir parti bürokrasisi olarak tasarlanmıştır. Halkın ideolojik dönüşümünü sağlamak amacıyla Halkevleri gibi ideolojik kurumlar oluşturulmuş, aynı zamanda Halk Hatipleri Teşkilatı bürokratik bir endoktrinasyon aracı olarak kurulmuş ve işletilmiştir (Kahraman, 2010:117). Böylece, Kemalist devlet, sivil toplum ile devlet arasındaki uçurumun farkında olarak, Halkevleri ve Köy Enstitüleri gibi kurumlar aracılığıyla hem ilkelerini benimsetmeyi hem de toplum-devlet ilişkisini güçlendirmeyi ve toplumu ıslah etmeyi hedeflemiştir (Yeğen, 2019:61-62). Halkevleri, Osmanlı

İmparatorluğu'nun toplumsal etkisini ortadan kaldırmayı hedefleyen ve Kemalizm çerçevesinde örgütlenen Türkiye Cumhuriyeti'nin, sivil toplum üzerindeki etkisini artırmada önemli bir araç olarak öne çıkmıştır. Kemalizm'in kamusal alanı dönüştürme çabasına hizmet eden bu yapılar, Kemalist ilkeleri topluma yaymanın önemli araçları olmuştur. Kemalist seçkinlerin, ideallerini Anadolu'dan başlayarak tüm ülkeye yayma girişimi, halkın gündelik hayatından eğlence, spor ve kültürel aktivitelerine kadar geniş bir hegemonik düzen oluşturmayı içermiştir. Bu bağlamda, dans, müzik, spor salonları ve kütüphaneler, Kemalist hegemonyanın inşasında birer araç olarak değerlendirilmiştir (Yeşilkaya, 2019:114). Köy Enstitüleri, köylülerin kendi köy sorunları içinde yetiştirilmesini hedefleyen bir eğitim modelini benimsemiştir. Bu eğitim sistemi, genel kültür düzeyinde bir birikim sağlarken, aynı zamanda köy çocuklarını tarım ekonomisi ve ilkel sanayi uygulamalarının sorunlarına çözüm üretebilecek şekilde yetiştiriyordu (Timur, 2013:211). Köy Enstitüleri, görünürde halkı çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırma amacını güderken, özünde Kemalizm'in sivil toplumda hegemonya kurmayı hedeflediği bir girişimdir. Bu kurumlar, köylerde Kemalizm'in benimsetilmesi amacıyla oluşturulmuştur (Karaömerlioğlu, 2019:286). 1931'de Atatürk'ün Konya'da Cumhuriyet Halk Fırkası'ndaki hitabı halkın ideolojik dönüşümünü sağlamak adına öğretici ve kuralcı stratejiler içermektedir.

Biz bütün vatandaşları fırkamızın kadrosu haricinde tasavvur etmiyoruz. Aralarında maksadı anlamamış olanlar bulunabilir. En nihayet bunlara milli ve siyasî vazifelerini anlatmak fırka teşkilâtımıza, fırkamızın bir şubesi olan Türk ocaklarına ve her yerde behemehal Türk ocaklarının içinde memleket gençleriyle beraber çalışmaları icap eden muallimlere teveccüh eder. 18 yaşında ve daha yüksek yaşta rey sahibi bütün gençleri fiilen âzamız görmek isteriz. Henüz bu yaşa gelmiyenleri âza namzeti telâkki etmek ve onları buna göre hazırlamak lâzımdır. Fırkamızın yüksek mefkûresini ve programının esaslarını bütün vatandaşlara anlatmaktır (aktaran Parla, 1991:104-105-2).

Metin, “partinin, vatandaşları fırkanın kadrosunun bir parçası olarak gördüğü ve maksadı tam olarak anlamamış olanlara partinin milli ve siyasal vazifelerini anlatma

gayretinde” olduğunu belirterek geniş bir toplumsal katılım ile hegemonik toplanmayı özendirilmektedir. Partinin, vatandaşları ve özellikle gençleri parti programı ve ideolojisiyle tanıştırmak için giriştiği çabalar, somut talepleri ve kimlikleri partinin genel ideolojik çerçevesi ile eklemlenmektedir. Bu süreç, bireylerin tikel taleplerini ve kimliklerini parti ideolojisinin genel hedefleriyle bütünleştirerek, somut taleplere evrensel bir temsil işlevi yükler. “Partinin programının ve yüksek mefkûresinin tüm vatandaşlara anlatılması” hedefi, bu eklemlenme sürecinin merkezinde yer almaktadır. Bu süreç, farklı tikel ve somut kimliklerin ve taleplerin, partinin genel ideolojik çerçevesi içinde yeniden değerlendirilmesi ve göreceli bir evrensellik kazanması anlamına gelir.

Devlet, modernleşme ve ulus inşa sürecini işleyişini yönlendiren ve merkezi bir özne olarak konumlanırken, modus vivendi olarak milliyetçilik ve devletçiliği benimsemiştir. Kuvvetler birliği ilkesine dayalı anayasa, bu kavramları hukuksal sınırların ötesine taşımış, devletin toplum üzerindeki hâkimiyetini pekiştirmiş ve yönetici kadro tarafından işletilmiştir (Kahraman, 2010:117). Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın (SCF) kapatılmasının ardından, Türk Ocakları’nın faaliyetlerine son verilmesi de hayata geçirilir. Bu kapatma işlemi, Türk Ocakları’nın muhalif partiye olan aşırı ilgisi ile sınırlı değildir; aynı zamanda, bu kurumun faşizan ve ırkçı eğilimlere sahip olduğu iddialarıyla da tam olarak açıklanamaz. Bu süreç, yalnızca komünizme karşı bir önlem olarak değil, aynı zamanda Türk milliyetçiliği alanında da bir kontrol mekanizması olarak değerlendirilebilir; zira bu alandaki ihtiyaçlar “lazımsa biz yaparız” anlayışıyla CHP tarafından karşılanmakta olduğuna işaret edilir (Bora, 2017:139). 1930 yılında Türk Ocakları’nın kapatılmasıyla Turancı akımlarla Kemalist milliyetçilik arasındaki fark daha da belirginleşmiştir. Türkiye’yi yöneten Kemalist kadrolar, Misak-ı Milli sınırlarını yeterli bulmuş ve Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurarak Turancılıktan uzak durmuşlardır (Şener, 2015:286-287). 1935 yılında Türk Kadınlar Birliği ve Mason

locaları, bir yıl sonra 1936'da ise Talebe Birliği ve Türk Spor Kurulu gibi farklı yapıların feshedilmesi, bu örgütlenmelerin CHP'nin ilkeleri, ülküleri ve icraatları ile örtüştüğü gerekçesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu durum, örgütlerin müstakil varlıklarına ihtiyaç kalmadığını işaret eder. Bu, totaliter bir "arzu"nun, 1935 kongresi sonrasında işleri bürokrasisi ile parti yapılanmasının bütünleşmesi ve 1939'da yapılan tüzük değişikliği ile parti-devlet bütünleşmesinin tamamlanmasıyla zirveye ulaştığını gösterir (Bora, 2017:139). Bu sürecin eleştirel bir değerlendirmesi, hegemonik toplanmanın bazı kimliklerin ve taleplerin değerlerine göre daha baskın hale gelmesine yol açtığını ortaya koymaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Kemalist Tarihsel Blok'un öncelenmesi ve buna karşın, Türk Kadınlar Birliği ve Mason locaları, Talebe Birliği ve Türk Spor Kurulu gibi çeşitli örgütlerin feshedilmesi bazı grupların ve kimliklerin marjinalleştirilmesi veya göz ardı edilmesi anlamına gelir. Bu bağlamda, "Türk Milleti" kavramının devlet tarafından temsili, devletin öncülük ettiği ve aşkınsal yapıdaki bir siyasal düzenin ve kültürel anlamda kapsamlı bir değerşim ve dönüşüm projesinin devletin zor ve baskı gücüyle hayata geçirildiğini gösterir.

Bu bölümde, Kemalist milliyetçiliğin hegemonyasının tarihsel bağlamda nasıl kurgulandığı ve bu sürecin temel dinamikleri ele alınmıştır. Kemalist ideolojinin, ulusal kimlik inşasında Türklük kavramını merkezine alarak toplumsal düzeni biçimlendirdiği ve bu düzenin sürekliliğini sağlamak için hegemonik bir yapı oluşturduğu ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, Kemalist milliyetçilik, bir yandan modernleşme ve sekülerleşme hedefleri doğrultusunda bir ulus yaratma çabasını temsil ederken, diğer yandan bu ulusun sınırlarını belirlemek için belirli grupları ekleme ve dışlama stratejilerine başvurmuştur. Kemalist hegemonyanın üç temel bileşeni olan Türklük kurgusu, imtiyazsız ve kaynaşmış bir millet tahayyülü ve devletin ulusun temsilcisi olarak konumlandırılması, Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojik altyapısını biçimlendiren bileşenler olarak öne çıkmıştır. Bununla birlikte, Kemalist milliyetçiliğin hegemonik

yapısı, sabit ve homojen bir karakterden çok dinamik ve değişken bir nitelik taşımaktadır. Bu hegemonya, toplumsal ve siyasal bağlamdaki değişimlere uyum sağlamak için zaman zaman ödünleşmelere gitmiş ve kendisine yönelik muhalefeti yönetmek adına eklemlenme ve dışlama pratiklerine başvurmuştur. Bu stratejiler, Kemalist milliyetçiliğin bir hegemonya olarak sürekliliğini sağlamasının temel araçları olmuştur. Bu bölümde yapılan çözümlenmeler, Kemalist milliyetçiliğin 1940'lerden 1970'lerin ortalarına uzanan süreçte İrkçı-Turancı milliyetçilikle girdiği çatışma ve geçişkenlik dinamiklerini anlamak için önemli bir zemin sunmaktadır. İlerleyen bölümde, Kemalist milliyetçilik ile İrkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki bu gerilimli ve besleyici ilişkinin tarihsel-toplumsal bağlamda nasıl biçimlendiği ve ideolojik pratikler üzerinden nasıl tezahür ettiği detaylı bir biçimde ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KEMALİZM'İN TARİHSEL HEGEMONYA UĞRAKLARI

Antonio Gramsci, devletin yapısal özelliklerini ve işlevlerini analiz etmek amacıyla iki temel kavramsal model geliştirmiştir. Gramsci'nin tanımladığı "Dar Anlamda Devlet" kavramı, politik toplumu temsil ederken; sivil toplum ile politik toplumun birleşimi, "Geniş Anlamda Devlet" olarak tanımlanır. Bu bağlamda, dar anlamda devlet, sivil toplumun karşısında konumlanır ve devletin zorlama aygıtlarını, yani silahlı kuvvetler, yargı, polis ve bürokrasi gibi organları içerir. Bu organlar, devletin baskı aygıtını oluşturur ve toplumsal-siyasal düzenin sürdürülmesine hizmet eder (Yetiş, 2009:142). Gramsci'ye göre, politik toplum veya dar anlamda devlet, zorlama aygıtını temsil eder ve devletin birliğini sağlamak için hegemonyanın etkisiz kaldığı noktalarda devreye girer. Bu zorlama aygıtının temel görevi, iktidardaki sınıf ya da sınıf gruplarının üstünlüğünü kabul etmeyen toplumsal kesimlere baskı uygulamaktır. Bu doğrultuda, Devlet, aktif ya da pasif direnç gösteren gruplara hukuki yaptırımlarla müdahale eder (Yetiş, 2009:133). Öte yandan, "Geniş Anlamda Devlet" kavramı, sivil toplumu ve politik toplumu içerir ve bu ikisinin karşılıklı etkileşimiyle biçimlenen bir sistemdir. Bu sistemde, sivil toplum, hegemonyanın kurulduğu alan olarak işlev görürken, politik toplum veya devlet, egemenlik ve tahakkümün sahnesidir (Yetiş, 2009:132). Antonio Gramsci, Marx ve Engels'in ayrıştırdığı sivil toplum ve devlet kavramlarını yeniden yorumlayarak, bu iki olguyu birbiriyle iç içe geçmiş bir yapı olarak ele alır. Gramsci'ye göre, devlet sadece zorlama işlevini yerine getiren politik toplumdur ibaret değildir; aynı zamanda, rıza üreten sivil toplumu da kapsar. Bu anlayışla, Gramsci devleti "sivil toplum + politik toplum" şeklinde formüle eder ve bu bileşimi "geniş anlamda devlet" veya "entegral devlet" olarak adlandırır. Bu yapı, hem

“diktatörlük” (politik toplum) hem de “hegemonya” (sivil toplum) boyutlarını içerir ve böylece devletin, hem zorlama hem de rıza üzerine kurulu olduğunu vurgular (Gramsci, 2007:329; Yetiş, 2009:142). Sivil toplum kavramı, doğrudan hegemonya sorunuyla bağlantılıdır, çünkü Gramsci, sivil toplumu, bir toplumsal grubun tüm toplum üzerinde politik ve kültürel hegemonya kurduğu, devletin etik içeriğini yansıtan bir yapı olarak tanımlar. Başka bir deyişle, Batıda gelişmiş bir sivil toplum; yani devletin görüngüsü olan hegemonya vardır (Demirovic, 2012:97). Dahası, Gramsci’nin çözümlemelerinde, devlet müdahalesinin sivil toplum içinde genişlemesi, siyasal koşullar altında sendikalar ve siyasal partilerin taleplerine yanıt olarak gelişen reformist eğilimlerle birlikte, ekonominin “örgütlü kapitalizm” olarak adlandırılan bir forma dönüşmesi sürecinde hegemonyanın biçimlenişi de değişmektedir. Bu süreç, Gramsci’nin “pasif devrim” olarak adlandırdığı bir döneme tekabül eder ve burjuvazinin hegemonyasının maddi temeli, bir sınıfın liderliğinin devam ettirilmesini sağlarken, aynı zamanda diğer sınıfların bazı taleplerinin de karşılanması yoluyla, reformlar ve uzlaşmalar aracılığıyla kurulur (Sassoon,1991:262).

İrkçı- Turancı milliyetçiliğin Kemalizm içinden ortaya çıktığına ilişkin yaygın bir kanı vardır. Oysa İrkçı- Turancı milliyetçilik Milliyetçi ideoloji içinde ayrı ve özgün bir varyant olarak varolmuştur. Bu yönüyle Kemalizm ile olan ilişkisi gerilimlidir. Kemalizm, hegemonik bir yapının inşa edildiği belirli alanlarda varlık gösteren bir ideolojidir. Bu hegemonya, belirli temel ilkeler etrafında şekillenir ve Gramsci’nin kavramsallaştırdığı sınıf iktidarı anlayışıyla koşutluk gösterir. Kurulu düzenin, siyasal ve sivil toplum alanlarında temsili, belirli özneler ve kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu özneler, mevcut düzeni yeniden üretme amacıyla hareket ederler. Kemalist hegemonya, esas olarak siyasal toplum içinde kök salar ve bu bağlamda düzen içi siyasal partiler, devlet kurumları ve bürokrasi önemli bir rol üstlenir. İrkçı-Turancı milliyetçilik ise bu yapıya eklenerek Kemalist milliyetçiliğin bir parçası haline gelir;

ancak bu eklemelenmenin doğası, Kemalist hegemonyanın ihtiyaçlarına göre biçimlenir. Günümüzün temel toplumsal ve siyasal özellikleri, geçmişte gerçekleşen eylemlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bugün aşına olunan siyasal yapılar, akımlar ve gelenekler, kolektif düzeyde kendilerini, gerçekte olduklarından çok daha eski bir kökene sahipmiş gibi göstermeye çalışsalar da, aslında bunların çoğu görece yakın bir dönemde icat edilmiş yapılardır (Thompson, 2013:318). Thompson'ın yönteminin üç temel sacayağından ilki olan; sosyo-tarihsel analiz, metnin üretildiği toplumsal bağlamı, toplumsal ilişkiler ağı ile birlikte, bu süreçte hangi kurumların ve iletişim araçlarının rol oynadığı üzerine yoğunlaşır. Kemalizm'in kendi hegemonyasını siyasal toplum içinde nasıl kurduğu, hegemonyasını meşrulaştırırken Irkçı Turancı milliyetçiliği kendine eklemleme ve kendinden dışlama pratiklerine düzen içi siyasal partiler, devlet kurumları ve bürokrasi üzerinden nasıl başvurduğu ve bu kurguyu yeniden hangi karşıtlıklar üzerinden ürettiği 1940'lardan 1970'lerin ortasına uzanan süreçte Kemalizm'in dönemsel hegemonya uğraklarına yoğunlaşarak çözümlenecektir.

3. 1940'LAR KEMALİZMİ: HEGEMONİK STRATEJİLERİN YENİDEN İNŞASI

Dünya savaşın eşiğine yaklaşırken, Kemalist devrimlerin sonucunda ortaya çıkan uygulamalar devam etmekte ve tek partili iktidar yapısı, kısa süreli deneyimler dışında, genellikle esnek olmayan bir şekilde işlerliğini korumaktadır. 1937 yılında, savaşın arifesinde, Türk anayasasına eklenen "altı ok" ile birlikte, aslında bir kurumsallaşma süreci başlamıştır (Örnek, 2015:43). Ancak, Kemalizm kavramının yaygınlık kazandığını söylemek güçtür. Nitekim, Mustafa Kemal'in bu terimi kullandığını gösteren bir kanıt bulunmamaktadır. Atatürk, rejimin lideri olarak meşruiyetini, milletin isteklerini keşfedip onlara uygun hareket etme iddiası üzerinden kurmuştur. Kemalizm terimini kullanması durumunda, milletin liderin peşinden gittiği bir izlenim yaratacağını

ve bunun da tek adamlıktan uzak durma iddiasını zedeleyebileceğini düşünmüş olmalıdır. Ayrıca, Mustafa Kemal'in, katı ve kesin bir doktrine bağlı olmayı, hareketin donması olarak gördüğü de bir gerçektir (Demirel, 2009:415). Özellikle Atatürk'ün vefatının ardından, Kemalizm'in ideoloji olarak nitelendirilmemesi, onun yönlendirici ideoloji görünümünde bir dogma halini almasına yol açmıştır (Belge, 2019:38). Şevket Süreyya Aydemir tarafından Kemalizm'in İkinci Adamı olarak nitelendirilen İsmet İnönü, öğreti oluşturma çabalarına önem atfetmeyen bir pragmatist olarak tanımlanmıştır (Bora, 2017:157). İnönü yönetiminin ekonomik ve siyasal liberalizasyon hamleleri, "ekonomik kalkınma ve siyasal istikrar gibi ulusal talepleri" "liberal demokrasi, kapitalist entegrasyon" benzeri evrensel temsiller ile bir araya getirerek, Türkiye'nin uluslararası sisteme entegrasyonunu sağlayan ve iç politikada konsolidasyonu özendirici bir hegemonik projeye dönüşmüştür (Örnek, 2015:43).

Kısaca, 1940'larda Kemalizm'in siyasal ve sivil toplum alanında temsil edilen özneleri, özellikle Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve devletin üst düzey devlet bürokrasisi olarak öne çıkmaktadır. İsmet İnönü'nün liderliğindeki CHP, tek parti rejiminin başat aktörü olarak siyasal toplumu temsil etmektedir. İnönü, Atatürk sonrası dönemde Kemalizm'i ideolojik bir dogma olarak değil, daha pragmatik ve ulusal çıkarlarla uyumlu bir anlayış çerçevesinde uygulamaya odaklanmıştır. Bu dönemde, devletin merkezi yapıları ve CHP'nin bürokratikleşen doğası, siyasal alanın en önemli temsilcileri olarak Kemalizm'in ideolojik devamlılığını sağlamaktadır. 1940'larda, devlet yapısı, yalnızca ideolojiyi yaymakla kalmamış; toprak ve ekonomi politikalarıyla da halk üzerindeki otoritesini pekiştirmiştir. Toplumun farklı sınıflarına yönelik Varlık Vergisi ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gibi düzenlemeler denetim işlevi görmüş ve Kemalist düzenin muhafazasını sağlamıştır. Kemalist rejimin sivil toplum alanındaki özneleri, çoğunlukla entelektüel çevreler ve devlete yakın organik aydınlardan oluşmaktadır. Şevket Süreyya Aydemir ve *Kadro dergisi* çevresi, Kemalist ideolojinin

sivil toplumdaki yüzünü temsil etmektedir. *Kadro dergisi* çevresi, Kemalizm'in kuramsal gelişimine dergi yayıncılığı ile düşünsel destek sunmuştur. Kemalizm'in sivil toplumdaki temsilcileri, düzenin ideolojik kurgusunu organik aydınlar aracılığıyla topluma yayma çabasında olmuşlardır. Kemalist ideolojiyi sivil toplumda da hâkim kılmak üzere, devlet tarafından onaylanan dergiler ve aydınlar, düzenin devamlılığını sağlama misyonu üstlenmişlerdir. Bu durum, CHP'nin ve devletin siyasal ve ideolojik birlikteliğini sivil toplum üzerinde de yaygınlaştırma amacına hizmet etmiştir.

Kemalist iktidar bloğu, 1925 ile 1950 yılları arasında, Kemalizm'in nosyonlarını, devletin somut yapıları (kurumsal yapılar, mekanizmalar) ve özne/sivil toplum boyutları (zihinsel yapılar, algılama biçimleri ve düşünce modelleri) üzerinden kurgulanan bir devlet yapısı aracılığıyla yeniden biçimlendirme ve inşa etme sürecine girmiştir (Çeğin, 2021: 43). 1950 yılına dek iktidarda kalan Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP), toplumsal kesimleri peşinden sürükleyecek bir manifesto oluşturmak yerine, hükümetin parti ile bürokrasiyi yakınlaştırma stratejisinin bir sonucu olarak bürokratikleştiği görülmüştür (Heper, 2015:126). Toprak Mahsulleri Vergisi ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, toprak sahiplerinde; Varlık Vergisi ve devletçi politikaların yaygınlaşması ise tüccar sınıfında rejimle ilgili belirsizlikleri körüklemiştir. Ayrıca, savaş süresince devam eden reel fakirleşme, özellikle en yoksul köylü kesimini etkilemiş; siyasal baskılar ise toplumun geniş kesimlerinde "siyasal özgürlük ve demokrasi" taleplerinin artmasına sebep olmuştur (Kazgan, 2006:79). 1940'lar, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde toprak sahipleri ve ticari sermaye sahiplerinin, Milli Mücadele dönemi yöneticileri üzerinde önemli bir etki kazandıkları bir dönemdir. Atatürk'ün vefatı sonrası oluşan siyasal boşluk, bu sınıfların doğrudan yönetimde söz sahibi olma yönünde harekete geçmelerine olanak sağlamıştır (Savran, 2024: 24-25).

3.1. 1944 Yargılamaları: Kemalist Milliyetçilik ile İrkçı–Turancı Milliyetçilik Arasında Bir Kavşak

Alman-Sovyet cephesinin Haziran 1941’de açılmasından sonra, Türkçüler, hedeflerine uygun koşulların şekillenmeye başladığını fark ettiler (Ertekin, 2020:361). II. Dünya Savaşı döneminde Almanya’nın yükselişiyle birlikte güçlenen Turancı akımlar, özellikle milliyetçi gruplar içinde destek bulmaya başlamıştır. 1940’larda, Türkiye’deki İrkçı-Turancı ideoloji, giderek artan bir destek kazanmakla birlikte, hâlâ küçük ve seçkin bir grup olarak kalmaktadır. Bu hareketin en belirgin temsilcileri arasında Kırım Tatarları, Kuzey Kafkasyalılar, Azerbaycanlılar, Türkistanlılar, Dağıstanlılar ve görüşlerini yazımsal ve sanatsal söyleşilerde dile getiren diğer Dış Türkler yer almaktadır. Bu çevrelere zamanla, bir kısmı resmi çevrelerden gelen Türkiyeli Türkler de katılmaya başlamıştır (Landau, 1999:164). Yayınlarda, bu dönemde entelektüel ve bilimsel yazılar azalırken, onların yerini propaganda ve siyasal temalar almıştır (Ertekin, 2020:361). İkinci Dünya Savaşı’nın ilk yıllarında İrkçı-Turancı faaliyetler, özellikle savaşın ilerleyen dönemlerinde, gazete ve dergi etrafında şekillenen etkinliklerle sınırlı kalmış, ancak giderek daha doğrudan ve pratik bir nitelik kazanmıştır (Landau, 1999:166). Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki sorunlu ilişkiler, Nazi Almanya’sı ile iyi ilişkilerin sürdürülmesi ve Türkiye’nin savaşa katılmama konusundaki ısrarı, ülkedeki milliyetçi ve ırkçı örgütlenmelerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır (Örnek, 2015:59). Sovyetler, Türkiye’nin bu faaliyetlere kayıtsız kalması ve Almanya ile ekonomik ilişkileri artırarak gerekli ürünleri satması nedeniyle giderek Türkiye’ye mesafe koymaya başlamıştır (Timur, 2003:64). 1941’in ikinci yarısı ve 1942’nin başında, Berlin ile Ankara arasında yarı resmi ve gayri resmi bir dizi görüşme düzenlendi. Görüşmelere Almanya tarafında, o dönemde Ankara Büyükelçisi olan Von Papen ve Dışişleri’nden bazı görevliler katılmıştır. Türkiye cephesinde ise bu görüşmelerin başını Tatar asıllı General Hüseyin

Hüsnü Emir Erkilet çekmiştir (Landau, 1999:166). Ancak, savaşın gidişatının değişmesiyle birlikte, Türkiye'nin İrkçı Turancılar karşısındaki tutumu da değişikliğe uğramıştır (Akdan, 2020:102). Bu dönemde, Türkçüler kendi aralarında da mücadeleye girişmişlerdir. Savunma pozisyonuna geçen Türkçüler, Türkçülüğün devletin benimsediği milliyetçilikle uyumlu olduğunu ve kendilerinin Başbuğ İnönü etrafında birleştiklerini ifade etmişlerdir (Ertekin, 2020:367). Faris Erkman'ın imzasını taşıyan “*En Büyük Tehlike*” adlı broşür, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tartışmalar yaratmış ve Türkçüleri Alman tarzı ırkçılık, içtenlikten uzak davranışlar ve gençliği kişisel çıkarları için etkilemekle eleştirmiştir. Bu durum, Türkçülere karşı tutumların değişmesine yol açmıştır (Atabay, 2005:311-312). 1940'larda İrkçı-Turancı ideoloji, Kemalist rejimin ideolojik sınırları dışında bırakılmış, dışlanmış ve baskı altına alınmıştır.

Almanya ile işbirliği yapılmasını isteyen, bu amaçla geniş çaplı propaganda ve yayın faaliyetleri gerçekleştiren ve Almanya ile yakın bağlar kuran bir grup Turancı, Almanya'nın yenileceğinin kesinleşmesinin ardından hükümeti devirmek için komplo düzenlemek suçlamasıyla tutuklanmıştır (Koçak, 2013:173-174). Türkçü yayınların tekrar yasaklanmasıyla birlikte, Türkçüler ve sol arasında bir mücadele başlamış ve bu gerilim, 1944 yılının Mart ve Nisan aylarında en yoğun halini almıştır (Ertekin, 2020:369). Hüseyin Nihal Atsız, 1 Mart ile 18 Mayıs 1944 tarihleri arasında, Türk kamuoyunda birbirine eklemlenen üç önemli olayla öne çıkmıştır. Öncelikle, Başvekil Şükrü Saraçoğlu'na iki açık mektup yazmış ve bu mektuplar, ikinci olayın doğmasına neden olmuştur (Özdoğan, 2019:94). Birinci açık mektupta solcu faaliyetlerin ve yayınların artışından şikâyet etmiş ve Başbakan'dan bu durumu engellemek için acilen harekete geçmesi talebinde bulunmuştur (Yaşlı, 2020:180). Atsız, ikinci mektubunda Sabahattin Ali ve Pertev Naili Boratav'ı “Türkçü Türkiye'ye zehirlerini saçmaya çalışan komünistler” olarak nitelendirerek açıkça hedef almıştır (Ertekin, 2020:369). Maarif

Vekili Hasan Ali Yücel'i komünistlere destek vermekle itham eden Atsız, onu görevden çekilmeye davet etmiştir. Atsız'a göre, komünistler, Türkçü ve komünizm karşıtı Türkiye'de gizlice etkilerini artırarak önemli mevkilere ulaşmış, stratejik konumlardan ötürü ülkeyi tahrip etmek için büyük bir saldırıya geçmişlerdir (Yaşlı, 2020:182). Türkçü akım, bu kutuplaşmayı bir ideolojik hegemonya hamlesine dönüştürmeyi hedeflemiştir. Nihal Atsız, Saracoğlu'nun 1942'deki "Türk'üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız" demecine dayanarak, Türkçülüğün gereklerini yerine getirmesi ve Sovyet propagandasına karşı gerekli önlemleri alması için başbakana seslenmiştir (Bora, 2017:284). 1944'te *Orhun* dergisinde Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na hitaben yazdığı açık mektup ve Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'i istifaya davet etmesi geniş bir etki yaratmış; bu olayların ardından Atsız'ın Boğaziçi Lisesi'ndeki görevi sonlandırılmış, *Orhun* dergisi ise Bakanlar Kurulu tarafından kapatılmıştır. Aynı süreçte, Sabahattin Ali, mektuplardaki suçlamalar nedeniyle Atsız'a karşı iftira davası açmıştır (Özdoğan, 2019:94). Mektuplarda, Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve Sabahattin Ali, komünist olmakla suçlanmış ve Sabahattin Ali'nin açtığı iftira davası, Türkçülere bu gerilimi daha da derinleştirme olanağı sunmuştur (Bora, 2017:284). Üçüncü olay ise, Sabahattin Ali'nin açtığı davanın yargı süreci devam ederken, Ankara'da bir grup üniversite öğrencisi, Nihal Atsız'a destek olmak ve mahkeme savunmasını sahiplenmek amacıyla geniş katılımlı bir gösteri düzenlemiştir (Özdoğan, 2019:94). Türkçü gençlerin Ankara'da gerçekleştirdiği Atsız yanlısı protestolar, "İrkçilik-Turancılık" davasının açılmasını tetiklemiştir. Kırkın üzerinde kişinin gözaltına alınarak sorgulanmasına ve bunlardan yirmi üçü hakkında dava açılmasına yol açan hükümet kararname, Nihal Atsız'ın merkezinde yer aldığı olaylar zincirinin son aşamasını temsil etmektedir (Özdoğan, 2019:94). Sonraları "Ankara nümayişi" olarak adlandırılan bu gösterilerin yaşandığı 3 Mayıs günü, Türkçü çevrelerce "Türkçülük Günü" olarak kutlanmaya başlamıştır (Mumcu, 2021:79). Nihal Atsız'a göre, Türkçülük

3 Mayıs 1944 tarihinde bir siyasal hareket haline gelmiştir. 3 Mayıs 1944, Atsız'ın kaleme aldığı birçok yazısında yer bulmaktadır:

“Çünkü; Üzerinde henüz son söz söylenmemiş olan mayıs günü ise 3 Mayıs 1944'tür. Bilindiği gibi o zamanki tek parti idaresinin komünistleri koruyan Milli Eğitim Bakanına ve onun şımarttığı komünistlere karşı yapılan bir yürüyüş sansürle sessizliğe boğulmuş memlekette bomba gibi patlamış, o zamanki devlet başkanıyla çevresindeki devşirmelerin ödünü patlatarak büyük tutuklamalara, hapslere; işkencelere yol açmış; satılık ve köle basın da tek ağızla bu gardist hareketin (o zaman Almanya ayakta olduğu için faşist diyemiyorlardı) aleyhine açtıkları haysiyetsiz iftira kampanyasını aylarca sürdürmüştü. 3 Mayıs artık Türkçülerin günüdür. İlk önce 3 Mayıs 1945'te Tophane'deki Askeri Cezaevi'nde, bir masa başında çay içerek kutlanmış, ondan sonra kırlarda ve salonlarda yapılan törenler halini almıştır” (Atsız,1975:3).

Metinde, Türkçüler, dönemin “komünistleri koruyan devlet politikaları”na ve bu politikalara karşı verilen tepkiye odaklanmaktadır. Türkçülerin talepleri Komünizme karşı duruş ve Türk milliyetçiliğinin savunulması olarak somutlaştırılır. Bu somut talepler, dönemin siyasal ve toplumsal bağlamında evrensel bir temsil işlevi kazanır. Özellikle Türkçülerin komünizm karşıtı duruşu, milliyetçilikle örtüşerek daha geniş bir kitleye hitap eder hale gelmektedir. Ancak dönemin koşulları gereği, Türkçü kimlik ve taleplerin, tabana yayılmak yerine kriminalize edildiğini ve Kemalist milliyetçilikten dışlandığını görürüz. Sonuçta, 3 Mayıs 1944 olayları, Türkçüler için bir sembol haline gelir ve bu sembol, Türkçü kimliğin güçlenmesinde ve yayılmasında önemli bir rol oynar.

Türkçülüğün son büyük çıkışı olan 3 Mayıs'taki bu kalkışma, tek parti rejimini rahatsız etmiştir. Rejim, özerk siyasal hareketlere, özellikle de sokak eylemlerine karşı duyarlıdır. Bu olaydan da önemli ölçüde tedirginlik duymuştur (Bora, 2017:284). Atsız, 3 Mayıs 1944'de gerçekleşen olaylara ilişkin değerlendirmelerini şöyle özetlemektedir:

“Bundan 29 yıl önce Ankara'da yapılan bir yürüyüş, bugün farkına varılmamış olmakla beraber, Türk tarihinin gidişi üzerinde son derece etkili olmuştur. Havadaki zehirli gazla boğulacak hale gelmiş bir insana oksijen verilmesi, aşırı humma içinde kıvranan hastaya bir antibiyotik şırıngası

yapılmasının yaratacağı şifa gibi, dikta idaresi altında yaşayarak o diktanın hiç umursamadığı komünizm propagandasının çökertmeye çalıştığı bir toplumu 3 Mayıs 1944'te Ankara'da yapılan bir gençlik yürüyüşü uyarmış, tehlikeyi gördükleri halde ses çıkaramayanlara cesaret ve ümit vermiş, tek partili idare olduğu halde Millet Meclisinde de görülen heyecanla Türkiye'yi bir 'içten vurulma' tehlikesinden kurtarmıştır" (Atsız, 1973a:3).

Metinde, 3 Mayıs 1944'teki gençlik yürüyüşünün, Türkiye'nin komünizm tehdidine karşı genel bir uyanışı ve direnişi simgelediği ifade edilmektedir. Türkçü hareketin "komünizm propagandasına karşı durmak" ve Türkiye'nin "içten vurulma" tehlikesinden korunması talebi, daha geniş bir toplumsal ve siyasal bağlam içine yerleştirilmiştir. Bu yürüyüş, sadece bir protesto eylemi olarak kalmaz; aynı zamanda Türk milliyetçiliğinin simgesi haline gelir ve Türkçü kimliği daha geniş bir siyasal söyleme eklemleyerek güçlendirir. Türkçü hareketin talepleri, dönemin milliyetçi söylemleri içinde evrensel bir temsil kazanır.

Atsız-Sabahattin Ali arasındaki duruşma 9 Mayıs'ta karara bağlanmış, Atsız dört ay hapis cezası almıştır. Ancak söz konusu ceza tecil edilmiştir. Atsız-Ali davası sona ermiş ancak dava sırasında gerçekleşen olaylar yeni bir davaya sebebiyet vermiştir. Bu olaylar sonucunda; anayasal düzene karşı çıkmak, Irkçılık-Turancılık gayesiyle gizli bir örgütlenme kurarak hükümete karşı darbe hazırlığı yapmak suçlarından yetkili makamlar Irkçı-Turancılara karşı harekete geçmiştir. Irkçı-Turancı yayınlar hakkında alınacak tedbirleri saptamak amacıyla bir komisyon kurulmuş, bu komisyonun başına ise Hasan Âli Yücel getirilmiştir (Goloğlu, 2024:265-266). Atsız'ın açık mektuplarının dönemin siyasal iktidarı açısından önemi, ancak sonraki süreçte anlaşılmıştır (Ertekin, 2020:370). 18 Mayıs'ta hükümet tarafından bir tebliğ yayımlanmış, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından Atsız, Türkkan, Togan ve Cansever'in evinde aramalar yapıldığı, belgeler bulunduğu, bu belgelerin incelendiği ve belgelerde anayasanın saptadığı ilkelere aykırı Irkçılık-Turancılık hedefi güdüldüğü, bu amaçla bir cemiyet kurulduğu, hatta bu topluluğun haberleşme için gizli şifreleri olduğu söylenmiş,

bu cemiyetin masum gençlerden kendilerine taraftar topladıkları belirtilmiş ve olaya yetkililer tarafından el koyulduğu duyurulmuştur (Goloğlu, 2024:267). İftira davasında dört aylık cezası ertelenmesine rağmen Atsız, İstanbul'a dönüşünde tutuklanmıştır. Bu süreçte Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 19 Mayıs nutkunda "ırkçılık prensibine karşı olduklarını" belirterek, "ırkçıları ve Turancıları fesat planları yapmakla" eleştirmiştir (Bora, 2017:284). İnönü, konuşmasında Turancılığın zararlı ve hastalıklı bir düşünce olduğunu, Turancıların Türkiye'nin komşularıyla arasını bozduğunu, gençleri ve saf vatandaşları aldattıklarını, bunların gizli tertiplere ve organizasyonlara başvurduklarını, cumhuriyetin ve meclisin mevcudiyetinin aleyhinde teşebbüste bulduklarını söylemiş, Turancılığı "fesat" olarak adlandırmış, bu fesatların ancak yabancılara yaradığını ve bu yeni fesatlara karşı mücadele edileceğini sözlerine eklemiştir. İnönü'nün konuşmasında bir diğer dikkat çeken husus ise Sovyetler Birliği'ne övgüleri olmuştur (Koçak, 2017:225). İnönü, 19 Mayıs 1944 tarihindeki bu konuşmasında dış politikaya ilişkin mesajlarının yanı sıra "kültürel sadakat", "adalet", "yurt sevgisi" ve "ortak yurt" kavramlarına odaklanan bir milliyetçilik anlayışını tanımlayarak, Turancılık ve ırkçılık ideolojilerini açıkça mahkûm etmiştir (Ertekin, 2020:370). Bu dava, İrkçı-Turancı milliyetçilik ile Kemalist milliyetçilik arasındaki ayrışmanın ve bu iki ideolojik varyant arasındaki çatışmanın belirgin hale geldiği bir dönemi işaret eder. İrkçı-Turancı milliyetçiliğin Kemalist milliyetçilikten dışlanması, bu dönemin en dikkat çekici olgularından biridir. Ardından, Türkçü akımın önde gelen isimleri ve bazı takipçileri tutuklanmış, Eylül ayında ise yirmi üç kişi hakkında İrkçılık-Turancılık Davası açılmıştır (Bora, 2017:284). İrkçılık-Turancılık Davası, basınım ağır bir sansür rejimiyle denetlendiği, alternatif siyasal akımların yasa dışı yollara başvurmak zorunda kaldığı ve tek parti rejiminin savaş koşulları nedeniyle otoritesini artırdığı bir döneme rastlamaktadır (Kızak, 2021:158). Bu süreçte 29 Mart 1945'te sona eren ve altmış beş oturum süren mahkemede Atsız, altı buçuk yıl hapis cezası almıştır. Temyize başvuran

Atsız'ın cezası, Askeri Yargıtay tarafından bozulmuş ve bir buçuk yıl hapiste kaldıktan sonra 23 Ekim 1945'te tahliye edilmiştir (Sertkaya, 2017:18). 2 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde 5 Ağustos 1946'da tutuksuz olarak başlayan Atsız ve arkadaşlarının davası, 31 Mart 1947'de tamamlanmış ve 29 oturum sonunda tüm sanıkların beraat ettiği karara bağlanmıştır (Sertkaya, 2017:18). Atsız, Zeki Velidî ve arkadaşlarının 31 Mart 1947'de beraat ettiği Irkçılık-Turancılık Davası'nın etkileri, aynı yıl başlayan Öner ve Yücel Davası ile yeni bir boyut kazanmıştır (Ercilasun, 2021:100). Dava, 29 Ocak 1947'de İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in Demokrat Parti ve Mareşal Fevzi Çakmak'ı komünistlerin oyununa alet olmakla itham ettiği demecine dayanmaktadır. Bu suçlamalar karşısında Fevzi Çakmak, komünistleri asıl CHP'nin ve onun eski bir Maarif Vekili'nin desteklediğini öne sürmüştür. Tartışma Hasan Ali Yücel ve Kenan Öner'in de dâhil olmasıyla ilginç bir hâl almıştır. "İftira davası, Kenan Öner'in 11 Şubat 1947'de *Yeni Sabah*'ta çıkan ve Hasan Ali Yücel'i yalnızca Maarif Vekaleti bünyesindeki "komünistler"i korumakla değil, aynı zamanda, Nihal Atsız liderliğindeki bir grup milliyetçinin işkence ve eziyet görmesine neden olmakla suçlayan açık mektubundan kaynaklanmaktadır (Özdoğan, 2019:121). Yücel ise bu iddiaları reddetmiştir. Ancak CHP, Yücel'e destek olmayarak cadı avının önünü açmış ve bu durum DTCF baskınına zemin hazırlamıştır (Yaşlı, 2019:57).

Faşist blokun İkinci Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğrayacağı netleşirken, Türkiye, yeni dünya düzenine dahil olabilmek için Nazi Almanyası'na yakın olan ya da Sovyetler Birliği'ne karşı sert bir tavır takınan Türkçüleri disipline etme ihtiyacını hissetmiştir (Bora, 2017:284). 40'ların Cadı Kazanı" eserinde Uğur Mumcu, 1944 Irkçılık-Turancılık Davası'nı siyasal bir süreç olarak yorumlamaktadır. Sorgulamalarda sanıklara işkence yapıldığına dikkat çekilmiş, ancak Almanlarla işbirliği iddiaları doğrulanamamıştır (Mumcu, 2021:79). Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Turancılığa yönelik eleştirileri, Turancıların devlet düzenini bozabilecek unsurlar olarak

algılandığını ve Kemalist ideoloji içinde bu akıma yer olmadığını ortaya koymaktadır. İnönü, Turancıları “fesat tertipleri içinde” faaliyet yürüten bir grup olarak tanımlamış, kriminalleştirmiş ve dışlamıştır. Böylece Kemalist düzenin ideolojik sınırlarını korumuştur. Başka bir deyişle, Irkçılık-Turancılık Davası, Irkçı-Turancı milliyetçiliğin Kemalist rejim tarafından sistematik olarak dışlanmasının bir aracı olarak kullanılmıştır. Buna karşın, Türkçüler, 1944 Davası’ndan hem aklanarak hem de mağduriyetin getirisi bir vakarla ayrılmışlardır. Komünistlere uygulanan işkence ve dar hücre cezalarının milliyetçilere de uygulanması, rejimin millete yabancılaştığının bir görüngüsü olarak yorumlanmıştır (Bora, 2017:285). Öte yandan, “Aşırı sağ” terimi, 1944’teki Irkçılık/Turancılık davaları ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu dönemde, aşırı sağın "irticai" hareketleri de kapsayacak şekilde kullanıldığını söylemek zordur. İrticanın aşırı sağ kategorisi altında değerlendirilmesinin, rejimin en büyük tehdit olarak algıladığı bu olgunun önemini azaltabileceği düşünülmüş olabilir. Böylece, 1940’ların sonuna gelindiğinde, "aşırı sağ" ve "aşırı sol" terimleri, yeni rejimin sınırlarını belirlemede sıkça kullanılmaya başlanan iki kavram olarak yerini almıştır (Demirel, 2009: 416). Türkçüler, milliyetçi-muhafazakâr şemsiyenin kenarında, adeta eski tüfekler gibi kalmışlardır. Özellikle Nihal Atsız bu şemsiyenin tamamen dışında konumlanmıştır (Bora, 2017:285).

3.2. Tan Baskını: Muhalefet Üzerindeki Hegemonik Kontrol

Türkiye’nin siyasal tarihinde önemli bir yere sahip olan *Tan* gazetesi baskını, 1945 yılının son günlerinde yaşanmıştır (Uslu, 2015:359-360). İkinci Dünya Savaşı yıllarında Sovyet yanlısı duruşu ve ırkçılığa karşı çıkan anti-komünist söylemleri, *Tan* gazetesini hedef haline getirmiştir. Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye karşı bir tehdit olduğu konusunda hemfikir olan Turancı ve İslamcı kesimler, gazetenin üzerine gitmiştir (Yaşlı, 2019:46). Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nu destekleyen *Tan*

gazetesi, sosyalist bir bakış açısıyla toplumsal ve ekonomik sorunları ele almaya devam etmiştir. Başbakan Şükrü Saraçoğlu, *Tan ve Vatan* gazetelerinin “muhalafette birleştiğini” belirterek tepkisini dile getirmiş ve bu, *Vatan* gazetesini sosyalist bir çizgide olmadığını açıklamaya zorlamıştır. *Tan* sahiplerinin *Görüşler* adlı bir dergi yayımlayarak Halk Partisi’ne ve Cumhurbaşkanı’na sert eleştiriler yöneltmesi ve Sovyetler yanlısı tutumları, gazete üzerindeki baskıyı artırmıştır (Karpata, 2010: 237-238). *Tan* Baskınında Kemalizm’in siyasal toplum ve sivil toplum alanındaki özneleri, Kemalist devlet aygıtı ve bu aygıtla uyumlu hareket eden milliyetçi, anti-komünist gruplardan oluşmaktadır. Siyasal toplum düzeyinde, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı ve onun kontrolündeki devlet bürokrasisi bu olayda temel öznelerdir. CHP, devletin ideolojik kurgusunun taşıyıcısı ve uygulayıcısı olarak Kemalist ilkeleri savunan bir siyasal hegemonya kurmaya çalışmıştır. 3 Aralık 1945’te Hüseyin Cahit Yalçın, *Tanın* gazetesindeki “Kalkın Ey Ehli Vatan” yazısında sol eğilimli *Görüşler* dergisini hedef aldı. Sertel’in “Zincirli Hürriyet” makalesi hakkında “Bu kıpkızıl demirlerle bize nasıl bir hürriyet sunmak istediklerini hemen anladım... ‘Hürriyet her vatandaşın malıdır’ demesi, saf kişileri kandırmaya yönelik bir oyundur” ifadelerini kullanan Yalçın, sol yayınları “yaygaracı” ve “beşinci kol” olarak tanımlamıştır. Hükümetin bu yayınlara karşı sessizliğini “susturucu bir cevap” olarak değerlendirirken, tepki göstermesi gerekenlerin gazeteciler ve vatandaşlar olduğunu savunmuştur (Acar, 2012:10-11). *Cumhuriyet* gazetesinde, *Görüşler* dergisinin adındaki ‘G’ harfinin ters çevrilip kısmen kapatıldığında orağa benzediği ve bunun komünist bir simgeye gönderme yaptığına ilişkin bir makale yer almıştır (Uslu, 2015: 359-360). Aralık 1945’te *Tan*’a karşı beklenen tepki, komünizm ve muhalafet aleyhtarı sloganlar atan kalabalık bir grubun *Tan* Matbaası önünde toplanmasıyla ortaya çıkmıştır. Grup, kısa bir süre içinde sosyalist yönelimli *La Turquie*, *Yeni Dünya*, *Görüşler* ve *Tan*’ın makinelerini tahrip etmiştir (Karpata, 2010:237-238). “Serteller Nerede” ve “Kahrolsun

Serteller” sloganlarıyla Zekeriya ve Sabiha Sertel’i hedef alan göstericilerin baskısından sonra, *Tan* gazetesi yayın hayatını durdurmuştur (Meşe, 2017:101). Süleyman Demirel ve İlhan Selçuk’un da baskına katılanlar arasında olduğu bilinirken, *Tan* gazetesi baskını, CHP İstanbul il teşkilatının sol ve muhalif basını engelleme amacıyla örgütlediği bir eylemdir (Uslu, 2015:359-360). Sivil toplum alanında ise milliyetçi gençlik, akademisyenler ve basın kuruluşları öne çıkmaktadır. Özellikle dönemin basın organlarından *Cumhuriyet* gazetesi ve Hüseyin Cahit Yalçın, sol eğilimli ve Sovyet yanlısı olarak algılanan *Tan* gazetesine yönelik baskın için ideolojik zemin hazırlamışlardır. Bu özneler, milliyetçi bir söylem çerçevesinde, Kemalist devletin anti-komünist çizgisine destek vererek, *Tan* gazetesini hedef göstermişlerdir. Dolayısıyla, *Tan* Baskını’nda devletin resmi milliyetçi politikaları ile sivil toplumun milliyetçi özneleri arasında güçlü bir iş birliği gerçekleşmiştir. *Tan* baskını sırasında ellerinde Atatürk ve İnönü portreleri taşıyan ve milliyetçi sloganlar atan kalabalık, ağırlıklı olarak milliyetçi ideolojiye sahiptir. Ancak grubun bir kısmı, Necip Fazıl’ın *Büyük Doğu* dergisinin önünde toplanarak destek sloganları atmıştır. Bu durum, anti-komünizm bağlamında İslamcılık ve milliyetçiliğin iş birliği yapabileceğine dair bir görüngü olarak değerlendirilebilir (Yaşlı, 2019:49). Zekeriya Sertel, yıllar sonra anılarında bu olayı ve sonrasını şöyle anlatmaktadır:

“4 Aralık 1945’te faşistler matbaamızı yıktıktan sonra bu işin sorumlusu sanki bizmişiz gibi, beni ve eşim Sabiha Sertel’i hapishaneye attılar. Çıktıktan sonra da bizi baskı altına aldılar. Evimizin önüne arkasına, sağına soluna sivil polisler koydular. Sokağa çıkamaz olduk. Dostlarımız münasebetlerini kesmek zorunda kaldılar. Her türlü baskı günbe gün artırıldı. O hale geldi ki, ben artık kendi memleketimde kendimi yabancı hissetmeye başladım” (Sertel, 2001:265).

Bütün bu gelişmelerin Halk Partisi’nden hiçbir tepki görmeksizin gerçekleştiğini düşünmek yanıltıcı olur. *Tan* gazetesinin göstericiler tarafından tahrip edilmesiyle sonuçlanan saldırıya yönelik hükümetin ve resmi çevrelerin kayıtsız tutumlarının ardında yatan temel sebep, II. Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru Türk-Sovyet

ilişkilerinin bozulmasına karşın, gazetenin ve yazarlarının Sovyet yanlısı tavırlarını sürdürmesidir (Özdoğan, 2019:119). Halk Partisi mensupları, basına yönelik sert eleştirilerde bulunmakta, hatta bazıları bu eleştirileri aşırı noktalara taşıyarak, basının muhalif yayınlarını milletin güvenliği için ciddi bir tehdit olarak nitelendirip gençleri muhalif gazeteleri susturmaya açıkça çağırılmaktadır (Karpat, 2010:237). Zekeriya Sertel, anılarında bu olayın doğal bir halk tepkisi ile değil, devletin doğrudan müdahalesiyle ortaya çıktığını savunmaktadır:

“Gösteriyi yapan, matbaaya saldıran gençler arasında birçok sivil polis vardı. Saldırımı asıl bunlar yönetiyordu. Gösteriye katılan gençler de yalnız üniversitedeki gerici ve faşist unsurlardı. O vakit üniversite gençleri iki kümeye ayrılmıştı. Bir yanda faşistler, öte yanda ilerici gençler toplanmıştı. Hükümet ve polis, bu işte gerici ve faşist gençleri bir alet olarak kullanmıştı.”(Sertel, 2001:231).

“Sol düşünceye” yönelik şiddetin trajik bir örneği olan *Tan* olayı, Türkiye’de demokrasinin başlangıcına korku ve tedirginlik gölgesi düşürmüştür. Hükümetin, hoşlanmadığı muhalefeti gerektiğinde yasa dışı güçle susturabileceğini ortaya koyan bu olayda, sol yayınların ve kitapçıların tahribatı basında hafif bir tepkiyle karşılanmış, Halk Partisi’nde ise solun bastırılmış olmasından bir tatmin duygusu hâkim olmuştur (Karpat, 2010: 239). 1946’da Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi’nin kapatılması, *Tan* gazetesi baskını, *Hür ve Markopaşa* gibi sol yayınların kapatılması, *Zincirli Hürriyet* dergisine yapılan baskın, Nazım Hikmet’in hapsedilmesi ve Sabahattin Ali’nin 1948’de öldürülmesi, ülkedeki sol çevreleri sindirmiş ve büyük bir korku atmosferine neden olmuştur (Örnek, 2015:81).

3.3. Kore Savaşı: Kemalist İdeolojinin Anti-Komünist Eksene Eklemlenmesi

1940’ların ortalarında Türkiye’de resmi ideolojinin ve milliyetçiliğin temel taşı haline gelen anti-komünizm, Moskof imgesini korku ve düşmanlıkla özdeşleştirerek güçlenmiştir. Savaş bitiminde Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’ndaki “ikircikli”

tutumundan rahatsız olan Sovyetler Birliği, ABD'nin liderliğindeki kapitalist dünya düzeniyle karşı karşıya gelmiş ve Türkiye için tehditkâr bir pozisyon almıştır (Bora, 2017:291). Savaş sonrası Türkiye'de yayımlanan İrkçı-Turancı yayınlar, dönemin reel politikasıyla uyumlu bir şekilde, dünya genelindeki komünizm karşıtlarının desteğini kazanma arayışına girmiştir. Bu dönemde İrkçı-Turancı yayınlar, dar bir ırkçı yaklaşımdan çok, komünizm karşıtlığında daha saldırgan bir çizgi izlemiştir. Savaşın ilerleyen yıllarında İrkçı-Turancı propagandayı karakterize eden yüksek tonlama, savaş sonrası yıllarda da belirginliğini korumuştur (Landau, 1999:183). 1945 yılı, Türkiye için yeni bir arayış döneminin başlangıcıdır. Bu dönemde, iç siyasal yapıda önemli değişiklikler yaşanmış, dış politikada ise ülkeyi destekleyecek güvenli bir liman arayışı hâkim olmuştur. Kısa süre içinde, yeniden yapılanan düzenin anahtar unsurları çok partili siyasal yapı ve ABD ile olan dostluk ilişkileri olarak belirginleşmiştir (Örnek, 2015:43). Bu bağlamda, Savaş sonrasında Türkiye'nin dış politikasına egemen olan ana dinamik Soğuk Savaş'tı. Truman Doktrini'nin, görece Türkiye'yi dikkate alarak nasıl oluşturulduğu ortaya çıkmıştır (Zürcher, 2000:341). Soğuk Savaş koşullarında, Türkiye, İkinci Dünya Savaşı öncesindeki gibi, Batı ittifakı içinde bir pozisyon arayışına girmiş ve bu ittifakta yerini almıştır. Savaş sonrası Batılı devletlerle yapılan askeri anlaşmalar, savaş öncesi anlaşmaların yeni koşullarda devamı olarak değerlendirilebilir (Koçak, 2013:211). Sovyetler Birliği, 19 Mart 1945'te, 1925'ten bu yana yürürlükte olan Türkiye-Sovyetler Birliği Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın yenilenmesini istemediklerini açıklamıştır. Ardından, 7 Haziran 1945'te Sovyet yetkililer, Türk büyükelçisine mevcut sınırlarda bazı değişiklikler yapılmasını ve Boğazlar üzerinde ortak savunma haklarının tanınmasını talep ettiklerini açıkça ifade etmişlerdir (Özdoğan, 2019:119). Ancak burada, Türkiye'nin ulusal politikasının Sovyetler Birliği tehdidini ideolojik bir araç olarak kullanmayı başardığı ifade edilmelidir. SSCB ile olan sınırdaşlığı ve Avrupa ile Ortadoğu arasında köprü konumunda olması, Türkiye'nin

“hür dünya” ve “demir perde” ekseninde şekillenen dünya düzeninde yer almasını ve küresel kapitalist dönüşüm programına eklenmesini mümkün kılan bir avantaj olarak görülmüştür (Bora, 2017:291). Bu politikalarla Türkiye, hem ülkedeki sol muhalefeti bastırmayı hem de komünizm tehdidini öne çıkararak ABD’den mali destek sağlamayı hedeflemiştir. Sonuç olarak, Türkiye bu amacına ulaştı ve Marshall Planı’na dâhil edilmiştir (Çağlar, 2008:42). 1950’de Demokratların iktidarı devraldığı dönemde, Türkiye Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü ve Avrupa Konseyi’ne üyeydi. CHP hükümeti, NATO’nun 1948’de kurulmasıyla birlikte üyelik olasılıklarını araştırmaya başlamıştır. Yeni hükümet ise Ağustos 1950’de üyelik için resmi başvurusunu yapmıştır (Zürcher, 2000:341). NATO, üyelerine Avrupalı devletler kadar kesin bir statü ile güvenlik garantisi sunan bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Türkiye, NATO’ya katılamazsa ikinci derecede bir savunma bölgesi konumuna düşme riski taşımaktadır (Ahmad, 2014:144). Daha öncesinde, Sovyetler Birliği’nin genişlemesine karşı bir savunma politikası olarak Truman Doktrini, 1947 yılında ABD Başkanı Truman tarafından açıklanmıştır. 12 Mart 1947’de Amerika’nın Türkiye’ye askeri, siyasi ve ekonomik yardım yapacağını belirten bu açıklamayı, 12 Temmuz 1947’de yardıma ilişkin bir anlaşmanın imzalanması takip etmiştir (Koçak, 2013:211). ABD, Türkiye’yi uluslararası işbölümü içerisinde hammadde üreticisi olarak yer almaya yönlendirince Marshall Planı kapsamında verilen yardımlar sayesinde tarımsal modernizasyon hız kazanmıştır (Örnek, 2015:281).

Kore Savaşı (1950-1953), Türkiye’deki milliyetçi akımların iç içe geçerek, ulusal politika ve toplumsal söylemler üzerindeki etkileri açısından önem taşımaktadır. Özellikle, Irkçı-Turancı milliyetçiliğin Kemalist milliyetçiliğe eklenmesi, savaş döneminde belirginleşen bir olgudur. Milliyetçi söylemler ve devlet politikaları arasında güçlü bir bağ kurulmuştur. Sivil toplum düzeyinde milliyetçi gruplar, basın ve akademik çevreler, Kore Savaşı’na katılımı meşrulaştırma ve Türk askerinin kahramanlıklarını

yüceltme işlevini üstlenmiştir. Özellikle basın, Kore’de savaşıyan Türk birliklerinin başarılarını kahramanlık anlatıları üzerinden topluma aktarmış, böylece hem Kemalist hem de milliyetçi söylemler bu süreçte iç içe geçmiştir. Bu bağlamda, Kore’de Türk askerlerinin özellikle Kunuri Muharebesi’ndeki başarıları, sivil toplum tarafından ulusal bir gurur kaynağı olarak ele alınmış ve milliyetçi duyguların pekişmesine hizmet etmiştir. Bu anlatılar, Türkiye’nin modern dünya düzenindeki yerini güçlendiren bir ideolojik temele dayanarak, Kemalist düşüncenin uluslararası ilişkiler bağlamında da yeniden üretilmesine katkı sağlamıştır. Türkiye’nin Kore Savaşı’na askerî katkıda bulunması ve askeri başarıları, hem İrkçı-Turancı hem de Kemalist milliyetçilik tarafından farklı bağlamlarda evrensel temsil işleviyle yüceltilmiştir. Özellikle, Kore Savaşı sırasında Türk askerlerinin kahramanlıkları ve başarıları, milliyetçi duyguları pekiştirmiştir. İrkçı-Turancı milliyetçilik, Kore’deki Türk askerlerinin başarısını, Türk milletinin üstünlüğünün bir kanıtı olarak görürken, Kemalist milliyetçilik, bu başarıyı modern Türkiye’nin uluslararası alandaki gücünün ve etkisinin bir görüngüsü olarak değerlendirmiştir. İrkçı-Turancı milliyetçiliğin Kemalist milliyetçiliğe eklenmesi, savaşın yerel ve küresel düzeyde meşrulaştırılmasında önemli rol oynamıştır. Türk halkı, Kore’de “kızıl komünizme karşı savaşıyan” Türk askerlerinin zafer hikâyelerini Amerika’nın Sesi Radyosu’ndan dinleyip Kore filmlerini izledikçe, ABD’nin Türkiye için en büyük dost olduğuna olan inancını pekiştirmiştir. Bu savaş, Amerika’nın Sesi Radyosu’nun Türkiye’de geniş bir dinleyici kitlesine ulaşmasını sağlamıştır. Yayınlarda sürekli olarak "Türk askerinin üstün kahramanlıkları" övülmekte, ABD askeri ile Türk askerinin aynı cephede savaştığı vurgulanmakta ve iki ülkenin ortak "Allahsız" düşmana karşı kader birliği yaptığı propagandası yapılmaktadır (Örnek, 2015: 187). Kore Savaşı’na Türkçü kimliğiyle bilinen *Orkun* dergisinde genişçe yer verilmiştir. *Orkun*’un 15 Aralık 1950 sayısı, Türk askerlerinin Kunuri Muharebeleri’nde Çanakkale ve Sakarya’daki atalarını hatırlatan bir kahramanlık sergileyerek bir Amerikan tümeninin

geri çekilmesine olanak sağladığını ifade etmektedir. Yaralıları sırtlarında taşıyıp, süngü hücumlarıyla ve süngü olmadığında taş ve sopalarla Çinlilerin çemberini yararak bağlı buldukları hatlara ulaşmayı başardıkları kahramanca mücadele aktarılır (Orkun, 1950:5) Türk askerinin Kunuri Muharebeleri'ndeki kahramanlıkları, tarihsel bağlamda Türk askeri kimliğinin Çanakkale ve Sakarya'da gösterdiği kahramanlıkların devamı olarak sunulmakta ve bu bağlamda milliyetçi bir söylemle birleşmektedir. Bu kahramanlık anlatısı, Kunuri'deki mücadeleyi, sadece bir ulusun değil, tüm insanlığın takdir edeceği bir fedakârlık ve kahramanlık örneği olarak betimlemektedir. Irkçı Turancı kimliğin ve taleplerinin, Kunuri'deki başarılar ve ulusal gurur üzerinden, Kemalist milliyetçiliğe eklemlendiğini görürüz.

Siyasal toplum bağlamında, DP hükümeti, Türkiye'nin Batı Bloku ile bütünleşmesini hızlandırmak amacıyla Kore Savaşı'na asker yollama kararı vermiş, Türkiye'nin NATO'ya üyelik sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Bu adım, Kemalist modernleşme anlayışının bir devamı olarak Batı ile ilişkileri güçlendirme stratejisinin sürdürülmesi anlamına gelmiştir. DP hükümetinin bu politikası, Kemalizm'in "Baticılık" ilkesini yeni bir jeopolitik bağlamda yeniden yorumlamış ve Batı ittifakına eklemlenme sürecini desteklemiştir. Yapılan askeri katkı, Türkiye'nin NATO'ya üyelik başvurusunun kabul edilmesinde yaşamsal bir rol oynamıştır. Demokrat Parti'nin (DP) öncelikli hedeflerinden biri NATO üyeliğidir. Kore Savaşı'na verilen katkı, Türkiye'nin NATO'ya katılmasının önünü açmıştır (Yaşlı, 2019:97). Kore Savaşı sırasında ordu, bu süreçte merkezi bir rol oynayarak hem siyasal toplumdaki hem de sivil toplumdaki milliyetçi duyguları pekiştirmiştir. Basın organları, savaş boyunca Türk askerlerinin kahramanlıklarını yücelten bir dil kullanarak, Kemalist ideolojiyi milliyetçi söylemlerle desteklemiş ve bu rıza üretim süreci, Kemalist hegemonya içinde halkın desteğini kazanma amacı taşımıştır. Böylece, Kore Savaşı sürecinde hem devletin baskı ve yönetim aygıtları hem de sivil toplumdaki milliyetçi unsurlar, Kemalist düzenin ulusal

ve uluslararası boyutta yeniden üretilmesine hizmet etmiştir. Dönem, Batılı ülkeler ile Sovyet Bloku arasındaki Soğuk Savaş geriliminin giderek keskinleştiği bir zaman dilimidir. Bu bağlamda, Kuzey Atlantik İttifakı (NATO) ve Avrupa Konseyi, 1949 yılında kurulmuş ve Türkiye bu iki kuruluşa üyelik başvurusu yapmıştır. 8 Ağustos 1949'da Avrupa Konseyi üyeliğini kazanmış, ancak Kuzey ülkelerinin karşı çıkması sebebiyle NATO'ya üyelik, Kore Savaşı sonrası, 17 Ekim 1951'de mümkün olmuştur (Koçak, 2013:211). NATO üyeliğiyle birlikte, Türkiye'nin Batı ittifakındaki konumu kurumsal bir zemine oturmuş ve askeri modernizasyon gibi kritik bir konu, bu işbirliğinin somutlandığı başlıca alan haline gelmiştir. Truman Doktrini'nden itibaren, askeri yardımlar ABD yardım programlarının en önemli bileşenlerinden biri olmuştur (Örnek, 2015:189). Bu süreçte, özellikle Soğuk Savaş'ın ortaya çıkışıyla, Türkiye'nin Batı dünyasıyla daha sıkı bir ilişki içine girmesi ve NATO'ya üyeliği, ulusal güvenlikten ekonomik gelişmeye kadar genişleyen taleplerini, Batı ile entegrasyon ve liberalizasyon süreçlerine eklemlenmesine olanak sağlamıştır. Böylece, Batı bloğuna sadakat, NATO üyeliği, ulusal onur, askeri başarı ve uluslararası tanınırlık gibi somut taleplerin geniş bir eşdeğerlikler zincirine oturtulması sağlanmıştır.

Türk Barışseverler Cemiyeti (TBC), Kore'ye asker gönderilmesine karşı çıkan tek örgüt olarak, bu kararın anayasaya aykırı olduğunu savunmuştur. Behice Boran liderliğinde kurulan Cemiyet, savaş karşıtı bir bildiri yayımlayarak, bu bildiriye İstanbul'da halka dağıtmış ve "Milli menfaatlerimize ve dünya barışının korunmasına tamamen aykırı olan bu kararı şiddetle protesto ederiz" ifadeleriyle tepkisini göstermiştir (Bulut, 2018:196; Duman, 2019:678-681).

Savaş sonrasında, CHP'nin kendi eliyle radikalliğini sınırladığı modernleşme projesi, köklü devrimlerin sona ermesiyle farklı bir döneme girdi. Cumhuriyet'in "radikal reformlar dönemi" sona erse de Batı tarzı kapitalist modernleşme arzusu sürdü.

Bu süreçte iki boyutlu bir değişim yaşanmıştır; birincisi, Batı modeline dayalı çok partili bir siyasal sistemin oluşturulmasıdır. İkincisiyse dünya kapitalizminin uzun süre sonra ilk kez dışa açılmacı döneme girmesiyle birlikte Türkiye kapitalizminin de hızla iktisadi politikalarını değiştirerek yeni düzene entegrasyonunun sağlanmasıdır (Örnek, 2015:281). Bu dönemde Türkiye’de devlet-toplum ilişkilerindeki en dikkate değer değişim, iki partili sistemde seçimlerin gerçek anlamda etkili olmaya başlaması ile devletin toplumsal tabanının güçlenmesi olmuştur. 1924 Anayasası’nın halen yürürlükte olduğu bu süreçte, devlet düzeni ve işleyişinde köklü bir değişim görülmemiş, ancak devlet-toplum ilişkilerinde yaşanan bu evrim, yeni gerilim kaynaklarının ortaya çıkmasıyla kurumsal yapıyı zayıflatmaya başlamıştır (Özkazanç, 2017:78). Demokrat Parti’nin (DP) iktidar olduğu 1950-1960 yılları arasında tarım, ticaret ve toprak hâkimiyetine sahip sınıfların, bürokrasiyi dışlayarak iktidar bloğunu yeniden kurma çabaları ön plana çıkmıştır. Bu süreçte, sosyal haklardan yoksun, sendikal faaliyetler ve grevlerden mahrum bırakılan işçi sınıfı, ağır vergilere, jandarma zulmüne ve ağalık sisteminin getirdiği sayısız baskıya maruz kalan yorgun ırgatlar, az topraklı köylüler ve küçük üreticiler DP etrafında birleşmiştir (Atılğan, 2015:389). Çok partili döneme geçiş, Cumhuriyetin meşruiyet söylemindeki çelişkilerden güç olarak gerçekleştirilmiştir. Bu geçişin önemli motivasyonlarından biri, Kemalist meşruiyetin temelini oluşturan "muasır medeniyet seviyesine" ulaşma hedefinin, İkinci Dünya Savaşı’nda faşizme karşı zafer kazanan Batı’nın liberal-demokratik düzenleri tarafından somutlanmasıdır (Özkazanç, 2017:76-77). 1946’da çok partili sistemin kabul edilmesiyle birlikte Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) bir zamanlar sahip olduğu güçlü konum zayıfladı. Demokrat Parti hükümetleri, 1950’li yıllarda CHP’nin İrkçı-Turancı karşıtı tutumunu benimsemedi ve 1961-1965 yıllarındaki çeşitli koalisyon hükümetleri de başka meselelere odaklanarak İrkçı-Turancı faaliyetlere fazla ilgi göstermemiştir (Landau, 1999:183).

DP'nin siyasal hegemonya projesi, 'biz' ve 'onlar' dikotomisi üzerine kurulmuştur. 'Biz' olarak tanımlananlar, değerleri, inançları, yaşam tarzları ve gelenekleriyle yerli sayılan köylüler, işçiler ve esnaftan oluşan toplumun büyük çoğunluğuydu. 'Onlar' ise, kültürleri, zevkleri, inanışları ve yaşam tarzlarıyla Batılılaşmaya çalışan bürokratik burjuvazi ve orta sınıfı ifade etmekteydi. Bürokratik burjuvazi, burjuvazi adına hareket eden yönetici sınıf olarak tanımlanmaktadır (Atılğan, 2015:418). Bu içsel çelişkiler, sivil-asker bürokrasi ile tarımsal ve ticari sınıflar arasındaki ittifakın bozulmasına, 1930'lar ve 40'ların siyasal söyleminden uzaklaşarak, demokrasiye yapılan vurgunun ağırlık kazandığı, yeni bir hegemonik projenin oluşumuna ve siyasal modernleşmenin güçlenmesine olanak tanımıştır (Özkazanç, 2017:76-77). Tek parti dönemi milliyetçiliğiyle tamamen örtüşmeyen ve resmi milliyetçilik anlayışından ayrılan gruplar, çok partili siyasi düzene geçiş ve Demokrat Parti'nin iktidarıyla birlikte, anti-komünizm temelinde meşruiyet kazanarak etkilerini artırma olanağı yakalamışlardır (Bora ve Ünüvar, 2016:165). Bu yönüyle Demokrat Parti dönemi, Türk Sağ'ının tüm fraksiyonlarının ideolojik şekillenme ve düşünsel olgunlaşma süreci olarak değerlendirilebilir (Bora ve Ünüvar, 2016:159). Demokrat Parti (DP) iktidarının Türkiye'de tanıttığı yeni siyaset tarzı ve üslubu, "milli irade", "görülmemiş kalkınma" ve "nurlu ufuklar" gibi siyasal sloganlar aracılığıyla bir hegemonik eklemlenme sürecini örneklemektedir. Bu siyaset tarzı, siyasal süreçlerden tarihsel olarak dışlanmış geniş halk kitlelerinin tercihlerine, inançlarına ve geleneklerine hitap ederek, bu kitlelerin siyasal ve ekonomik hayatla bütünleşmesini vaat etmektedir (Atılğan, 2015:414-415). Bu yaklaşım, DP'nin politikalarına genel bir meşruiyet kazandırma ve geniş halk kitlelerinden destek elde etme stratejisinin merkezinde yer almaktadır. Bu dönemde, çeşitli sosyal ve ekonomik grupların talepleri, genel iradeyi temsil eden ve toplumsal konsensüsü sağlayan bir hegemonik projeye eklemlenmiş, bu yolla siyasal bir konsensüs oluşturulmuştur. Bu dönemin retoriği, her türlü eleştiriye

karşı, milli iradeye, kalkınmaya ve nurlu ufuklara ihanet olarak bakılmasını gerektirmekte; bu durum, DP'nin 'Yeter! Söz Milletindir!' sloganıyla da özetlenmektedir. Bu yaklaşım, muhalefeti dışlama, ötekileştirme, susturma ve yok etme eylemlerine meşruiyet kazandırmakta, böylece cepheleşmenin alt yapısını oluşturmaktadır (Atılğan, 2015:414-415). Hegemonik yapı içinde muhalefete yönelik dışlayıcı ve ötekileştirici tutumlar, demokratik katılım ve çoğulculuk ilkeleriyle çelişmekte, bu durum hegemonik yapıların iç çelişkilerini ve kırılma potansiyelini ortaya koymaktadır. Türkiye'de "ulusal egemenlik" kavramının, "çoğunluğu sağlayan ve halkın iradesini temsil eden partinin sınırsız otoritesi" olarak görülmesi, "seçmen iradesi"nin mutlaklaştırılmasını merkez sağ siyasetinin meşruiyet söyleminin odağına yerleştirmiştir (Özkazanç, 2017:78). Bu durum, somut taleplerin ve kimliklerin, genel iradeyi temsil eden hegemonik bir proje etrafında nasıl eklemlendiğini ve bu eklemlenmenin toplumsal ve siyasal yaşamda nasıl görece bir evrensellik kazandığını gösterir. DP'nin siyasal söylemi ve uygulamaları, geniş kitlelerin ekonomik ve kültürel taleplerinin siyasal-hegemonik proje çerçevesinde birleştirilmesi sürecini yansıtır. Bu süreç, DP'nin politikalarının ve yönetim biçiminin toplumsal tabanını genişletirken, aynı zamanda otoriter yönetim biçimlerine meşruiyet kazandırma potansiyelini de ortaya koymaktadır. Böylece, DP'nin siyasal stratejisi ve söylemi, Türkiye'de siyasal kültürün ve meşruiyet anlayışlarının dönüşümü üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuş ve merkez sağ politikanın temel söylemlerini şekillendirmiştir. Demokrat Parti'nin (DP) Türkiye'deki demokrasi pratiğine katkısı sınırlı kalmış, hatta çoğu zaman olumsuz yan etkileri de olmuştur. DP iktidarı döneminde, özellikle aydın kesim demokrasi bir yana, çok partili siyasal yaşamın cumhuriyet döneminden miras alınan yapılarla devam ettirilemeyeceği giderek daha net bir şekilde görmüştür (Ahmad, 2014:157). Aynı dönemde "demokrasi" kavramı, sınırlı ve kurumsallaşmış özgürlükler anlamından çok, özellikle dönemin sonlarına doğru çoğunluğun gücüne dayanan

iktidarın siyasal muhalefeti bastırmasını meşrulaştıran bir söylem olarak kullanılmıştır (Özkazanç, 2017:78). Bürokratik burjuvazi, devlet kurumlarında çalışan ve özel imtiyazlara sahip geniş bir kesimi kapsayan, gelir ve yaşam standartları açısından halkın üstünde konumlanmış bir gruptur. Bu kesim, özellikle üst düzey yöneticilerin, konumlarından kaynaklanan imkânları kişisel çıkarları için kullanmaları, zenginleşmeleri, iş çevreleriyle yakın ilişkiler kurmaları ve bu çevreleri yönetici pozisyonlarına dayanarak yönlendirebilmeleri ile tanınır (Atılğan, 2015:418). Siyasal gelişim açısından, DP'nin on yıl süren yönetimi, siyasal özgürlükleri kısıtlayan baskıcı yasalarla dolu kasvetli bir geçmişe sahiptir. Demokratlar, muhalefet dönemlerinde anti-demokratik yasaların kaldırılmasını sıkça talep etmiş ve iktidar olduklarında bunları kaldıracaklarını vaat etmişler, ancak iktidarlarında bu uygulamaları sürdürmüşlerdir (Ahmad, 2014:159). Demokrat Parti (DP) dönemi, devlet müdahalesinin azalmadığı, sadece biçim ve amaçlarının değiştiği bir süreç olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde devlet, yeni hedeflere uygun olarak yeni teknoloji ve teknikler benimsemiş olmasına karşın, bu yöntemler yine de devlet merkezli egemenlik teknikleri olarak kalmıştır (Özkazanç, 2017:79).

Demokrat Parti'nin kurucuları, Sol-Kemalist çevrelerce karşı-devrimci bir ideolojiye sahip olarak görülmüş, Kemalizm'in normatif ilkeleri çerçevesinde düşünmeye devam etmişlerdir. Bu seçkinler, tek partinin yozlaştırdığı iddia edilen Atatürkçülüğü yeniden canlandırma vaadiyle siyasal sahneye çıkmışlardır (Bora, 2017:167). İlginç olan bir diğer husus, Demokrat Parti'nin (DP) Atatürk ilkelerine aykırı davrandığı ya da Atatürk yolundan saptığı iddialarının nadiren gündeme getirilmesidir. 1938 sonrasında İsmet İnönü liderliğindeki CHP'nin Atatürk ve Kemalizm vurgusunu sınırlı bir şekilde kullanması, Atatürk'ü partiler üstü bir özne haline getirmiş, bu sayede hiçbir parti Atatürk'e diğerinden daha fazla sahiplenme iddiasında bulunamamıştır (Demirel, 2009: 418). Türk Devrimi sınırlarına vardığında,

karşı devrimci eğilimlere sahip bir sınıf öne çıkmış ve Türkiye'nin diplomatik yönelimi de bu doğrultuda evrilmiştir. Devrimci coşkunun azaldığı bir süreçte, Atatürk kültü farklı toplumsal görevler üstlenmiştir. 1946'da idealist ve demokrat Kemalistlerin yanında, savaş vurguncuları ve toprak sahipleri de güç kazanmış, Atatürk ise bağınaz dincilerin eleştirilerine maruz kalmıştır (Timur, 2013:323). DP'nin Atatürkçülük yorumu, geniş bir toplumsal tabanla eklemleme ve bu tabanın desteğini sağlama stratejisine dönüşmüştür. Aynı zamanda, DP'nin Kemalizm'in seçkinci yönlerine vurgu yapmaya devam etmesi ve halkın gelişme potansiyelini göz ardı etmesi (Heper, 2015:136), bu hegemonik projenin içindeki çelişkileri ve sınırlılıkları da ortaya koymaktadır. Demokrat Parti (DP), Türkiye'yi ileriye taşıma konusunda aceleci davranmış ve programlarını uygularken karşılarına çıkabilecek her türlü engeli hoşgörüsüz bir şekilde ele almıştır. Bu süreçte, Kemalizm, pek çok Cumhuriyetçi tarafından sabit bir doktrin olarak görülmesine karşın, DP tarafından değişen koşullar altında esnek bir ideoloji olarak yeniden yorumlanmıştır (Ahmad, 2014:156). Diğer yandan, Demokrat Parti, "27 yıllık istibdat" söylemini kullanarak kazandığı 1950 seçimlerinden sonra, Atatürk'e yönelik hakaret ve küfürleri önlemek için bir yasa çıkarmayı gerekli görmüştür (Timur, 2013:323). DP'liler Atatürk'e bağlılıklarını göstermek amacıyla Celal Bayar'ı öne çıkararak, İnönü'nün Atatürk'ü unutturmaya çalıştığı ve naaşının soğuk mermer üzerinde bırakılmasına göz yumduğu gibi eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu durum, 1950'li yılların sonlarına kadar devam etmiştir (Demirel, 2009:418). Demokrat Parti'nin yaklaşımı, kırsal kesimin Kemalist devrime olan tepkilerini Atatürk'ten koparıp İnönü ve CHP'ye yöneltmek ve Atatürk'ün simgesel imajını kendi siyasal avantajına uygun şekilde yeniden tanımlamak üzerine kurulmuştur. Bu yeni tanımlamada, Atatürk, öncelikle ve her şeyden üstün olarak 'milli irade'nin temsilcisi ve kurucu öznesi olarak ön planda tutulmuştur. DP, Atatürk'ü

CHP'nin elinden alıp, tarımsal kapitalizmin bayrağına eklemek için çeşitli stratejik hamleler yapmıştır (Atılğan, 2015:479-480).

Bu dönemde, popülizm de bir yönetim rasyonalitesi ve tekniği olarak ortaya çıkmıştır. Popülizm, yönetilenlerin kısa vadeli çıkarlarının tanınmasını, bu çıkarlara hizmet edilmesini ve böylece yönetimin varlığını meşrulaştırmasını temel alır. Bu yaklaşımda, bireylerin maddi çıkarları ön plana çıkarken, devletin amacı bu çıkarları tatmin etmek olarak belirlenmiştir (Özkazanç, 2017:79). DP'nin iktidar yılları boyunca, tarımsal, sanayi ve ticari alanlarda hâkim sınıflar, liberal ekonomi ve siyasal ilişkilerin tüm avantajlarını kullanarak güçlenmiş ve bir kapkaç kapitalizminin öznelere haline gelmişlerdir. Bu kapkaç kapitalizmi, alt sınıflar için zorluklar ve yoksulluk yaratan bir ortamın oluşmasına neden olmuştur (Atılğan, 2015:408). Bu dönem aynı zamanda, traktörlerin köylere girmesiyle tarımdan ayrılan iş gücünün kentlere yönelik hızlı göçü, ve 1930'ların devlet kapitalizminden farklı olarak, özel sektör eliyle özellikle dokuma, boya, tekstil ve gıda sanayiinde yoğunlaşan bir kapitalist sanayi gelişimi yaşanmıştır. Bu süreçte, iç pazara dayalı sanayi gelişimi sayesinde güçlenen kapitalist sınıf, büyük şehirlerin çevresinde gecekondu mahalleleri kuran yeni bir proletarya sınıfının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, kapitalist sistem kuruluş ve geçiş süreçlerinin tamamlandığı ve artık sistemin sermaye birikiminin yarattığı çelişkiler üzerinde kendiliğinden geliştiği bir aşamayı işaret etmektedir (Savran, 2024: 25). Yerel düzeyde sınırlı kalan popülist ilişkiler, çok partili sisteme geçişle ulusal düzeye taşınmış ve DP'nin toplumsal siyaseti, gerçekte parti odaklı bir patronaj sistemi halini almıştır. Bu süreçte siyasal iktidarın meşruiyeti, ideolojik bağlılık yerine, kontrol edilen kaynakların miktarına ve bu kaynakların nasıl dağıtıldığına bağlı olmuştur (Özkazanç, 2017:79). Ancak DP'nin ekonomik stratejileri başarısız olmaya başladıkça ve temel vaatlerini yerine getirme kapasitesi azaldıkça toplumsal destek giderek erimiş ve bu durum,

DP'nin giderek daha otoriter ve baskıcı bir hükümet olmasına yol açmıştır. Siyasal alandaki bu başarısızlıklar, bir hegemonya krizine işaret etmiştir (Atılğan, 2015:485).

3.4. 6-7 Eylül Olayları: Milliyetçilik ve Ulusal Ötekileştirme Pratikleri

6-7 Eylül Olayları, Türkiye'de gayrimüslim azınlıklara yönelik kitlesel saldırılar olarak tarihe geçen bir toplumsal şiddet sürecidir. 1954 yılından itibaren Türkiye, Kıbrıs meselesini gündemine almaya başlamıştır. İngiltere'nin sömürgesi olan adanın Yunanistan'a bağlanmasını isteyen Yunanistan'a karşılık, Türkiye de adada hak iddia etmiştir. Kıbrıs Rumları ise enosis amacıyla şiddet içeren protesto ve eylemler gerçekleştirmiştir. İngiltere, bu sorunu değerlendirmek üzere 1955'te Londra'da bir konferans düzenlemiştir (Akşin, 2013:217).

6 Eylül 1955 günü öğlen, devlet radyosu Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin bombalandığını açıklamıştır. Bu haber, aynı gün *İstanbul Ekspres* gazetesinde iki kez basıldı. Öğleden sonra, öğrenci birlikleri ve "Kıbrıs Türktür Cemiyeti"nin çağrısıyla Taksim Meydanı'nda bir miting düzenlenmiştir. Miting sonrası, gruplar İstiklal Caddesi'nde gayrimüslimlere ait işyerlerine saldırmaya başlamışlardır. Bu durum kısa sürede Beyoğlu, Kurtuluş, Şişli ve Nişantaşı gibi bölgelerdeki işyerleri, evler, kiliseler, okullar ve mezarlıkların tahrip edilmesine dönüşmüştür (Güven, 2005:13-14). Büyük olasılıkla, Menderes ve Dışişleri Bakanı Zorlu'nun, Kıbrıs konusundaki halk duyarlılığını vurgulamak için İstanbul'da "kendiliğinden" küçük çaplı bir öğrenci protestosu kararı aldıkları düşünülmektedir. Ancak bu girişim kontrolsüz bir şekilde büyümüş, önce Rumlara ait iş yerlerini hedef alan bir pogroma, ardından da gecekonducuların servete karşı genel bir saldırısına evrilmiştir (Zürcher, 2000:336). Şiddet olayları, Eminönü, Fatih, Eyüp, Bakırköy, Yeşilköy, Ortaköy, Arnavutköy ve Bebek gibi semtlerin yanı sıra, Anadolu yakasında Moda, Kadıköy, Kuzguncuk ve Çengelköy bölgelerinde ve Adalar'da da gerçekleşmiştir. Bu saldırılara katılanların

sayısının yaklaşık 100 bin olduğu öngörülmektedir (Güven, 2005:13-14). İstanbul genelinde aynı anda benzer olayların yaşanması, bu durumun bir düzenlemenin sonucu olduğu izlenimini oluşturmaktadır. Polis başlangıçta müdahalede bulunmamış, ardından kontrolü kaybetmiştir. Gece yarısı ordu müdahalesiyle olaylar bastırılmış, sıkıyönetim ilan edilmiş ve suç komünistlere yüklenmiştir. Pek çok sol görüşlü kişi tutuklanmış ve uzun süre hapiste kaldıktan sonra suçsuz bulunmuşlardır (Akşin, 2013:217). Hükümet, olaylarla ilgili duyduğu derin üzüntüyü dile getirerek, “komünistleri” ve “hain provokatörleri” ayaklanmaların sorumlusu ilan etmiştir. Ancak yabancı gözlemciler bu açıklamaya kuşkuyla bakmışlardır; çünkü hükümet, rahatsız edici her türlü toplumsal eylemi “komünist faaliyet” olarak yaftalama alışkanlığına sahiptir. Bununla birlikte, Türkiye’deki komünist sayısı da oldukça azdır (Güven, 2005:55).

6-7 Eylül Olaylarında, Kemalizm’in siyasal toplum ve sivil toplumdaki temsilcileri, dönemin iktidarı olan Demokrat Parti (DP) hükümeti ile milliyetçi gruplar ve örgütlerdir. Siyasal toplum bağlamında, DP hükümeti olaylar sırasında pasif bir tutum sergilemiş ve devletin baskı aygıtları bu olayları engellemek yerine kısmen göz yummuştur. Özellikle devlet kontrolündeki haber ajansları ve bazı siyasal öznelerin olayları provoke ettiği ileri sürülmüştür. Bu süreçte, Kıbrıs Türktür Cemiyeti gibi milliyetçi örgütler, sivil toplumun başat aktörleri olarak öne çıkmıştır. Bu örgütler, özellikle Kıbrıs sorunu üzerinden milliyetçi duyarlılıkları manipüle etmiş ve kitleleri harekete geçirmiştir. Gayrimüslim azınlıklara yönelik şiddetin fitilini ateşleyen bu tür örgütler, milliyetçi seferberliği tetiklemiş ve halkı gayrimüslimlere yönelik saldırılar için örgütlemiştir. Öğrenci birlikleri ve milliyetçi gençlik grupları olayların yayılmasına katkı sağlayan önemli özneler arasında yer almıştır. Bu gruplar, dönemin Kemalist milliyetçi söylemiyle örtüşen bir biçimde hareket etmiş ve sivil toplumda milliyetçi duyguların körüklenmesinde etkili olmuşlardır. Daha sonra 6-7 Eylül olaylarının Bayar, Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve İçişleri Bakanı Namık Gedik

tarafından planlandığı, Yassıada Adalet Divanı'nın kararıyla teyit edilmiştir. Londra'daki Kıbrıs Konferansı sırasında Zorlu'nun, "haklarımızı ne kadar ısrarla savunacağımızı göstermek" için "aktif olarak harekete geçme talimatı verilmesinin faydalı olacağını" ifade ettiği ve olayları onayladığı belirtilmiştir. Mahkeme ayrıca, İstanbul ve İzmir'de eş zamanlı başlayan olaylarda DP örgütünün etkili bir şekilde kullanıldığını belirtmiştir (Akşin, 2013:217). Saldırıların ardından Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin (KTC) yönetim kurulu üyeleri, olayları planladıkları gerekçesiyle gözaltına alınmıştır. KTC, Ağustos 1954'te Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun (TMTF) girişimiyle, basın ve Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı'nın desteğiyle ulusal bir komite olarak kurulmuştur. Cemiyetin temel hedefi, Kıbrıs'taki Türk azınlığını savunmak ve ülke genelinde protesto hareketleri organize etmektir (Güven, 2005: 56-57). Yunan yetkililer, Atatürk'ün evine bomba atılmasından sorumlu birkaç Türk'ü tutuklamışlar ve bu kişiler mahkûm edilmişlerdir. Mahkûm edilenlerden biri ileride Türkiye'de vali olarak görev yapacaktır. 6-7 Eylül olayı, Tan olayından çok daha geniş ölçekte, devletin hukuk dışına çıktığı bir başka vaka olarak kayıtlara geçmiştir. Demokrat Parti, Meclis soruşturmasını reddettirerek yalnızca Namık Gedik'in istifasıyla yetinmiştir (Akşin, 2013:217). 6-7 Eylül Olaylarını Kıbrıs sorununa bağlayan yaklaşımlar literatürde "yetersiz" olarak değerlendirilmelidir. Kıbrıs sorunu, daha çok, 1920'lerden itibaren gayrimüslimleri ülkeden uzaklaştırma politikalarının devamı olarak bir araç işlevi görmüştür. Trakya Yahudileri olayında olduğu gibi, dış politika sorunları, gayrimüslimlerin mallarına zarar verilerek göçe zorlanmaları için kullanılmıştır (Güven, 2005:140). Milliyetçi gruplar, devletin dolaylı desteğiyle gayrimüslim azınlıklara yönelik saldırılarda bulunmuş ve bu saldırılar, milliyetçi rıza üretiminin bir aracı haline gelmiştir. Böylece, milliyetçi özneler aracılığıyla sivil toplum içinde yaygınlaşan bu şiddet eylemleri, devletin gayrimüslim azınlıklara karşı milliyetçi politikalarını örtük bir şekilde desteklemiş ve kurulu düzenin

meşruiyetini pekiştirmiştir. Kemalist hegemonya, bu tür olayları görmezden gelerek milliyetçi rıza üretiminin sivil toplumda kök salmasına katkı sağlamıştır. 6-7 Eylül Olayları, Türkiye tarihinin utanç verici bir dönemi olarak anılmaktadır. Bu olaylar sonrası, komünistler hedef gösterilerek baskılara maruz kalmış, ülkedeki Rumlar göçe zorlanmış, *Ulus* gazetesi kapatılmış ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin üyeleri tutuklanmıştır (Yaşlı, 2019:107-109).

3.5. 27 Mayıs 1960 İhtilali: Kemalizm'in Devletin Koruyucu İdeolojisi Olarak Yükselişi

Özellikle 1955'ten sonra DP'nin anti-demokratik politikalarına karşı çıkan bazı liberal ve sol aydınlar - özellikle *Forum* dergisi çevresi - CHP ile bütünleşmiş ve 1959 yılında DP'den ayrılarak Hürriyet Partisi'ni kuranların CHP'ye katılması, CHP'nin demokratik siyaset imajını güçlendirmiştir. Bu dönemde, devleti kurtarma misyonu, demokrasiyi kurtarma misyonuna dönüşmüştür (Mazıcı, 2019:555). Türkiye'de iktidar değişikliği için iki olasılık vardır: Birinci seçenek, alt sınıfların, yani işçi sınıfı ve diğer emekçi tabakaların, alternatif bir toplumsal düzen öneren programlarla siyasal ve sosyal bir devrim gerçekleştirmeleridir. İkinci seçenek ise, hâkim sınıfların içindeki güç dengelerini değiştirerek, kapitalist yolda bazı rota değişiklikleri yapacak bir iktidar değişikliğine gitmeleridir. Ancak, Türkiye'de işçi sınıfı ve sosyalist hareket, bir iktidar adayı olarak ortaya çıkacak örgütlülüğünden ve güçten yoksundur; bu nedenle ikinci seçenek daha güçlü ve güncel bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır (Atılğan, 2015:491).

27 Mayıs 1960 sabahında, Albay Alparslan Türkeş'in radyodan yaptığı açıklamayla, Türk Silahlı Kuvvetlerinin “kardeş kavgasını önlemek” ve “demokrasiyi krizden kurtarmak” gerekçesiyle yönetime el koyduğu ilan edilmiştir. Bildiri, darbenin tarafsızlığını öne çıkarırken, bu gelişme Ankara ve İstanbul'da halk, öğrenci grupları ve aydınlar arasında coşkuyla karşılanmıştır (Zürcher, 2000:351). Bu süreçte, Kemalizm'in

siyasal toplumdaki temel temsilcileri, özellikle Türk Silahlı Kuvvetleri ve Milli Birlik Komitesi (MBK) olmuştur. İhtilali gerçekleştiren ordu mensupları, Kemalist ideolojiyi yeniden tesis etme ve Türkiye'yi Kemalist ilkeler doğrultusunda modernleştirme amacıyla hareket ettiklerini vurgulamışlardır. MBK, 27 Mayıs sonrasında Türkiye'nin siyasal yapısını yeniden şekillendirme görevini üstlenmiş, bu süreçte anayasa ve hukuki düzenlemeler aracılığıyla Kemalist düzeni tahkim etmeye çalışmıştır. Sivil toplum düzeyinde ise, Kemalist ideolojiye bağlı aydınlar, üniversite öğrencileri ve özellikle Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'ne yakın çevreler, ihtilal sürecinin önemli destekçileri olmuştur. İhtilal sonrası yazılan 1961 Anayasası, demokratikleşme ve özgürlükçü yapısı ile Kemalist modernleşme ideallerine uygun bir biçimde şekillenmiş ve sivil toplumdaki temsilcileri tarafından desteklenmiştir. Özellikle aydınlar ve akademisyenler, yeni anayasanın özgürlükçü ve demokratik unsurlarını savunarak, toplumsal yapının Kemalist ilkeler doğrultusunda yeniden inşa edilmesinde önemli görevler almışlardır. Devrik Demokrat Parti'nin darbenin meşrulaştırılması sürecinde "şeytanlaştırılması," partinin gerici ve Atatürkçülüğe karşıt bir oluşum olduğu temasının geriye dönük olarak işlenmesini beraberinde getirmiştir. Milli Birlik Komitesi (MBK) ve destekçileri, kendilerini CHP çizgisinden farklılaştırmak istemişlerdir (Demirel, 2009:419). 27 Mayıs'ın, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) görüşleriyle paralel olmasına karşın, Millî Birlik Komitesi (MBK) ile CHP'nin açıklamaları değerlendirildiğinde, harekâtın birlikte planlanmadığı anlaşılmaktadır. 27 Mayıs'tan beş gün sonra düzenlenen bir basın toplantısında, İsmet İnönü'ye "Darbeden haberiniz olsaydı onaylar mıydınız?" sorusu yöneltilmiş ve İnönü, Orgeneral Gürsel'in "Haber verseydik tasvip etmeyeceğini biliyorduk" dediğini aktarmıştır (Yaşlı, 2020:25). Öte yandan, 27 Mayıs 1960 sabahı hükümeti ve askeri komutayı etkisiz hale getiren subayların, iç anlaşmazlıklara rağmen kararlı bir şekilde hareket etmeleri, Ekim 1961 seçimlerinden doğan parlamentoyu korumaları ve sivil yönetime geçişi desteklemeleri, olumlu bir davranış olarak

nitelendirilmektedir (Özdemir, 2013:228). Ordu, tarihsel olarak Kemalizm'in koruyucusu rolünü benimsemiş ve Kemalist devrimleri devam ettirmek adına müdahalede bulunmuştur. Yeni bir anayasa taslağı hazırlamak amacıyla İstanbul Üniversitesi Rektörü Profesör Sıddık Sami Onar liderliğinde bir akademisyenler komisyonu oluşturulmuştur. Aydınların bu süreçte yer alması, 27 Mayıs'ı basit bir hükümet darbesinden farklılaştırarak onu kurumsal bir devrim haline dönüştürmüştür (Ahmad, 2014:153). Bu bağlamda, MBK'nin anayasal reform sürecine eklediği özneler, Kemalist reformları ve modernleşme projelerini pekiştirmek amacıyla katkıda bulunmuşlardır. 27 Mayıs'ın oluşturduğu coşku, düşünce üretkenlerin ülke sorunlarını taze bir enerji ve yeni bir ruhla ele almalarına neden olmuştur. Bu bağlamda, "İlericilik," "Kemalizm" ve "Atatürkçülük" gibi 1960 öncesinde yalnızca sınırlı bir şekilde kullanılan kavramlar, 27 Mayıs sonrası ortaya çıkan ayrışmalarda bir tarafın bakış açısını tanımlamak için daha sık dile getirilmeye başlanmıştır (Demirel, 2009: 419). 27 Mayıs hareketi, Türkiye'de demokratikleşme adına 1946'da atılan adımları geliştirerek, 1961 Anayasası ile köktenci görüşlere sahip aydınlar ve öğrencilerin işçi sınıfıyla birlikte siyaset yapmalarına olanak tanımışlardır. Yeni anayasa, rejimin sol ideolojiye kapı aralamasına olanak sağlamıştır (Özdemir, 2013:228).

1961 Anayasası, 27 Mayıs darbesinin ardından Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yapısını yirmi yıl boyunca şekillendiren temel bir belge olarak önem taşır. Anayasa metni, DP dönemine tepkinin ötesinde, Türkiye'nin modernleşme sürecine katkı sağlayan bir ürün olarak değerlendirilmelidir. 1924 Anayasası'ndan ayrılarak, Batılı değerlerle uyumlu bir siyasal yapı hedeflemiş ve devlet ile toplum ilişkilerini çoğulcu-demokratik bir anlayışla yeniden düzenlemiştir (Özkazanç, 2017:80). Ancak, Atsız 1961 Anayasası meşruluğu konusunda aynı kamda değildir:

“1961 Anayasasının 4 milyona karşı 6 milyon oyla kabul edildiği hakkındaki iddiaya inanmıyorum. Bu anayasaya oy vermek için ben,

belediyenin tuttuğu bir araba ile ve birçok kişiyle birlikte dağbaşı denecek kadar uzak bir yerde kurulmuş bir çadıra gittim. Çadırda bir kutu ve bir tek memur vardı. Halbuki her zaman oylarımızı kasaba içindeki okulların bahçesinde verirdik. Bu oyların sayımı ve tasnifi kimin kontrolünde yapıldı? Yalnız benim oy attığım kutu değil, bütün kutular kontrolsüzdü ve memurun sütüne yahut aldığı direktife kalmıştı. Bu sebeple 1961 Anayasasının milli tasvibe mazhar olmuş diye düşünmek imkânsızdır. Zaten Milli Birlik Komitesi diktatörlüğü zamanında 10 milyon oy ‘hayır’ çıksaydı ne olacaktı? Sonuç değişecek miydi?” (Atsız, 1971c:5).

Metindeki ana kimlik, “muhalif Türk vatandaşı” kimliğidir. Bu kimlik, devletin uygulamalarına ve anayasaya yönelik eleştirilerle biçimlenmektedir. Özellikle Atsız’ın kişiliğinde temsil edilen bu kimlik, devletin resmi söylemine karşı çıkan bir duruşu ifade eder. 1961 Anayasası’nın meşruiyetinin sorgulanması talebi, anayasanın halkın iradesiyle gerçekten kabul edilip edilmediğine ilişkin ciddi bir şüpheyi özünde barındırmaktadır. Atsız, oy verme sürecinin adil olmadığını, seçimlerin kontrolsüz yapıldığını ve sonuçların manipüle edildiğini öne sürerek anayasanın meşru olmadığını savunur. Atsız’ın eleştirisi, yalnızca 1961 Anayasası’na yönelik bir itiraz değil, aynı zamanda genel olarak demokratik süreçlerin şeffaflığı ve meşruiyeti üzerine bir taleptir. Bu durum, “muhalif Türk vatandaşı” kimliğini, devletin otoriter uygulamalarına karşı çıkan geniş tabanlı bir milliyetçi ve demokratik söylemle eklemler ve Türkiye’deki demokratik süreçlerin meşruiyeti ve şeffaflığı üzerine yapılan daha genel bir tartışmanın parçası haline gelir.

1960’lı yıllar, hem Türkiye’de hem de Batı Avrupa’da siyasal alanda yeni toplumsal hareketlerin belirginleştiği bir dönemi betimlemektedir. Bu dönemde Batı Avrupa’da ortaya çıkan yeni siyasal dalgalar, belirgin bir eşgüdümle Türkiye’ye de yansımış ve 1968 sonrası Türkiye’de görülen toplumsal ve siyasal tabloyu etkileyen önemli bir etkileşim sürecini başlatmıştır. Bu süreç, Türkiye’nin kendi iç dinamikleri tarafından şekillenen önceki dönemlerden farklı bir yapıya sahiptir (Kahraman, 2008:212-213). 1960’ların önceki dönemlerden farklılık gösteren yanı, “siyaset üretim biçiminde” yaşanan dönüşümdür. Osmanlı Devleti’nde yalnızca devlet erkânı arasında

gerçekleşen siyaset, erken Cumhuriyetle birlikte toplumsal dinamiklerin merkeze eklenmesiyle değişmiş, 1950-1960'larda ise doğrudan toplumsal alanda uygulanmaya başlanmıştır (Kaynar, 2017:1102). Bu dönemde toplum, her açıdan büyük bir dönüşüm sürecine girmiş, modern kapitalizme özgü toplumsal sınıflar - burjuvazi, işçi sınıfı ve köylüler - siyaset ve sivil toplum sahnelerinde aktif roller üstlenmiştir. Bu sürecin oluşmasına olanak tanıyan nesnel koşulların varlığı, bu öznelerin sahneye çıkışını mümkün kılmıştır (Atılğan, 2015:517-518). Milli Birlik Komitesi (MBK) yönetiminin, Atatürkçülükle iç içe geçmiş sol eğilimlere neden sempatiyle baktığı açıktır. Geleneksel halkçılık anlayışı çerçevesinde sunulan sosyal adalet düşüncesi, özellikle DP döneminde gelir eşitsizliklerinin arttığı iddiasını dile getiren MBK üyelerinin çoğunluğu için çekici bir argümandı; bu eşitsizliklerin özellikle askeri ve sivil bürokrasi aleyhine olduğu savunulmaktaydı. Ayrıca, rejimi hürriyetçi esaslara dayalı olarak yeniden yapılandırma iddiasındaki askerler, bu süreçte kendilerini ilerici, Atatürkçü ya da sosyalist olarak tanımlayan aydın grubu karşılıklarına almak istememişlerdir (Demirel, 2009:421).

27 Mayıs Darbesi'nin ardından CHP, toplumu yeni kurulmaya çalışılan tarihsel bloğun yöneldiği doğrultuda seferber etmekte başarısız olmuş, geniş tabanlı bir rıza üretememiştir (Atılğan, 2015:576). Tarihsel Blok kavramı, bu dönemde ordu, aydınlar ve bürokrasi olmak üzere üç temel güç merkezinin kendi içindeki çekişmeleri ve iktidar mücadelelerini ifade eder. 1960'lı yılların Türkiye'sinde Tarihsel Blok'un karşılaştığı iç gerilimler, bu blokun bütüncül bir yapıya sahip olmadığını gösterir. Özellikle aydınlar ve ordu kanadı, iktidarı birbirini tasfiye etmek amacıyla da kullanma eğilimi göstermiştir (Kahraman, 2008:216). Burjuva politikası, sağ kanatta faşist paramiliter grupların ve bu grupları çevreleyen Milliyetçi Cephe ittifakının yanı sıra, sol kanatta CHP'nin "Ortanın Solu" olarak adlandırılan sözde sosyal demokrat dönüşümü ile bu dinamiklere karşılık vermiştir. Aynı zamanda, 1973'teki ilk seçim zaferi ile İslamcılık, bağımsız bir siyasal hareket olarak yükselişe geçmiştir (Savran, 2024:25). 27 Mayıs

darbesi sonrasında Türk ordusu, Kemalizm'in vesayetçi tutumunu yalnızca temsil etmekle kalmamış, aynı zamanda bu tutumu şekillendirmeye yönelik yoğun bir çaba sarf etmiştir. Bu çabalar, hem Atatürkçülüğü doktrinleştirme hem de ordunun kendine özgü misyonunu vurgulama amacı taşımaktadır. 1960'larda, subaylar arasında, hatıraların, Türkiye analizlerinin ve siyasal görüşlerin harmanlandığı pek çok kitap kaleme alınmıştır. Bunlardan biri, "Harbokulu 3. Tabur Kumandanı" unvanıyla yazan Binbaşı Avni Eevli'nin 1960 yılında yayımladığı Hürriyet adlı eserinde, Demokrat Parti (DP) iktidarını sert bir dille eleştirirken, Türk ordusunun, Latin Amerika cuntalarından farklı olarak, "doğrudan yana ve halkla birlik olma" özelliği ile özgürlükçü ikinci cumhuriyeti kurma misyonunu övmektedir (Bora, 2017:173). Sançar'da Ötüken'in, Kasım 1965 tarihli 23. sayısında, 1961 Anayasasının sağladığı özgürlük ortamına karşı eleştirilerde bulunmaktadır. Yazar bir toplumun sarsıntı geçirmesi sonucu, düzeni az veya çok kaybettiğinde, o toplumda bundan en çok faydalanacak olan kesimin, komünistler olduğunu ileri sürmektedir. Bunun en güzel örneği, 27 Mayıs hareketinden sonraki yıllardır. Bu dönemde, "Cumhuriyet devrinin ilk yıllarından beri var olan fakat ihanetlerini ya yer altında, ya da çok örtülü bir şekilde yapmaya çalışan moskofçuların, son birkaç yıl içinde azgınlığın en üst basamaklarına çıkabilmeleri, toplumumuzun normal düzeyini kaybetmesinin sonucudur. Sançar'a göre, Nazım Hikmet ve Sabahattin Ali gibi isimlerinin "piyasaya sürülmesi" bu yaklaşımın sonuçlarından biridir (Sançar, 1965:3). Sançar, 1961 Anayasası'na ve komünizme karşı eleştirilerini, milliyetçi bir bakış açısının devletin temel ilkeleri arasında yer almasını talep eden milliyetçi bir söylem etrafında toplar. Eleştirileri, 1961 Anayasası'nın toplumsal düzeni bozduğu ve komünizmin yayılmasına neden olduğu iddiası etrafında biçimlenir. Bu bağlamda, anayasada milliyetçilik ilkesinin eksikliği, Türk devletinin temel kimliğine ve toplumun bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak sunulur. Milliyetçilik ve anti-komünizm söylemleri, toplumsal düzenin korunması ve milli

kimliğin savunulması aynı söylem içinde bütünleştirilir. Komünizme karşı duyulan korku ve tepki, milliyetçi söyleme eklenir ve anayasada milliyetçilik ilkesinin yer alması gerekliliği, Türkiye'nin milli kimliğini ve toplum düzenini koruma mücadelesi olarak sunulur.

1960 ve 1970'lerde Sağ-Kemalist veya Atatürkçü çizgi, özellikle milliyetçilik ve antikomünizm ekseninde bir yönelime evrilerek, çeşitli siyasal ve sivil toplum aktörleri üzerinden temsiliyet bulmuştur. Bu çizgi, Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) gibi partiler, ordu, akademisyenler ve basın organları ile toplumsal düzeyde temsil edilmiştir. Siyasal alanda, Atatürkçü düşüncüyü sağ-milliyetçi bir çizgide yorumlayan CGP, Atatürk ilkelerini sol ideolojiden farklı bir bağlamda yeniden yorumlayarak, Kemalist ideolojiyi milliyetçi ve komünizm karşıtı bir yapıya dayandırmıştır. Bu temsilciler, 1960 sonrası Türkiye'deki toplumsal kutuplaşma ortamında Kemalizm'i koruma ve onu komünizmin etkisinden uzak tutma amacıyla hareket etmişlerdir. Bu dönemde, Sağ-Kemalist çizginin önemli öznelerinden biri olarak yazar ve düşünür Peyami Safa öne çıkmaktadır. Safa, 1938'de yayımlanan "*Türk İnkılabına Bakışlar*" adlı eseri aracılığıyla Atatürkçülüğü sağ çizgide bir perspektif sunarak, milliyetçi Atatürkçülüğün entelektüel temelini oluşturmuştur. Mümtaz Turhan ise "*Atatürk İlkeleri ve Kalkınma*" başlıklı eseriyle, Kemalist düşüncüyü milliyetçi kalkınmacı bir çerçevede yeniden yorumlamıştır. Peyami Safa'nın 1938'de yayımlanan "*Türk İnkılabına Bakışlar*" adlı eseri ve Mümtaz Turhan'ın 1965'de yayımlanan "*Atatürk İlkeleri ve Kalkınma*" risalesi, sağ-Kemalist/Atatürkçü çizginin temelini oluşturmuştur. Bu çalışmalar, Atatürkçülüğü ve Kemalizm'i, sol-Kemalistlerin yozlaştırdığı iddiasıyla ele alıp, milliyetçilik ve sağ adına yeniden yorumlama girişimidir (Bora, 2017:167-168). Siyasal yapıların oluşumu sırasında, sosyolojik gerçeklikler kendi başlarına birleştirici güç işlevi göremez; ideolojik bir bağlayıcıya ihtiyaç duyulur. İslamcılık, Türkçülük ve antikomünizm, yukarıda belirtilen "millet" tanımıyla uyumlu olarak

devletin egemen ideolojisini şekillendiren temel unsurlar haline gelmiştir (Yurtsever, 2024:214). 1960'larda Türk sağının içindeki ayrışma dinamiği hızlanırken, anti-komünizm bu hareketin 'üst kimliği' olarak işlev kazandı ve özerk bir zihniyet kalıbı olarak kendi momentumunu elde etti. Bu zihniyet, somut bir komünistlik veya solculuk tehdidinden ve bu tehdidin gerçekliğiyle olan bağından bağımsız olarak, kimliğini ve özünü koruma çabasını pekiştiren bir düşmanlaştırma, şeytanlaştırma ve kriminalleştirme söylemi oluşturdu (Bora, 2017:294). 1960 sonrasında ABD'nin sağ düşüncenin ve hareketin gelişmesine yönelik dikkate değer çabalar gösterdiği de göz ardı edilmemelidir. 1960'tan önce milliyetçi, muhafazakâr, maneviyatçı ve memleketçi çizgide duran grupların, Batı yanlısı bürokratik yapıya karşı duyduğu rahatsızlık, süreç içinde sol/sosyalizm karşıtlığına evrildi. Geleneksel orta sınıflar, mülk sahipleri ve ABD'nin sol hareketlerin yükselişine ilgili endişeleri de bu karşıtlığa eklenerek, "sağcılık" kavramının oluşmasına katkıda bulundu (Demirel, 2009:423). Sağ-Kemalist çizgi, Atatürkçülüğün özünü milliyetçilik olarak görme eğilimindedir (Bora, 2017:169) ve bu bağlamda, işçi sınıfının siyasal alana çıkışına ve sınıf mücadelelerine tepkisel bir yaklaşım sergilemektedir. Bu süreç, Kemalist ideolojinin sağ ve milliyetçi unsurlarla eklenerek, geniş bir toplumsal tabana hitap eden hegemonik bir projenin oluşturulmasını hedeflemiştir (Atılgan, 2015:578). Bu yaklaşım, sağın politikayı idareye dönüştürme eğilimiyle de örtüşüyordu. Anti-komünist düşünce yapısı, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra da bu antipolitik işlevini sürdürmüş ve üstelik daha da özgüvenli ve aşağılayıcı bir şekilde, politikayı idareleştirmeye yönelik işlevini devam ettirmiştir (Bora, 2017:294). Adalet Partisi, bu "yeni" sağın tüm renklerini barındıran büyük bir koalisyon görünümündeyken, Komünizmle Mücadele Derneği ve İlim Yayma Cemiyeti, komünizme karşı toplumsal ve kültürel düzeyde mücadele edecek örgütler olarak ortaya çıktılar. Ancak sağcılık, solculuk gibi, doğrudan sahiplenilen bir kimlik olmaktan uzak kaldı (Demirel, 2009:423). 1960 ve 1970'lerde Türkiye'deki örgütlü

İrkçî-Turancî milliyetçilik, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) aracılığıyla kurumsal bir kimlik kazanmıştır. CKMP, 1965 yılında tanınmış İrkçî-Turancî öznelerin partiye eklenmesiyle birlikte milliyetçi-muhafazakâr bir yapı edinmiştir (Landau, 1999:218). Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Türk siyasal sisteminde İrkçî-Turancî ideolojinin kurulu düzen içinde meşru temsil mekanizması haline gelmiştir ve düzen içindeki milliyetçi eğilimlerin siyasal toplum aracılığıyla kendine alan bulmasına katkı sağlamıştır. Sivil toplum alanında ise, Türk Milliyetçiler Derneği ve 1962 yılında kurulan Türkçüler Derneği dikkat çekici özneler arasında yer almıştır. Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılmasından sonra, derneğin bazı üyeleri Türkçüler Derneği altında yeniden örgütlenerek, dönemin liberalleşme eğilimlerinden yararlanmıştır. Türkçüler Derneği, İrkçî-Turancî duyguları güçlendirme, milliyetçi değerleri yayma ve disiplinli, ahlaklı ve “örnek İrkçî-Turancılar” yetiştirme gibi amaçlar etrafında faaliyetlerini sürdürmüştür. Derneğin söyleminde “Tanrı Türk’ü Korusun” ifadesi özellikle dikkat çekicidir; burada "Allah" yerine "Tanrı" teriminin tercih edilmesi, İrkçî-Turancıların laik bir yaklaşımla İslam’dan bağımsız milliyetçi bir söylem oluşturma çabalarını ortaya koyar (Landau, 1999:221). 1960 ve 1970’lerde Türkiye’deki İrkçî-Turancî ideoloji, Soğuk Savaş döneminde anti-komünist söylemin bir parçası olarak yeniden biçimlenmiş ve sivil toplum alanında kendini göstermiştir. Bu dönemde İrkçî-Turancî ideolojide, Nihal Atsız yanında Nejdet Sançar ve Zeki Velidi Togan gibi aydınlar da öne çıkan özneler olarak sayılabilir (Landau, 1999:218). Sonraki süreçte MHP’nin İslam referanslı ideolojik yönelimi ve Atsız’ın ideallerini benimseyen kesimin marjinalleşmesi, parti içerisinde bir ideolojik yeniden yapılanma ve hegemonik bir birikimin somut örneklerini oluşturmaktadır. Bu süreç, MSP ile taban üzerinden girilen rekabetin bir ürünü, ideolojik çeşitliliğin bir kenara itilerek kitle desteğini artırma gayretinin bir yansıması olarak çözümlenebilir (Ozan, 2015:686). Bunun yanında, Nihal Atsız ve onun temsil ettiği ideolojik temaların, ülkücü hareket üzerindeki etkisinin sürdürmesi,

hegemonik yapılar içerisinde marjinalleşmiş grupların ve ideolojilerin, resmi tanınırlık ve onaydan bağımsız bir etkileycilik kazanabileceğini ve ideolojik çeşitliliğin sürekliliğinin nasıl korunabileceğini ortaya koymaktadır.

3.6. Altıncı Filo Protestoları ve Sol Muhalefet: İdeolojik Çatışmanın Dönüm Noktaları

1960'lı yılların planlı ekonomi politikaları, ekonomik başarıların ötesinde, 1961 Anayasası ile sağlanan geniş düşünce özgürlüğü sayesinde Türkiye'de sol düşüncelerin ve Marksist literatürün yayılmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönem, hızlı işçi hareketleri ve öğrenci eylemleri ile tanımlanmıştır (Kazgan, 2006:99). 1960'lı yıllarda sol düşüncenin toplumsal alanda giderek daha görünür hale gelmesinin ardında yatan en önemli etkenlerden biri, yoksulluk ve adaletsizlik gibi temaların popüler kültürde geniş yer bulmasıdır. Bu olgu, elbette ki yoksulluğun veya adaletsizliğin o dönemde ortaya çıkmasından çok, kapitalistleşmenin 1950'lerde hız kazanmasıyla birlikte görece refah düzeyinin artması ve buna bağlı olarak zengin-fakir uçurumunun daha belirgin ve görünür hale gelmesiyle ilgilidir (Bora, 2017: 595). 1960'lı yıllarda Türkiye'de sol düşünce, hem siyasal hem de sivil toplum alanında çeşitli özneler ve kurumlar aracılığıyla kendini ifade etme ve kamusal alanda görünürlük kazanma çabası içinde olmuştur. Özellikle 1960'larda, öğrenciler çevresindeki ayrışmaların "iktidar ve muhalefet" partilerinin ötesine geçerek, "düzen yanlısı (sağ) ve düzen karşıtı (sol)" bir yapı kazandığı görülmüştür. Sosyalist hareketin parti düzeyinde örgütlenmesiyle TİP'in seçime girmesi ve bu sürecin etkisiyle Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun (FKF) ortaya çıkışı, geniş bir öğrenci topluluğunun siyasal süreçlere katılımına katkı sağlamıştır (Özdemir, 2013:260). 27 Mayıs'ın etkin öznelerinden biri olarak üniversite öğrencilerinin siyasal alana girişleri, 1950'lerin sonlarına kadar uzanmaktadır. Bu süreçten itibaren üniversite öğrencileri arasında siyasete katılım ve müdahale etme

eğilimi sürekli varlığını korumuştur (Atılğan, 2015:607). Eğitim sistemindeki sorunlara karşı bir tepki olarak doğan ve başlangıçta CHP'nin destekleyici bir tutum sergilediği öğrenci hareketleri, 1968'den itibaren iç ve dış siyasal koşulların etkisiyle üniversiteyi aşarak, Türkiye'nin bağımsızlığı ve kalkınma stratejileri gibi daha geniş mücadele alanlarına odaklanmıştır (Özdemir, 2013:260). Türkiye'nin kalkınmasına odaklanan sosyalist-milliyetçi bir hareket olan Yön, Türkiye'nin özgün tarihi koşullarına uygun bir "sosyalizm modeli" uygulaması gerektiğini savunmaktadır. Az gelişmiş ülkeler için önerilen bu model, klasik Marksist kuramın güçlü işçi sınıfı ve sanayi toplumu gibi kavramlarını dışlayarak, köklü değişimlerin hızla ve bir toplumsal hareketle hayata geçirilmesini önermiştir (Çiçek, 2016:41). Yön-Devrim Hareketi'nin siyasal tezleri, Türkiye için önerdiği toplum modelini, Kemalist ilkeleri Marksizm'den esinlenerek yeniden tanımlama ve bir ekonomik kalkınma stratejisi bağlamında yorumlama yoluyla geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda, "inkılapçılık" kavramı, toplumsal ve ekonomik yapıdaki köklü değişimlerin ifadesi olarak devrimcilik anlamında ele alınırken; "halkçılık", "sınıfsız ve kaynaşmış kitle" kavramından uzaklaştırılarak, toprak ağaları ve burjuvaziye karşı, işçi ve köylülerden oluşan emekçi sınıfları destekleyen bir politika olarak içeriklendirilmektedir. "Devletçilik" ise halkçı politikaların hayata geçirilmesinde bir araç olarak tanımlanır. Son olarak, "milliyetçilik" emperyalizme karşı duruşun ve tam bağımsızlık ilkesinin bir ifadesi olarak kabul edilir. Bu yeni Kemalizm yorumu, Türkiye'nin sosyalizme geçişindeki engelleri ortadan kaldıracağı tezi üzerinde biçimlenmiştir (Atılğan, 2020:53). Bu şekilde, kendilerine ilerici, hürriyetçi, inkılapçı, demokrat gibi sıfatlar yükleyen 27 Mayıs cephesinde embriyo halinde var olan eğilimler, kısa sürede birbirine eşanlamlı şekilde kullanılan Atatürkçülük/Kemalizm ve solculuk olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Bu amorf bir "sol"dur ve aradaki ilişki bir özdeşlik ilişkisi olmadığı gibi gerilimden de arınmış değildir (Demirel, 2009:420). Bu dönemde, emekçi sınıfın sosyalist değerlerle harmanlanmış aydınlanmacı yaklaşımı,

temel hak ve özgürlüklerin sosyal hakları da içerecek şekilde genişletilmesi ve kamusal alanın yeni bir anlam ve içerikle canlandırılması, cumhuriyete adeta bir gençlik iksiri gibi etki yapmıştır. Ancak bu gelişmeler, sermaye sınıfı tarafından aşırı bulunmuştur (Yurtsever, 2024:215). Siyasal toplum bağlamında, devlet aygıtı ve siyasal partiler, özellikle Cumhuriyet Halk Partisi, Kemalist ideolojinin temsili ve kurulu düzenin korunması görevini üstlenmiştir. CHP'nin merkez sağ ve sol arasındaki gerilimlere karşı dengeleyici bir misyon üstlenmesi, kurulu düzenin sürekliliği adına önemli bir strateji olarak değerlendirilebilir. Sivil toplum alanında ise, işçi sendikaları, öğrenci hareketleri ve çeşitli aydın grupları, mevcut düzenin hem yeniden üretilmesine hem de sorgulanmasına aracılık eden özneler olarak karşımıza çıkar. 1960'ların ikinci yarısında, Türkiye İşçi Partisi'nin ve onun etkisi altındaki Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun (FKF) gençlik örgütlerinin Kemalist hegemonyayı radikal bir biçimde yeniden yorumlama çabası, bu alanın daha çatışmalı bir yapıya büründüğünü göstermektedir. Sol hareketlerin temel öznelerinden olan bu örgütler, Altıncı Filo olayında anti-emperyalist mücadelenin öncüsü olarak görülmüştür. Özellikle gençlik hareketleri, 1960'ların ikinci yarısında Kemalist bağımsızlık anlayışını daha radikal ve anti-emperyalist yaklaşımla genişleterek temsil etmişlerdir.

1961 yılında bir grup sendikacı tarafından kurulan TİP, ilk yıllarında daha çok sendikal bir örgütlenme niteliği taşımış, ancak kısa sürede Mehmet Ali Aybar'ın liderliğinde bir siyasal parti kimliği kazanmıştır. TİP, işçi sınıfının haklarını savunmanın ötesinde, sosyalist bir doğrultuya yönelerek kapitalist kalkınma modellerine karşı sosyalist bir alternatif sunmayı amaçlamıştır. TİP'in sosyalist düşüncüyü benimsemesi, 1964 kongresinde partinin programında resmileşmiş ve "toplumculuk" kavramı yerini sosyalizme bırakmıştır. TİP, aynı zamanda anti-komünist çevrelerin baskılarına karşı ayakta kalma mücadelesi vermiştir (Bora, 2017:615). Seçim sistemindeki değişiklikler sonucunda parlamento yolunun sosyalist adaylara

kapatılması, TİP'e karşı parlamentoculuk eleştirisi getiren ve sosyalist hareketin içinde alternatif çizgiler izleyen grupların belirginleşmesine sebep olmuştur. Bu gruplar, parlamento dışı muhalefet düşüncesini savunmuş ve öğrenciler de bu düşünceden önemli ölçüde etkilenmiştir (Özdemir, 2013:260). 1965'ten sonra, Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) üniversite öğrencileri arasında etkisi artmış ve Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun (FKF) etkinlikleri genişleyen öğrenci kitlesini içine çekmiştir. 1967 yılı ise öğrenci eylemlerinde önemli bir artış görülmüştür; bu yıl boyunca yapılan toplantılar, açık oturumlar, bildiri dağıtımları ve kampanyalarla süren eylemler, öğrenci taleplerine destek sağlamak amacıyla "İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Gazi Eğitim Enstitüsü"nde gerçekleştirilen protesto boykotları ve emekçi köylüler ile grevdeki işçilerle dayanışma etkinlikleri ile devam etmiştir. 24 Haziran 1967'deki "Amerika'yı Telin Mitingi"nde Amerikan bayrağının indirilmesi ve Dolmabahçe rıhtımındaki eylemdeki simgesel olaylar, bir sonraki yıl başlayacak olan anti-emperyalist eylemlerin öncüsü olmuştur (Atılğan, 2015:607). Atsız da aynı tarihlerde Amerika'yı güvenilmez bir dost olarak konumlandırmakta ve mendebur diyerek aşağılamaktadır:

Kızıl Moskofları Avrupa'nın ortasına kadar getirerek cihanın başına belâ eden; Almanya ve Kora'yı ikiye bölerek Avrupa ve Asya'da yıllarca kanayacak yaralar açan ve o zamanki Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Rusya ile anlaşmasını tavsiye eden adam, yani Amerikalıların geleneğe aykırı olarak dört defa üst üste başkan seçtikleri, insanlık tarihinin bir numaralı budalası Roosevelt değil miydi? Öldürüldüğü zaman bir kısım Amerikalılar sevindiği halde Türkiye'de herkesin acı duyduğu Kennedy, Küba için Ruslar'la pazarlık ederken, Küba'nın Rus füzelerinden temizlenmesi karşılığında Türkiye'deki Amerikan füzelerini, modası geçmiş bahanesiyle kaldırmadı mı? Bütün bunlar, dostumuzun vefa derecesini göstermektedir. Böyle bir dostu karşı hükümet siyasî alanda gerekeni yapsın. Biz de millet olarak onun bir mendebur olduğunu bilelim, şimdilik yeter (Atsız,1964:2).

Metinde tikel (somut) kimlikler ve talepler, Franklin D. Roosevelt, İsmet İnönü, ve John F. Kennedy gibi somut özneler, belirli tarihsel olaylarla ilişkilendirilmiştir. Roosevelt'in Kızıl Ordu'nun ilerlemesine ve Almanya ile Kore'nin ikiye bölünmesine

neden olduğu, Kennedy'nin ise Türkiye'deki Amerikan füzelerini kaldırttığı ve bunun dostluk ilişkilerine zarar verdiği vurgulanmaktadır. Roosevelt ve Kennedy'nin eylemleri, ABD'nin Soğuk Savaş dönemi boyunca izlediği küresel stratejinin daha geniş bir eşdeğerlikler zinciri içerisinde konumlandırma girişimi olarak okunabilir. Metinde, ABD'nin müttefiklerine karşı izlediği dış politika eleştirisi somut taleplerin evrensel bir temsil işlevi kazandığı noktalar olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'deki Amerikan füzelerinin kaldırılması, yalnızca Türkiye'nin ulusal güvenliği ile ilgili bir sorun olmaktan çok, ABD'nin hegemonik düzenine karşı olan güvensizlikleri temsil etmektedir. Bu bağlamda, metin ABD'nin hegemonik ilişkileri nasıl kurguladığını ve müttefiklerine karşı sergilediği ikircikli tutumu eleştirmektedir. "Mendebur" metaforuyla nitelendirilen dostluk, bir ulusun kendi çıkarlarını göz önünde bulundurarak, dostluk ve ittifak ilişkilerini sorgulamakta, uluslararası ilişkilerde hegemonik güçlerin nasıl algılandığına dair evrensel bir eleştiriye simgelemektedir.

Altıncı Filo protestoları, 1960'ların sonlarında Türkiye'de, özellikle 1968 yılında, ABD'nin Vietnam Savaşı'na ve genel olarak Amerikan emperyalizmine karşı gelişen toplumsal muhalefetin bir görüngüsü olarak öne çıkmıştır. Bu protestolar, solcu öğrenci hareketleri, işçi örgütleri ve çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından örgütlenmiş ve özellikle İstanbul'da yoğunlaşmıştır. 68 gençliği olarak bilinen bu toplumsal hareket, Türkiye'nin bağımsızlığı ve anti-emperyalist idealler bağlamında biçimlenen bir direniş sergilemiştir. 1969 yılı, dünya genelinde dikkat çeken bir olayla başlamış; ABD Büyükelçisi Robert Komer'in makam otomobili, ABD tarafından finanse edilen ancak Amerikan karşıtlığının önemli merkezlerinden biri olan ODTÜ'de ateşe verilmiştir (Atılğan, 2015:612). İstanbul'a demirleyen ABD'nin Altıncı Filosu'na yönelik protestolar, Amerikan askeri varlığının Türkiye'deki egemenliğe ve bağımsızlığa bir tehdit olarak algılandığını göstermektedir. "Emperyalizme ve Sömürüye Karşı İşçi Yürüyüşü" olarak adlandırılan ve Şubat 1969'da ABD 6.

Filo'sunun İstanbul limanına demirlemesine tepki olarak düzenlenen büyük bir anti-empyralist eylem sırasında yaşanan şiddetli olaylara Kanlı Pazar adı verilmiştir (Atılgan, 2015:613). Kanlı Pazar olayları öncesinde, özellikle Mehmet Şevket Eygi, *Bugün* gazetesinin başyazarı olarak, milliyetçi-mukaddesatçı bir bağlamda dindar kitleleri ajite eden, faşizan bir dil kullanmıştır. Gazete, şeytanlaştırıcı, skandallaştırıcı ve manipülatif bir bulvar basını üslubuyla işlediği yoğun bir antikomünist söylemle dikkat çekmiştir (Bora, 2017:493). 16 Şubat mitingi öncesinde Mehmet Şevket Eygi, *Bugün* gazetesinde “Cihada hazır olunuz” ve “Bütün komünistler kâfirdir” gibi provokatif başlıklarla yazılar yayımlamıştır. 15 Şubat'ta yazdığı “Kalkın, ey ehli İslam!” başlıklı yazısıyla, “Komünizm zulmüne karşı derhal silahlan. İslam'da askerlik ve cihad ihtiyari değil, zorunludur” ifadeleriyle Kanlı Pazar'ı tetikleyen bir adım atmıştır (Meşe, 2017:175). “Kanlı Pazar” olarak adlandırılan, 6. Filo karşıtı protestolara katılan solcu öğrencilere yapılan saldırıda iki kişinin öldüğü, yüzlerce kişinin yaralandığı bu olay, *Bugün* gazetesinin günler süren tahrirlerinin sonucuydu. Gazetenin “Kızılları boğmanın vakti geldi” başlığı, durumu açıkça özetlemektedir (Bora, 2017:493).

1960'lı yıllarda kurulu düzenin siyasal ve sivil toplum alanlarındaki temsilcileri, mevcut toplumsal yapıyı yeniden üretme ve sürdürme misyonunu üstlenmişlerdir. Bu süreçte, düzen içi siyasi partiler, devlet kurumları ve bürokrasi, kapitalist kalkınma modellerini benimseyerek sol düşünceye karşı dışlayıcı bir tutum sergilemişlerdir. Türkiye'nin sosyalist yolla kalkınmasına ilişkin öneriler, kurulu düzenin hâkim ideolojisine tehdit olarak algılanmış ve bu önerilere karşı anti-komünist tepkiler geliştirilmiştir. Dolayısıyla, kurulu düzenin temsilcileri, sol düşünceyi marjinalize ederek statükonun korunmasına yönelik bir pozisyonu benimsemiştir. Dahası, anti-komünist baskılar ve devletin güvenlik odaklı refleksleri, sosyalist düşüncenin kamusal alanda yer bulmasını zorlaştırmış ve sol ideoloji, Kemalist hegemonyanın bir parçası olarak kabul görmemiştir. "Kanlı Pazar" olarak anılan bu trajik olay, Türkiye'de siyasal

şiddetin yükseldiği bir dönemin habercisi olmuş ve toplumsal hafızada derin izler bırakmıştır. Atsız'ın da Altıncı Filo'nun ziyaretini hoş karşıladığı söylenemez. Eleştirileri, Amerikan karşıtlığı bağlamında Kemalist söyleme eklenirken, bu duruş komünizm karşıtlığı ile sınırlı kalmıştır. Atsız'ın eleştirileri, Amerikan emperyalizmine karşı gelişen solcu hareketlerin komünist bir isyana dönüşeceği endişesiyle biçimlenmiştir:

“Son yıllarda Türkiye’de gelişen Amerikan aleyhtarlığı, eğer tedbirleri alınmazsa, millet fertlerini birbirine düşman iki gruba ayıracak bir istidat taşımaktadır. Bugün memleketimizde birkaç ister kız ve kadınla birkaç kazanç çıkarıcısından başka Amerikalılardan hoşlanan kimse kalmamıştır. Fakat aşırı solların, sırf Rusya’yı tutmak, Moskof kafasıyla hareket etmek için yaptıkları hareketlerin karşısına komünizm aleyhtarları çıkınca, sanki Amerikalılar’ı savunmak için harekete geçmişler gibi bir zan uyanıyor. Halbuki onların kuşkusu Amerikan düşmanlığı kisvesine bürünmüş komünizmdendir. En normal zamanlarda bile zaten birbirine karşı şüphede ve tetikte olan gruplar, Amerikan filosu İstanbul’a veya İzmir’e gelince boğaz-boğaza gelmekten asla geri kalmıyorlar. 16 Şubat Pazar günü İstanbul’da, Taksim Meydanı’nda geçen kanlı olaylar bundandır. Amerikalıların gelmesini protesto edenlerin içinde aşırı solcu ve Rus taraftarı olarak tanınanların bulunması komünizm ve Rus aleyhtarı zümreleri harekete geçirmiştir. Çünkü bunlar, Amerikan aleyhtarı olarak başlayan hareketin soysuzlaşarak bir komünist ihtilâli şekline dökülmesinden endişe ediyorlar. 16 Şubat olaylarının asıl müsebbibi Altıncı Filo’dur. Gelmeseydi iki kişinin ölmesi, birçoğunun yaralanması ve daha fena olarak milletin birbirine kin besleyen zümreler haline gelmesi gibi uğursuz hâdiseler olmayacaktı” (Atsız, 1992-4:495-496)

Metin, Türkiye’deki Amerikan karşıtlığının toplumsal ve siyasal etkilerini ele almakta ve bu olgunun toplumu ayrıştırıcı potansiyelini vurgulamaktadır. Somut kimlikler ve olaylar, belirli özneler ve ideolojik gruplar üzerinden tanımlanmış; Amerikan aleyhtarlığı, komünizm, ve Rusya yanlısı hareketler gibi belirgin talepler ve kimlikler üzerinden anlatılmıştır. 16 Şubat’ta İstanbul’da yaşanan olaylar, karşıt kimliklerin çatıştığı somut bir olgu olarak sunulmuş; Altıncı Filo’nun Türkiye’ye gelişi ise bu çatışmanın doğrudan tetikleyicisi olarak görülmüştür. Amerikan karşıtlığı yalnızca Türkiye’ye özgü bir olgu değil, Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu dünya düzeninin bir yansıması olarak somut kimlik ve taleplerin daha kapsamlı bir

eşdeğerlikler ağına dâhil edildiğini anlatmaktadır Amerikan karşıtlığı, komünizm ve Sovyet yanlısı politikaların etkisi altında biçimlenen bir tutum olarak ele alındığında, küresel bir çatışmanın yerel bir yansıması olarak betimlenebilir. Metinde söz edilen “Amerikan aleyhtarlığı kisvesine bürünmüş komünizm” ifadesi, yerel düzeydeki bir siyasal hareketin aslında daha geniş bir ideolojik bağlama oturtularak, somut bir talebe evrensel bir temsil işlevi yüklemeye pratiği olarak değerlendirilebilir.

3.7. 12 Mart 1971 Muhtırası: Kriz Dönemlerinde Hegemonyanın Yeniden Üretimi

1960-1971 dönemi Türkiye’si, hızlı ve çok yönlü siyasal gelişmelerin yaşandığı, yerel ve uluslararası dinamiklerin iç içe geçtiği, devlet ve toplumun yeni kurumlar, örgütler ve mücadele biçimleriyle tanıştığı, temelde iki büyük toplumsal blok arasındaki mücadelelerin izdüşümü olarak öne çıkar. Yeni anayasa, referandum, çok sayıda hükümet değişikliği, koalisyon hükümetleri, askeri müdahaleler, yeni siyasal partiler, ayrışan siyasal ideolojiler, sokağa taşan hak arama mücadeleleri, emperyalizm karşıtlığı, sosyalizmin yükselişi, İslam’ın siyasallaşması ve antikomünizm temelinde gelişen milliyetçi şiddet gibi birçok değişken, toplumsal çelişkilerin bir ürünü olarak görülebilir (Atılğan, 2015:537). 12 Mart 1971 muhtırası, Türkiye’nin siyasal tarihindeki önemli dönüm noktalarından biridir. Bu muhtıra, dönemin siyasal ve toplumsal yapısında derin izler bırakmış, çeşitli ideolojik akımların devlet politikalarına eklemlenmesinde kritik rol oynamıştır. “12 Mart 1971 muhtırası”, Türk ordusunun siyasal yönetime müdahale ettiği ve hükümete sert uyarılar ilettiği bir dönemin simgesidir. Mart ayının başlarında, Demirel kontrol edemediği kötüleşen koşullar karşısında çaresiz kalmıştır. 8 Mart’ta yapılan parti meclisi grup toplantısı, onun partisinin desteğini de kaybettiğini gösterdi ve bu bilgi, Adalet Partisi içindeki güvenilir kaynaklarca paşalara iletilmiştir. 10 Mart’ta toplanan paşalar, Demirel’in artık görevi bırakması gerektiğine karar vermişlerdir. 12

Mart günü generaller, Türk Silahlı Kuvvetleri adına Cumhurbaşkanı Sunay'a ve iki meclis başkanına muhtıra sunmuşlardır (Ahmad, 2014:176).

Bu muhtıra, Silahlı Kuvvetler tarafından verilen tam anlamıyla bir ultiatom niteliğindedir. “Anarşiyi sona erdirip reformları Atatürkçü bir yaklaşımla uygulayacak güçlü ve güvenilir bir hükümetin oluşturulmasını” talep ediyordu. Talepler karşılanmadığı takdirde, ordu “anayasal yetkisini kullanarak iktidarı devralacağını” beyan ediyordu (Zürcher, 2000:375). 12 Mart 1971 Muhtırası sürecinde, Kemalizm'in siyasal toplumdaki temsilcileri, Türk Silahlı Kuvvetleri ve askeri bürokrasidir. Muhtıra, ordu içinde üst rütbeli generaller tarafından verilmiş olup, dönemin hükümetine bir uyarı niteliği taşımıştır. Ordu, baskı ve zor kullanma yetkisini devreye sokarak, devletin devamlılığını ve Kemalist ilkelerin korunmasını sağlamayı amaçlamıştır. Bu süreçte, Türk ordusu Kemalist ideolojiyi sürdürmek adına anti-komünist ve milliyetçi bir çizgiyi benimsemiştir. Sivil toplumda ise, özellikle anti-komünist ve milliyetçi söylemler güçlenmiş, Kemalist düzenin korunması için gereken ideolojik rıza üretilmiştir. Böylece, siyasal toplumun baskı aygıtları ile sivil toplumdaki rıza üretim mekanizmaları arasında bir denge kurularak, Kemalist hegemonya 12 Mart 1971 Muhtırası ile yeniden üretilmiştir.

Bu dönemde, Türkiye’de artan siyasal istikrarsızlık, sol hareketlerin yükselişi ve sağ-sol çatışmaları, orduyu müdahale etmeye sevk etmiştir. Muhtıra, hükümetin istifasına yol açmış ve ülke yönetiminde askeri vesayetinin etkisini artırmıştır. Görünürde gerçekleşen, parlamento çoğunluğunu elinde bulunduran Başbakan Süleyman Demirel ve Adalet Partisi'nin (AP) hükümetten uzaklaştırılması ve reformcu teknokratlar ile bürokratlardan oluşan bağımsız bir kabine oluşturulmasıdır (Özdemir, 2013:260). Kendi söylemlerinde sıkça vurguladığı ancak 1961 Anayasası'nın koruyucu hükümleri nedeniyle hayata geçiremediği antidemokratik önlemlerin yolunu, Demirel'in istifası açmıştır (Ahmad, 2014:176). Muhtıra sonrasında kurulan teknokrat hükümetler,

Kemalist reformların sürdürülmesi gerektiğini savunan bir çizgide hareket etmiştir. Bu dönemde, Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik, devletin bekası ve ulusal bütünlüğün korunması amacıyla ortak bir zeminde buluşmuştur. 12 Mart 1971 Muhtırası sürecinde, Irkçı-Turancı milliyetçilik, Kemalist hegemonyaya ile büyük ölçüde eklenmiştir. Özellikle komünizm tehdidine karşı Türk milletinin korunması söylemi, Irkçı-Turancı milliyetçilik ile Kemalist milliyetçilik arasında ortak bir zemin yaratmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri, 12 Mart Muhtırası'nda devletin bekası ve ulusal birliğin korunması adına harekete geçerken, Irkçı-Turancı gruplar da bu söylemleri destekleyerek Kemalist hegemonyanın yeniden üretimine katkıda bulunmuşlardır. Atsız, 12 Mart muhtırasını 3 Mayıs yürüyüşü ile özdeşleştirerek onaylar:

“Paşaların 12 Mart muhtırası nasıl uçurumun kıyısına kadar getirilmiş bulunan devleti düşmekten kurtarmışsa, meçhul gençlerin 3 Mayıs yürüyüşü de, Amerika ve İngiltere'nin hamakatlerini istismar eden Moskofların Almanya'ya karşı savaşı kazanmak üzere oldukları sırada Türkiye'yi bir oldubitti ile Sovyetleştirmeye hazırlanan karanlık komünistleri gün ışığına çıkarmak suretiyle Türkiye'yi komünizm batağına düşmekten kurtarmıştır” (Atsız, 1974a:2).

Her iki olay da, Türkiye'yi dış tehditlere ve komünizme karşı koruyan iki önemli direniş hareketi olarak nitelendirilerek hegemonik söylem içerisine oturtulmaktadır. Hem 3 Mayıs yürüyüşü hem de 12 Mart muhtırası, ülkenin Sovyet etkisinden ve komünizmden korunmasına yönelik somut bir talebi temsil etmektedir. Atsız, her iki olayın da Türkiye'yi "uçurumun kıyısından" kurtardığını savunmaktadır. Bu eşdeğerlikler, Türkiye'yi tehdit eden komünist tehlike karşısında hem sivil hem de askerî direnişi birleştirmektedir. Bu eklenme, 3 Mayıs yürüyüşü ve 12 Mart muhtırasını, milliyetçi ve antikomünist bir söylemin parçası olarak konumlandırır. Bu durum, Tarihsel Blok'un içindeki çatışmaların ve mücadelelerin, genel siyasal ve toplumsal hareketliliğin bir parçası olarak, çeşitli talep ve kimliklerin bir hegemonik projede eklenildiğini ve bu sürecin toplumsal ve siyasal dinamikler üzerindeki etkilerini yansıtmaktadır. 12 Mart'ın getirdiği siyasal iktidar tarzındaki dönüşümler,

parlamentar rejimin askeri bürokrasi tarafından da kabul edilmesine karşın, demokrasinin temellerinin sarsılması, burjuvazinin hegemonyasının zayıflaması, otoriter korporatizme yönelik ve içsel çelişkilerin belirginleşmesi şeklinde sıralanabilir. Ayrıca, popülizmin sınırlarının zorlanmaya başlaması, bu dönemin diğer önemli bir özelliğidir (Özkazanç, 2017:84). Ortaya çıkan çelişkiler ve mücadeleler, çeşitli talep ve kimliklerin geniş bir eşdeğerlik zinciri oluşturarak ve bu zincir aracılığıyla genel iradeyi temsil eden bir hegemonik projede nasıl eklemlenebileceğinin bir örneğidir. Türkiye açısından 1960'lar ve 1970'ler, genç proletarya öncülüğünde başlayıp toplumun geniş kesimlerini; toprak sahibi küçük köylüler, topraksız köylüler, kentsel yoksullar (gecekondu sakinleri ve yeni göçmenler), öğrenciler, ve özellikle Kürt aydınları ve gençleri gibi çeşitli sınıf ve katmanları da harekete geçiren, ülke çapında bir devrimci krize neden olan bir dönemi ifade eder. Bu süreç, toplumsal dinamiklerin "Büyük Yükseliş" olarak adlandırılan bu hareketle şekillenmesine yol açmıştır (Savran, 2024:25). TİP, DİSK ve Yön gibi girişimler aracılığıyla Sol'un daha belirgin bir şekilde öne çıkması, Sağ'ın komünizme yönelik hassasiyetini artırmıştır. Bu doğrultuda, 1960'lar, 1940'lardan bu yana tepki duyulan soyut bir tehdit olarak görülen komünizmin somut bir boyuta evrildiği yıllardır (Taşkın, 2006:203). 1960'larda, Kemalizm'e sol bir anlam yüklenmesi ve bunun 'sosyalizan' bir akım olarak yorumlanması, bazı genç subaylar tarafından olumlu karşılanırken, üst komuta kademesi bunu daha çok bir tehdit olarak görmüştür. Güventürk gibi generaller, bu nedenle Atatürkçülüğün serbest bırakılmaması ve belirli bir düzene sokulması gerektiğini düşünmüşlerdir (Bora, 2017:174). Bunun bir yansıması olarak Muhtırayı gerçekleştiren komutanların ilk adımı, ordu içinde "sol darbe girişimi" hazırlığında oldukları öne sürülenleri tasfiye etmek olmuştur. Beş general, bir amiral ve otuz beş albay bu kapsamda görevlerinden uzaklaştırılmıştır. Türkiye, bu adımla sol eğilimli bir askeri yönetimin oluşumundan kurtulmuş görünse de, "9 Martçılar" olarak bilinen

grubun ve onları destekleyen sivil aydınların ne derece “sol” bir yönetim kurabileceği tartışmaya açıktır (Özdemir, 2013:261). 12 Mart 1971 askeri müdahalesiyle, 27 Mayıs’ta başlayan sol cuntacılık hareketi tamamen bastırılmıştır. Ordu, anti-komünizm ve milliyetçiliği temel bileşenler olarak benimseyen bir Atatürkçülük doktrini geliştirmeye yönelmiştir. Zaten Anti-komünizm, Soğuk Savaş’ın dayattığı temel önceliktir ve bu görev, subayların bireysel girişimlerine bırakılmaksızın, merkezi bir otoritenin kontrolünde yürütülmek üzere tasarlanmıştır (Bora, 2017:174). 12 Mart 1971 muhtırası sürecinde İrkçı-Turancı milliyetçilik ile Kemalist milliyetçiliğin eklemlenmesi, özellikle askeri ve bürokratik seçkinler arasında belirgin hale gelmiştir. İrkçı-Turancı milliyetçilerin somut talebi, Türk milletinin komünizm ve bölücülük tehditlerine karşı korunmasıdır. Komünizm tehdidine karşı mücadele vurgusu, İrkçı-Turancı milliyetçilerin söylemlerinde sıkça yer bulmuştur. Kemalist milliyetçiler ise, muhtırayı, Atatürk’ün ilkelerine dönüş ve devletin laiklik ve modernleşme hedeflerinin korunması olarak yorumlamışlardır. Atsız’ın *Ötüken*’de yayınlanan ve Türk Silahlı Kuvvetlerin müdahalesini destekleyen yazısı bunun somut bir örneğidir:

“Türkiye’de sol denen fikir, Batı’da olduğu gibi sosyal adalete yönelmiş bir sistem değil, düpedüz vatan hainliği haline gelmiştir. Okullarda birtakım Yahudi, Çinli, Moskof ve Güney Amerikalı katillerin resimleri; derslerde bir numaralı vatan haini Nazım Hikmet dahil, ne kadar solcu varsa onlara dair dersler ve hatta vazifeler, satılmış gazetelerde hükümeti tenkid bahanesiyle milliyetçiliğe saldırmalar, ‘halka dönük üniversite’ hezeyanıyla üniversitede Kürtçe okunmasını isteyecek kadar hayasızlıklar, ölmüş bir Kürtçü için saygı duruşu yapmak gibi utanmazlıklar, Türk Bayrağı’nın lağımına atıldığı ‘Köy Enstitüsü’ adlı akrep yuvalarının ihyasını istemek gibi yüzsüzlükler alıp yürürken ve İstanbul Sıkı Yönetim Komutanlığı’nın bir bildirisinden öğrendiğimize göre bazı askeri şahıslar da tutuklanmışken, yani vatan hainleri orduya da bulaşmaya başlamışken Ordudan zaten başka bir davranış beklenemezdi” (Atsız, 1971a:3).

Atsız’ın metninde, sol ideolojiyi savunan gruplar, Türkiye’nin milli bütünlüğüne ve güvenliğine tehdit olarak görülmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin müdahalesini, Türkiye’nin milli değerlerini koruma ve "vatan hainlerine" karşı mücadele etme

çabasının bir parçası olarak sunar. Mücadele, doğrudan Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ve milliyetçi değerlere sadakatle ilişkilendirilir. Irkçı Turancı söylem, Türkiye'nin milli savunması ve bağımsızlığı üzerinden Kemalist milliyetçi ideolojiye eklenir. Bu eklenme, ordunun müdahalesini, Türkiye'nin bağımsızlığını ve milli birliğini korumayı görelî olarak evrenselleştirir. Atsız, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni, Türkiye'yi iç ve dış düşmanlara karşı koruyan bir güç olarak betimleyerek, orduyu milliyetçi söylemin merkezine yerleştirir. Bu söylem, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni, Türkiye'nin milli değerlerinin ve bağımsızlığının garantörü olarak yüceltir ve ordunun müdahalesini meşru ve gerekli bir adım olarak savunur.

Devletin Kemalist ideolojiyi toplumda yeniden üreten bir aygıt haline getirdiği ordu, 1960'larda ve 1970'lerde doğrudan müdahalelerde bulunarak Kemalist ilkelere aykırı gördüğü oluşumları engellemeyi amaçlamıştır. Askeri darbeler ve müdahaleler, Kemalist ilkelerin devletin merkezde konumlanmasını sağlama çabası olarak okunabilir. 12 Mart 1971 muhtırası, Türkiye'de askeri vesayetin güçlenmesine ve sivil siyaset üzerinde kalıcı bir baskı unsuru olmasına neden oldu. Siyasal partiler, askeri müdahalelerden çekinerek daha temkinli ve kontrollü politikalar izlemek zorunda kaldılar. Demirel ve partisi, uzun zamandır eleştirdikleri 1961 Anayasası'nın özgürlükçü hükümlerini değiştirebilecek bir fırsat yakalamışlardı (Özdemir, 2013: 261). Sol hareket daha çok öğrenciler, aydınlar ve birkaç inançlı sendikacı ile sınırlı gibi görünüyordu. Ancak solun geniş kitlelere yayılması ve Atatürkçülüğe referans vermeden göğsünü gere gere "solcuyum" diyebilme durumu, esasen 12 Mart sonrasında gerçekleşmiştir (Demirel, 2009:438). Buna paralel olarak, CHP'den bağımsız bir örgütlenme stratejisi izleyen ve AP'nin ekonomik ve siyasal görüşlerine karşı çıkan, işçiler, öğrenciler, subaylar ve aydınlar arasında güçlü bir muhalefet oluşturan sosyalistler, devlet müdahalesiyle siyaset alanından dışlanmıştır (Özdemir, 2013:261). Toplumsal çelişkiler ve bu çelişkilerden kaynaklanan mücadeleler, geniş bir eşdeğerlik

zinciri oluşturarak ve bu zincir aracılığıyla genel iradeyi temsil eden hegemonik ve karşı-hegemonik projelerin inşasını temsil etmektedir. 1960-1971 dönemi Türkiye'si, sanayi burjuvazisinin hegemonyasını kurma ve kapitalistleşme süreçlerinde atılımlar yaparak ülkeyi dünya pazarına eklemlenme denemeleriyle karakterize edilmiştir. Bu dönemde, modern kapitalizme özgü toplumsal sınıfların (burjuvazi, işçi sınıfı, köylüler) ve gençliğin siyaset ve sivil toplum sahnelerine aktif özneler olarak çıkışı, toplumsal mücadelelerin ve ideolojik rekabetlerin yoğunlaşmasına neden olmuştur (Özkazanç, 2017:80-81). 12 Mart ile birlikte, 27 Mayıs döneminde canlandığı düşünülen Batılılaşmacı ve ilerlemeci yaklaşımın sanıldığı kadar güçlü olmadığı netleşmiştir. Askeri ve sivil bürokrasi, Cumhuriyet'in modernleşme ve medeniyet inşa çabalarını geri plana iterek, komünist kaynaklı anarşiyle mücadeleye öncelik vermiştir. Bu dönemde, devletin önceliği modernleşme değil, doğrudan varlık ve beka mücadelesi olmuştur (Demirel, 2009:441). Bu bağlamda, 12 Mart 1971 askeri müdahalesi, toplum, ekonomi ve siyasette muhafazakâr Türk Parlamentosu doğrultusunda rejimi pekiştirme girişimi olarak değerlendirilmeli ve hükümet değişikliği, egemen sınıfların seçkinleri arasında bir bayrak değişimi olarak anlaşılmalıdır (Özdemir, 2013:261).

3.8. Kıbrıs Barış Harekâtı: Milliyetçiliğin Militarizmle Harmanlanan Sembolizmi

Kıbrıs sorunu, Türk milliyetçiliğinin evriminde kritik bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Tek parti yönetimi altında resmi ideoloji olarak yapılandırılan milliyetçilik, Kıbrıs sorunu aracılığıyla genişleyen bir yeniden üretim sürecine girmiştir. Bu yeniden üretim, iki farklı düzeyde genişleme göstermiştir. İlk olarak, milliyetçiliğin resmi söylemi, muhafazakâr, Türkçü, İslami ve diğer farklı ideolojik lehçelerle eklemlenerek bir simbiyoz oluşturmuştur. Kıbrıs seferberliği bu eklemlenmenin temel katalizörü olmuştur. İkinci olarak ise, milliyetçilik, eğitimli seçkinlerin tekelden çıkararak, resmîyetin sınırlarını aşmış ve popüler bir kimlik kazanma eğilimi göstermiştir

(Bora, 2017:247). *Orkun*'un, Mart 1951 tarihli 24. sayısında yayınlanan “Misak-ı Milli ve Kıbrıs Meselesi” başlıklı makalede, 16 Şubat 1951’de Yunanistan Başbakanı Sofokles Venizelos’un açıklamalarına ve Misak-ı Milli’ye atıf yapılarak, Kıbrıs konusuna ilişkin yorum yapmaktan kaçınan Türk siyasiler eleştirilmiştir. Yazıda, Misak-ı Milli’nin, Türkiye’nin “en zor zamanlarında katlanılan yüce bir doktrin” olduğuna değinilmiş ve “yabancı topraklar” olarak adlandırılan eski Türk sınırlarının aslında “bayrağından ayrı düşen vatan parçaları” olduğu belirtilerek Kıbrıs’ın Türk toprağı olduğu savunulmaya çalışılmıştır (Karamağaralı, 1951:5). Metinde, Misak-ı Millî ve Kıbrıs sorunu, Türkiye’nin milli bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü savunan bir hegemonik söylem içerisinde toplanır. Misak-ı Millî’yi savunan bu somut talepler, daha geniş bir bağlamda Türkiye’nin milli sınırlarını koruma ve eski Osmanlı toprakları üzerindeki haklarını sürdürme çabası olarak sunulmaktadır. Bu eşdeğerlikler, Kıbrıs’ın Türk toprağı olarak kabul edilmesi talebini, Misak-ı Millî’yi Türkiye’nin tarihi sınırlarını koruma amacına eklemeler. Bu eklemeler, Kıbrıs’ın Türk toprağı olarak tanınmasını, milliyetçi bir bağlama oturtur. Misak-ı Millî, Türkiye’nin en “en zor zamanlarında katlanılan yüce bir doktrin” olarak yüceltilir ve bu söylem Kıbrıs’ın Türk toprağı olduğu iddiasıyla güçlendirilir.

Kıbrıs, 1950’lere kadar ne resmi Kemalist milliyetçiliğin, ne Türkçülüğün, ne de muhafazakâr milliyetçiliğin gündeminde bir konu olmuştur. Hatta Irkçı-Turancı edebiyatın Türk dünyasına yönelik ideallerinde dahi Kıbrıs’a yer verilmemiştir. Türkiye için Kıbrıs, ancak 1950’lerin ortalarından itibaren bir “milli dava” kimliği kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Asya ve Afrika’nın pek çok bölgesinde olduğu gibi, Kıbrıs’ta da İngiliz sömürge yönetimine karşı bağımsızlık mücadeleleri başladı. İngiltere ise sömürgeci çökme sürecini düzenlemek ve “emperyalist” imajını terk etmek amacıyla Yunanistan ve Türkiye’yi müzakerelere katmıştır (Bora, 2017:247). Türkiye’de Kıbrıs anlaşmazlığı 1950’ler ve 1960’larda ideolojik çatışmalar, özellikle

milli bunalımların zirvede olduğu gergin dönemlerde daha da belirgin hale geldi. 1950'lerde Türk Milliyetçiler Derneği, Irkçı-Turancı hedefleri yaymak amacıyla Kıbrıs'taki Türk azınlığın davasını savunan bazı gruplarla da temas kurmuştu. Derneğin kapatılmasının ardından, Irkçı-Turancı eğilimli bazı milliyetçi gruplar, Kıbrıs Türkleri için gösterilerine devam ettiler (Landau, 1999:196). *Orkun* dergisinde, Kıbrıs Türklerinin Türkiye'de Kıbrıs sorununun gündeme gelmesindeki katkıları ve kimliklerini sahiplenmeye yönelik çabalarına yer verilmiştir. Nejdet Sançar, Kıbrıs Türklerinin 100 bin kişilik bir nüfusa sahip olmalarına karşın Türklük bilincini koruduklarını dile getirmiştir. İngiliz yönetimi altında ve "kendilerine düşman bir topluluk" olarak nitelendiği Kıbrıslı Rumlarla bir arada bulunmalarına karşın, Türkiye'ye bağlılıklarını sürdürdüklerini ifade etmiştir. Ayrıca, Kıbrıs sorununu uluslararası platformlarda duyurmadaki duruşlarıyla Türklük kimliklerine sıkıca bağlı olduklarını vurgulamıştır (Sançar, 1951:3). Metinde iki temel kimlik öne çıkmaktadır: "Kıbrıs Türkleri" ve "Kıbrıslı Rumlar." Kıbrıs Türkleri, Türklük bilincine sahip, Türkiye'ye bağlı ve milli kimliğini koruyan bir grup olarak tanımlanırken, Kıbrıslı Rumlar ise "düşman bir kalabalık" olarak nitelendirilmektedir. Sançar'ın övgüleri, Kıbrıs Türklerinin milli kimliklerine sahip çıkma çabası ile Türkiye'nin milli kimliğini koruma çabası arasında bir bağ kurar. Kıbrıs Türklerinin Türklük bilincine sahip olması ve Türkiye'ye bağlılıklarını sürdürmesi, Türkiye'nin milli kimliğini ve egemenliğini koruma mücadelesine eklenen bir hegemonik söylemle yüceltilmekte ve daha geniş bir milliyetçi söylemle eklenmektedir. Bu eklenme, Kıbrıs Türklerinin kimlik mücadelesini, Türkiye'nin genel milli kimlik ve egemenlik mücadelesi ile ilişkilendirir ve bu mücadeleyi evrensel bir değerle bütünleştirir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler, giderek derinleşen Kıbrıs krizi ve Kuzey Ege kıta sahanlığı sorununa ilişkin tartışmalar sebebiyle son derece gergindi (Ahmad, 2014:195). Türkiye hükümetlerinin Kıbrıs politikası, Kıbrıs Rumlarının aday

Yunanistan ile birleştirme (Enosis) hedefine ulaşmalarını engellemeyi ve adadaki Türk toplumunun güvenliğini sağlamayı amaçlayan savunmacı bir yaklaşım taşıyordu. Aynı zamanda hükümet, milli davaların iç politikada yaratabileceği birleştirici etkiden faydalanmak amacıyla milli seferberlik çağrısında bulunmuştur (Bora, 2017:247). *Orkun* dergisinin 2 Şubat 1951 tarihli sayısında Namık Kemal Alpsü'nün "Kıbrıs Türkiye'nin Olmalıdır" başlıklı yazısı yayımlanmıştır. Makalede, Kıbrıs Türklerinin Enosis'e karşı düzenlediği mitinglere dikkat çekilmiş, Kıbrıs'ın Türk olduğu belirtilmiş ve "İrkdaşlarımız" tabiriyle Kıbrıs Türklerinin Türkiye yönetiminde olmayı arzuladığı vurgulanmıştır. Ayrıca, Yunanistan'ın ilhak planlarına karşı çıkılmış ve Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki iddiasının Yunanistan'a karşı bir tepki değil, Kıbrıs'ın Anadolu'nun doğal uzantısı olarak görülmesine dayandığı ifade edilmiştir (Alpsü, 1951:5).

Kıbrıs'ın Türkiye'ye ait olduğu ve Türkiye'nin bir parçası olarak kabul edilmesi talepleri, "Kıbrıs Türkiye'nin Olmalıdır" söylemine eklenmekte, söylemi, milliyetçi bir bağlama oturtmaktadır. Kıbrıs Türklerinin Türkiye ile olan bağlarını vurgulanarak, Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve milli kimliği savunulmaktadır. Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye bağlılıkları ve adanın Türkiye'nin bir parçası olarak kabul edilmesi talebi, Türkiye'nin milli kimliği ve toprak bütünlüğünü koruma amacına eklenmektedir.

Öte yandan Başbakan İsmet İnönü'ye ABD Başkanı Johnson tarafından 1964'te gönderilen Kıbrıs'la ilgili tarihi mektup, Türkiye'de ABD karşıtlığının başlangıç noktası olmuştur. 1967 yılında bu karşıtlık NATO karşıtı gösterilere dönüşmüş ve 1968'de "NATO'ya Hayır Haftası" ile daha da görünür hale gelmiştir (Eren, 2012:132-133). 1964 yılında yatırılan Kıbrıs krizi, 1967'de Atina'da Albaylar cuntası tarafından Rum milliyetçilerine Enosis'i desteklemeleri için verilen destekle yeniden tırmanmıştır. Türkiye'nin Yunan hükümetine uyguladığı baskılar sonucu Kasım ayında savaşın eşğine gelinmiş; ancak cunta geri adım atarak kriz tekrar yatıştırmıştır. 1974'te Yunan

cuntası, Rum Ulusal Muhafız Örgütü'nü kullanarak Makarios'a karşı darbe düzenlemiş ve Enosis'i resmen ilan etmiştir (Zürcher, 2000:401). Makarios'a yapılan darbe, Ankara'da Yunanistan tarafından gerçekleştirilen bir müdahale olarak algılanmıştır (Ahmad, 2014:195). Dahası Kıbrıs'ta Yunan askeri rejiminden destek bulan EOKA'cıların faşist darbesi, Ada'daki Türklerin haklarının korunmasını Türkiye'nin siyasal önceliklerinden biri yapmıştır. Bu dönemde, Ecevit hükümetinin 12 Mart dönemi yasaklarından olan haşhaş ekimini serbest bırakması, ABD'nin askeri yardımı keserek ambargo uygulamasıyla sonuçlanmış ve 1968'dekine benzer şekilde ülke çapında Amerika karşıtı bir hava yaratmıştır (Özdemir, 2013:271-272). 1960 yılında Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve anayasal düzenini güvence altına alan garantör ülkeler Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'a, Ecevit hükümeti tarafından müdahale çağrısı yapılmıştır (Zürcher, 2000:401). CHP-MSP koalisyon hükümeti, Ecevit'in önderliğinde, Kıbrıs Türk toplumuna yönelik faşist saldırılar ve mevcut iç-dış siyasal dinamikler ışığında, Zürih ve Londra antlaşmalarındaki hak ve sorumluluklarını İngiltere ile eşgüdümlü olarak devreye sokmayı istemiştir (Özdemir, 2013:271-272). Türkiye'nin tek başına müdahale edebileceğini vurgulamakta kararlı olan Ecevit, diğer garantörlerin müdahaleye yanaşmaması üzerine, Türk Silahlı Kuvvetlerine bağımsız askeri müdahale emrini vermiştir (Zürcher, 2000:401). 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumu üzerindeki baskıların artması ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanma girişimleri karşısında Türkiye'nin müdahalesiyle başlamıştır. Bu müdahale, Türkiye'deki milliyetçi duyguların yoğunlaştığı bir dönemde gerçekleşmiştir (Özdemir, 2013:271-272). Bu süreçte, Kemalizm'in siyasal toplumdaki temel temsilcileri CHP ile MSP'nin oluşturduğu ortak hükümet ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'dır. Harekâtın siyasal iradesini, dönemin başbakanı Bülent Ecevit liderliğindeki CHP-MSP koalisyon hükümeti temsil etmiştir. Başbakan Ecevit, Kemalist ilkeler doğrultusunda Türkiye'nin çıkarlarını savunma ve bölgedeki Türk topluluklarını koruma adına harekâta öncülük

etmiştir. Askeri kanatta ise, Türk Silahlı Kuvvetleri, harekâtın doğrudan uygulayıcısı olarak Kemalist devletin bekası ve ulusal güvenliğin korunması için kritik bir rol üstlenmiştir. Sivil toplum düzeyinde, milliyetçi gruplar, basın organları ve geniş halk kesimleri, Kıbrıs meselesini yakından takip ederek harekâta büyük destek vermişlerdir. Özellikle milliyetçi çevreler, harekâtı Türk milletinin tarihi bir başarısı olarak nitelendirmiş ve Türkiye'nin Kıbrıs'ta askeri müdahalede bulunmasını coşkuyla karşılamışlardır. Milliyetçi basın, kamuoyunu harekât lehine seferber ederek, Kemalist devletin ulusal güvenlik politikalarını desteklemiştir. Bu süreçte, milliyetçi-muhafazakâr kesimlerin yanı sıra, Kemalizm'in laik ve modernleşmeci unsurlarını savunan gruplar da harekâtı desteklemiş, bu birleşme Kemalist hegemonyanın sivil toplumda güçlenmesine katkı sağlamıştır. 20-22 Temmuz 1974 ve 14-16 Ağustos 1974 tarihlerinde, Türkiye Kıbrıs'ın kuzeyine yönelik iki geniş çaplı askeri harekât gerçekleştirmiştir. Operasyonlar, Rum milislerin Türk halkına yönelik saldırılarını durdurmayı ve güney kıyılarında güvenliğini sağlamayı hedeflemiştir. Ancak, MSP kanadının Ada'nın tamamının ele geçirilmesine yönelik fetihçi tutumu, koalisyon hükümetinde çözümlere neden olmuştur (Özdemir, 2013:271-272).

Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında, Irkçı-Turancı milliyetçilik, Kemalist hegemonyaya bütünüyle eklemlenmiştir. Özellikle Kıbrıs Türklerinin savunulması ve Türk milletinin üstünlüğü söylemleri, Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasında bir ortak zemin oluşturmuştur. Harekât, milliyetçi-muhafazakâr kesimlerin yanı sıra, Kemalist çizgideki aydınlar ve laik çevrelerin de desteğini alarak, Kemalist hegemonyanın sivil toplumda yeniden üretilmesini sağlamıştır. Milliyetçi çevrelerde ise, 1974 askeri müdahalesi, "Türk'ün 1699'dan bu yana gerçekleştirdiği ilk taarruz harekâtı" olarak coşkuyla karşılanmıştır (Bora, 2017:248). *Ötüken* dergisinin Ağustos 1974 tarihli sayısında, Atsız'ın askeri harekâta ilişkin "Türk ve Rum" adlı makalesi yer almıştır:

“20 Temmuz 1974 Cumartesi günü başlayan Kıbrıs askeri hareketinin asıl sebebi yine aynı Megalo İdea, aynı Bizans hülyasıdır. Dünya gazeteleri, bu savaşın sebebi olarak Yunanistan’daki cuntanın maceracılığını ileri sürüyorlar. Biz aynı fikirde değiliz. Yunanistan’da hangi rejim hakim olursa olsun, Yunanistan Türkiye ile istediği dost ve müttefik bulunsun, büyük devletler ona ne kadar çatarsa çatsın, onların sabit fikirleri Megalo İdea’dır. Batı’nın şımarık ve ahlaksız çocuğu olan Yunanistan kolay başarılarla alışmıştır” (Atsız, 1974b:3).

Yunanistan’ın Bizans mirasını yeniden canlandırma ve Megalo İdea’yı gerçekleştirme amacı, Türkiye’nin ulusal bağımsızlığını koruma mücadelesi ekseninde ele alınmıştır. Bu mücadele, Batı dünyası tarafından desteklenen bir tehdide karşı, Türkiye’nin uluslararası alanda kendi haklarını savunma girişimini temsil etmektedir. Megalo İdea’ya karşı geliştirilen bu tepki, Türk milletinin bağımsızlık ve egemenlik değerlerini milliyetçi ve anti-emperyalist bir bağlama yerleştirerek haklı bir zeminde konumlandırmıştır. Metnin ilerleyen bölümlerinde, “Rumlar” ve “Türkler” iki zıt kimlik olarak betimlenmektedir. Bu ayrım, Atsız tarafından Rumların Türk milletine yönelik sürekli bir tehdit olarak tanımlanması üzerinden kurgulanmıştır. Atsız, Kıbrıs sorununu, Türk milletinin düşmanlarına karşı verdiği tarihsel mücadelenin bir uzantısı olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda, verilen mücadele “adalet” ve “özgürlük” gibi evrensel değerlerle ilişkilendirilerek, Türkiye’nin bu konuda attığı adımlar meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Atsız’ın bakış açısına göre, Kıbrıs sorununun nihai çözümü, Kıbrıs’ın Türkiye’ye katılmasıdır. Bu görüş, etnik temelli ve romantik bir Türkçülük anlayışını yansıtan Irkçı-Turancı milliyetçilik ideolojisine dayanmaktadır. Aynı zamanda, Kemalist milliyetçiliğin laiklik ve modernleşme ülkülerine dayalı ulusal güvenlik anlayışıyla da ortak bir zeminde bulunduğu görülmektedir. Bu ideolojik eklemlenme, Türkiye’nin Kıbrıs’taki askerî müdahalesinin hem iç hem de dış siyasal arenada meşrulaştırılmasını sağlamış ve kamuoyunun harekâta desteğini pekiştirmiştir.

Üçüncü bölümde, Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişki, tarihsel-toplumsal bağlamda kapsamlı bir biçimde incelenmiştir.

Özellikle, bu iki ideolojik varyantın 1940'lardan 1970'lerin ortalarına kadar uzanan süreçte nasıl karşılıklı olarak etkilendiği, çatıştığı ve zaman zaman uzlaşmaya vardığı ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, Kemalist milliyetçiliğin, kendi hegemonik yapısını koruma ve güçlendirme çabası doğrultusunda Irkçı-Turancı milliyetçiliğe karşı hem eklemleme hem de dışlama stratejileri uyguladığı saptanmıştır. Kemalist milliyetçiliğin, Irkçı-Turancı milliyetçilikle girdiği ilişki, basit bir çatışma dinamiğinin ötesinde, karmaşık bir hegemonik etkileşim sürecine işaret etmektedir. Irkçı-Turancı milliyetçilik, bir yandan Kemalist düzenin ideolojik sınırlarını zorlayan bir muhalefet stratejisi olarak ortaya çıkarken, diğer yandan Kemalizm'in belirli bileşenlerini ödünleşmeler yoluyla içselleştirmiştir. Bu süreç, dönemin siyasal ve toplumsal bağlamında ortaya çıkan çelişkiler ve uzlaşma dinamikleriyle biçimlenmiştir. Devlet-parti bütünleşmesi, militarizm vurgusu ve anti-komünizm eksenli söylemler, Kemalist hegemonyanın Irkçı-Turancı milliyetçilikle belirli noktalarda nasıl örtüştüğünü göstermektedir. Bu bölümde yapılan analizler, Kemalist milliyetçiliğin hegemonik bir düzen inşa ederken Irkçı-Turancı milliyetçiliği kendine nasıl eklediğini ve aynı zamanda hangi stratejik alanlarda dışladığını gözler önüne sermektedir. Bu analiz, milliyetçiliğin ideolojik varyantlarının birbirine karşı nasıl konumlandığını ve bu karşılaşmanın siyasal, toplumsal ve kültürel düzlemlerde nasıl tezahür ettiğini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Sonuç olarak, bu bölümde sunulan tarihsel ve sosyolojik çözümler, Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki ideolojik gerilimlerin ve ödünleşmelerin ideolojik işleyiş kipleri bağlamında daha ayrıntılı olarak incelenmesine olanak sağlamaktadır. İlerleyen bölümde, bu etkileşim dinamiklerinin eklemleme ve dışlama pratikleri bağlamında hangi sembolik stratejilerle ifade edildiği ve bu stratejilerin nasıl siyasal sonuçlar yarattığı ele alınacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKLEMLEME VE DIŞLAMA PRATİKLERİ

Bir ideolojinin incelenmesi, anlamın nasıl inşa edildiğini ve iletildiğini sorgulamayı; bu sürecin, basit günlük ifadelerden karmaşık imgeler ve yazılı metinlere kadar çeşitlenen sembolik araçlarla nasıl gerçekleştiğini araştırmayı gerektirir. Bu bağlamda, sembolik biçimlerin hangi toplumsal bağlamlarda kullanıldığını ve konumlandırıldığını incelemek önemlidir. Ayrıca, bu biçimlerin taşıdığı anlamların, belirli koşullarda tahakküm ilişkilerini oluşturup sürdürmeye katkı sağlayıp sağlamadığı, sağlıyorsa bunu nasıl gerçekleştirdiği sorusuna yanıt aranmalıdır (Thompson, 2013:16). Dördüncü bölümde Kemalizm'in kendi egemenliğini meşrulaştırırken Irkçı Turancı milliyetçiliği kendine eklemeye ve kendinden dışlama pratiklerine ne zaman, nerede, hangi görüngenü, işleyiş, mantalite, nosyonlar üzerinden başvurduğu ve bu kurguyu yeniden hangi karşıtlıklar üzerinden ürettiği sorgulanacaktır. İdeolojiyi yorumlamak, sembolik biçimlerin taşıdığı anlam ile bu anlamın tahakküm ilişkilerini sürdürmedeki rolü arasındaki bağlantıyı açıklamaktır. Bu süreç, sosyo-tarihsel çözümleme ile biçimsel veya söylemsel çözümleme aşamalarından yararlanır. Ancak, ideoloji yorumlaması bu analizlere eleştirel bir vurgu ekler ve gücün hizmetindeki anlamı açığa çıkarmayı amaçlar (Thompson, 2013:35). Irkçı Turancı milliyetçilik ile Kemalizm arasındaki salınımlı ilişkinin hangi görüngenü, işleyiş, mantalite, nosyonlar üzerinden *Atsız Mecmua*, *Orhun*, *Orkun* ve *Ötüken* dergilerine yansımakta olduğu Thompson'ın ideolojinin işleyiş kipleri modelinden yararlanılarak aranacaktır.

4. İDEOLOJİNİN İŞLEYİŞ KIPLERİ

Thompson, ideoloji araştırmalarında, ideolojinin genel işleyiş kiplerini “meşrulaştırma”, “farklı biçimde gösterme”, “birleştirme”, “parçalama” ve “şeyleştirme” olarak tanımlamıştır. Thompson, bu kiplerin her zaman birbirinden ayrı çalışmadığını, bazı durumlarda iç içe geçebileceğini vurgular. Ayrıca, bu işleyiş kipleri belirli sembolik inşa stratejileriyle bağlantılandırılır (Thompson, 2013:322). Thompson’a göre, tahakküm ilişkilerinin meşru bir zemine oturtulması, sembolik biçimlerde ifade edilen bir “meşruluk iddiası”yla gerçekleşir (Thompson, 2013:79). Meşrulaştırmanın bir yöntemi olan ussallaştırma, ideolojinin akla ve mantığa dayandırılmasıdır. Bu stratejide, belirli toplumsal ilişkiler ya da kurumlar, bunları üreten öznelere tarafından savunulur ve haklı çıkarılmaya çalışılır. Amaç, hedef kitlenin bu yapıları desteklemeye değer bulması için ikna edilmesidir (Thompson, 2013:80). Bir diğer meşrulaştırma stratejisi olan evrenselleştirmede ise, bazı grupların çıkarlarını önceleyen kurumsal uygulamaların, genel bir kamu yararı yaratıyormuş gibi sunulması söz konusudur. Bu stratejiyle, kısmi çıkarlar toplumsal bir genel yarar olarak sunulmaya çalışılır (Thompson, 2013:79). Öyküleme stratejisinde ise meşruiyet iddiaları, geçmiş anlatılan hikâyelere dayandırılır ve bu hikâyelerle geleneksel bir yapının parçası olduğu vurgulanır. Bu stratejiyle, mevcut düzenin ebedi ve korunması gereken bir yapı olduğu algısı yaratılır (Thompson, 2013:79-80). Böylece, sembolik biçimlerde anlatılan bu hikâyeler aracılığıyla tahakküm ilişkileri meşrulaştırılır ve toplumsal düzende devamlılık sağlanır. Bu anlatılar, dinleyicileri ya da izleyicileri sürecin içine çekerek, belirli güç yapılarına olan bağlılığı pekiştirebilir (Thompson, 2013:80). Thompson, ideoloji analizinde “farklı biçimde gösterme kipi”ni ele alırken, bu kipi temel özellikleri olarak gizleme, inkâr ve örtbas etme stratejilerine vurgu yapar. Mevcut toplumsal ilişkilerin bu stratejiler aracılığıyla göz ardı edilebileceğini ya da sürdürülebileceğini belirtir. Thompson, bu süreçte farklı biçimde gösterme yöntemini,

“yerinden etme”, “hüsütabilirleştirme” ve “mecaz” gibi sembolik biçimlerle ilişkilendirir (Thompson, 2013:80). Yerinden etme stratejisinde, bir nesne ya da kişiye geleneksel olarak atfedilen çağrışımlar, farklı bir nesneye ya da kişiye aktarılır. Bu aktarma, o nesnenin olumlu ya da olumsuz bir anlam kazanmasını sağlar. Hüsütabilirleştirme stratejisinde ise eylemler, kurumlar veya toplumsal ilişkiler, olumlu bir algı yaratacak şekilde tanımlanarak ya da bastırılarak meşrulaştırılır (Thompson, 2013:81). Mecaz stratejisinde ise dilin ya da sembolik biçimlerin, temsili olarak kullanımı öne çıkar. Bu kullanım, düz değişmece, eğretilme ve kapsamlama gibi dilsel araçlar üzerinden gerçekleştirilir. Bu sembolik biçimler, toplumsal ilişkileri gizlemenin ve tahakküm ilişkilerini örtbas etmenin bir yolu olarak işlev görür (Thompson, 2013:81). Bu yöntemle, ya tahakküm ilişkileri örtbas edilir ya da mevcut durum ve süreçlerden ilgi başka bir noktaya kaydırılarak, söz konusu ilişkilerin göz ardı edilmesi sağlanır (Thompson, 2013:80-81). Birleştirme kipi, farklılıkları ve ayrımları göz ardı ederek, bireyleri kolektif bir kimlik çatısı altında toplayan bir birlik biçimi olarak tahakküm ilişkilerinin kurulmasına hizmet eder (Thompson, 2013:82). Thompson, ideolojinin üçüncü işleyiş biçimi olan “birleştirme”yi, “standartlaştırma” ve “bütünün simgesel temsili” stratejileriyle bağlantılandırır. Bu kip, “tahakküm ilişkilerinin” ortak kimlikler oluşturularak inşa edilerek kurulduğunu ifade eder. Standardizasyon, sembolik biçimlerin standart bir çerçeveye uyarlanmasıyla tahakküm ilişkilerini pekiştirir. Bütünün simgeleştirilmesi, ortak kimlik ve özdeşlik sembollerinin oluşturulmasını kapsar. Bu bağlamda bayraklar, milli marşlar, armalar ve kitabeler gibi ulusal birlik göstergeleri belirginleşir (Thompson, 2013:82). Thompson, “parçalama” olarak adlandırdığı ideolojinin dördüncü işleyiş tarzını, tahakküm ilişkilerinin, güç odaklarına karşı çıkabilecek birey ve grupların ayrıştırılması yoluyla sürdürüldüğü bir strateji olarak tanımlar. Bu kip, toplumsal muhalefetin ya da direnişin önünü kesmek amacıyla, bireyler ve gruplar arasındaki farklılıkları ve ayrımları vurgulayarak işlev görür

(Thompson, 2013:83). Parçalama kipi, iki temel stratejiyle işler: “farklılaştırma” ve “ötekinin sansüre uğraması.” Farklılaştırma, bireyler ve grupların birbirlerinden ayrılarak muhalefet oluşturma potansiyellerinin zayıflatılmasını içerir. Böylece, kişiler arasındaki farklılıklar ön plana çıkarılır ve birlikte hareket etmeleri engellenir. Ötekinin sansüre uğraması stratejisinde ise, karşıt görüş ya da muhalif gruplar, olumsuz bir karaktere indirgenir ve sansürlenerek görünmez hale getirilir. Bu stratejiyle, bu grupların sesleri bastırılır ve toplumsal meşruiyetleri zedelenir (Thompson, 2013:83). Tahakküm ilişkileri hem toplumsal farklılıkların altını çizerek hem de muhalif unsurları sansürleyerek güçlendirilir. Thompson, ideolojinin beşinci işleyiş kipi olan şeyleştirme kipinde, toplumsal ve tarihsel olaylar doğal ve değişmez olarak sunulur. Doğallaştırma stratejisinde, toplumsal gerçeklik, sanki doğal bir süreçten kaynaklanıyormuş ya da doğanın zorunlu bir sonucuymuş gibi yansıtılır (Thompson, 2013:84). Ebedileştirme stratejisinde ise sosyo-tarihsel olaylar, tarihsel bağlamlarından kopartılarak sürekli tekrarlanan ve zamandan bağımsız bir olguymuş gibi gösterilir. Adlandırma ve edilgenleştirme stratejilerinde ise, dilsel araçlarla olayların özneleri gizlenir ve bu öznelerin aktif rolü edilgin hale getirilir. Cümlelerde ya da cümle parçalarında eylemler ve bu eylemleri gerçekleştirenler, isimlere dönüştürülerek özneler gizlenir, böylece tahakküm ilişkileri görünmez kılınır (Thompson, 2013:84). İdeolojinin bu farklı işleyiş kipleri ve bunlarla bağlantılı sembolik inşa stratejileri, toplumsal yaşamda anlam ile güç arasındaki ilişkiyi gözler önüne serer. Thompson, ideolojik görüngüleri, sosyal ve tarihsel bağlamlarda tahakküm ilişkilerine hizmet ettikleri ölçüde anlam taşıyan sembolik yapılar olarak yorumlar (Thompson, 2013:77-85).

4.1. Kemalist İdeolojinin Eklemlenme Pratikleri

Tarihsel bağlamda yeniden bir eklemlenme olarak beliren Kemalizm, sürekli yeniden şekillenen doğası gereği, sürekli olarak yeniden tanımlanma ve dışlanma süreçlerinin hem etkileyeni hem de etkilenenidir (Çelik, 1998:30). Kemalizm’in

ideolojik esnekliği, toplumsal hegemonyanın sürdürülebilirliğini sağlamak adına çeşitli ideolojik pozisyonları benimsemesini mümkün kılmıştır. Bu bağlamda, Kemalizm'in amorf yapısı, onun toplumsal ve siyasal koşullara uyum sağlama yeteneğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Türk siyasal yaşamındaki süreksizlikler, Kemalizm'in yeniden eklenme süreçleriyle paralel ilerlemiştir. Başka bir deyişle, Kemalist ideoloji, her kopuşla birlikte yerinden edilmiş sonrasında, onun yeniden eklenenebilmesine yönelik bir itici güç yaratmıştır. Bu çift taraflı dinamik, farklı güç odaklarının hegemonya mücadelesine yön vermiştir. Tarih boyunca Kemalizm, farklı hegemonik uygulamaların örtüştüğü bir odak noktası olmuştur (Çelik, 1998:30). Sonuç olarak, Kemalizm'in hegemonik üretimindeki bu esnek ve amorf yapısı, onun belirli bir ideolojik doğrultuda sabit kalmaktan çok, egemenliğin sürdürülebilirliğini sağlayacak her türlü ideolojik pozisyonu benimseyebilme kapasitesine sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

4.1.1. Anti-Komünizm'in Hegemonik Kullanımı

Türkiye'de modernleşmeci, milliyetçi ve İslamcı çevrelerin ortak noktalarından biri, nedenleri farklı olsa da, komünizme duyulan derin kuşku ve nefretin varlığıdır (Örnek, 2015:59). 1930'lardan başlayarak Türkiye'de yeniden yeşermeye başlayan İrkçi- Turancı milliyetçiliğin ikinci evresinde en belirgin görüngüsü ve temel hareket noktası "anti-komünizm" olmuştur (Bora, 1995:182-183). İrkçi-Turancı milliyetçilik, ideolojilerin ırkların çıkarlarına göre şekillendiğini savunur; bu anlayışa göre, Liberalizm İngilizlerin, İslamcılık Arapların, Beynelmillelci Komünizm ise Slav ırkının çıkarlarını yansıtan ideolojilerdir. İrkçi-Turancı milliyetçilik için, Komünizm aynı zamanda Sovyet yayılcılığının bir tezahürü olarak algılanmakta ve bu bağlamda Sovyet ve Komünizm karşıtlığı, bu ideolojinin siyasallaşmasında belirleyici bir rol oynamaktadır (Ertekin, 2020:373). Ancak İrkçi-Turancı yayınlarda komünizm konusunda kuramsal bilgi eksikliği belirgin bir nitelik olarak öne çıkmaktadır. Aytül

Tamer, Türk sağıının kuramsal eksiklerini şöyle açıklamıştır: “Türk sağı, ‘düşmanı tanımalısın’ iddiasına rağmen solun yazılarını okumamış ve bunlara gereken dikkati göstermemiştir. (...) Anti-komünist propaganda amacıyla ortaya konan eserler, yanlış bilgi yayarak, bugün hâlâ etkili olan ‘kurgusal’ komünizm anlayışını oluşturmuştur” (Tamer, 2011:110). Atsız’a göre, komünizm Sovyet yayılmacılığının bir parçası olarak görülmüş ve sığ bir değerlendirme ile “moskofçuluk” olarak tanımlanmıştır:

Komünizm bugün yalnız Moskofçuluk demektir. Fransız ve İtalyan komünist partileri şeflerinden Filipin komünist liderlerine kadar hepsinin, kendi vatanları aleyhinde en hayâsız ve en iğrenç bir dille söyledikleri “Kızıl Ordu memleketimize girerse onunla birleşiriz” hezeyanı, komünistin bir fikir veya parti adamı değil, Moskova ajanı, Rus casusu ve Moskofçu olduğunu ispata yeter. Tarihin hiçbir devrinde insan ruhunun bu kadar sefilleştiği ve bu kadar çok vatan haininin çıktığı görülmemiştir (Atsız,1950b: 3).

Türk devletinin idari yaklaşımının önemli unsurlarından biri, daima solculuk korkusunu içermiştir. Devletin ilk yıllarında, 1921’de Türk Komünist Partisi’nin tüm liderlerinin öldürülmesi ve bu tür kuruluşların sürekli olarak baskı altında tutulması, o dönemden itibaren Avrupa faşizmi ile kurulan ilişkiler en belirgin olaylar arasında yer almıştır (Jacoby, 2021:234). Kemalist ideolojinin sınıfsal mücadeleyi dışlayan yaklaşımı ve kuruluş yıllarında sol ile girilen çatışma, yönetici sınıfın komünizm karşıtlığını güçlendiren önemli etkenler arasında yer alır. Bu antikomünist tutum, 1930’ların ikinci yarısında resmî makamlar ve farklı kesimlerin etkileşimiyle daha da güçlenmiştir (Örnek, 2015:62). II. Dünya Savaşı’nın başlarında faşist hareketlerin Almanya ve İtalya’da yükselmesi, Almanya’nın Sovyetler Birliği’ni hedef alan saldırısıyla eş zamanlı olarak komünizm karşıtı eğilimler de pekişmiştir. Bu dönem, Soğuk Savaş dönemi antikomünizminin öncüsü olarak kabul edilir (Örnek, 2015:59). Komünizm karşıtlığı, özellikle Soğuk Savaş döneminde zirveye ulaşmış ve bu süreçte Anti-komünist propaganda, “komünistlerin gizli faaliyetlerini ve sinsi doğasını” komünist imajının belirgin temsilleri olarak kullanmıştır. Kimliklerini gizleme ve farklı

kimliklere bürünme konusunda yetenekli oldukları varsayılan komünistler, bazen anti-komünist bir izlenim yaratarak dünya çapında hedefleri için çalışan kişiler olarak betimlenirler. Bu yönüyle, “su uyur komünist uyumaz” metaforuyla sürekli teyakkuz halinde oldukları vurgulanan komünistler, anti-komünist retorikte hayalet metaforuyla betimlenir (Özman ve Yakın, 2012:109). Bu strateji, komünistleri toplum içindeki görünmez düşmanlar olarak göstermiş ve onların her an her yerde olabileceği korkusunu yaymıştır. Anti-komünist propaganda, komünistin gizli doğası üzerine inşa edilmiştir ve bu açıdan Yahudilerin “her yerde ve hiçbir yerde” olmaları nedeniyle tespit edilmelerinin zor olduğunu ileri süren Yahudi karşıtı propaganda ile benzerlik göstermektedir. Anti-Semitik fantezilerde “uygun bir doğası ve karakteri olmayan Yahudi” imgesi bulunurken, anti-komünist söylem de komünisti mistifiye eder ve bir adım daha ileri gider. Komünist, renksiz, uçucu ve her yere dağılabilen, adeta “eter” gibi betimlenir (Özman ve Yakın, 2012:108). Bu propaganda, komünistlerin kimliklerini saklama ve kılık değiştirme yeteneklerini öne çıkararak, onları toplum için tehlikeli birer ajan olarak göstermeye çalışmıştır. Ayrıca, komünistlerin ilkel dürtülerle hareket eden varlıklar olarak resmedilmesi, onların insanlıktan çıkmış ve ahlaki değerlerden yoksun bireyler olarak algılanmasını sağlamıştır. Propaganda materyalleri, komünistleri sıradan vatandaşların arasında gizlenmiş ajanlar olarak resmetmiş ve bu yolla toplumun sürekli bir paranoya içinde yaşamasına neden olmuştur. Özellikle, dünya çapındaki proletaryanın gerçekleştireceği bir “dünya devrimi” düşüncesinden hareket eden komünizm, bu aşamada “yabancı” parmağının ve “yayılmacılığın” görüngüleri olarak değerlendirilir. Ülke içindeki “komünist” olarak tanımlanan veya ona yakın herhangi bir düşüncenin savunucuları, bu bağlamda “Truva atı” veya “Beşinci Kol” olarak nitelendirilmiştir (Yıldırım, 2012:53). Bu durum, komünistlerin güvenilirmez ve her an saldırmaya hazır birer tehdit olarak algılanmasını pekiştirmiştir. Propaganda afişleri ve filmleri, komünistleri kılık değiştirmiş casuslar veya ajanlar

olarak göstererek, toplumun her bireyine şüpheyle yaklaşma gerekliliğini vurgulamıştır. Anti-komünist propaganda, komünistleri tabuları olmaksızın ilkel dürtülerle hareket eden varlıklar olarak resmetmiştir. Komünist rejimdeki gündelik hayat, anti-komünist propagandada, yasakların bulunmadığı ve insanların ilkel içgüdüleriyle hareket ettiği Freudyen uygarlık öncesi bir tablo olarak betimlenir. Bu söylem, doğa ve kültür ayrımı üzerinden oluşturulan imgeleri kullanır. “Uygar olmayan” ve “hayvani” bir varlık olarak komünist, ahlaki duygulardan ve değerlerden yoksundur ve bu rejimin amacı da “gayri insani bir komünist insan” yaratmaktır (Özman ve Yakın, 2012:116). Bu bağlamda, anti-komünist propaganda, komünistleri insanlıktan çıkmış ve vahşi doğalarına teslim olmuş sürüngenlere atfedilen özelliklerle ilişkilendirir. Sürüngenlerin dairesel, sessiz ve tekinsiz davranışları ile komünistlerin “karanlık dünyaları” arasında paralellikler kurar. Verilmek istenen mesaj nettir: Komünistler de bu zararlı canlılar gibi ortadan kaldırılmalıdır (Özman ve Yakın, 2012:118). Bu tür bir temsil, komünistlerin ahlaki değerlerden yoksun, yalnızca kendi çıkarlarını düşünen ve insanlığın temel değerlerine aykırı bireyler olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu imge, komünistlerin toplumun düzenine ve değerlerine yönelik bir tehdit olarak görülmesini sağlamıştır. Atsız’a göre, bu yeni düşmanın tehlikeli oluşu, gizlenme yeteneğinden ve insanları yanıltıcı yalanlarla kandırma kapasitesinden kaynaklanmaktadır.

Komünizm, Irkçı- Turancı yayınların bütününde, genel anti-komünist söylemle paralel olarak “Sovyet yayılcılığı” ve “yurt savunması” ekseninde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamaların çoğunda “komünizm,” yurdun korunması için seferber olunması gereken bir “düşman” olarak görülür. Türk milletini savunan ve düşmanı yenilgiye uğratacak kudret, Türk milletinin koruyucusu niteliğindeki ordu ve ordunun simgesi “Mehmetçik”tir. Mehmetçik, bu kutsal göreviyle dünyanın ona duyduğu gereksinimi de yansıtmaktadır (Yıldırım, 2012:62). Savaş döneminde, Pantürkist hareket, Alman faşizminden esinlenerek ve Nazi Almanya’sının Sovyet topraklarında ilerlemesiyle

birlikte, bir antikomünist söylemi benimsemiş ve bu söylem aracılığıyla hem Alman stratejik planlarına eklenmiş hem de Türkiye'deki bazı resmi ve siyasal çevreleri kendine çekmiştir. II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye dönük toprak talepleri ile anti-komünist retorik Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Batı bloğuna katılımıyla daha da güçlenmiş ve çeşitli sosyal gruplar ve talepler arasında bir eşdeğerlik zinciri oluşturarak ve bu zincir üzerinden kurulan hegemonik düzenle, Türkiye'de siyasal söylemin merkezine yerleşmiştir (Örnek, 2015:62-64). İkinci Dünya Savaşı sırasında, İrkçı- Turancı çevrelerde komünizmle mücadelenin nasıl siyasal bir nitelik kazandığı, 1944'te *Orhun* dergisinde Hüseyin Nihal Atsız tarafından kaleme alınan “Başvekil Şükrü Saracoğlu'na Açık Mektup” ve “Başvekil Şükrü Saracoğlu'na İkinci Açık Mektup” başlıklı yazılarında gözlemlenebilir. Komünizmin özünü “yalan” ve “esaret” temeline dayandıran İrkçı-Turancı yayınlar, “yönlendiricilik” görevini üstlenir. Bu yayınlar, “komünistlerin ve destekçilerinin yaydığı yalanları ifşa etmeyi” temel görev olarak görür. Kendi kendine görev yüklenme durumu içerisinde, tüm milliyetçiler ve özellikle milliyetçi gençler, “ifşa eden” konumuna yükselirler (Öztan, 2012:152). Şükrü Saraçoğlu, 5 Ağustos 1942'de güvenoyu konuşmasında, “Biz Türküz, Türkçüyüz ve her zaman Türkçü kalacağız. Türkçülük, bizim için yalnızca bir kan meselesi değil, aynı zamanda bir vicdan ve kültür meselesidir. Azaltan değil, artıran bir Türkçülük anlayışını savunuyoruz ve bu yolda çalışacağız” demiştir. Bu sözler, Türkçüler arasında büyük bir heyecan uyandırmıştır. Atsız, mektubunda bu sözleri hatırlatarak Türkçü olmayan bir liderin bu tür ifadeler kullanamayacağını söylemiş, ancak Türkçülüğün bu kadar yüksek bir makamda dillendirilmesine karşın, eylemsiz kalmasından şikâyet etmiştir.

“Sayın Başvekil,

Hem Türkçü, hem de başvekil olduğunuz için size bu açık mektubu yazıyorum. Yalnız başvekil olsaydınız bunları yazmak emeğine katlanmazdım. Çünkü Türkçü olmayan bir başvekile hitap etmenin ne

kadar boş olduğunu bilirim. Yalnız bir Türkçü olsaydınız yine yazmaya lüzum görmezdim. Çünkü, faydasız kalacak olduktan sonra, sizden daha eski Türkçülerle yurdun dertlerini her zaman konuşabilirim. Fakat Türkçü olarak idare mekanizmasının başında olduğunuz için sizinle konuşmaktan faydalar doğabileceğine inanıyor, onun için size hitap ediyorum. Millet meclisinde, 5 Ağustos 1942 günü verdiğiniz nutukta: “Biz Türk’üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve laakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir.” demiştiniz. Türk tarihi ile uğraşmış bir münevver olarak söyleyebilirim ki ne ırkımızın, ne de devletimizin tarihinde, Türk milliyetçiliği resmî bir ağızdan bu kadar kesin sözlerle hiçbir zaman açığa vurulmamıştı. Bu sözlerin Türkçü çevrelerde nasıl sevinçle karşılandığını anlatmaya lüzum yoktur. Fakat ardından bir buçuk yılı aşan bir zaman geçtiği hâlde biz, bu Türkçülüğün iş alanına geçmediğini görmekten doğan bir sıkıntı içindeyiz. Fikirler iş hâline geldiği zaman manalıdır. Buna ülkü deriz. İş hâline gelmeyecek fikirler ise ham hayalden başka bir şey değildir. Yetmiş yıldan beri işlene işlene bugünkü duruma erişen kuvvetli Türkçülüğün artık tatbikat alanında da kendisini göstermesi zamanı elbette gelmiştir. İşte bu satırların güttüğü istek, size, Türkçülüğün niçin yalnız sözde kalarak, bugünün imkânları nispetinde iş hâline gelmediğini sormak ve Türkçülük tatbikat sahasına geçmediği için yurdumuzun düşmanı olan fikirlerin nasıl gelişip yayıldığını anlatmaktadır. Bir başvekile hangi sıfat ve cür’etle bu soruyu soruyorsun diyemezsiniz. Halkçı bir hükûmetin başvekili iseniz, mensup bulunduğunuz, partinin gazeteleri tarafından birçok defa tekrarlandığı gibi rejimimiz demokrat bir rejimse ve siz de birçok defa söylediğiniz gibi halk arasından yetişmiş olmanın gururu belirten sözlerinizde samimî iseniz ve eğer Millet Meclisinin azaları hakikaten bizim vekillerimiz iseler, siz de bir başvekil, halk adamı, demokrat, halkçı ve Türkçü olmak dolayısıyla beni dinlemeye mecbursunuz. Yok, bunlar doğru değil de birer gösterişten ibaretse, şüphesiz, benim bu hitabım cür’etkârlığı da aşan bir küstahlıktır ve bunun için ilk karşılığı da Orhun’un susturulmasıdır” (Atsız, 1951a:10-12).

Metin, bir açık mektup formatındadır. Türk milliyetçiliği ve demokrasiyi meşrulaştırmak temaları üzerine kurulu bir ideolojik söylemi içermektedir. Metinde kullanılan dil stratejileri, mesajın etkili bir şekilde iletilmesi ve belirli bir ideolojik bakış açısının pekiştirilmesi amacını taşır. Metin, doğrudan ve kişiselleştirilmiş bir hitap tarzını benimsemiştir. Bunun yanı sıra, “ırkımızın ve devletimizin tarihinde Türk milliyetçiliği, resmî bir makam tarafından hiçbir zaman bu kadar kesin ve net sözlerle ifade edilmemişti” düşüncesi, ideolojiye resmiyet ve halk nezdinde bir meşruiyet kazandırmaktadır. Metinde, Türk milliyetçiliği ve demokrasinin somutlaştırılması ve uygulanması gerektiği vurgusu yapılarak, bu ideolojilerin pratikteki eksikliklerine

dikkat çekilmektedir. Metin, Türk milliyetçiliği ve demokrasi arasında bir birleştirme gerçekleştirir. Başvekilin Türkçü ve halkçı olması, bu iki kavramın birbiriyle uyumlu ve birbirini tamamlayıcı olduğunu gösterir. “Başvekil olarak, aynı zamanda bir halk adamı, demokrat, halkçı ve Türkçü kimliğinizle beni dinlemek zorundasınız” biçimindeki ifade okuyucuyu belirli bir ideolojik pozisyona eklemek için buyurgan ve ikna edici bir dil kullanır. Milliyetçilik ve demokrasinin bütünleşik bir ideolojik bağlam oluşturduğu vurgulanmaktadır. Atsız, ideolojik söylemin pratiğe dökülmemesi durumunda ortaya çıkan ayrışmayı ele alır. Fikirlerin “iş hâline gelmediğini” belirterek, ideoloji ile pratik arasında bir parçalama yaratır ve bu ayrımı eleştirir ve değişim için çağrıda bulunur. Bu, metnin sadece bir değerlendirme olmadığını, aynı zamanda bir eylem çağrısı olduğunu göstermektedir. Metin, doğrudan ve kişiselleştirilmiş bir hitap tarzı kullanır. Başvekil ile yönelik doğrudan hitap, konunun sadece kuramsal olmadığını, aynı zamanda somut ve nesnel bir boyut taşıdığını gösterir.

İlk açık mektubunda, solcu faaliyetler ve yayınların artışından yakınan Atsız, Başbakan’dan bu durumu engellemek için acilen harekete geçmesini talep etmiştir (Yaşlı, 2020:180). Dergi kapatılmadığı takdirde, gelecek sayısında konu hakkında belgeler sunacağını belirten Atsız, derginin kapatılmaması üzerine bir ay sonra Başbakan’a ikinci açık mektubunu yayımlamıştır.

“Sayın Başvekil,

Orhun’un mart sayısında size hitaben yazdığım açık mektup Türkçü çevrelerde çok iyi karşılandı. Yurdun türlü bölgelerinden aldığım mektuplarla telgraflar büyük bir efkârı umumiyeye tercüman olduğumu bana anlattı. Size gelince, bunu sizin de iyi karşıladığınızı biliyorum. Orhun’u okuduğunuz zaman hiçbir şey söylememiş, yalnız acı acı gülümsemiş olsanız bile yine iyi karşılamış olduğunuza inanırım. Çünkü ben o acı gülümseyişin manasını anlarım. Çünkü gönlünüzün bizimle birlikte çarptığına, yurt meselelerini tıpkı bizim gibi düşündüğünüze inancımız vardır. Orhun’un resmî makamlar tarafından tamamen normal karşılanması da Türkiye’de yazı hürriyeti olduğunu göstermek, hükûmetin samimî Türkçülüğünü belirtmek bakımından çok iyi oldu. Çünkü her bakımdan su katılmamış Türk olan Orhun,

bir Türk ülkesinde, bir Türk hükûmeti tarafından kapatılamazdı. Türklüğün davasını haykıran, Türklük düşmanları üzerine resmî bakışları çekmek isteyen Orhun gibi bir dergi ancak Türk düşmanlarının hâkim olduğu bir ülkede, meselâ çarların veya haleflerinin ülkesinde kapatılabilirdi.

Sayın Başvekil!

Bizim anayasamıza göre komünizm Türkiye’de yasaktır ve devletimiz milliyetçi bir devlettir. Türk ırkının hususî yapısına, ahlakî ve millî temayüllerine aykırı olan komünizmi Türkiye’ye sokmak isteyenler millet bakımından soysuz ve namert oldukları gibi kanun nazarında da haindirler. Hiçbir millet kendi millî yapısına düşman saydığı fikirleri kendi ülkesinde yaşatmaz. Hürriyetin ve demokrasinin ana yurdu olan İngiltere’de bile, savaş başlar başlamaz faşist fırkası lağvedilip azaları hapse atıldı. Bütün dünyada, yurt düşmanlarına müsamaha gösteren hatta onlara mevki ve salâhiyet veren tek devlet Türkiye’dir. Bu müsamaha devletin kuvvetinden kendine güvencinden de doğabilir. Fakat Türkiye’nin en kuvvetli olduğu çağda, büyük ve şanlı Fatih’in yaptığı müsamahanın sonradan başımıza ne belâlar getirdiği düşünülürse yurt ve millet düşmanlarına müsamaha göstermekteki büyük tehlike derhâl anlaşılır. En sağlam gövdeleri yere vuran şey de küçücük birkaç mikrobun o gövdede köprü başı kurmasıdır. Derhâl temizlenmezlerse zamanla çoğalıp uzviyetin can alacak bir noktasını tahrip ederler. Sonrası yıkım ve ölümdür” (Atsız, 1951c:10-11).

Mektup, Türk milliyetçiliği ve anti-komünist tutumunun doğruluğu ve meşruiyeti üzerine kurulu varsayımlar içermektedir. Bu varsayımlar, retorik sorular ve doğrudan ifadeler aracılığıyla okuyucuya sunulmaktadır. Bu dil stratejileri, metnin ideolojik mesajını güçlendirir ve okuyucunun bu ideolojik pozisyonları sorgulamaksızın kabul etmesini özendirir. Metin, kesin ve otoriter bir dil kullanır. Bu, sunulan argümanların doğruluğu ve önemi konusunda okuyucuda bir güven duygusu oluşturur ve metnin ikna ediciliğini artırır. Türk milliyetçiliği ile komünizm arasında net bir ayrıma gidilmektedir. Böylesi bir ayırım, Türk milliyetçiliğini yücelten ve komünizmi dışlayan bir ikilem yaratmaktadır. Türk milliyetçiliği, olumlu ve yükseltilmiş bir değer olarak temsil edilirken, komünizm, Türk milli yapısına karşıt bir ideoloji olarak gösterilmektedir. Komünizme, karşı duruş ve dışlama inşa edilerek monolitik ve homojen bir yapı olarak sunulan milli ülküye eklenme sağlanmaktadır. Türk milliyetçiliği ile komünizm arasında net bir ayırım yapılarak, ideolojik bir çatışma

yaratılmaktadır. Çatışmayı somutlaştırmak ve duygusal bir bağ kurmak için metaforlar ve sembolik ifadeler kullanılmaktadır. Komünizm, Türkiye için bir tehdit olarak şekleştirmektedir.

1944 Irkçılık-Turancılık Davası sonrasında itibarlarını kaybeden milliyetçi çevreler, zaman içinde antikomünist vurguları güçlendirerek itibarlarını ve meşruiyetlerini kademeli olarak yeniden kazanmışlardır. Bu süreçte, milliyetçi hareketler özellikle yayımlar ve dernek faaliyetleri üzerinden etkili olmuştur. Türk Kültür Çalışmaları Derneği, Türk Gençlik Teşkilatı ve Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği, bu süreçte öne çıkan milliyetçi kuruluşlarındandır. Aynı zamanda, dönemin gençliği, hükümetin de desteğiyle, komünizm karşıtı sokak eylemlerine teşvik edilmiş, bu durum 1945 sonlarında *Tan* gazetesine yapılan baskın ve *Zincirli Hürriyet* gazetesinin İzmir'deki matbaasının 1947 yılında hedef alınarak saldırıya uğraması gibi olaylarla kendini göstermiştir (Uslu, 2015:370). Atsız yazılarında “komünistlerin gizli faaliyetlerini ve sinsî doğasını” komünist imajının belirgin temsilleri olarak sıklıkla kullanmıştır.

Türkiye'deki komünistlerin de çoğu aslında Türk olmayan melezler ya da Türkümsülerdir ve milletin çıkarına olmayan her işte olmalarının sebebi de Türklüğe karşı duydukları kindir. Komünistlerin bazıları sırf maddî çıkar elde etmek için de bu yola girmiş budalalardan oluşmaktadır. Ancak ne olursa olsun komünistlerin hepsi vatan hainleridir (Atsız, 1934a: 93).

Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrasında hızla değişen dünya düzeninde, kendisini Batı Bloku'nun bir parçası olarak konumlandırma çabası içine girmiştir. Bu süreçte, özellikle Sovyetler Birliği'nin artan nüfuzu karşısında, Batı ile daha yakın ilişkiler kurma ihtiyacı doğmuştur. 1952 yılında NATO'ya katılan Türkiye, ittifakın bir bileşeni olarak, antikomünist söylemi resmi ideolojisinin bir parçası haline getirmiştir. Anti-komünizm, dış politika söz konusu olduğunda, vatandaşların genellikle gönüllü

olmayacakları konuları desteklemelerini sağlar. Örneğin, Kore ve Vietnam savaşlarının meşrulaştırıcı söylemi anti-komünizmdir (Yıldırımaz, 2012:52). Demokrat Parti (DP) iktidarı boyunca, Kore Savaşı ve NATO üyeliği ile birlikte anti-komünizm ve NATO yanlısı politikalar, tamamen ulusal sorunlar ve milli politika olarak görülmeye başlandı ve milliyetçi çevrelerde de geniş bir destek buldu. Özellikle Kore Savaşı'nın etkisiyle kara propaganda aracılığıyla yayılan yanıltıcı bilgiler, milli duyguları tetikleyerek, komünizme karşı güçlü bir direnç hattı oluşturdu (Tamer, 2011:110). Kore Savaşı'na asker gönderen Türkiye, bu hamlesiyle Batı Bloku'na bağlılığını göstermiş ve antikomünist söylemini güçlendirmiştir. Vietnam Savaşı sırasında da benzer şekilde, komünizme karşı Batı'nın yanında yer alan bir politika izlemiştir. Bu bağlamda, hem iç hem de dış siyasette, insanları güvencesiz bir dünyada yaşadıklarına inandırarak onların korunma ihtiyaçlarından beslenen yönlendirici bir olgu olarak işlev görür. Anti-komünizm, tüm sorunların kaynağı olarak suçlanabilecek bir günah keçisi sağlar ve bu nedenle ideolojik bir meşrulaştırma aracı olarak kullanılmıştır (Yıldırımaz, 2012:52). 1951 tevkifatları sırasında yüzlerce kişi, komünist olup olmamasına bakılmaksızın gözaltına alınmış ve yargılanmıştır. Bu süreç, komünizmle birlikte Demokrat Parti'ye karşıt görüşlere gözdağı mesajı olarak öne çıkmaktadır. Bu yöntemle sindirilen sol, ülke siyasetinden tamamen çıkarılmak istenmiştir (Atılğan, 2007:160). Bütün bu gelişmeler, Türkiye'deki antikomünist söylemin meşruiyet kazanmasına ve iç politikada da etkili bir araç olarak kullanılmasına katkıda bulunmuştur. Komünizmin insanları etkisi altına almakta ne kadar "güçlü" olduğu her fırsatta vurgulanarak, bu söylem aslında siyasal strateji olarak kullanılmış ve milliyetçilerin kendi pozisyonlarını güçlendirmek için bir araç haline getirilmiştir. Milliyetçiler, komünizmin gücünü kavrama ve ona karşı durabilme yetkinliğiyle öne çıkarılmış ve bu söylem, milliyetçiliğin komünizmden daha güçlü olduğunu ifade etmenin dolaylı bir yolu olmuştur (Öztaş, 2012:143).

Türkiye’de, antikomünizm, resmi ideolojinin önemli bir bileşeni olarak, Hür Dünya ile bütünleşme sürecinde, Soğuk Savaş döneminin belirgin bir teması haline gelmiştir (Örnek, 2015:59). Bora, savaş sonrası hükümetin Batı’ya yöneldiği ve Soğuk Savaş’ın başladığı dönemde Irkçı-Turancı milliyetçiliğin, anti-komünizm propagandalarına katkı sağladığını belirtmektedir. Bu doğrultuda, faydalı oldukları ölçüde etkinliklerine izin verilmiş, iktidarın hoşnutsuzluğuna neden olduklarında disipline edici uygulamalara maruz kalmışlardır (Bora, 1995:182-183). Antikomünizm, iç politikada sol hareketleri dışlama pratiği olarak işlev görürken, dış politikada Batı ile stratejik ittifaklara eklenme pratiği olarak işlev görmüştür. Amaç, Batı uygarlığıyla bütünleşmek ve onunla özdeşlik kurarak ayrılıkları ortadan kaldırmaktır. Bu ise, Türk kimliğinin inşasında ulus-devletin kuruluşundan beri süregelen bir çelişkiyi açığa çıkarır: Bir Türk’ün Batı kültürüyle ne ölçüde özdeşleşebileceği ve Batı’nın bu özdeşleşmeyi ne kadar kabul edeceği sorusu ortaya çıkar (Çelik, 1998:31-32). Bu bağlamda, Kemalist ideolojinin, bir yandan Batı karşısında bağımsız ve güçlü bir ulusal kimlik oluşturma hedefi diğer yandan Batı bloğu ile bütünleşme süreci ve soğuk savaş döneminde alacağı pozisyon özünde bir ikilemi barındırmaktadır. Farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse, bu “radikal farklılık” talebi, Batı ile Doğu arasındaki özsel karşıtlık temelinde şekillenen ayrımı tekrar üretir. Bu, Kemalizm’in bir çelişkisidir; çünkü bu talep, Batı uygarlığı ile eksiksiz uyumu hedefleyen Kemalist söylemin bütünlüğünü tehdit etmektedir (Çelik, 1998:32).

4.1.2. Devletin Yüceltimi: Devlet Kuruculuk Metaforu

Türk sağının tarih anlayışında Türkler hiçbir zaman “devletsiz” kalmamıştır. Türklük ile devleti ezel-ebed birlikteliği içinde kurgulayan Türk sağında, milliyetçi yazarlar devleti Türklük üzerinden etnikleştirme çabası içine de girmiştir. Türklerin “devlet kuran” ve teşkilatçı bir doğası olduğu varsayımından hareketle -ki bu tezin kökleri resmi ideolojinin temel metinlerinde mevcuttur- Orta Asya’dan geleceğe uzanan

ezel-ebed bir devlet ve “muazzam” ve özgün bir devlet geleneği” tanımı yapmaya çalışmışlardır (Özta, 2012:439). Önemli olan nokta, “devlet kuruculuğu” ve “devletli olma” kavramının, uygarlığın ve insani yücelmenin temel ve sorgulanamaz bir görüngüsü olarak benimsenmesidir. Devlet kurmayı uygarlığın nihai ölçütü saymak, devlet odaklı bir tarih ve toplum anlayışının yansımasıdır (Bora, 2021:47). Türklüğün yazgısı, devletlilikle iç içe geçmiştir; ikisi birbirini zorunlu kılar. Bu bağlamda Türklük, ebedi olarak kurgulanır. Tarihteki tüm “Türk” devletleri Türklük özünün taşıyıcısı olarak kabul edildiğinden, “devlet” en çok korunması gereken şeydir. Bu nedenle tarih bilincinin temel unsuru “devlet”tir: Bütün kurumları, refleksleri, tebaa ile ilişkisi ve “mefkûresi” bakımından değişmemiş ya da değişmemesi gereken, “Türklüğe özgü” bir devlet (Aydın, 1998:78). Bu devamlılık düşüncesini uç noktaya taşıyan Irkçı-Turancılar, Nihal Atsız’ın eleştirisiyle “Türklerin birçok devlet kurduğu” resmî tarih tezine karşı çıkmışlardır. Atsız, bu söylemin milletin istikrarsız olduğu algısını doğurduğunu belirterek, aslında İlhanlılardan Türkiye Cumhuriyeti’ne uzanan Batı Türk Hakanlığı veya Batı Türkeli adında tek bir Türk devletinin varlığını savunmuştur (Bora, 2021:50).

Devletin kişileştirilmesi, onun somut failleri olmaksızın bir ‘fail’ olarak algılanmasına olanak tanır. Bu, devleti, somut eylemlerden bağımsız bir şekilde, kendi başına hareket edebilen bir özne olarak kurgular. Böyle bir anlayış, devleti sadece yönetici veya kurumlar topluluğu olarak görmekten çok, bağımsız bir varlık olarak görmeyi içerir (Argın, 2009:85). Bu bağlamda açıklanması gereken, her iki “geleneğin” Türk sağında nasıl birleştirildiğidir. Osmanlı dönemi övgüsü, özellikle İslam’ın bayraktarlığı iddiasıyla iç içe geçmiş fetihçilik unsurlarıyla, bu birleşimin temelini oluşturur. İkinci olarak, Türk sağına kendine biçtiği roller ekseninde, devletin “öz evlatları ve koruyucusu” olarak ön plana çıkar (Özta, 2012:437). Buna karşın, Türk devletinin “işlevsel ve gerçekçi” yapısının çoğunlukla laiklikle ilişkilendirilerek anlatılması önemlidir. İslam kültürü etkisindeki Türk devletlerinin, İslam hukukunu

ikinci plana ittiği düşüncesinde Kemalistler ve Türkçüler başta olmak üzere tarihçilerin çoğu tarafından benimsenmiştir. “Türk devletinin örfi hukuku öncelikli kılması,” paylaşılan bir övünç kaynağı olmuştur (Bora, 2021:61-62). Devletin, belirli şahıslar veya kurumlarla özdeşleştirilmesinin ötesine geçerek, bir yandan soyutlanmış bir yapı olarak algılanması ve diğer yandan da somut bir ‘şahıs’ gibi kişiselleştirilmesi paradoksal bir durumu ortaya koyar. Bu, devleti aynı anda hem her yerde mevcut hem de görünmez, bir hayali varlık olarak konumlandırır (Argın, 2009:85). Sıkça tekrarlanan anlatıya göre Türkler, tarih boyunca başka örneklerle kıyaslanamayacak, efsanevi bir devlet geleneğine sahip olmuştur. Anayurt Orta Asya’daki devlet töresi, Türklerin bugüne taşıdıkları kutsal devletin kökenidir. Törenin; Kağanların tesis ettiği kurallar, kurultayın belirlediği esaslar ve toplumun kendiliğinden oluşan gelenekleri olmak üzere genellikle üç kaynağı olduğuna inanılır. Kağan, Tanrı (Gök Tanrı) tarafından seçilmiştir; Tanrı adına hükmetmez ama egemenliğini ondan alır. Kağanlar, kut almışlardır fakat insanüstü varlıklar sayılmaz. Karar alırken asla yalnız değildirlere ve iktidarları “mutlak” görülmez; törenin diğer kaynakları kağanın iktidarını sınırlar (Öztañ, 2012:439). Devletin yazgısı ve kutsal gücü olarak görülen Kut’un tanrısal yönü, Türk devletinin kutsal olarak görülmesinin önemli bir boyutunu oluşturur. Bu tanrısal özellik, devlet yöneticilerinin de kutsal ve hikmet sahibi olarak kabul edilmesini sağlar ve bu hikmet, devlet olgusunun kutsallığına kanıt olarak gösterilir. “Kut” inancı, Roma-Bizans-Cermen devlet geleneğinde ve bu geleneğin etkilediği Ortaçağ Avrupa’sında görülen “Tanrı tarafından seçilmiş kral” düşüncesine benzerlik gösteren bir yapıdır (Bora, 1998:87). Türkiye’de ırkçı milliyetçilik, Türklük tininin sürekliliğini vurgulayarak tarihte “16 Türk devleti” metaforunu icat etmiştir. Türklük tininin özünde yer alan ve ona varlık kazandıran ilke “cihana hâkimiyet” ve “dünya nizâmı mefkûreleri”dir. Bu ideallerin gerçekleşmesini sağlayan temel yetenek ise “sevk ve idare”dir (Aydın, 1998:64). Anayurt’taki “kutlu devlet” anlatısını ve “cihan hakimiyeti”

düşüncesini daha yakın tarihlere taşımak ve İslam ile birleştirmek, Türk milliyetçilerinin tarihsel süreklilik iddialarının ve ittifak stratejilerinin bir parçasıdır (Öztan, 2012:440). Türk devletleri arasındaki devamlılık, “devlet kurma becerisi”ne bağlı bir önermedir. Bu önermenin simgesel örneklerinden biri, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin, Türk ordusunun kökenini Mete dönemine dayandırmasıdır. Bu, aynı özün kesintisiz bir biçim olarak ve gelişerek varlığını sürdürdüğü düşüncesini kendinde barındırır (Bora, 2021:49). Ulus-devlet yapısı üretilen mitlerin aktarımı sürecini gerçekleştirecek iletişimsel yapıyı üretmek ve etkin bir şekilde toplumsal iletişim sürecinin üst-belirleyeni kılmak zorundadır (Çoban, 2009:44). Bu epistemolojik bağlamda, devletin “gayri şahsi bir kimliğe” bürünmesi ve aynı zamanda “kişileştirilmesi”, devleti çevreleyen algıların ve anlayışların ne kadar karmaşık ve çelişkili olduğunu gösterir. Devletin marazi olarak algılanması, onun gerçekten nasıl işlediğinin ve somut şahısların eylemleriyle nasıl şekillendiğinin yanı sıra, daha geniş bir eşdeğerlikler zinciri içerisinde nasıl konumlandırıldığının da anlaşılmasını gerektirir (Öztan, 2012:432).

Resmi söylemde sıkça betimlendiği üzere devlet, milletin hem “veli ve vasisi” hem de “mürebbsi”dir. Türklerin tarihsel olarak devletiyle özdeşleşmiş, milli otoriteyi içselleştirmiş bir millet olarak betimlenmesi, bu kimliğin yegâne sivil dayanağıdır (Öztan, 2012:433). Kemalizm, Türk milliyetçiliğini devletin temel yapı taşı olarak benimsemiş ve “Türk Milleti” kavramını, Türk ulusunun devlet eliyle temsil edildiği bir zeminde yeniden yapılandırmıştır. Baskın bir pozitivist tutum ve Batılılaşma tutkusu ile belirginleşen Kemalizm, çelişkili bir biçimde geleneksel değerlere içkin bir eğilimi ve merkezîyetçi siyasal kültürün etkisini de içinde barındırır (Çelik, 1998:32). Devletin “kutsallaştırılması”, merkezileşmeyi zorunlu kılan otoritenin başvurduğu bir yol olmuştur. Eskiden yüksek sınıfları ikna edecek ve onlarla uzlaşma zemini sağlayacak bir meşruluk yeterli iken, şimdi bireylerin veya ailelerin meşruluğunu aşan ve merkezileşme sürecinde yerel otoriteyi ezmek zorunda kalarak bu meşruluğu kaybeden

iktidar, kendini “kurumsal” olarak meşrulaştıracak bir temeli inşa etme gereği duymuştur (Aydın, 1998:72). Ordu eşittir devlet denklemi ve Türkiye’nin askeri performansını ‘devletin gücünün nihai ürünü olarak resmetme eğilimi, Türk sağının birçok bileşeni başta olmak üzere farklı kesimlerce uzun süre iltifat görmüştür (Özta, 2012:428). Bu bileşenler, Kemalizm’in eksiksiz iktidar talebi doğrultusunda söyleminde totaliter nitelikler taşıdığını gösterir. Kemalist hegemonik söylem, toplumsal birliğe karşı radikal bir alternatif oluşturma kapasitesi nedeniyle farklılığı olumsuz bir biçimde tanımlar (Çelik, 1998:32). Türk devletinin bir “güvenlik devleti” olarak betimlenmesi, ordunun devlet içerisindeki üstün konumunun vurgulanmasını ve “ordu-millet” düşüncesinin öne çıkmasını sağlamıştır. 1960’lı yıllarda, merkez sağ (AP-Demirel çizgisi), 27 Mayıs’ın yarattığı siyasal sonuçlardan ders alarak orduyla uyumlu olma çabasına girerken, milliyetçi-muhafazakâr kesimler “güçlü devlet = ordu-millet” söylemine sıkı sıkıya sarılmışlardır (Bora, 1998:88). Ulusal kimlik ve dini öğretilerle harmanlanmış bir devlette, korunması ve yaşatılması gereken şey, devletin sosyal ve hukuki bileşenlerinden çok, onunla bütünleşen “ulusal kültür” ve bu kültüre yüklenen mitolojik öz ile yalın güçtür (Özta, 2012:437). Irkçı- Turancı milliyetçilik de benzer kaygılarla son derece otoriter ve hatta totaliter bir düzen savunusuyla Kemalist milliyetçiliğe eklemlenir.

“Türkiye Cumhuriyeti tarihinin başlangıcında, her yeni rejimin başlangıcında olduğu gibi, bir takım sertlikler, aşırılıklar ve haksızlıklar da olmamış değildir. Fakat bu davranışlar Fransız ve Rus inkılâpları ile ölçüştürüldüğü zaman çok yumuşak ve çok insanca kalır. Bu da millî övünçlerimizden birisidir.” (Atsız, 1970:3)

Atsız, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinde yaşanan sertlikleri, aşırılıkları ve haksızlıkları, Fransız ve Rus devrimleri ile karşılaştırarak görece daha yumuşak ve insanca olarak sunmaktadır. Bu dönemde yaşananlar milli bir övünç kaynağı olarak

nitelenmekte, toplumsal bellekte olumlu bir iz bırakmayı amaçlamaktadır. Kuruluş süreci ulusal tarih anlatısının bir parçası olarak yüceltilmektedir. Yaşanılan sertlik ve aşırılıklar milli kimliğin oluşumuna katkıda bulunan bileşenler olarak meşrulaştırılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecindeki sertlikler ve aşırılıklar, diğer büyük devrimlere oranla görece daha az şiddetli ve az zararlı olarak nitelenmekte ve daha kabul edilebilir bir biçimde sunulmaktadır. Atsız, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde yaşanan olayları milli bir övünç kaynağı olarak tanımlayarak, Irkçı-Turancı milliyetçiliği ortak bir tarih anlatısı ve kimlik etrafında Kemalizm'e eklemeye çalışmaktadır. Belirgin bir ayrıştırma stratejisi, şeyleştirme stratejisi ile birlikte kullanılmaktadır: Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci Fransız ve Rus devrimlerinden ayrıştırılarak, “biz” (daha insanca ve yumuşak) ve “onlar” (daha sert ve şiddetli) arasında bir ayırım oluşturulmaktadır. Bu anlatı, tarihsel olayları kendi ulusal bağlamından dışlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde yaşanan karmaşık tarihi süreçler karşılaştırılabilir ve somut örnekler üzerinden şeyleştirmektedir.

Irkçı-Turancı milliyetçilik için, devlet fetişizmi, devletin yalnızca bir yönetim aracı olmaktan çıkıp, ulusal ve uluslararası arenada bir güç ve otorite sembolü olarak kutsanması anlamına gelmektedir. Örneğin 1931 yılında *Atsız Mecmua*'da henüz 8 yıllık cumhuriyet Türkiye'sini “Milli hudutlarımız içinde milli devletimize sahip olduk diyerek kutsamışken kısa süre sonra *Orhun Dergisi*'nde yazdığı Türk Birliği başlıklı yazısında ölçeğini yükselterek “Türk birliğini” hedef olarak belirleyecektir” (Öztürk, 2018:273). Irkçı-Turancı milliyetçiliğin devlet fetişizmi, ulusal güvenliği ve toprak bütünlüğünü koruma, yabancı müdahalelere karşı koyma gibi daha geniş bir eşdeğerlik zincirine katkıda bulunmaktadır. Türk ordusu, sadece devletin koruyucusu olarak değil, aynı zamanda “rejimin bütünlüğünü ve ideolojik dayanaklarını muhafaza etme” görevini de üstlenmiştir. Bu durum, ordunun “yedi düvele meydan okuyan” ve “fiziki gücün kutsal kurumu” olarak nitelendirilmesiyle sembolik bir anlam kazanmıştır.

Askeri gücün yüceltilmesi, milliyetçilikle eklemlenen militarist politikaların, ulusal kimlik algısını şekillendirme ve ulusal çıkarları koruma stratejileri arasında yaşamsal bir köprü görevi görmüştür (Özta, 2012:432).

Bu noktada erilliğin devlet fetişizmini nasıl tahkim ettiğine ve nasıl meşruiyet kazandırdığına değinmek gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin belirgin şekilde ayrıldığı toplumlar erillikle tanımlanırken, bu rollerin birbirine daha yakın olduğu toplumlar dişillikle ilişkilendirilir (Akyürek vd. 2014:44). Devlet adamlarına verilen ayrıcalıklı değer, devletin kutsallığı ve güçlü devlet imgesinin bir uzantısıdır. Kutsal ve güçlü devlet düşüncesi, devleti temsil eden kişilere de bir kutsallık ve otorite yükler (Bora, 1998: 89). Milliyetçilik kültürü, eril temaları vurgulamak ve bu temalarla uyum içinde olmak üzere yapılandırılmıştır (Nagel, 2013:79). Özellikle eğitim ve askerlik gibi kurucu törenler, erkek dayanışmasını sağlamlaştırmaya yönelik gerçek pratikler barındırır (Bourdieu, 2018:70). Askeri kültür, erkeklere özgü savaşçı niteliklerle özdeşleşir, erkekler tarafından inşa edilir ve askerler, bu erkeksi ve savaşçı role göre kendilerini yetiştirirler; bu imaj kültürün ana yapısını oluşturur (Akyürek vd. 2014:21). Erkekleri yurtseverliğe, milliyetçiliğe ya da militarizme iten nedenler arasında erkeksi bir maceraya atılmış olma duygusu, savaşın temsil ettiği büyük serüvenin dışında bırakılmama arzusu vardır (Nagel, 2013:80). Türkiye'nin elverişli bir noktada yapılacak olan "Ölmezler Yolu" önerisi, Atsız tarafından devletin yüceltilmesini, kahramanlık düzeninin kutsallığını vurgulayan kalıcı ve somut bir referans olarak sunulmaktadır:

Mühim bir nokta da Türkiye'nin uygun bir yerinde bir 'Ölmezler Yolu'nun yapılmasıdır. Ölmezler Yolu, Türk tarihinin ulu kişilerinin heykel ve anıtlarıyla süslü, en heybetli ağaçların gölgelediği bir tarih yoludur. Şimdilik Alp Er Tunga ile başlayıp Atatürk'le bitecek ve ilerde de yetişecek büyüklerin heykel ve anıtlarının eklenebileceği uzun ve gösterişli bir yol... (Atsız, 1971b:5).

Türkiye’de tarihin ve kültürel kimliğin somutlaştırılması ve milli kimliği güçlendirme isteği “Ölmezler Yolu” önerisi ile meşrulaştırılmaktadır. “Ölmezler Yolu” tasarısıyla Türk tarihinin seçkin şahsiyetleri heykeller ve anıtlarla görselleştirilerek soyut anıların yerine geçirilmektedir. Alp Er Tunga’dan Atatürk’e kadar uzanan süreç, farklı tarihsel dönemler arasında bir köprü kurarak kolektif bir hafıza yaratma çabasını yansıtmaktadır. Bu seçici hatırlama, belirli kişilikleri ve olayları parçalayarak dışlamaktadır. Tarihi kişilikler heykel ve anıtlar aracılığıyla ebedileştirilerek somutlaştırılmakta ve şeyleştirilmektedir. “Ölmezler Yolu” önerisi ile Irkçı Turancı milliyetçilik ulusal tarih anlatısı üzerinden Kemalizm’e eklemlenmektedir. Bu eklemlenmeyi izleyerek, Kemalizm’in evrensel yapısında bir kırılma yaşandığı görülmektedir. Karşı hegemonik pozisyonların birleştiği merkezi bir özne konumu oluşturarak hegemonik bir nitelik taşıyan Kemalizm, farklılıkların çoğalmasıyla birlikte alternatif ulusal kimliklerin ortaya çıkmasıyla karşı karşıyadır. Bu oluşumlar, hegemonik kimliğin inşası için gerekli olsa da, aynı zamanda bu yapıya doğrudan bir tehdit oluşturur (Çelik, 1998:33).

4.1.3. Militarizm Vurgusu ve Otoritenin Yeniden Üretimi

Milliyetçilik ve militarizm, son iki yüzyıl boyunca birbirini beslemiş ve iç içe geçerek dünya tarihine yön vermiştir (Altınay ve Bora, 2020:140). Militarizm terimi, 1860’larda Fransız anarşist düşünür Pierre Joseph Proudhon tarafından ortaya atılmıştır. Tarihsel olaylar ve düşünsel dönüşümlerle birlikte biçimlenen uzun bir geçmişe sahiptir (Altınay, 2004:13). Askeri zihniyet (military mind) olarak tanımlanan bu güvenlik merkezli bakış açısında, dost ve düşman arasındaki kesin ayırım temel alınır; bu yaklaşımda gri alanlar büyük ölçüde göz ardı edilir (Akyürek vd. 2014:21). Aydın, düşman yaratmanın milliyetçiliği yeniden üreten bir bileşen olduğunu vurgulamaktadır. Düşman yaratma, haksızlığa uğrama veya hak ettiğini alamama duygularıyla pekiştirilmektedir (Aydın, 2021:31). Askeri kültürün özgünlüğünü sağlayan, savaşın

öngörülemez doğasına karşı oluşturulan değerlerdir. Bu değerler, askeri kültürün dört temel ögesini tanımlar: disiplin, profesyonel askerî etik, ritüeller ve kolektif dayanışma (Akyürek vd. 2014:22). Asker, insan doğasının üç evrensel özelliğini temsil eder: Birincisi, bir örnek olarak evrensel bir mesaj iletir; ikincisi, imkânsızlıkların hüküm sürdüğü anda bir çıkış yolu sunar ve yeni bir olanak yaratır; üçüncüsü, düşünce temelli bir eylemle kalıcı olanı ortaya koyar ve içsel bir ölümsüzlük üretir (Badiou, 2013:62). Askerliği kutsallaştıran bu söylemler, askerî ölümleri ve kayıpları doğal bir olgu olarak sunan yaklaşımlarla desteklenmektedir (Altınay, 2004:189). Milliyetçi anlatıların temelini oluşturan savaşçı atalar miti, resmi tarihin kurgulanmasında yaşamsal bir rol oynar. Ulusal birliğin sağlanması, yeniden militarizmin benimsenmesiyle ilişkilendirilir; bu bağlamda toplumsal sorunlara, şiddet içeren yöntemler önerilir (Çoban, 2009:57). Bu, milliyetçilikle sarmalanmış askeri doktrinin, geniş bir eşdeğerlikler zinciri içinde konumlanmasını sağlamış ve Kemalizm'in ideolojik gereksinimleri doğrultusunda biçimlendirilmiş bir toplumsal konsensus oluşturulmasına olanak tanımıştır. Bu süreç, hegemonik toplanma ve eklemlenme uğraklarına işaret etmektedir. Ordu ve militarizm, ulusal bir talebi evrenselleştirme işlevi yüklenmiş ve bu süreçte görelilikten evrenselliğe geçişe zemin hazırlamıştır. Ziya Gökalp'in töre, devlet, din ve barış arasındaki denkliliği vurgulayan görüşü, Türk devletinin doğal otoriter yapısının bir göstergesi olarak işlev görür. Ziya Gökalp, Türk devletlerinin büyük savaşlarının, sürekli çatışmaların sona erdirilmesi ve barışın sağlanması amacı taşıdığını söyler. Bu totolojik anlatı, barışı devletle eşitler; barış kavramı ise düzen ve güvenliğin sağlanması anlamında kullanılır (Bora, 1998:88). Aydın, ulusun, kendini devlet olarak var edebilen bir kültürün bütünleşmesi olduğunu ve bu çerçevede devletin savunulmasının önemini vurgulamaktadır. Devletin savunulması, kendini devlet olarak tamamlamış ulusun sorumluluğundadır. Bu bağlamda ordu-millet kavramı ortaya çıkmaktadır (Aydın,

2021:57). Ordu, Türk milli kimliğinin kadim sürekliliğinin taşıyıcısı rolünü üstlenerek, etnik temelli ve özcü milliyetçilik söylemini yeniden üretir (Altınay ve Bora, 2020:149).

“Ulus-devlet” kavramı, “ulus”un belirli bir olgunluğa eriştiğinde “devlet” kurarak modernite sahnesine çıkmasını ifade eder gibi görünse de, tarihsel süreçler bu şekilde işlememiştir. Çoğu zaman “devlet”, kendisinde gerekli gördüğü değişiklikleri yaptıktan sonra “ulus”u kurma sürecine girişmiştir. Bu süreç, yukarıdan aşağıya doğru işlemiş ve bu nedenle demokratik bir yol izlenememiştir (Belge, 2021:56). Ulus-devlet, şiddet aygıtı olmadan kendi varlığını sürdüremez; “ordu,” dış ve iç düşmana karşı “milli” sınırların ve bütünlüğün korunmasını zorunlu kılar. Ulus-devletler ve modern milliyetçilikler açısından savaş, temel bir belirleyicidir. Bu nedenle, vatandaş orduları, zorunlu askerlik ve eğitim ulus-devletlerin öncelikli bileşenleridir. Ulus-devlet mantığı, yeni bir savaşma modeli ve ordu türü olan vatandaş ordusunu beraberinde getirmiştir (Çoban, 2009:58). Türk ordusu, sadece devletin koruyucusu olarak değil, aynı zamanda “rejimin bütünlüğünü ve ideolojik dayanaklarını muhafaza etme” görevini de üstlenmiştir. Bu durum, ordunun “yedi düvele meydan okuyan” ve “fiziki gücün kutsal kurumu” olarak nitelendirilmesiyle sembolik bir anlam kazanmıştır. Askeri gücün bu yüceltilmesi, milliyetçilikle eklenen militarist politikaların, ulusal kimlik algısını şekillendirme ve ulusal çıkarları koruma stratejileri arasında kritik bir köprü görevi görmüştür (Öztañ, 2012:432). Silahlı Kuvvetler, çizgiden sapmalara müdahale eden ve doğru hedefe ulaştıktan sonra iktidarı sivillere geri veren bir güç olarak hareket etmektedir. Bu, “kendi” adına değil, “Atatürk adına” hareket ettikleri anlamına geliyordu. Bu süreç büyük ölçüde “Tek Parti” döneminin ayrıcalıklarını yaşamış veya böyle bir düzenin getirdiği avantajları kullanan kesimler tarafından da kabul görmüştür (Belge, 2021:62).

İrkçı-Turancı ideolojinin militarizme ilişkin uç söylemleri radikalizm içerikli bakış açılarının doğal bir uzantısı sayılabilir. *Orhun* dergisinin altıncı sayısında, Atsız’ın

militarizm içerikli “Türk Ordusunun İftihar Tablosu” başlıklı makalesi yer almaktadır. Atsız, bu makalesinde Türk tarihindeki savaşları sayısal olarak değerlendirmiştir. Atsız’a göre, Türklerin tarihsel düşmanları Ruslar ve İranlılardır. İran ile yapılan on üç savaşın on birinde Türkler galip gelirken, yenildikleri savaşlarda dahi İran ordusunun komutası Türk liderlere aittir. Ruslarla yapılan on üç savaşta ise taraflar altışar zafer kazanmış, bir savaş ise sonuçsuz kalmıştır. Bunun dışında Türkler, Almanlarla, Fransızlarla ve İtalyanlarla birçok kez savaşmış ve çoğunu zaferle sonuçlandırmıştır. Mussolini, hala Antalya ve İzmir’i ele geçirme niyetindedir; ancak Türkiye’ye saldırması durumunda kesin bir yenilgiye uğrayacaktır. Türkler, vatanlarını savunma konusunda benzersiz bir güce sahiptir ve onları tek başına yenebilecek bir ordu mevcut değildir (Atsız, 1934b:119-122). Atsız’a göre milliyetçilik, milletler arasındaki rekabette güçlü olanın üstün geleceği düşüncesine dayalı bir doğal savaş algısını yansıtır. Milliyetçiliği bir savaş olarak kurgulayan Atsız için askerlik tek gerçek bilimdir. “Askerlik çarpışmak bilimdir. Yaşamaya hak kazanma bilimdir. Bu bakımdan tek gerçek bilim odur. Başka her ilim ve fen onun yardımcısıdır” (Atsız, 1952:5). Atsız, yapılacak düzenli savaş eğitimleriyle militarizmin okullarda görünür kılınarak tabana yayılmasını önermektedir. Bir stadyumda iki okulu temsil eden 22 gencin lastik top peşinde koşması ile, iki okulu temsil eden 200 gencin başlarında tulgalar, göğüslerinde zırhlar olduğu hâlde, hakiki kılıçlar veya süngülerle çarpışmaları arasındaki farkı düşünün (Atsız, 1992c:191). Atsız, şiddeti ahlaki ve estetik bir değer olarak ele alır; bu anlayış, erkeklik övgüsü ve sertlik tutkusuyla tamamlanır. Erdemli olan kişi, “erkeksi duygulara sahip” kişidir; Türk ise az konuşan, sert bakışlı ve gülmeyen bir özne olarak tanımlanır (Bora, 2017:281). Böylelikle toplumun derinliklerine yerleşen militarist ruh, bir taraftan ordunun en etkili siyasal araç olarak varlığını meşrulaştırırken, diğer taraftan toplumun kendini bütüncül bir yapı olarak tanımasının temel gerekçesi haline gelir (Kılınç, 2006:6). Atsız disiplin ve itaati esas

alan yapılarıyla orduları “yeryüzünün en muntazam ve en örnek teşekkülleri” olarak kutsamaktadır.

Bugün yeryüzünde hiç şüphesiz en muntazam en örneklik teşekküller ordulardır. Disiplini çok olan cemiyetler daha ve verimlidir. Eğer bu disiplinli cemiyette feragat ve fedakârlık da olursa o zaman kuvvet iki misli artar. Bir askerin, kendisinden daha yüksek rütbeli olana itaati mantıksız bir kölelik değil, mantıklı bir feragattir. (...) disiplinsiz ve başıboş yaşamak kolaydır. Bunu herkes ve hatta hayvanlar da yapabilir. Fakat kuvvetli bir disiplin içinde birbirine merbut olarak yaşamak için yüksek hasletler ister (Atsız, 1932c:7).

Türk milliyetçiliğinin ideolojik temelleri ve Türk militarizmi ile olan ilişkisi, bireysel ve kolektif kimlik inşasında “güçlü olma” ve kaybedilen “prestiji geri kazanma” gibi kavramları merkeze almaktadır. Bu anlayış, özellikle milli kimliği militarist bir çerçevede yeniden tanımlamak ve ulusal güvenlik söylemini pekiştirmek amacıyla kullanılmıştır (Öztan, 2012:432). Irkçı-Turancı ideoloji de, milliyetçilik ve militarizmin yeniden üretimi konusunda Kemalizm’e eklenmektedir.

Türk ordusunun en seçme kahraman unsurları daima Kastamonu, Çankırı, Taşköprü, Tosya ve havalisinden yetişen neferlerdir. Niçin? Çünkü buradaki Türkler Orta Asya’dan nasıl geldilerse öyle kalmışlar, hiç karışmamışlardır. Savaş meydanlarında yüzde hesabıyla en çok şehit düşenler de bunlardır (Atsız,1934d: 144).

Ordu eşittir devlet denklemi Irkçı-Turancı ideolojinin, yapısı gereği militarist bir düzenle ikame edilebileceğini, bu sistemin, bir yandan özel bir çalışma ve buna bağlı olarak disiplin gereksinimine, diğer yandan korku ve güvenlik talepleri arasındaki çelişkiye dayanması önemini ortaya koymaktadır (Kılınç, 2006:3).

4.2. Kemalist İdeolojinin Dışlama Pratikleri

Kemalizm, siyasal alana çeki düzen verirken Irkçı- Turancı ideolojiyi geçmiş savunusu, ırkçılık, Turancılık, şiddet ve radikallik vurgusu konularındaki temel argümanlarından dolayı dışlamaktadır. Kendi egemenliğini meşrulaştırırken hangi

görüngü, işleyiş, mantalite, nosyonlar üzerinden dışlama pratiklerine başvurduğu ve başvurduğu kurguyu yeniden hangi karşıtlıklar üzerinden ürettiği çözümlenecektir.

4.2.1. Geçmiş Savunusu ve Tarihsel Meşruiyet

Kemalizm, 19. yüzyılın ilerleme düşüncesini İttihat ve Terakki'den devralarak, ekonomik kalkınma yani sanayileşme ve kültürel gelişme olarak tanımlanan bilimsel ve rasyonel bir toplumun eğitim yoluyla inşası gerçekleşmeden siyasal sistemin demokratikleşemeyeceğini savunmaktadır (Köker, 2019:106). Kemalizm siyasal alana çeki düzen verirken Cumhuriyet'in Türklük kurgusu Osmanlı'ya açıktan bir karşı çıkış ve reddi miras temelinde var edilmiştir. Kemalist ideoloji, kendisini Osmanlı'dan köklü bir ayrımla tanımlamış ve bu farkı sıkça vurgulamıştır. Kemalizm, Türklük söylemini, Müslüman-Osmanlı kimliğine alternatif bir özne konumu olarak şekillendirmiştir. Yeni Türk kimliği, modernlik, laiklik ve ilerlemecilikle tanımlanarak yüceltilirken, Osmanlılığa dair her türlü ifade, bu değerlerle çelişen bir anlamda olumsuzlanmıştır (Çelik, 1998:32). Buna karşın, Irkçı-Turancı ideolojiyi Kemalizm'den ayıran başlıca farklılık, Osmanlı'yı soy bağının bir bileşeni olarak kabul etmesi ve ona büyük bir anlam yüklemesidir. Osmanlı'ya “ecdâd” unvanını layık görerek, onu uzak atalar arasında konumlandırır. Irkçı- Turancı ideoloji açısından bu, zorunlu bir “atalandırma” işlemidir. Çünkü milliyetçilik için ulus, her etnik varlığın örgütlenmiş ve kendi bilincine varmış hali (ve onun devleti) tarihsel bir ilktir; bu nedenle tarih içinde olup bitenler bu “ilk”e dayandırılmak zorundadır. Bu, hem ahlaki hem de tarihsel bir zorunluluktur, ancak asla bir “tarihsel ürün” değildir. Bu zorunluluğun önemli bir parçası, Türk ulusal varlığını somutlaştıran tarihin bir “süreklilik” olarak kurgulanmasıdır (Aydın, 1998:65).

Kemalizm, Irkçı- Turancı ideolojiyi geçmiş savunusu ve milliyetçiliği kavrayışındaki temel argümanlarından dolayı dışlamaktadır. Bu dışlamanın, Doğulu kimliğin irrasyonel, geleneksel ve batılla ilişkilendirilmesinden doğduğu söylenebilir.

Böylelikle, radikal farklılık söylemi, dışlayıcı bir mantığa dayanarak yeni Türk devletinin ötekiliğini tanımlamış ve Batı'yla özdeşleşme ve bütünleşme amacını meşrulaştırmıştır (Çelik, 1998:32). Bu bağlamda, Kemalizm hem modern toplumun mevcut halini "medeniyet seviyesi" olarak idealize eden bir hedef belirleyerek hem de Tek Parti yönetimini devletin varlığı ve bekasıyla özdeşleştirerek otoriter yönetimi meşrulaştırması anlamında, modernleşme ideolojisiyle tam bir uyum içindedir. Yani, 1930'lardaki Tek Parti döneminin Kemalizm'i ile 1950'lerin modernleşme kuramı, bu iki yönlü ideolojik yapı bakımından önemli ölçüde örtüşmektedir (Köker, 2019:106-107). Ulus kurma sürecinde, Kemalist hegemonya, geleneksel ve dinsel olanın toplumsal alandan sökülmesiyle inşa edildi. Türkiye'de ulus-devletin kuruluş aşamasındaki hegemonya savaşı, modern ve geleneksel ile laik ve dinsel karşıtlıkları doğrultusunda ilerlemiştir. Kemalist modernleşme söylemi, hegemonyasını güçlendirirken toplumsal alanı bu zıtlıklar üzerinden ayrıştırmış ve kutuplaştırmıştır (Çelik, 1998:32).

İrkçı-Turancı tarih savunusu İslam öncesi dönemden başlayarak kesintisiz bir şekilde günümüze kadar uzanan bir miras temelinde kurgulanmaktadır. Bu nedenle, kendini yeni bir millet, yeni bir tarih yaratmak isteyen Kemalizm'in karşısında konumlandırılmaktadır. "Osmanlı İmparatorluğu Türkiye Cumhuriyetinin anasıdır. İnkılâpçı olmak için Osmanlı İmparatorluğunu inkâr etmeye, maziye sövmeye lüzum yoktur. O zaman inkılâpçı değil, mazisini inkâr etmiş piç oluruz." (Atsız, 1932b: 88). Atsız, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti arasında tarihsel bir süreklilik oluşturarak, geçmiş ile bugün arasında süreklilik ve meşruiyet bağı kurmaktadır. "İnkılâpçı olmak için Osmanlı İmparatorluğunu inkâr etmeye, maziye sövmeye lüzum yoktur" ifadesi ile inkılapçılığın geçmişe saygı duyularak da gerçekleşebileceği savunulmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nu reddedenler, "mazisini inkâr etmiş piç" olarak tanımlanarak aşağılanmakta ve dışlanmaktadır. Metin, Osmanlı İmparatorluğu'nu

Türkiye Cumhuriyeti'ne ortak tarihsel ve kültürel mirası üzerinden eklemleyerek, süregelen bir milli kimlik ve mirasın varlığını vurgulamakta ve “geçmiş reddedenler ve kabul edenler” arasında net bir ayrıma gitmektedir. “Osmanlı İmparatorluğu Türkiye Cumhuriyetinin anasıdır” ifadesi, Osmanlı İmparatorluğu'nu Türkiye Cumhuriyeti'nin “anası” olarak şeyleştirilir ve somutlaştırır.

Milliyetçi tarih yazımı, tarihi kutsallaştırarak hayali bir cemaatin mitolojisi haline dönüştürür. “Mit kutsal bir öyküyü anlatır,” aynı şekilde mitsel milli tarih de dinselmiş, kutsal bir anlatıdır. Bu kutsallaştırma, tarihin farklı bir biçimde yorumlanmasını engeller ve bu anlamda resmi tarihin eleştirel okumaları iktidara yönelmiş ideolojik saldırılar olarak görülür. Hatta “her ulus-devlette resmi tarihler,” mutsuzluk veren gerçekliğin açıkça çarpıtılmış biçimleri değilse sansüre uğrar (Çoban, 2009:45). Bu bağlamda, 1930'larda siyasal iktidarın tarih yazımını yönlendirmesi, Türk tarih tezinin resmî tarih kimliği kazanması ve geçmişin siyasal-ideolojik yönelimlere göre düzenlenmesi, dönemin siyaset ile tarih arasındaki ilişkisinin temel belirleyicisi olarak değerlendirilmiştir (Özkuş, 2019:49). Kurgunun kutsallaştırılması, iktidarın despotik yapısını ortaya koyar. Milliyetçi yapının, özellikle etnik ve dinsel kutuplaşmanın olduğu durumlarda, toplumsal tektipleşmeyi amaçlayan yasaklamaları, asimilasyon amacına hizmet eder. Kutsal tarih, belirli gerçeklikleri gizlemeye ve görünmez kılmaya çalışır (Çoban, 2009: 45). Resmi tarih, egemen ulusun perspektifiyle tarihin yeniden kurgulanması ve istenmeyen bölümlerin çıkartılması ve unutturulması sürecidir. Tarih yazımı, her şeyi kaydetmenin yanı sıra, istenmeyen ya da rahatsız edici kısımları görmezden gelmeyi ve yok sayma da içerir (Çoban, 2009:34). Atsız, Cumhuriyet dönemi resmi tarih yazımının yöntemine ve ispat edilemeyen varsayımlar üzerine temellendirilen bir tarih kurgusuna tepkisini şu net ifadelerle ortaya koymaktadır.

“Tarihimize yeni bir veçhe vermek dileğiyle yapılan tarih kurultayı ve tarihimizi yeni baştan tedvin etmek için kurulan Tarih Kurumu müspet bir iş göremedi. Bunlar Türk tarihini bir sıraya koyup Avrupa milletlerinin tarihleri gibi yazacak yerde Sümer, Elam, Akad, Hatti vesaire gibi en eski ve medeni milletlerin Türk olduğunu iddia eden boş yere övünme yoluna saptılar ve zaten dağınık gözükten Türk tarihini büsbütün dağıttılar” (Atsız, 1941:6).

Dışlama mantığının modern-geleneksel karşıtlığı ekseninde işlemesine karşın, Kemalist söylem, paradoksal biçimde, kendisine rakip olabilecek alternatif özne konumlarının yayılmasını engelleyememiştir. Dışlanan alternatif söylemler, bu ikiliği yeniden üretirken, Kemalist kurguyu tersine çevirerek onu tekrar gündeme getiren bir döngüye geri dönmeye başlamıştır (Çelik, 1998:32). Kemalist ideolojinin öngördüğü “Yeni Türk” kimliğinin bir yüzü, vatandaşlık ve hukuki- siyasal bağı öne çıkartarak sadece dini değil her türlü köken ve kimlik unsurunu -güya- dışlarken; 1930’larla birlikte fiilen baskınlaşan diğer yüzü, köken ve kimlik unsuru olarak ırkçı (Türkçü) bir dil-tarih kurgusuna yaslanmıştır” (Bora, 2003:118). Özellikle çok partili yaşama geçildikten sonra, Demokrat Parti, dışlanmış kimlikleri siyasal yaşamın içine çekerek sağ popülizmi bir karşı-hegemonik özne konumu olarak eklemeyi başarmıştır. Modern-geleneksel ikiliğini tersinden yeniden üreterek eklenen karşı-hegemonik özne konumlarının çoğalması, “sembolizasyona, totalizasyona ve sembolik bütünleşmeye direnen alt edilemez bir çekirdeğin” hegemonyanın açmazını belirginleştirmesi biçiminde okunabilir (Çelik, 1998:32).

4.2.2. Ulusal Kimliğin Sınırları: Milliyet ve Aidiyet Kurguları

Milliyetçi ideolojilerin yapısal çözümlemesi, bu ideolojilerin yalnızca vatandaşlık ve anayasal ilkelerle sınırlı olmayıp, aynı zamanda daha derinlemesine bir kültürel kimlik çağrısında bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu tür ideolojiler, hem sivil-hukuki normlara dayanan bir vatandaşlık tanımını hem de daha özcü ve fundamentalist bir kültürel kimlik vurgusu arasında bir gerilim taşır. Bu çift yönlü yapı, milliyetçi düşüncenin temelinde yer alan dinamikleri belirler ve çeşitli milliyetçi

hareketlerin karakteristik özelliklerini şekillendirir (Bora, 2009:349). Kemalizm'in hegemonik oluşumundaki diğer bir dayanak noktası, içerdiği süreksizlik ve farklılıkların niteliğine ilişkindir. Kemalizm, Osmanlı aydınlanmasından devraldığı ilerleme ve modernleşme ihtiyacının yanı sıra bir kimlik arayışını da içerir; Osmanlı modernleşmesini Türk ulusalcılığı temelinde yeniden yapılandırır. Kemalizm ile Osmanlı arasındaki kopuş ve farklılık, söylemin nesnesinde yaşanan değişimle netleşir. 19. yüzyıl Osmanlı reformist söyleminin nesnesi, bir Osmanlı kimliği inşa etme çabasını yansıtır ve bu söylem, Osmanlı egemenliğini savunan ve Osmanlı vatandaşlığını temel alan bir vatanseverlik anlayışı üzerine kuruludur (Çelik, 1998:30). Cumhuriyetin düşünsel temellerinin ise ömrünü medeni ve bağımsız bir Türkiye kurma düşüncesine adayan Ziya Gökalp'te bulunduğu söylenebilir. Gökalp'in bir iktisatçı olmadığı düşünüldüğünde, toplumların evrim yasaları, kapitalizm, emperyalizm ve sosyalizm gibi konularda derinlemesine çözümlenmeler yapmadığı vurgulanmalıdır. Özellikle "Sınıflar yok, meslekler var" şeklindeki solidarist (dayanışmacı) görüşü, eleştiriliye açık bir noktadadır (Avcıoğlu, 1974:322-323). Kemalist dönemde, Ziya Gökalp'in düşünceleri iktidarın ideolojik eksikliklerini tamamlayıcı ve çelişkileri tahkim edici söylemler gerektiğinde ön plana çıkmıştır (Ünüvar, 2020:35). Yusuf Akçura'nın etnik milliyetçiliği ile karşılaştırıldığında, Kemalizm, Ziya Gökalp'in kültürel milliyetçilik anlayışıyla daha fazla örtüşmektedir (Zürcher, 2019:50). Dolayısıyla, Kemalizm'de etnisite odaklı bir ırkçılık görülmez; ancak kültürel milliyetçiliğin güçlü bir varlığı söz konusudur (Bora ve Taşkın, 2019:532). Kemal Karpat bu dönüşümü şöyle yorumlamaktadır:

Gerek bu yeni milliyetçilik, gerekse amaç edindiği devrin milliyetçilik doktrini, sistematik olarak ilk işlemiş olan, Ziya Gökalp'in görüşlerinden az çok ayrılıyordu. Ziya Gökalp'in dine, tarihe ve geleneksel topluma dayandırdığı milliyetçiliğin yerini akılcı ve son derece laik bir milliyetçilik almıştı. Gökalp'in laikliği, aslında Müslümanlığı Türk hayat tarzına uydurmak ve dini müesseseleri halifelik de dâhil olmak üzere bu bakımdan

yorumlamak amacını güdüyordu. Oysa şimdi din devletten tamamıyla ayrılmış ve devlet üstün bir duruma girmiştir (Karpaz, 2010:136-137).

Köker, ulus devletin söylem ve pratiklerini, Osmanlı'nın "ümmeççi kimlik" yapısından "millet" esasına dayalı bir kimlik arayışının sonucu olarak nitelendirir. Osmanlı döneminde, devletin dini esaslara dayalı yapısı nedeniyle Türk halkı kendisini ümmetin bir parçası olarak algılamış, milliyetçilik fikri gelişmemiştir. Fransız Devrimi ise milliyetçilik düşüncesini yaygınlaştırarak Osmanlı'daki çeşitli toplulukların kopuşunu hızlandırmıştır. Türkler ise bu dönemde kimliklerini Osmanlı veya Müslüman olarak ifade etmişlerdir (Köker, 1995:154). Bu vatanseverlik, zamanla geniş Osmanlılık anlayışından uzaklaşarak, Osmanlı Müslümanlarının yaşadığı Anadolu topraklarının kurtuluşu düşüncesine odaklanmıştır. Bu yeni vatanseverlik, önce Müslüman çoğunluğun, ardından Türk Müslüman çoğunluğun egemenlik haklarını savunmayı amaçlamıştır. Bunu, üniter bir ulus-devlet kurma amacını taşıyan Türk milliyetçiliği takip etmiştir. Böylelikle, söylemin nesnesi Osmanlı kimliğinden Türk ulusal kimliğine; imparatorluk egemenliğinden halk ve ulus egemenliği düşüncesine dönüşmüştür (Çelik, 1998:30). İlerleyen süreçte, Kemalist ideoloji, yeni kurulan ulus devletin temellerini dini öğelerden arındırarak laiklik ilkesi üzerine oturtmuş ve ulusal bir kimlik yaratma sürecini dil ve tarih üzerinden şekillendirmiştir (Oran, 1993:200). Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Kemalist milliyetçiliğe meşruluk kazandıran ana kavramlar, ulus egemenliği ve halkçılık olmuştur. Ulus egemenliği sayesinde, eşrafın savaşa mali destek sağlaması teşvik edilirken, halkçılık ilkesiyle de halkın bireysel katılımı güçlendirilmiştir (Oran, 1993:152). Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden dönemde Kemalistler, kendi siyasal projelerini eklemeyerek, "sürekli devrim" anlayışıyla "türdeş ve bütünleşmiş" bir halk mitosunu kalıcı kılmışlardır. Söylemin siyasal mantığı, bu varsayımsal "halk" kavramında siyasal birliğin zorunluluğunu ortaya koyar. Devrimci eylem ile bu eylemin öznelere tarafından ona atfedilen "geçmiş reddetme ve yeni bir tarih yaratma" anlamı arasında açık bir ilişki mevcuttur (Çelik, 1998:31). Halkçılık, toplumun parçalarının bir

bütün içinde kaynaştığı organik bir toplum modelini öngörmüştür. Kemalizm, dönemsel olarak sınıfların varlığını yok sayan veya sınıfların toplumsal işbölümünde karşılıklı olarak birbirini tamamladığını öne süren bir retorik kullanmıştır (Örnek, 2015:60). Kemalist milliyetçilik anlayışı, Misak-ı Millî sınırları kapsamında belirlenmiş ve Türkiye'nin yanı sıra dünya gerçeklerini de dikkate alan bir bağlam üzerine kurulmuştur. Bu çerçevede, Misak-ı Millî dışında kalan Türk toplulukları, milliyetçilik kapsamı dışında tutulmuştur. Atatürk, 1921'de Eskişehir'de yaptığı açıklamada, İslam birliği veya Türk birliği fikrinin ne bir doktrin ne de akılcı bir politika oluşturabileceğini; yeni Türkiye'nin politikasının ulusal sınırlar içinde, kendi egemenliğiyle bağımsız bir yaşam kurmak üzerine inşa edileceğini dile getirmiştir (Landau, 1999:112). Mustafa Kemal Atatürk'ün "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir" söylemi, Kemalist ideolojide devlet ve milletin birbiriyle özdeş kabul edildiğini gösterir. Bu çerçevede, devlet ve millet tek bir varlık olarak ele alınmakta ve bu birliktelik, toplumda egemenliğin en üstün güç olarak millete ait olmasıyla açıklanmaktadır (Köker, 1995:154-155). Bu söylemde, ulus egemenliği ile halk egemenliğinin bütünleşmesi sonucunda, Osmanlı saltanatı ve İslam'ın siyasal meşruiyet kaynağı olma rolü sona ermiş; bu rol, ulus-devlet ve milliyetçilik düşüncesine devredilmiştir (Çelik, 1998:30-31). Halk, belirli bir zaman ve mekânda yaşayan somut bir topluluğu tanımlarken, sınıfsal bir temel olmadığında dil, tarih ve kültür birliği çerçevesinde soyut bir "millet" kavramına dönüşmüştür. Millet iradesi temel alınarak Rousseau'nun felsefi bakış açısıyla "milli irade" kavramı oluşturulmuş ve bu iradeyi temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), ulusal egemenliğin en üstün gücü haline gelmiştir. Türk toplumunun sınıfsız bir temele dayandığı düşüncesi nedeniyle TBMM'de tek parti yönetimi meşruiyet kazanmıştır (Köker, 1995:158). Bu doğrultuda, "Ulusal Egemenlik" kavramının, çoğulcu niteliğine karşın bir amaç değil, bağımsız bir

ulus-devletin kurulmasına yönelik bir araç olarak görülmesi gerektiği ifade edilmektedir (Oran, 1993:149).

Türklüğe ve onun zaferlerle bezenmiş tarihine yapılan vurgu, inşa edilmek istenen ulus odaklı yeni toplumun ve bu toplumla birlikte biçimlenecek hegemonik gücün beslendiği mitolojik temelleri oluşturur. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, Irkçı-Turancı düşünceyi benimseyen aydınlar, bu yeni yaklaşım bağlamında düşüncelerini dönüştürmüş ve böylece yeni Türk devletinin milliyetçilik anlayışını oluşturmuştur. Bu süreçte, Mehmet Emin Yurdakul gibi şairler, şiirlerindeki "Turan" kelimesini "vatan" ile değiştirerek, eserlerini bu yeni milliyetçi çerçeveye uygun hale getirmiştir (Landau, 1999:114). Başka bir ifadeyle, Türkçü kimlik ve talepler, Kemalist milliyetçilik tarafından daha geniş bir ortaklıklar dizgesine konumlandırılmış ve bu süreçte her talebe görelî bir evrensellik kazandırılmak istenmiştir. Öte yandan, Türk milliyetçiliği, özcü kutbun oldukça baskın olduğu vatandaşlık ve yasal bağlılıkların ötesinde, derinlemesine tarihsel ve kültürel köklerle örülmüş bir kimlik inşası sürecine işaret etmektedir. Türk milliyetçiliği bu bağlamda, yalnızca modern bir hukuki çerçevede değil, aynı zamanda zengin bir tarihsel ve kültürel mirasa dayalı bir kimlik tanımıyla kendini ifade etmektedir (Bora, 2009:349). Dolayısıyla, tek parti döneminde, uygarlığın kökeninin Türk uygarlığına dayandığı düşüncesi, Kemalist düşüncenin en belirgin söylemi haline almıştır. Bu doğrultuda, 1930'ların başında ulusal kimliği pekiştirmek amacıyla Türk ulusunu tarihin merkezi olarak kabul eden ve Anadolu'daki diğer halkları da Türk kimliğiyle ilişkilendiren Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi öne sürülmüştür. Bu iddialar, Cumhuriyet'in milliyetçi ve homojen ulus-devleti inşa etme çabasının pozitivist ve düşünsel temelini oluşturmuştur. Söz konusu tezlerin pozitivismle ilişkisi, yeni toplumsal düzenin bilimsel bir milliyetçilik anlayışı üzerine inşa edilmesi zorunluluğuyla ilgilidir (Aydın, 2019:344).

4.2.3. Irkçılıkla Mesafeli Konumlanma ve Ulus İnşası

II. Dünya Savaşı arefesinde, Türkiye’de millî kimlik anlayışları, farklı milliyetçilik eğilimlerinin tek-parti yönetiminin otoritesi ve “kuruluş coşkusu” içinde tamamlanmamış bir bütünlük ortaya koymaktadır (Bora, 2003:23). Milliyetçilik, toplum için bir kimlik yaratır, ancak milliyetçilik ve ırkçılık arasındaki sınır belirsizdir. Her milliyetçi sistem, toplumu bir araya getirme ve tamamlama konusunda kendi ırkını yücelten anlatı inşa eder. Irkçılık, “eksiksiz bir milliyetçilik” düzeyine erişmek ister; ancak bu istek, ulusun hem dış hem de iç bütünlüğe sahip oluşuyla anlam kazanabilir ve varlık bulabilir. Irkçılık, toplumsal yapılar içinde sürekli kendini yeniden var eden bir olgudur ve ırkçılık, yalnızca bireylerin bir yanılması değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin bir yansımasıdır (Çoban, 2009:49). İktidar, toplumsal ilişkiler üzerindeki denetimini kolaylaştırmak için şiddet ve parçalanmayı ırkçı ideolojiler üzerinden gerçekleştirir (Çoban, 2009:49). Tek Parti rejiminin devlet-toplum ilişkilerine dair vizyonu, Irkçı-Turancı milliyetçilerin görüşleri ile belirli ortak dokunuş noktalarına sahiptir. Ancak, Irkçı-Turancılar bu eğilim ve yetenekleri daha da radikalleştirerek, Nihal Atsız gibi özneler aracılığıyla “milli ülkü” veya “milli egoizm” bağlamında bir fanatizm oluşturmuşlardır. Bu yaklaşım, resmi ideoloji ve rejime, onu içeriden dönüştürme amacı güden bir muhalefet olarak karşı durmuştur. Atsız’ın çalışmalarında bu fanatizm, özellikle canlı bir şekilde kendini göstermektedir (Bora, 2009:354-355). Irkçılık, ulusun mitsel dönemlerdeki arılığına ve kutsanmışlığına geri dönebilmesi, kanının temizlenebilmesi için, buna engel olan her şeyin yok edilmesini amaçlar. Tarihsel olarak ırka verilmiş görev budur ve tarih, bunu gerçekleştirmelerinin anlatısıdır. Bu anlamda savaş, tarihsel bağlamda kutsal bir amaca hizmet eder; çünkü “savaş, sadece karşıt ırkı etkisiz hale getirerek kendi ırkını güçlendirmenin bir aracı değil, aynı zamanda kendi ırkını yeniden diriltmenin de bir yöntemidir” (Çoban, 2009:59).

“Atatürk’ün ‘Türk milleti, başına geçireceği insanların kanındaki cevher-i aslıye dikkat etmelidir’ sözü açık anlamı ile ‘Türk ırkından olmayanları başına geçirme’ demektir. Bu söz mücerret bir övünme veya şatafat değil, acı denemelerden doğmuş bir gerçek, yabancı soyluların getirdiği felâketlerden alınmış bir derstir. Bunu Atatürkçü geçinip de Türkçülük düşmanlığı yapanları uyarmak için hatırlatıyorum” (Atsız, 1966a: 2-3).

Atatürk’ün “Türk ırkından olmayanları başına geçirme” şeklinde yorumlanan sözleri, lider seçiminde ırksal kökenin önemini vurgulamak için kullanılmaktadır. Bu kullanım, tarihi bir kişiliğin görüşlerinin, tarihi deneyimler ve felaketlerle ilişkilendirilmesi, Irkçı Turancı milliyetçiliği meşrulaştırmak için kullanma örneğidir. Metinde, geçmişte yabancı kökenli liderlerin ülkeye felaket getirdiği iddiası, etnik kökenin liderlik için vazgeçilmez bir değişken olduğu düşüncesini destekler biçimde sunulmaktadır. Atatürk’ün sözlerine atıf yapılarak “etnik kökeni dışarıda olan liderlerin felaket getirdiği” iddiasıyla Türk etnisitesine ait olmayanların liderlik potansiyeli olumsuzlanmaktadır. Liderlik için yalnızca Türk etnik kökeni öncelenerek, toplumun etnik homojenlik ve tek bir etnik kimlik üzerine eklemlenme çabası güçlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle, Irkçı-Turancı milliyetçilik etnik homojenlik kurgusu üzerinden “imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle” oluşturma girişiminde Kemalizm’e eklemlenmektedir. Öte yandan, belirgin bir örtmece stratejisi, ayrıştırma stratejisi ile birlikte kullanılmaktadır: Etnik çeşitliliğin reddedilmesi, etnik kökeni farklı olanların liderlikten men edilmesi, milli kimlik inşası sürecinde bir dışlama mekanizması olarak işlev görmektedir. Atatürk’ün sözleri ve tarihsel deneyimler, belirli bir ideolojik amaç doğrultusunda Irkçı-Turancı ideolojiyi desteklemek için şeyeleştirilmektedir.

Tektipleştirme üzerine kurulu olan ırkçılık, tüm toplumu belirlenmiş bir kimlik yapısı içinde totalite haline getirme istemidir. Irkçılık, ulusal kimlikle tam bir uyum içerisinde, uzun erimli somut yapılar kadar, zihinsel, toplumsal ve siyasal alanlarda da varlığını sürdürür. Irkçılık, toplumsal kimlik açısından, bütünleştirici değil, asimilasyon yanlısı; toplumda ayrılmaya ve çatışmaların yoğunlaşmasına yol açan bir süreç oluşturur (Çoban, 2009:49). Atsız’a göre, ırkçı bir içerikten yoksun oluşu, Kemalist

milliyetçiliği dayanıksız bir yapıya dönüştürmektedir, çünkü ırk temelli olmayan bir milliyetçilik, milletlerin bağımsızlığı ve yükselmesi için uygun bir yol sunamaz. Sosyal Darwinist düşüncelerden esinlendiği görülen Atsız, ırkçılığı bir “bencillik”ten öte, yaşamın vazgeçilmez bir gereği olarak görmektedir (Bora, 2017:279).

“Bugün ırkçılar da, Kemalistler de Türk milleti için de birer küçük zümredir. Irkçılık Kemalistlerin hoşuna gitmiyorsa, Kemalizm de ırkçıların hoşuna gitmiyor. Mevcut zümreler içinde, diğerleri gibi düşünmeyenleri milli birliği bozanlar diye ayırınca bütün partileri ve dernekleri topyekûn sigaya çekmek ve bunların başına da otuz yıl bu milletin başına zorla bela olan Kemalistleri getirmek icap eder. Bugün dönme, mason ve Kemalist güruhunun ağzında sakız gibi dolaşan yobazlık kelimesi en çok kendilerine yakışmaktadır: İnkılâp yobazları... Kendilerinden başka türlü düşünenlere tahammül edemeyen Kemalist ve mason yobazlar... Irkçılıkla Kemalizm arasında bir ölçüştürme yapmak gerekirse şöyle denebilir: Irkçılık, bizden olmayanların bize hep ihanet ettiklerini bilmekten doğan tarihi bir gerçeğe, Kemalizm ise otuz yılın yalan-dolan propagandasına dayanmaktadır. Onlar şunu bir lahza unutmasınlar ki dayandıkları sahte mabut yıkılmakta, onun yerine hakikat ve fazilet gelmektedir. Hani, nerede kaldı o eski çığırkanlıklar? Artık gözleri açılan çoğunluk şirretçe tahriklerin ardından gitmiyor, değil mi? Artık Kemalizm bayrağını açan dergiler yaşamıyor değil mi? Muzdarip Türk milleti ağır başlı hakikatlerle karşılaşmak ve biraz refaha kavuşmak istiyor. İşte, Moskof hayranı milli şefleri çürük bir tahta gibi yıkılıp bir paçavra gibi kenara atıldı. Bugün herhangi bir adamdan farkı var mı? Olamaz, çünkü kıymeti hakikaten değerli olduğundan değil, sahte reklâmlardan doğuyordu” (Atsız, 1951b:3-4).

Meşrulaştırma eylemi Kemalizm ve ırkçılık gerilimi üzerinden kurgulanmaktadır. Kemalizm’in milli birliği bozan siyasal gruplar içinde gösterilmesi ve negatif olarak etiketlenmesi, Atsız’ın kendi ideolojik pozisyonunu meşru bir zemin üstüne kurgulama çabası olarak da yorumlanabilir. Kemalizm’i “İnkılâp yobazları” ve “sahte mabut” gibi metaforlarla ilişkilendirerek negatif olarak etiketlemektedir. Bu negatif betimlemeler, Kemalizm’i toplum nezdinde itibarsızlaştırmaya yönelik bir strateji olarak okunabilir. Kemalistler, “masonlar” ve “dönme gruplar” birbirine eklemlenerek tek bir negatif özneye birleştirilmektedir. Bu standartlaştırma stratejisi, Kemalistler, “masonlar” ve “dönme gruplar” arasındaki ayrımları görünmez kılar ve bu grupları Irkçı-Turancı milliyetçiliğin karşısında konumlandırır. Milli birlikten sapma olarak görülen gruplar, toplumdan ayrı bir kategori olarak kurgulanmaktadır. Bu

parçalama süreci, “biz” ve “onlar” arasında keskin bir ayrıma gitmekte ve milli birlikten sapma olarak görülen gruplar dışlanarak “öteki” olarak konumlandırılmaktadır. Kemalistler insani özelliklerinden arındırılarak şeyleştirilmektedir. “Moskof hayranı milli şefleri çürük bir tahta gibi yıkılıp bir paçavra gibi kenara atıldı” gibi metaforlar, Kemalistleri aşağılayıcı ve küçük düşürücü biçimde şeyleştirmektedir.

Atsız, ırkçılık karşıtlarına yönelik sert ve dışlayıcı bir tutum sergiler. Ona göre, ırkçılık karşıtları, Türk milletinin varlığını ve bütünlüğünü tehdit eden bileşenler olarak görülmelidir.

Irkçı değil misin? Irkçılığa düşman mısın? Öyleyse sen günün birinde Atenagoras’ı Türkiye Cumhurbaşkanı görmekte sakınca bulmazsın. [...] Sen bir yahudi sarrafın maliye bakanı olmasına da ses çıkarmazsın. [...] Hattâ Kürt devleti kurmak için bunca Türk’ün kanına giren Şeyh Said’in torunlarından birinin başbakan veya devlet bakanı olmasına da ses çıkarmazsın. Sen yalnız Türkçülüğe karşı çıkar, Türk ırkçılığını yerer, Turancılığa düşmanlık edersin. Çünkü sen ya Türk ırkına yüzyıllarca kölelik etmiş bir milletin mensubu yahut da beyni işlemeyen, yobazlaşmış, okuduğunu sindirememiş bir budalasın (Atsız, 1966a: 3).

Atsız, anti-demokratik, patrimonyal ve seçkinci bir yönetim şeklini benimsemektedir. Türkiye’nin, ırksal saflığını koruduğuna inanılan Anadolu aristokrasisi tarafından yönetilmesi gerektiğini savunmaktadır (Özdoğan, 2019:198). Anadolu aristokrasisine mensup olmayanların Türk’ü temsil yeteneğine sahip olamadığına inanmakta ve ırksal saflığı bulunmayan yöneticilerin liderlik mücadelesine girişmelerine karşı çıkmaktadır. “Başkanlık niteliklerinden yoksun kişilerin liderlik peşinde koşması, onları hilekâr ve çıkarıcıların oyuncağı haline getirir ki, bundan daha üzücü bir durum olamaz. Lider olacak kişi, hayatını onurlu bir şekilde geçirmiş olmalı ve geçmişinde onu küçültecek hiçbir zaaf bulunmamalıdır” (Atsız, 1973c:3). Kut’un hükümdara özgü bir yazgı olarak kabul edilmesi, hükümdarlığın kutsal bir konuma erişmesini sağlar. Türklerde devlet başkanlarına her zaman kutsal bir anlam yüklendiğini Türkçüler ve milliyetçi-muhafazakârlar sıkça dile getirirler (Bora, 1998:89). Bu yaklaşım, geniş halk kitlelerinin katılımını reddederek, yalnızca Türk

soylu bireylerin yönetim hakkına sahip olduğunu öne sürer. Atsız'ın bu düşüncesi, ırkçı eğilimlerinin radikal bir görüngüsü olarak değerlendirilebilir. Yönetim işinin “başkanlar ve kılavuzlar” olarak kavramsallaştırdığı yönetici sınıf eliyle yapılması gerektiğine inanmaktadır. “Ulusal ülkü, milletin alt bilincinde bulunan hâkimiyet isteğinin, liderler ve önderler tarafından bilinçlendirilerek düzenli bir yapıya dönüştürülmüş halidir” (Atsız, 1950b:3). Atsız, kan ve ırk odaklı liderlik özlemini ise Atatürk'e atıfla şöyle ifade etmektedir: “Türk tarihi son asırlarda öksüz ve mütehassir kaldığı bir Türk Dahisine kavuştu ve onu ölmez bir ‘şaheser’ olarak sinesine aldı. Türkün tunç iradesini temsil eden bir deha doğdu” (Atsız, 1931:3).

“Öksüz ve hasret kaldığı bir Türk Dahisi” metaforuyla, Atatürk'ün önemi ve liderliği meşrulaştırılmakta ve Türk milletinin gücünün ve kararlılığının somut bir temsili olarak sunulmaktadır. Metin, Türk milletini ve bu öne çıkan lideri (Atatürk) birbirine eklemektedir. Lider, milletin iradesini ve karakterini temsil ediyor gibi gösterilerek, millet ve lider arasında güçlü bir birlik ve özdeşleşme yaratılmaktadır. “Son asırlarda öksüz ve mütehassir kaldığı” ifadesi, geçmiş dönemlerin bu dönemle karşılaştırıldığında eksik veya yetersiz olduğunu ima etmektedir. Bu ayırım, tarihsel bir parçalama yaratarak önceki dönemleri dışlamaktadır. Metinde, bu öne çıkan lider “ölmez bir ‘şaheser’” olarak nitelendirilerek şeyleştirilmektedir.

4.2.4. Turancılığın İdeolojik Konumlanması: Dışlanma Dinamikleri

Irkçı-Turancı milliyetçilik, tarihsel süreklilik iddiası üzerine kurulu bir ideolojik yapı olarak değerlendirilmektedir. Bu ideolojik yapı, Irkçı-Turancı tarih savunusunun temelinde yükselmiş ve İslam öncesi dönemden başlayarak kesintisiz bir şekilde günümüze kadar uzanan bir mirasın parçası olarak görülmektedir. Irkçı-Turancı milliyetçiliğin temel odak noktası, Turan kavramıdır. Bu kavram, Türkçülüğün dış politikadaki kimliksel ve jeopolitik yönünü belirler çünkü dış politika, milli kimliği ve

ulusal sınırları yeniden şekillendiren söylemsel stratejilerle iç içedir (Campbell, 1996:69). Irkçı-Turancı milliyetçilik, “bütün Türklük coğrafyasını vatan olarak benimsemesiyle, Kemalist milliyetçiliğin Anadolu odaklı/vatancı anlayışından ayrılmaktadır.” Ancak, “tarih anlayışını ezeli ve ebedi bir milli varlık kurgusuna dayandırması” ya da “milli din” yaklaşımı, Irkçı-Turancı milliyetçiliğin resmi milliyetçilikle örtüştüğü alanlardandır (Bora, 1995:120). Nihal Atsız, Turancılığı Irkçı-Turancı ideolojinin merkezine yerleştirir:

Türkçülük, bütün Türklerin tek devlet halinde birleşerek her bakımdan bütün milletlerden ileri ve üstün olması ülküsüdür. Bunun değişmez iki ana unsuru vardır: Irkçılık, Turancılık. Irkçılık ilk önce bir milli savunma vasıtasıdır: Türkelindeki azınlıkların kendi aralarında gizlice yürüttükleri ırk şuuruna karşı bir korunma tedbiridir. Türkiye’deki Selanik Dönmeleri Türkleşmemek için asırlardır gizli tedbirler alırken, hiçbir kültürü ve mazisi olmayan bir takım küçük millet ve cemaatler soyadı kanununun sarahatine rağmen, kendi soyadlarına kadar saklayıp ırkçılık yaparken, Yahudiler İsrail’in hakiki vatanları olduğunu türlü şekillerle ispat ederken Türkler de hiç şüphesiz devletin hakiki sahibi olarak bazı tedbirler almakta haklıdır. Irkçılık aynı zamanda bir hıfzıssıhha meselesidir. Karışmak daima üstün tarafın aleyhine olduğundan üstün bir ırk olan Türk ırkı aşağı ırklarla karıştığı zaman ortaya çıkan melezlerde Türk’ün bazı üstün vasıfları kaybolmakta, aşağı ırkın iptidai vasıflarından bazıları onun yerini tutmaktadır. Birer müspet ilim olan antropoloji ve rasyolojinin ortaya koyduğu bu hakikatlardan siyasi düşüncelerle vazgeçemeyiz. İlim ve hakikat, siyasetin oyuncuğu olamaz. Irkçılık en nihayet bir tarihi şuur meselesidir. En eski Türk devletlerinden başlayarak kısa ömürlü cumhuriyet devrinin sonuna kadar gördüğümüz binlerce örnek, devlette mühim mevkilere geçirilen yabancı kanlıların ihanetlerini göstermektedir. Bütün bunlara bakarak Türkçüler, ırkçılığı değişmez bir prensip olarak kabul etmişlerdir. Fakat bu ırkçılık, ırkçılığın ne olduğunu bilmeyen veya bilmezlikten gelenlerin ileriye sürdüğü gibi insanları ölçüden ve laboratuvar muayenelerinden geçirerek hangi milliyete mensup olduklarını tayin manasına gelmez. Hemen hemen her ırk başka ırklarla karışmıştır. Bundan bir şey çıkmaz. Çünkü tabiat bir müddet sonra melezliği tasfiye eder. Fakat bir ırk mütemediyen başka ırklarla karışmakta devam ederse bir zaman sonra, bir daha düzelmek üzere bozulur (Atsız, 1952:2).

Türkçülük, Türk milletinin diğer milletlerden üstün olması ve tek bir devlet altında birleşmesi ideali etrafında şekillendirilmiş bir ulusal üstünlük anlayışını ifade eder. Bu bağlamda, ırkçılık, Türkiye’deki etnik azınlıkların artan etnik bilincine karşı bir korunma önlemi olarak meşrulaştırılmaktadır. Irkçılık etnik azınlıkların artan etnik

bilincine karşı korunma önlemi olarak betimlenmesinin yanı sıra, antropoloji ve rasyoloji gibi bilim dallarının bulguları yoluyla ussallaştırılarak örtmece stratejisiyle sunulmaktadır. Metin, ırkçılığı ve Turancılığı Türkçülük ideolojisinin temel bileşenleri olarak sunmakta ve bu temel bileşenleri Türk tarihi ve milli kimlikle bütünleştirmektedir. Böylece, ideolojinin tarihsel ve kültürel bağlamını güçlendirerek, onu etnik homojenlik ve saf kan tezlerine eklemlenmektedir. Irkçılığın farklı boyutları “Milli savunma vasıtası” “hıfzıssıhha meselesi” ve “tarihi şuur” başlıkları altında ayrı ayrı ele alarak çözümlenmektedir. Bu ayrıntılı çözümleme, ırkçılık kavramının karmaşık yapısına ilişkin dışlayıcı yorumları ortaya koymaktadır. Irkçılık ve Turancılık somut ve nesnel gerçeklikler olarak sunulmaktadır. Özellikle ırkçılığın bilimsel ve tarihsel dayanaklarına vurgu yaparak, bu ideolojik argümanları somutlaştırılmaktadır.

Bu ideolojik bütünleşme süreci, yerel ya da özgül nitelikteki kimlik ve taleplerin genel kabul görmüş, evrensel sayılabilecek değerlerle ilişkilendirilerek daha büyük bir kitle tarafından kabul edilir hale getirilmesi şeklinde gerçekleşir. Atsız, “20. Asırda Türk Meselesi- Türk Birliği 1” başlıklı yazısında, dünyanın bir 'Devler Memleketi' haline geldiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda “dev”, nüfusları yüz milyonları geçen ulusları simgeler. Atsız'ın bakış açısıyla, yaklaşık bir hesapla 90 milyonluk Japonya, 400 milyonluk Çin, 450 milyonluk İngiltere, 100 milyonluk Rusya ve 80 milyonluk Fransa Türklerin düşmanıdır. Bu şartlar altında, 40 milyonluk dağınık Türk topluluğunun hayatta kalabilmesinin tek yolu Turan birliğinin sağlanmasıdır (Atsız, 1934c:143). Bu iddia kapsamında öne çıkan başlıca temalardan biri, beklenildiği gibi “Dış Türkler/esir Müslümanlar” söylemidir. Türk sağında, “Sovyetler ve Çin'in zulmü altında yaşayan Türkler ve Müslümanlar” hakkında oldukça geniş bir yazın bulunmaktadır (Öztañ, 2012:149). *Atsız Mecmua*'nın 17. sayısında Kurtulmamış Türkeli başlıklı yazıda “Türk Dünyası” haritası üzerinde siyaha boyanmış yerlere dikkat çekilerek şöyle seslenilmektedir:

“Türk genci! Yukarıdaki harita taslağına bak. Karaya boyanmış yerler senin kurtarılmamış kardeşlerinin yaşadığı yerleri gösteriyor. Yalnız bu kara taslağına bakmak bile vazifenin ne kadar büyük, ne kadar güç, ne kadar ağır olduğunu sana anlatsın. Daha dün denecek kadar yakın olan zamanlarda bir bayrak altında, bir ordu halinde yaşamış olan ve kanı, dili, ananesi bir olan kardeşlerin “birlik” uranı olan “Büyük Türkçülük”e dudak büküp de bütün insanları birleştirmek isteyenlere gül!.. Bu kara harita beynine ve gönlüne kazılsın, bugünkü, yarınki düşmanlarını iyi belle, uğruna kanını, canını vereceğin büyük savaşa hazırlan... Aklından çıkarma ki bütün Türkler bir devlet halinde, bir bayrak altında toplanacaklardır” (Atsız, 1932d:76-77).

1960’lı ve 1970’li yıllarda ard arda açılan dernekler ve bunların yayınları, Dış Türkler’in tutsaklığını konu almıştır. Komünizmle mücadelede odaklanan derneklerdeki İrkçı-Turancı eğilimlerin yanı sıra, aynı dönemde Türkçü ve milliyetçi-mukaddesatçı dergilerde yer alan ilgili içerikler, kışkırtıcı haberlerle ön plana çıkmıştır (Öztan, 2012:149). İrkçı-Turancı milliyetçilik, Türk dünyasının geniş bir coğrafyada etnik ve kültürel birlikteliğini savunarak, bu somut talebin evrensel bir temsil işlevi üstlenmesi, ya da tarih boyunca devam eden bir milli uyanışın parçası olarak sunmaktadır. Dahası, İrkçı-Turancı milliyetçiler için Turan ülküsü sadece bir milliyetçilik anlayışını ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda geleceğe yönelik geniş kapsamlı bir siyasal vizyon da sunar.

Siyasi sınırlar dışındaki Türklerle uğraşmak macera ise Türk uçakları neden Kıbrıs’a saldırdı? Hatta Amerikan donanması engel olmasaydı Kıbrıs’a neden çıkılacaktı? Batı Trakya Türkleriyle, Kerkük Türkleriyle, neden bu kadar ilgileniliyor? Dün Hatay’dı. Bugün ‘Kıbrıs’, yarın Batı Trakya’ ve ‘Kerkük, öbür gün Azerbaycan ve daha ötesi... (Atsız, 1973b: 4).

Metin, Türkiye’nin Kıbrıs, Batı Trakya, Kerkük ve Azerbaycan gibi bölgelerdeki Türklerle olan ilişkilerini bu bölgelere yönelik politikalarını meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Türk varlığının ve çıkarlarının korunması, Türkiye’nin dış politikasının temel bir parçası olarak sunulmaktadır. Metin, Türkiye’nin dış politikasını meşrulaştırmak için “Kıbrıs’a neden müdahale edildi?” ve “Batı Trakya Türkleri ile Kerkük Türkleri neden bu denli önemseniyor?” gibi retorik sorular kullanılmaktadır. Bu

sorular, okuyucuya Türkiye'nin dış politika eylemlerinin geçerliliği ve niyetlerini meşru göstermeye yöneliktir. Türkiye'nin dış politika eylemleri yalnızca ulusal güvenlik veya ekonomik çıkarlar açısından değil, aynı zamanda etnik ve kültürel bir dayanışma bağlamında sunulmaktadır. Kıbrıs, Batı Trakya, Kerkük ve Azerbaycan gibi farklı coğrafyalardaki Türk varlığına yönelik politikaların bütünleştirilmesi, Türkiye'nin genel dış politika stratejisini vurgulamaktadır. Türkiye'nin farklı bölgelerdeki Türk topluluklarıyla ilgilenmesi, Irkçı Turancı milliyetçiliği etnik bağlar, siyasal ve stratejik politikalar üzerinden Kemalizm'e eklemektedir. Türkiye'nin dış politika eylemleri genel uluslararası ilişkiler bağlamından dışlanarak ele alınmakta, "Bu, budur. Kimse başını kuma sokmasın" türü metafor ve benzetmeler aracılığıyla yalnızca Türk dünyası ile olan bağlar çerçevesinde yorumlanmaktadır. Türkiye'nin dış politika eylemleri izole edilmiş vakalar olarak sunulmakta ve bu eylemlerin daha geniş tarihsel ve siyasal süreçlerle olan ilişkisini göz ardı edilerek şeyleştirilmektedir. Şeyleştirme, Kıbrıs, Batı Trakya, Kerkük, ve potansiyel olarak Azerbaycan gibi bölgelerde yaşayan Türk nüfuslarına yapılan atıflarla, Türkiye'nin dış politika stratejilerinin etnik ve milliyetçi dinamiklerle ne kadar iç içe geçtiğini göstermektedir.

Kemalizm, Osmanlı'dan bütünüyle ayrışma iddiasıyla farklı bir milliyetçilik yaklaşımı tasarlamıştır. Yeni yaklaşım, imparatorluk dönemi hırslarından uzak, sınırları kesinleşmiş, yayılmacıktan ve saldırganlıktan arındırılmış bir milliyetçilik olarak özetlenebilir (Bora, 2017:213). Kemalist milliyetçiliğin bu tutumu, Irkçı-Turancı milliyetçiliğin temel eleştiri noktalarından biridir. Atsız, itirazını "Turancıyız ne olacak?" tepkisiyle dile getirmiştir. Turancı olarak nitelendirilmeyi bir övünç kaynağı olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Turancıyız, ne olacak? Tarihi vatanımız olan bütün tutsak ülkeleri elbette kurtaracağız. Görevimiz bu değil mi? Böyle büyük bir ülkeye bağlanmayıp da hayvani bir rehavetle zevk içinde mi yaşayacağız? (...) Biz iki Türkistan'ı da Azerbaycan'ı da Kafkasya'yı da İdil-Ural boylarını da Kırım'ı da kurtarmak için şuurumuz işledikçe, ayakta durabilecek

gücümüz kaldıkça çalışacağız. O kadar da değil... Batı Trakya'yı, Kıbrıs'ı ve Adaları da alacağız... Kerkük ve Bayır-Bucak da bizim olacak (Atsız, 1966c:17-18).

Atsız, Irkçı-Turancı milliyetçiliği “Turancıyız ne olacak?” sorusuyla meşrulaştırmaktadır. “Tarihi topraklarımız olan bütün tutsak yerleri mutlaka özgürleştireceğiz” vurgusu, bu coğrafyaların tarihsel olarak Türklerle bağını ve bu bölgelerin “kurtarılmasının” kaçınılmaz ve doğal bir sorumluluk olduğunu öne sürer. Bu, ideolojik bir amaç için tarihsel bir hak iddiasıyla hareket etmenin meşrulaştırılmasıdır. Irkçı-Turancı milliyetçiliği yüceltirken, alternatif yaşam tarzlarını “hayvani bir rehavetle zevk içinde yaşamak” olarak küçümser. Bu ifade, Irkçı-Turancı milliyetçiliği yalnızca bir seçenek olarak değil, ahlaki ve kültürel üstün bir seçenek olarak konumlandırır. Söylem, farklı coğrafyaları ve Türklerle ilişkilendirilen bölgeleri tek bir büyük ülkeye eklemektedir. Özellikle “tutsak ülkeler” ifadesiyle “Biz,” bir düşman veya engel olarak görülen diğer ulusları veya ideolojileri “onlar” arasında keskin dışlama ve ayrıştırma yaratılmaktadır. “Kurtarılacak” bölgeler olarak betimlenen coğrafya ve insanlar, Irkçı-Turancı projenin parçaları olarak görülür, kendi başlarına değil, büyük bir ideolojik amaç doğrultusunda şekleleştirilir.

II. Dünya Savaşı sırasında, CHP'nin tek parti yönetimi altında Irkçı-Turancı milliyetçiler üzerindeki kontrol, savaşın gelişimine ve Türk dış politikasının gerekliliklerine bağlı olarak değişkenlik göstermiştir. Bu kontrol, zaman zaman yumma şeklinde olurken, bazen de sert baskılarla kendini göstermiştir. Özellikle örgütsel faaliyetler konusunda sıkı bir denetim söz konusu olup, Türkçü bir grubun toplanması dahi bozguncu amaçlarla yapılan gizli siyasal faaliyetler olarak suçlanabiliyordu (Özdoğan, 2019:229). Bora, II. Dünya Savaşı döneminde Irkçı-Turancı milliyetçilik ile Kemalist milliyetçilik arasındaki gerilimin doruğa çıktığını ve 1944'teki Irkçılık-Turancılık Davası sonrasında Irkçı-Turancı milliyetçiliğin marjinal bir aydın hareketi konumuna itilerek dışlandığını ifade etmektedir (Bora, 1995:120). Irkçı-

Turancılar'ın yaklaşımları, devlet-toplum ilişkilerini ve milliyetçilik ideolojisini kavrayış farkları, Kemalist hegemonyaya eklemleme dışlanma süreçlerinde etkili olmuştur. Bu eklemleme dışlanma süreçleri belli açmazları da beraberinde getirmiştir. İlk olarak, Kemalizm'in hegemonik evrenselliğinde meydana gelen kırılma, olası hegemonik özne pozisyonlarının çoğalmasına olanak sağlamıştır. Kemalizm, bu süreçte, özellikle İslamcılık ve etnik milliyetçilik gibi yükselen karşı kimlik söylemleri karşısında kendini yeniden biçimlendirmiştir. Sonuç olarak, Kemalist özne konumu hegemonik bir yapı olmaktan çıkmış ve "eşitler arasında bir konum" edinmiş; Kemalist kimlik ise ulusal kimlikten ayrılarak belirli bir siyasal grubun kimliğine evrilmiştir (Çelik, 1998:33).

4.2.5. Radikallik Vurgusu ve Muhalefetin Marjinalleştirilmesi

Kemalizm'in sorunu, kendi radikal kimliğini belirli grupları kamusal alanın dışına itip onları düşman ötekiler olarak tanımlayarak kurduğu noktada görünür hale gelir. Kendi özne konumu, karşı hegemonik öznelerin toplandığı bir merkez haline dönüştüğünde hegemonik olur. Bu süreçte, ya farklılıkları bütünleştirmeye çalışır ya da tüm farklılıkları eriterek bir "ortaklık" tanımlar ve bu çatışmaları daha da yoğunlaştırır. Ancak sonunda, bu çatışmalar ve çelişkiler, Kemalizm'in kendi açmazını oluşturur (Çelik, 1998:34). İrkçı-Turancı ideoloji ile Kemalizm arasındaki hegemonik ilişkide de durum benzerdir. İrkçı-Turancı ideolojinin, resmi ideoloji tarafından iktidar mücadelesinden dışlanması ve ötekileştirilmesiyle muhalif tutumu daha da keskinleşmiştir. Dışlanma süreci, İrkçı-Turancı ideolojinin siyasal taleplerle daha radikal bir yaklaşım benimsemesine yol açmıştır. Atsız'ın söylemindeki "radikallik vurgusu", İrkçı-Turancı ideolojinin bu muhalif duruşunun temelini oluşturur ve dışlanmışlık hissi, bu ideolojinin daha militan bir çizgi izlemesine neden olmuştur. Bu vurgu, İrkçı-Turancı ideolojinin resmi ideoloji tarafından dışlanmasının ve alternatif bir siyasal söylem geliştirmesinin de belirleyicisi olmuştur. İrkçı-Turancı ideoloji, milli

ülküye ölümüne bağlılık ve bu idealle tam bir özdeşleşmeyi vurgular. Bu yaklaşım, heroik-dinsel bir söylemle yüceltilir ve bireysel özerk varlık alanlarını tanımaz. Bu ideolojik bağlam, her şeyi ırksal-millî aidiyet perspektifinden sınıflandırma eğilimi gösterir ve insanlık durumunun çok yönlülüklerini, muğlaklıklarını ve çelişkilerini bir zayıflık işareti olarak değerlendirir. Bunun sonucunda mutlak, kesin çözümler aranır ve şiddet, dürüstlük, yiğitlik ve tutarlılık ölçütü olarak yüceltilir (Bora, 2009:354-355).

Dünyada her şey zıddı ile birlikte vardır. Bundan dolayı sevgi ile birlikte kin de bulunacaktır. Türkçülük bir bakıma göre de Türklük düşmanları düşmanlığıdır. İrkımıza, devletimize, yurdumuza, mukaddesatımıza, şerefimize fenalık etmiş olan her millete, her dine, her rejime, fikre, cemiyete, ferde düşmanız. Kinimiz Dinimizdir (Atsız,1952: 5).

Metnin başlangıcında, “Dünyada her şey zıddı ile birlikte vardır” ifadesi ile ikilikler arasındaki ayırım vurgulanmıştır. “Sevgi ile birlikte kin” karşıtlığı üzerinden “Türkçülük” kavramı Türk milletinin haklı ve doğal savunusu olarak meşrulaştırılmaktadır. “Türklük düşmanları” ifadesi, Türkçülüğe karşı olan herkesin düşman olarak tanımlamakta ve olumsuz bir şekilde etiketlenmektedir. Karşıt görüşler olumsuzlanmakta ve Türkçülüğün haklılığı vurgulanmaktadır. Metin, Türkçülüğü çeşitli kavramlarla eklemleyerek güçlü bir ideolojik bütünlük oluşturur. “İrkımıza, devletimize, ülkemize, kutsallarımıza ve onurumuza kötülük yapan her millete, her dine, her rejime, her düşünceye, her topluluğa ve bireye karşıyız” ifadesi, Türkçülüğü çeşitli kavramlara eklemleyerek geniş bir düşman kitlesine karşıt bir güç olduğunu göstermektedir. Düşman kitlesi, “milletler, dinler, rejimler, fikirler, cemiyetler ve bireyler” gibi çeşitli bileşenlerden oluşmaktadır. Türkçülük tüm bu bileşenleri ortak bir düşman teması etrafında bütünleştirir. Türkçülüğe karşı olan her şey düşman olarak tanımlanmakta, toplum içindeki farklılıklar belirgin hale getirilerek bu ayrışmalar üzerinden düşmanlık yaratılmaktadır. Türkçülüğe karşı konumlandırılan her bileşen, “her millete, her dine, her rejime, fikre, cemiyete, ferde düşmanız” ifadesiyle parçalanıp

dışlanmaktadır. Metinde kullanılan “Kinimiz Dinimizdir” ifadesi, düşmanlık duygusunu şeyleştirerek somut bir kavram haline getirir. Kin, burada soyut bir duygu olmaktan çıkarak ve somut bir kimlik bileşeni haline gelir. Bu ifade, düşmanlık duygusunu yüceltir ve onu ideolojik bir kimlik olarak sunar.

İrkçılıkla şiddet birbiriyle doğrudan bağlantılıdır. “Şiddet, toplumsal düzenin çöküş yaşadığı rejimlerde veya toplumun etnik, dini ya da ulusal farklılıklar üzerinden ayrıştığı durumlarda etkisini artırır.” Bu tür koşullar, ırkçılığın daha güçlü bir şekilde destek bulmasına neden olur. “İrkçılık, hem ayrımcı uygulamalarla yerel düzeyde hem de kurumlar ve örgütler gibi yapılar üzerinden küresel düzeyde yeniden üretilir ve ırkçı ideolojilerle desteklenen bir etnik eşitsizlik sistemine dönüşür.” (Çoban, 2009:68). Atsız da şiddetin bir görüngüsü olan ölüm ve ölümsüzlük ikilisini İrkçı-Turancı ideoloji bağlamında selamlamakta ve kutsamaktadır.

“Büyük ve esrarlı kâinatın bağrında yatmak.. İşte bizim nasibimiz budur. Bu nasibimizi almadan önceki kısa rüya aleminde kendimizi ölüm kadar ebedi bir fikre vermek ve fikir uğrunda harcamak gibi yüksek bir ülküye kaptırmaktan şerefli ne olabilir? Bu ölüm bizi Tanrı Dağında bekleyen ataların ruhuna ve Tanrı’ya kavuşturacak şanlı ve güzel bir ölümdür.” (Atsız,1952: 7).

Atsız’ın ölümle yaşam arasındaki kesin tercihi ölümden yanadır. Çünkü “yaşamak sadece kısa bir an yaşamaktır. Ölüm ise kâinatın ebediliğinde, hatıralarda ve gönüllerde yüzyıllarca yaşamak yahut hatırlardan ve gönüllerden de silindikten sonra sonsuzlukta sonuna kadar yaşamakta devam etmektir. Belki de daha önemli olan, Atsız’ın kendini radikal İrkçı-Turancı siyasal programın propagandasına adanmış olmasıdır (Bakırezer, 2020:353). Bu bağlamda, resmi ideolojinin dış politikadaki barışçıl tutumunu edilgen olarak değerlendirir ve yönetici seçkinlere karşı çok sert ifadelerle eleştirilerde bulunur. Gerek ülke içi siyasette gerekse uluslararası siyasette daha müdahaleci ve saldırgan bir yaklaşımı savunur ve resmi politikalara karşı bir duruş sergiler.

“Tarihî düşmanlar ancak dışişleri bakanlarının dostudur. Milletin asla!... Bir millet için en büyük tehlikelerden biri barış ve dostluk afyonu yutarak uyumaktır. Büyümek istemeyen millet küçülmeye mahkumdur. Saldırmayan millete saldırırlar. “Yurtta barış, cihanda barış” yahut “kimsenin bir karış toprağında gözümüz yok” gibi sefilane bir siyasî umde ile bu milletin manevî enerjisini bilerek veya bilmeyerek söndürenler, zaten mahvolmuş Almanya’ya savaş açarak Türk tarihinde asla görülmemiş bir kancıklığın zilletini tarihimize sokanlar, fakat Bulgaristan ve adalardaki Türkleri topraklarıyla birlikte kurtarmak fırsatını tarih yaratmışken en denî ve cebîn bir hareketle bundan kaçanlar hiç şüphesiz Türk birliğini tamamlamak yolunda bir adım atamazlardı. Çünkü onlar bu memlekette Moskofçuluğu yaşatmak için, Türkçülüğü açıkça yok etmek isteyen devşirmelerdi” (Atsız, 1950b:5).

Milli güvenlik ve ulusal çıkarlar adına saldırgan ve yayılcı milliyetçilik anlayışının gerekliliği meşrulaştırılmaktadır. “Büyümek istemeyen millet küçülmeye mahkûmdur” ve “Saldırmayan millete saldırırlar” metaforları, saldırgan ve yayılcı milliyetçiliği bir zorunluluk olarak rasyonelleştirmektedir. “Yurtta barış, cihanda barış” mottosu ulusal çıkarlara zarar veren, edilgen ve savunmasız politikalar olarak nitelendirilmektedir. “Tarihi düşmanlar” ve “dışişleri bakanları” birbirine eklemlenerek, bu tür dostlukların bir ikilem olduğu öne sürülmektedir. Bulgaristan ve adalardaki Türklerin durumuna yapılan atıfla, geçmişteki dış politika kararlarının eleştirisi, bu politikaların ulusal çıkarlara zarar verdiği algısı yaratmayı amaçlamaktadır. “Türk birliğini tamamlamak” gibi somut taleplerin, görmezden gelinerek dışlanmasına atıfla, tarihsel olayları yeniden yorumlanarak, mevcut politik duruşun gerekçelendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Atsız, “Moskofçuluk” ve “devşirmeler” gibi metaforlar kullanarak, bu grupları Türk milliyetçiliğine ve ulusal çıkarlara karşı olan somut düşmanlar olarak şeyleştirmektedir.

Kemalizm’in eksikliği, açık bir toplumsal alan yaratamamasında ve toplumsal ile siyasal alanı belirgin sınırlarla ayıramamasında görülür. Bu başarısızlık, sistem dışına itilenlerin farklı hegemonik kimlikler yaratmasına olanak tanır (Çelik, 1998:33-34). Türkiye’nin Tek Parti Dönemi’nde ekonomik ve toplumsal nitelikleri, özellikle iletişim teknolojilerine sınırlı erişim, ideolojik seferberlik ve toplumsal hegemonya

oluşturma kapasitesini kısıtlıyordu. Radyo gibi kitle iletişim araçlarının bile yalnızca nüfusun küçük bir kesimine ulaşabildiği bir ortam, devletin propaganda yeteneğini sınırlayan temel bir etkendi (Bora, 2009:354). Kemalizm'in açmazı da benzer şekilde, kendi otoritesinin meşruiyetini kesin kabul ettiği bir anda, söylem düzleminde bastırılmış ve dışlanmış kimliklerin geri dönerek bu meşruiyetin ne kadar savunmasız olduğunu göstermesiyle açığa çıkar (Çelik, 1998:33).

4.2.6. Düşman İmgesi ve Tehdit Algısının İnşası

Yayılmacı milliyetçiliğin temel özelliklerinden biri, başka bir ulus veya ırkın tehdit ya da düşman olarak algılanmasıdır. Bu tür bir algı, ulusal bir “negatif bütünleşme” sağlayarak, ulusu daha yakın bir birliktelik içine sokar ve ulusal kimliğin öneminin daha yoğun bir şekilde hissedilmesine olanak tanır (Heywood, 2011:163). Bu bağlamda, Carl Schmitt'in dost ve düşman kavramları üzerine kurduğu kuramsal çerçeve, Atsız'ın düşman tasarımını çözümlemeye önemli içsel anlamlar taşır. Schmitt'e göre, dost ve düşman kavramları, sadece metaforik anlamlar içermeyip, varoluşsal boyutlarıyla ele alınmalıdır (Schmitt, 2006:48). Düşman, basit bir rakip ya da nefret edilen bir kişi olmanın ötesinde, gerçek bir tehdit ve topluluğun tamamıyla mücadele eden bir varlık olarak görülmelidir (Schmitt, 2006:49). Siyasal karşıtlık, karşıtlıkların en şiddetli ve kutuplaşmış biçimidir (Schmitt, 2006:50). Savaş ise düşmanlık durumunun en aşırı ve somut hali olarak kabul edilir (Schmitt, 2006:53). Schmitt'e göre, dost ve düşman ayrımının bulunmadığı bir dünya, siyasetin var olmadığı bir dünya anlamına gelir (Schmitt, 2006:55).

Atsız'ın büyük oğlu Yağmur'a yazdığı vasiyet, yabancılığın aktarımı ve düşman profili yaratma konusundaki düşüncelerini yansıtmaktadır. Komünizmin yanı sıra otuz farklı ulus da “tarihi düşman, yeni düşman, gelecekteki düşman ve iç düşman” başlıkları

altında sıralanır. “İyi bir Türk olmak bu düşmanlara karşı her zaman tetikte olmakla” tanımlanır (Bora, 2017:281).

Yağmur, Oğlum! Bugün tam bir buçuk yaşındasın. Vasiyetnameyi bitirdim, kapatıyorum. Sana bir resmimi yadigar olarak bırakıyorum. Öğütlerimi tut, iyi bir Türk ol. Komünizm bize düşman bir meslektir. Bunu iyi belle. Yahudiler bütün milletlerin gizli düşmanıdır. Ruslar, Çinliler, Acemler, Yunanlılar tarihi düşmanlarımızdır. Bulgarlar, Almanlar, İtalyanlar, İngilizler, Fransızlar, Araplar, Sırlar, Hırvatlar, İspanyollar, Portekizliler, Romenler yeni düşmanlarımızdır. Japonlar, Afganlılar ve Amerikalılar yarınki düşmanlarımızdır. Ermeniler, Kürtler, Çerkezler, Abazalar, Boşnaklar, Arnavutlar, Pomaklar, Lazlar, Lezgiler, Gürcüler, Çeçenler içerki düşmanlarımızdır. Bu kadar çok düşmanla çarpışmak için iyi hazırlanmalı. Tanrı yardımcın olsun!

Metindeki “Komünizm bize düşman bir meslektir. Bunu iyi belle.” ifadesi, komünizmin düşman olarak tanımlanması ve bu düşmanlığın oğula aktarılması suretiyle meşrulaştırma işlevi görmektedir. Gizleme, gerçekliğin belirli yönlerinin manipüle edilmesi veya gizlenmesi anlamına gelir. Metinde, Yahudilerin “bütün milletlerin gizli düşmanı” olarak tanımlanması, antisemitik bir bakış açısının yansıtılması ve Yahudilerin farklı biçimde gösterilmesi olarak değerlendirilebilir. Metinde, çeşitli ulusal ve etnik gruplar tek bir düşman kategorisi altında toplanmaktadır: “Ruslar, Çinliler, Acemler, Yunanlılar tarihi düşmanlarımızdır” ifadesi, tarih boyunca farklı dönemlerde ve bağlamlarda düşman olarak görülen bu grupları tek bir tehdit algısı altında birleştirmektedir. Metinde, düşman olarak tanımlanan gruplar dört ana kategoriye ayrılmıştır: “tarihi düşmanlar”, “yeni düşmanlar”, “yarınki düşmanlar” ve “içerki düşmanlar”. Bu sınıflandırma, düşmanların belirli özelliklerine ve zamansal bağlamlarına göre ayrıştırılmaktadır. Belirli etnik ve ulusal gruplar, Atsız tarafından tehdit unsurları olarak nesneleştirilmektedir.

“Biz” ve “öteki” kavramları, farklı insan gruplarını olduğu kadar “duygusal yakınlık ve hoşnutsuzluk, güven duygusu ve tereddüt, güvenlik hissi ve tehdit, dayanışma ve gerilim arasındaki karşıtlıkları” da içerir (Bauman, 2013:51).

Türk tarihi, içimizdeki yabancıların ihaneti ile doludur. Tarihimizin biraz aydınlanmaya başladığı çağlardan beri aralıksız süregelen bu ihanetler, yabancı kan taşıyanlara güvenmenin, onlara devlette üstün değil, en aşağı bir yer bile vermenin ne büyük yanlış olduğunu anlatan ebedî bir derstir. Tarih bir “bilim” değildir. Fakat tarihin konusu olan hâdiselerin belli kanunları vardır. Türk tarihi için bugüne kadar öğrendiğimiz kanunların en başta geleni “yabancı kan taşıyanlara güvenme!” buyruğunu vermektedir. (Atsız, 1950a:13).

Atsız’ın metninde, “Türk tarihi, içimizdeki yabancıların ihaneti ile doludur” ifadesi, tarih boyunca yaşanan ihanetlerin, “farklı kökenlerden olanlara duyulan güvenin ne kadar büyük bir hata olduğunu öğreten sonsuz bir ders” anlayışını meşrulaştırmaktadır. Farklı biçimde gösterme, gerçekliğin belirli yönlerinin manipüle edilmesi veya gizlenmesi anlamına gelir. Metinde, “Tarih bir ‘bilim’ değildir. Fakat tarihin konusu olan hâdiselerin belli kanunları vardır” ifadesi, tarihin belirli kurallara göre geliştiği ve bu kuralların “Yabancı kan taşıyanların ihanet etmeye eğilimli olduğu” iddiasına, bu grubun farklı biçimde gösterilmesini doğrulamaya yönelik bir stratejidir. Metinde, “içimizdeki yabancıların ihaneti” ifadesi, çeşitli etnik kökenli grupların tek bir özneye birleştirilmesi ve “Yabancı kan taşıyanlara güvenme!” buyruğu, ortak bir düşman algısı olarak sunulmakta ve okuyucuda bu grupların tamamına karşı bir güvensizlik algısı oluşturulmaktadır. “Tarihimizin... aralıksız süregelen bu ihanetler” ifadesi Türk tarihi boyunca yaşanan ihanetlerin yabancı kökenlilere dayandırılması, bu tarihsel olayların bütünlüğünü parçalayarak, her bir ihanet vakasını yabancı kökenle ilişkilendirmektedir. “Yabancı kan taşıyanlar” ifadesi, bu bireylerin ve grupların ihanetle özdeşleştirilmesi ve insanlıklarından indirgenerek şeyleştirilmesidir.

Atsız, siyasal söylemini ötekinin mutlak kötülüğü üzerine kurarak, ötekinin varoluşunu ve siyasallaşma çabalarını yaşamsal bir tehdit olarak değerlendirir. “İç grup”un karşılaştığı tüm problemler ve düş kırıklıkları, “dış grup”a yüklenir (Heywood, 2011:163). Bu bağlamda, ötekinin varlığı sadece iç grup için bir sorun değil, aynı zamanda bir tehdit olarak algılanır ve bu durum siyasal bir mücadele alanına dönüşür. Kurtuluş Savaşı sürecinde bazı etnik kimlikleri “biz olmayanlar” olarak nitelendirerek,

iç gruptan dışlamış ve bu grupları “gizli korkuların öznesi” haline getirmiştir (Yanıkaya, 2009:27).

Rıza Tevfik memlekete niçin ihanet etti? Çünkü babası Arnavut anası çerkes olan bir melezdî. Ali Kemal neden düşman için çalıştı? Çünkü dedesi ermeni dönmesiydi. Kurtuluş Savaşında ufak bir menfaat meselesi yüzünden çeteci Etem niçin Yunanlarla birleşti? Çünkü çerkesti. Ahmet Cevat neden mütareke yıllarında Türkçülüğün aleyhinde olduğunu gazetelerde yazdı? Çünkü Giritli idi... (Atsız,1934c: 158)

Metinde, “Rıza Tevfik memlekete niçin ihanet etti? Çünkü babası Arnavut annesi Çerkes kökenli olan bir karma soy taşıyordu” ifadesi, bireyin ihanetini etnik kökenine bağlayarak bu davranışı meşrulaştırmaya yönelik bir stratejidir. Farklı biçimde gösterme, gerçekliğin belirli yönlerinin manipüle edilmesi veya gizlenmesi anlamına gelir. Metinde, bireylerin ihanet veya düşmanla işbirliği yapma nedenleri, etnik kökenlerine gizlenmiştir. Birleştirme, farklı unsurların bir araya getirilerek tek bir anlam veya bütün oluşturulması sürecidir. “Çünkü Çerkes’ti”, “çünkü Giritli idi” gibi ifadelerle, farklı etnik kökenlere sahip bireylerin ihaneti ortak bir paydada birleştirilmektedir. “Rıza Tevfik’in ihaneti Arnavut ve Çerkes olmasına”, “Ali Kemal’in düşman için çalışması Ermeni dönmesi olmasına”, “çeteci Etem’in Yunanlılarla birleşmesi Çerkes olmasına” bağlanmıştır. Bu parçalama, her bir bireyin davranışının ardındaki nedenin etnik kökeni olduğu izlenimini yaratır. Metinde, adı geçen bireyler yalnızca etnik kökenleriyle tanımlanmakta, “Çünkü Çerkes’ti”, “çünkü Giritli idi” gibi ifadelerle, bireylerin kimlikleri yalnızca etnik kökenlerine indirgenmekte ve belirli bir ideolojik söylemin nesnelere haline getirilmektedir.

Atsız, yazın kariyerinin başlarında azınlık karşıtı tutumları ile 1934’teki Trakya Olayları ile bağlantılı olarak, Yahudi karşıtı cephenin en keskin kalemlerinden biri olarak tanınmıştır. Trakya Olayları, 1934 yılında Trakya bölgesinde Yahudilere yönelik gerçekleşen saldırı ve pogromlarla karakterize edilmiştir. Bu olaylar sırasında, Yahudilere yönelik şiddet ve ayrımcılık had safhaya ulaşmış ve birçok Yahudi,

bölgeden kaçmak zorunda kalmıştır. Atsız, bu dönemde Yahudi karşıtı propagandaların yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Atsız'ın yazılarında Yahudilere karşı düşmanlığı açıkça görülmektedir:

“Çarşıdaki dükkânların levhalarını okuyoruz. Onda dokuzu bizi sinirlendiren nankör ve kahpe milletin isimlerini taşıyor. Kuvvetli olduğumuz zaman karşımızda köpekçe yaltaklanan, bozgun çağlarımızda küstahlaşıp düşmanlarımızla birleşen tarihin bu hain ve piç milletini artık aramızda yurttaş olarak görmek istemiyoruz” (Atsız, 2017:15).

Atsız'ın düşman tasarımını ben ve öteki ayrımı üzerinden anlamlandırmak biraz daha açıklayıcı olacaktır. Bir dışlama pratiği olarak ötekilik, bireysel düzeyde “ben olmayı”, toplumsal düzeyde ise “biz olmayı” ifade eder. Buradan hareketle, “biz” tanımı, ötekini belirlemekten doğar (Yanikkaya, 2009:21). Bu durumun, karşıtlık ve uzlaşmazlığın her iki tarafını da belirlediği ifade edilebilir. Ayrıca, tarafların kendi kimliklerini, bizlerin onları karşıtlarıyla birlikte uzlaşmaz bir yapı olarak algılamamızdan türettikleri söylenebilir (Bauman, 2013:52). Nihal Atsız'ın toplum tasarımında ötekilik, merkezi bir öneme sahiptir. Örneğin, yalnızca Türklerin T.C. vatandaşı olarak kabul edilmesini savunmuş, diğer etnik veya toplumsal grupları vatandaşlık dışı bırakmayı önermiştir. Bu dışlamalar arasında, Çingenerin Hindistan'a sürülmesi veya Hakkari'ye zorunlu ikamete tabi tutulması gibi öneriler de yer almaktadır (Bakırezer, 2020:355).

“Şimdi Türkiye'nin düzenini ve ahlakını bozan bu Çingenerler için bir teklif yapsam da: “Bunların hepsi anayurtları olan Hindistan'a sürülsünler, Hindistan kabul etmezse Hakkari vilayetine sürülüp yapabilecekleri işlerle uğraşmaya mecbur tutulsalar, yolları sayılı olan o dağlık bölgeden kaçmaları mümkün olmadığı için eğitim ve disiplinle adam edilseler” desem tabii derhal kıyametler kopar ve “insan hakları”, “anayasa hukuku”, “özgürlük”, “demokrasi”, “cumhuriyet”, “vatandaşlık” gibi tekerlemelerle faşistliğimiz ve ırkçılığımız tekrar yüzümüze çarpılır, anayasa bilginleri olarak İstanbul'da Ali Fuat Başgil ve Tarık Zafer Tunaya, Ankara'da Bülent Esen bir hamaset heykeli gibi karşımıza dikilir” (Atsız, 1967:4).

Metinde, “Türkiye'nin düzenini ve ahlakını bozan bu Çingenerler” ifadesi, Çingenerin topluma zarar verdiği ve bu nedenle sürgün edilmesi gerektiği yönündeki

önerinin meşrulaştırılmasına dönük bir stratejidir. Gizleme, gerçekliğin belirli yönlerinin manipüle edilmesi veya gizlenmesi anlamına gelir. Metinde, Çingenerin “anayurtları olan Hindistan’a sürülmesi” önerisi, bu grubun yabancı ve uyumsuz olarak gösterilmesi ve gizlenmesini içermektedir. Çingenerin “Hindistan tarafından reddedilmeleri durumunda, Hakkâri’ye gönderilip uygun işlerde çalışmaya zorlanmaları” düşüncesi, Çingeneri tek bir kategori altında toplayarak, bu grubu toplumun geri kalanına karşı bütünleşik bir tehdit olarak sunmaktadır. “Eğitim ve disiplinle adam edilseler” ifadesi de bu birleştirmenin bir parçasıdır. Atsız, Çingenerin ancak belirli bir eğitim ve disiplin sürecinden geçerek topluma uyum sağlayabileceğini iddia etmektedir. Parçalama, belirli bir bütünlüğü bozarak, farklı unsurları ayrı ayrı ele alma sürecidir. Metinde, Çingener ve insan hakları savunucuları ayrı ayrı kategorilere ayrılmıştır. Atsız, “Hak ve özgürlükler”, “anayasal düzen”, birey özgürlüğü”, “demokratik yönetim” ve “yurttaşlık kavramı” terimlerini anlamsız tekrarlar” biçiminde nitelendirerek, karşıt bir duruş sergilemektedir. “Hakkâri iline yerleştirilip, kaçışın güç olduğu o dağlık bölgede, uygun işlerde çalışmaya mecbur bırakılarak eğitim ve disiplinle topluma kazandırılırsalar” ifadesiyle, Çingeneri yalnızca disipline edilmesi gereken nesnelere olarak sunmaktadır. Bu yaklaşım, Çingeneri insanlıklarından çıkararak, Irkçı-Turancı ideoloji doğrultusunda şeyleştirmektedir.

1960’larda, Kürtleri, hem ciddi bir iç tehdit hem de güncel bir düşman olarak algılanmış ve Farsçanın yozlaşmış bir lehçesini konuşan ilkel bir topluluk şeklinde tanımlanmıştır. Dahası, Kürt kelimesinin baş harfi küçük yazarak küçümsemiştir (Bora, 2017:281). Baudrillard’a göre, Ötekiliğin eksikliğini hissettiğimiz ve ona bir kader olarak boyun eğmek istemediğimiz bir gerçektir. Bu nedenle, Öteki’yi bir farklılık olarak yeniden üretme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, bedenler, cinsiyet ve toplumsal ilişkiler gibi birçok alanda geçerlidir (Baudrillard, 2012:142). Irkçı düşünceye göre, “ötekilerin” yani etnik, dinsel, politik vb. azınlıkların tehdit olmaktan çıkarılması,

ulus-devletin meşru şiddeti ve öldürme eylemi olan savaşla mümkündür. Bu bağlamda, “ötekinin ölümü, benim kişisel güvenliğimle ilişkili olduğu sürece, yalnızca benim varoluşumu değil; kötü ırkın, aşağı ırkın, yozlaşmış ya da anormal olarak tanımlananların ölümü, yaşamı genel anlamda daha sağlıklı ve daha saf kılacak olan şeydir.” (Çoban, 2009:59).

“Evet... Kürt kalmakta direnir, dört beş bin kelimelik o iptidaî dilleriyle konuşmak, yayın yapmak, devlet kurmak istiyorlarsa gidebilirler. Biz bu toprakları oluk gibi kan dökerek; Gürcülerin, Ermenilerin, Rumların kökünü kazıyarak aldık, yine oluk gibi kan dökerek Haçlıların savaşçı şövalyelerine karşı savunduk. Kürtler 1839 yılına kadar askerlik bile yapmadılar. Viyana’dan Yemen’e kadar her yerde Türk ırkının kanı sebil gibi akarken onlar yaşadıkları dağlarda ve köylerde keçilerini güttüler ve fırsat buldukça hırsızlık ve yağmacılık ederek yaşadılar. İran’la yaptığımız savaşlara yardımcı diye geldikleri zaman da daima fırsat kolladılar ve Türk ordusunun yenildiği çarpışmalarda bu sefer İran’la birleşip onu vurmaktan geri kalmadılar. Birinci Cihan Savaşı’nda bize topyekûn ihanet eden Ermeniler, yerleşik Türk halkını vahşi bir kırgınla bitirmeseydi ve dağlarda, sarp köylerde yaşayan Kürtler bu kırgından kurtulmuş olmasaydı bugün çoğunlukta oldukları illerde de azınlık olarak kalmakta devam edeceklerdi. Fakat yüzde yüz çoğunlukta olsalar bile Türkiye’nin herhangi bir bölgesinde devlet kurmak hayalleri, hayal olarak kalacaktır. Yunanlıların Bizans, Ermenilerin Büyük Ermenistan kurmak hayalleri gibi... Onun için Türk milletinin başını belaya sokmadan, kendileri de yok olmadan çekip gitsinler. Nereye mi? gözleri nereyi görür, gönülleri nereyi çekerse oraya gitsinler. İran’a, Pakistan’a, Hindistan’a, Barzani’ye gitsinler. Birleşmiş Milletlere başvurup Afrika’da yurtluk istesinler. Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu, fakat ayrıntı kabardığı zaman Kağan Arslan gibi önüne durulmadığını, ırkdaşları Ermenilere sorarak öğrensinler de akılları başlarına gelsin (Atsız, 1967:6).

Metinde, Kürtlerin kendi dilleriyle konuşma, yayın yapma ve devlet kurma talepleri, Türk tarihindeki kanlı savaşlar ve fedakârlıklarla karşılaştırılarak haksız ve meşru olmayan talepler olarak sunulmaktadır. “Biz bu toprakları oluk gibi kan dökerek; Gürcüleri, Ermenileri, Rumları tamamen yok ederek sahip olduk” cümlesi, Türklerin tarih boyunca büyük fedakârlıklarla kazandığı toprakları koruma hakkının meşrulaştırılmasıdır. Metinde, Kürtlerin tarih boyunca hırsızlık ve yağmacılık yaparak yaşadığı, fırsat buldukça Türk ordusuna ihanet ettiği ve Birinci Dünya Savaşı’nda Ermenilerle birlikte Türk halkına zarar verdikleri iddia edilmektedir. Bu tür söylemler,

Kürtlerin olumsuz bir şekilde gösterilmesine ve gerçekliğin belirli yönlerinin gizlenmesine örnektir. Metinde, Kürtler, Ermeniler ve Yunanlılar, Türk milletine karşı ortak tehdit olarak birleştirilmiştir. “Birinci Dünya Savaşı sırasında topluca bize ihanet eden Ermeniler” ifadesi, Kürtlerin ve Ermenilerin ortak bir düşman olarak birleştirilmesinin bir örneğidir. “Türk ırkı Viyana’dan Yemen’e kadar kanını cömertçe dökerken, onlar kendi köylerinde ve dağlarında keçi gütmekle uğraştılar” ifadesi, Kürtlerin Türk milletine katkıda bulunmadıkları iddiasıyla ayrıştırılmasını sağlamaktadır. Metinde, Kürtler belirli olumsuz özelliklere indirgenmiş ve “hırsızlık ve yağmacılık yaparak yaşadıkları” gibi ifadelerle şeyleştirilmektedir. İç tehdit vurgusu, onların “öteki” olduklarının örtük bir kanıtı olarak kullanılır: biz olmanın verdiği özgüvenle, “ milliyetçi tedbirler” talep edilebilir:

“Şimdi hep beraber düşünelim: “Türk Devleti”nin kürtçülüğe karşı tavrı ne olmalıdır? Bir devlet, hiç şüphesiz yarımını tehdit eden bir tehlikeye karşı aklın ve şuurun gerektirdiği tedbirleri alır. Bu tedbirlerin yüzde yüz “milliyetçi” tedbirler olması şarttır. Çünkü milletlerin kendilerini başkalarından ayrı ve üstün tutmak ve kendilerini korumak için tuttıkları yol ancak milliyetçiliktir. Türkiye Cumhuriyeti ırkçı bir devlet değildir. Kültür milliyetçisi olduğunu öne sürmesine rağmen böyle bile değildir ve tabiyet milliyetçiliği ile yetinmektedir. Bu bakımdan yüksek mekanizmada kürtlere alabildiğine yer verir.” (Atsız,1966b:2)

Metin, milliyetçiliği, ulusal güvenliği korumanın ve devletin istikrarını sağlamanın vazgeçilmez temel argümanı biçiminde sunarak, meşrulaştırmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin ırkçı bir devlet olmadığını, kültür milliyetçiliğini benimsediğini vurgulanarak, kültür ve ırk temelli milliyetçilikler arasında bir ayrıma gidilmektedir. Kültür milliyetçiliği, ırk temelli ayrımcılığa karşı bir savunma stratejisi olarak kullanılmaktadır. Milliyetçilik, toplumun farklı kesimlerini bir araya getirecek ve ortak bir ulusal kimliğe eklemleyecek bir araç olarak sunulmaktadır. Bu strateji, toplumsal uyum ve ortak kimliği güçlendirme amaçlı olarak kullanılmaktadır. Kürtçülüğü bir dış tehdit olarak gösteren metin, bu tehdide karşı “milliyetçi tedbirler” alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu, toplum içindeki farklı grupları ötekileştiren ve

belirli bir toplumsal grubu ya da ideolojiyi yaratılan düşman imgesi üzerinden dışlama stratejisi olarak okunabilir. Türkiye'nin yönetim aygıtında Kürtlere geniş yer verildiğini iddia edilerek, bu durum bir tür tolerans ve kapsayıcılık örneği olarak sunulmaktadır. Bu yaklaşım, Kürtleri'i devlet politikaları özelinde şeyleştirmektedir.

Aydın, bireyin toplumsal kimliğini ötekiyle güçlendirdiğini ileri sürmektedir. Ötekileştirme tezi, bireyin kendi toplumunu diğer toplumlardan üstün görme düşüncesini içermektedir (Aydın, 2021:26). Çünkü kültürümüz, sürekli olarak Aynı'nın Öteki aracılığıyla kutuplaştırılması üzerine kurulmuş bir yapı sergiler. Bu dinamiğin durdurulması neredeyse imkânsız hale gelmiştir (Baudrillard, 2012:160). “Ulustan dışlanan kesimler bu ayrımcılığa karşı tepkilerini iki şekilde gösterirler: “Ötekiler ya kendilerini asimile ederek ulusa katılırlar ya da ayrılıkçı bir tutum benimseyip ulustan koparlar.” Milliyetçi ideoloji, ötekilere yönelik olarak ırkçılığı ve şiddeti bir araç olarak kullanır. Irkçı kalıp yargılar, önyargıları güçlendirir ve topluma sorgulama alanı tanımadığı için kaygıyı bastırır: “Kalıp yargılar, olayları daha kabul edilebilir bir şekilde anlamlandırmanın yoludur” (Çoban, 2009:49).

“Atatürk çağının Millî Eğitim Bakanlarından Vasıf Çınar ile İstiklâl Mahkemeleri Kurulundan Ali Saip Ursavaş Kürt'tü. Fakat bunların aklına Türklükten ayrı Kürtlük diye bir şey gelmiyordu ve Atatürk çağında böyle bir şey akla gelemezdi de. Atatürk ortalığa bir Türklük dehşeti saçmıştı. Bu sayededir ki Kürt olan Ali Saip, İstiklâl Mahkemelerinde birçok asi Kürd'ün idamında büyük rol oynamıştır” (Atsız, 1966b:2).

“Atatürk ortalığa bir Türklük dehşeti saçmıştı” metaforu, Türk kimliği ve milliyetçiliğin güçlü bir şekilde meşrulaştırıldığını ve toplum üzerinde hegemonik bir ideoloji olarak konumlandırıldığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, Kürt kökenli bireylerin Türk kimliğini benimsemeleri, ulusal bütünlük yaratma çabalarının bir aracı olarak değerlendirilmektedir. Kürt kimliği ve diğer etnik farklılıklar göz ardı edilerek, yalnızca Türk kimliği ve Türk milliyetçiliği ön plana çıkarılmıştır. Böylelikle, farklı etnik kimliklerin varlığı görmezden gelinmiş ve bu kimlikler bir örtmece stratejisiyle

yok sayılarak homojen bir ulusal kimlik algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Atatürk dönemi Türkiye’inde milli kimlik inşası süreçleri ve etnik kimliklerin konumlandırılması, oldukça karmaşık bir yapı sergilemektedir. Bu dönemde, Vasıf Çınar ve Ali Saip Ursavaş gibi Kürt kökenli devlet adamlarının merkezi politikalar ve milli kimlik inşasında önemli roller üstlenmeleri, etnik kimliklerin ulusal kimliğe eklemlenmesi çabası olarak değerlendirilebilir. Bu durum, toplumsal bütünlük ve homojenlik yaratma girişimlerinin, farklı etnik kimliklerin araçsallaştırılması yoluyla sürdürüldüğünü göstermektedir. Metinde, ulusal kimlik inşasına yönelik örtmece stratejisi dikkat çekmektedir. Bu strateji, ayrıştırma politikaları ile birlikte, toplumun çok parçalı etnik yapısının dışlanarak, tek bir ulusal kimlik etrafında yeniden yapılandırılmasını hedeflemiştir. Bunun yanı sıra, belirli etnik kimliklerin taleplerinin bastırılması ya da göz ardı edilmesi, bu politikaların bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Kürt kökenli devlet adamları olan Vasıf Çınar ve Ali Saip Ursavaş’ın, ideolojik bağlamda şekleştirmesi ve ulusal bütünlük sağlama sürecinde bir araç olarak kullanılması, bu stratejinin önemli bir örneği olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Atatürk dönemi ulus-devlet inşa sürecinde etnik kimliklerin konumlandırılması ve ulusal kimlik inşası arasındaki gerilim, metnin temel teması olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda, “biz”i tanımlamak, “öteki”ni belirlemenin başlangıcıdır. Ötekiliğin en sıradan ve bayağı biçimi, mağduriyet toplumu olarak karşımıza çıkar. Öteki’nin mutsuzluk, kurban rolü veya aldatmaca aracılığıyla yeniden diriltilmesi, aynı zamanda bu ölümcül yansımanın aynasından, kendi zavallılığıyla varlık bulan kimlikler olarak bizlerin de tekrar canlanmasını sağlar (Baudrillard, 2012:166). Batı-Doğu karşıtlığının bir kurgusu olarak değerlendirilen Türkiye’nin “ötekiliği,” Batılı rasyonalitenin ona yüklediği süreksizlikle birlikte tartışılmalıdır. Batı kimliğinin temel eksenini olan bu karşıtlık, aynı zamanda Doğu kimliğini de biçimlendirir ve Türk kimliğinin inşasında benzer bir rol oynar (Çelik, 1998:31).

Dördüncü bölümde, Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki ideolojik etkileşim, eklemlenme ve dışlama pratikleri bağlamında detaylı bir biçimde incelenmiştir. Kemalist milliyetçiliğin hegemonik yapısının korunması ve yeniden üretilmesi sürecinde, Irkçı-Turancı milliyetçilikle girişilen ödünleşme ve çatışmaların, dönemin siyasal ve toplumsal bağlamında hangi sembolik stratejilerle biçimlendiği ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, özellikle anti-komünizm, militarizm vurgusu ve devlet fetişizmi, Kemalist milliyetçiliğin Irkçı-Turancı ideolojiyi kendisine belirli noktalarda nasıl eklediğini göstermektedir. Diğer taraftan, radikallik, ırkçılık ve düşman yaratma geleneği, Kemalist milliyetçiliğin bu ideolojiyi dışlama ve kendi hegemonyasını tahkim etme pratiklerinde öne çıkan bileşenler olarak dikkat çekmiştir. Bu süreç, Kemalist milliyetçiliğin, belirli ideolojik unsurları stratejik olarak benimseyip, ideolojik bütünlüğü tehdit eden unsurları dışarıda bırakma yoluyla hegemonyasını koruduğunu göstermektedir. Bu çift yönlü strateji, Kemalist milliyetçiliğin esnek ve dinamik yapısını ortaya koyarken, aynı zamanda onun toplumsal ve siyasal düzeni kontrol etme kapasitesini de gözler önüne sermektedir. Irkçı-Turancı milliyetçilik ise, bu eklemlenme ve dışlanma süreçlerinde yalnızca pasif bir muhalefet sergilemekten çok, Kemalist milliyetçilik karşısında kendi ideolojik varlığını yeniden üreten bir özne olarak işlev görmüştür. Bu bölümde ortaya konulan analizler, Türkiye'de milliyetçiliğin hegemonik bir ilişki biçimi olarak nasıl işlediğine dair önemli bir perspektif sunmaktadır. Özellikle, milliyetçilik söylemlerinin ideolojik işleyiş kipleri çerçevesinde çözümlenmesi, hegemonik düzenin farklı bileşenler arasında nasıl biçimlendiğini anlamayı mümkün kılmaktadır. Sonuç olarak, bu bölüm, Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki eklemlenme ve dışlama dinamiklerini tarihsel ve ideolojik bağlamda açıklığa kavuşturarak, tezde ele alınan genel sorunsalı daha derinlemesine anlamak için bir zemin oluşturmuştur. Tezin sonuç kısmında, bu tartışmalar, milliyetçilik olgusunun Türkiye'deki ideolojik ve toplumsal etkilerini

değerlendirmek ve kapsamlı bir sonuca ulaşmak amacıyla bütüncül bir biçimde ele alınacaktır.

SONUÇ

Bu çalışma, Türk siyasal yaşamında Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişkinin derinlemesine bir çözümlemesini sunarak, Türkçü dergiler aracılığıyla bu iki ideoloji arasındaki gerilim ve uzlaşma sarmalını ele almayı hedeflemiştir. Kemalizm, salt bir siyasal akım olmanın ötesinde, yeni bir toplumsal düzeni inşa etmeyi ve bu düzenin devamını sağlamayı hedefleyen ideolojik bir yapı olarak tanımlanmıştır. Bu ideolojik yapı, tutarlı bir doktrin olma kaygısından çok, pragmatik eklemlenme stratejileriyle toplumsal düzeni koruma amacı gütmektedir. Bu bağlamda Kemalist hegemonya, gereksinim duyduğu koşullarda ideolojik pozisyonlarını yeniden tanımlayarak, toplumsal ve siyasal çatışmaları kontrol altında tutma yetisi sergilemiştir. Tez kapsamında, 1930'lardan 1970'lere uzanan süreçte Kemalizm'in Irkçı-Turancı ideoloji ile ilişkisi çeşitli dönemsel dinamikler üzerinden ele alınmış, bu ideolojinin belli bileşenlerini eklemlenme veya dışlama stratejileri tarihsel olayların ışığında değerlendirilmiştir. Devletin merkeziliğini esas alan Kemalist milliyetçilik, ideolojik rakipleriyle kurduğu etkileşimlerde çoğu zaman siyasal pragmatizmi temel alınırken, belirli tarihsel koşullar altında Irkçı-Turancı ideolojinin reflekslerini stratejik bir araç olarak kullanmıştır.

Tezde, Thompson'ın derin yorumsamacı yaklaşımı temel alınmış ve bu yaklaşım, sosyo-tarihsel analiz, ideolojik inceleme ve söylem analizi teknikleriyle desteklenmiştir. Bu yöntem, sembolik temsillerin ve ideolojik yapıların toplumsal bağlamları çerçevesinde yeniden değerlendirilmesini sağlamıştır. Sosyo-tarihsel analiz, Kemalist ideolojinin eklemlenme ve dışlama stratejilerini çeşitli tarihsel olaylar üzerinden ele almış ve bu çözümlenmeler, Kemalist milliyetçiliğin hegemonik pozisyonunu koruma amacıyla nasıl ödünleşmelere gittiğini göstermiştir. Tez, Irkçı-Turancı ideolojinin siyasal ve toplumsal pozisyonu itibarıyla muhalif bir nitelik

taşıdığını ancak, belirli tarihsel dönemlerde Kemalist hegemonyaya eklenildiğini savunmaktadır. Kemalizm, 1944 Irkçılık-Turancılık Davası'nda kendinden dışlama pratiğiyle, Türkçü ve Turancı akımları devlet düzeni için tehdit olarak görmüş ve bu grupları kriminalize etmiştir. Bu süreçte Kemalist rejim, ideolojik sınırlarını çizerek Turancılığı dışlamış ve rejimin devamlılığı adına bu akımları baskı altına almıştır. Buna karşın, Kore Savaşı ve 12 Mart 1971 Muhtırası süreçlerinde Kemalist milliyetçilik, pragmatik bir yaklaşımla milliyetçi unsurları kendine eklemeye yoluna gitmiştir. Kore Savaşı'nda, milliyetçi duygular ulusal gururu pekiştirmek ve Türkiye'nin modern dünya düzenindeki yerini güçlendirmek amacıyla araçsallaştırılırken, 1971 Muhtırası'nda komünizm tehdidine karşı Irkçı-Turancı gruplarla ortak bir zemin oluşturulmuştur. Böylece Kemalizm, ideolojik tehditlere karşı dışlama pratiği sergilerken, siyasi ve toplumsal fayda gördüğünde milliyetçi unsurları kendi söylemine eklemiştir. Bu çift yönlü stratejik ilişkiler, her iki ideoloji arasındaki dinamiklerin tarihsel koşullara bağlı olarak çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Atsız Mecmua, Orhun, Orkun ve Ötüken gibi Türkçü yayınlar üzerinden yapılan ideolojik incelemeler, Irkçı-Turancı milliyetçiliğin ideolojik sınırlarını Kemalizm'in hegemonik yapısına karşı geliştirdiği muhalefeti ve bu iki ideoloji arasındaki çatışmanın ve geçişkenliğin dinamiklerini açığa çıkarmıştır. Bu çalışma, milliyetçiliği ideolojik işleyiş kiplerinden hareketle, özellikle eklemene ve dışlama pratikleri bağlamında inceleyerek, Türkiye'deki ulusal kimlik inşası süreçlerine özgün bir katkı sunmaktadır. Thompson'ın "derin yorumsamacı" yaklaşımına dayalı olarak, ideolojik tahakkümün toplumsal gerçeklikleri doğallaştırma, süreklileştirme ve edilgenleştirme pratikleriyle sürdürüldüğü ifade edilmektedir. Toplumsal gerçekliklerin tarihsel ve değişken niteliklerinin gizlenmesi, tahakküm ilişkilerinin meşrulaştırılması sürecinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Somut olarak, Kemalist ideolojinin tahakküm ilişkilerinin ulusal birlik söylemi içerisine eklenerek bayrak, marş ve resmi törenler benzeri semboller

aracılığıyla meşrulaştırıldığı görülmektedir. Bu semboller, ulusal kimliği homojen ve yekpare bir yapı olarak sunarak, farklı toplumsal kesimler arasındaki çatışmaları görünmez kılmaktadır. Buna karşın, dışlama pratikleri kapsamında, muhalif ideolojiler "dış tehdit" veya "iç düşman" kavramları etrafında inşa edilerek, bu ideolojilere mensup bireyler ya da gruplar ya tamamen dışlanmakta ya da marjinalleştirilmektedir. *Atsız Mecmua*, *Orhun*, *Orkun* ve *Ötüken* dergilerinde yeniden üretilen İrkçı-Turancı milliyetçilik, kimi zaman Kemalist söyleme eklemlenmiş, ancak kimi zaman da belirli sınırların dışına itilerek dışlanmıştır. Bu süreçte, güç ilişkileri hem eklemlenme hem de dışlama stratejileriyle yeniden üretilmiş ve bu stratejiler aracılığıyla hegemonik düzen korunmuştur. Bu bağlamda, devletin kutsallaştırılması ve merkezîyetçiliğin güçlendirilmesi, Kemalist milliyetçiliğin İrkçı-Turancı unsurları devlete sadakat ve ulusal güvenlik söylemleri etrafında eklemlenmesine olanak sağlamıştır. Ordu, rejimin ideolojik koruyucusu olarak, milliyetçiliği militarizmle harmanlayarak ulusal kimlik ve çıkarları koruma stratejilerinde belirleyici bir güç haline gelmiştir. Böylece, İrkçı-Turancı söylemler, antikomünizm ve devlet fetişizmi üzerinden Kemalist ideolojiye eklemlenmiş ve bu birliktelik rejimin hegemonyasını güçlendirmiştir. Ancak Kemalizm, Osmanlı geçmişini modernlik ve laiklik değerlerine karşı bir geçmiş olarak konumlandırırken, İrkçı-Turancı ideoloji Osmanlı'yı ulusal bir soy çizgisine dâhil ederek tarihsel süreklilik vurgusu yapmıştır. Bu durum, Kemalist tarih söylemiyle çelişmiş ve ideolojik ayrışmayı derinleştirmiştir. Dahası, *Atsız*'ın ırkçılığı milletlerin hayatta kalma koşulu olarak gören ve şiddeti yücelten söylemleri, Kemalist rejimin ulusal egemenlik ve devlet merkezli modernleşme projesiyle örtüşmemiştir. Ayrıca, İrkçı-Turancı ideolojinin radikal ve yayılcı tavrı, Kemalist hegemonyaya tehdit olarak algılanmış ve bu hareketler II. Dünya Savaşı sırasında dış politik dengeler gereği sıkı bir kontrol altına alınmıştır. 1944 İrkçılık-Turancılık Davası, bu dışlama sürecinin somut bir örneği olmuş, böylece Kemalizm, hegemonik kimliğini koruma amacıyla bu

ideolojiyi siyasal ve toplumsal düzlemde marjinalleştirmiştir. Kemalist milliyetçiliğin, İrkçı-Turancı milliyetçilikle olan salınımlı ilişkisi, milliyetçiliğin sadece bir toplumsal aidiyet söylemi olmadığını, aynı zamanda güç ve tahakküm ilişkilerini düzenleyen bir hegemonik araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Derin yorumsamacı yaklaşımın üçüncü ve son aşaması yorumlama ve yeniden yorumlama sürecidir. Yeniden yorumlama süreci, doğası gereği tartışmaya açıktır. Bu tartışma, farklı tekniklerden yararlanan araştırmacıların birbirinden farklı yorumlamaları arasında çıkabileceği gibi, sembolik biçimlerin, sosyo-tarihsel dünyayı oluşturan özneler tarafından yapılan yorumları arasında da ortaya çıkabilir (Thompson, 2013:333). Thompson, bu aşamanın eleştirel potansiyelin açığa çıkarılması açısından zorunlu olduğunu savunur. Bu aşamada, anlamın nasıl yeniden inşa edildiği ve çözümlemenin bir parçası haline getirildiği üzerinde durulmaktadır. Yeniden yorumlama süreci, önceki sosyo-tarihsel analiz ve biçim ya da söylem çözümlemesine dayanarak, belirli bir tarihsel ve toplumsal yapıda üretilen ve dağıtılan sembolik biçimlerin nasıl yorumlandığını anlamamıza olanak tanır (Thompson, 2013:318). Yorumlama aşaması, sembolik biçimin ne söylediğini ya da ifade ettiği anlamı, temsil ettiği olguları ve neyle ilgili olduğunu derinlemesine analiz ederek, bu anlam katmanlarını detaylı bir şekilde açığa çıkarma sürecini içerir (Thompson, 2013: 34).

Kemalist milliyetçilik ve İrkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişkinin günümüze ilişkin bize ne söylediğini sorguladığımızda, milliyetçiliğin hâlâ güçlü bir ideolojik etkiye sahip olmakla birlikte, günümüz Türkiye’inde Kemalist milliyetçiliğin hegemonik kapasitesini yitirdiği söylenebilir. Türkiye’de milliyetçi tezahürler, zaman zaman birbirleriyle çatışan, ancak gerektiğinde stratejik ödüleşmeler yapan ideolojik pozisyonlar olarak bir araya gelebilmektedir. Bu durumda, hangi milliyetçilik anlayışının ideolojik hükmünü perçinleyeceği ve dayatacağı Türkiye siyasetinin belirleyici unsurlarından biri olarak karşımızda durmaktadır. İrkçı-Turancı

söylemin, etnik temelli milliyetçi hareketlerle zaman zaman örtüşmesi ve bu hareketlerin Kemalist milliyetçiliğin hegemonik kapasitesini yitirmesinden doğan boşluğu kendi söylemleriyle perçinlemeye çalışması, bu iki ideolojik varyantın hegemonik mücadelelerinin günümüzdeki yansıması olarak okunabilir.

Kemalist milliyetçilik ve Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişkinin günümüzde neyi temsil ettiği diğer bir tartışma konusudur. Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişki, Türkiye'deki milliyetçi söylemlerin ve siyasal güç dengelerinin dinamik bir parçası olarak varlığını sürdürmekte, ideolojik çatışmalar ve geçişkenlikler üzerinden biçimlenmeye devam etmektedir. Kemalist milliyetçilik ve Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişki, özellikle Türkiye'deki güvenlik politikaları, ulusal kimlik tartışmaları, devletin ideolojik yönelimi ve toplumsal aidiyet bağlamında temsil edilmektedir. Bu salınım, Kemalist milliyetçiliğin hegemonik yapısının, gerektiğinde karşıt ideolojilerle eklemlenebilme esnekliğine sahip olduğunun görüngülerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki salınımlı ilişki, günümüzde milliyetçiliğin, hem Kemalist mirası koruyan hem de Irkçı-Turancı bileşenleri içselleştiren siyasal oluşumlarda yeniden üretilerek varlığını sürdürme çabalarını da görünür kılmaktadır.

Kemalist milliyetçilik ve Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişkinin neyle ilgili olduğuna ilişkin çalışmanın ana sonuçlarından biri, Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki ilişkinin, basit bir çatışma veya tamamen ayrı yollar izleyen iki ideolojik yapı olarak değerlendirilemeyeceğidir. Aksine, bu iki ideolojik varyant arasındaki ilişki, hem çatışmayı hem de belirli unsurların karşılıklı olarak ödünç alındığı bir geçişkenliği özünde barındırmaktadır. Kemalizm, devletin resmi ideolojisi olarak toplumsal düzeni kurarken, gerektiğinde Irkçı-Turancı milliyetçiliğin bazı unsurlarını soğurarak kendini yeniden yapılandırmış kimi zaman ise

bu akımı dışlayarak kendi hegemonyasını pekiştirmiştir. Aynı şekilde Irkçı-Turancı milliyetçilik de Kemalizm'in belirli yönlerine eklenmiştir. Irkçı-Turancı milliyetçilik, bu hegemonik ilişki içerisinde, kendi ideolojik bütünlüğünü korumaya çalışarak, Kemalist milliyetçilikle gerilimler de yaşamıştır. Bu durum, iki ideolojik varyant arasındaki ilişkinin, birbirine tamamen karşıt olmaktan çok, karşılıklı bir beslenme ve çatışma döngüsü içinde biçimlendiğini göstermektedir.

Tez çalışması, Irkçı-Turancı milliyetçiliğin Kemalizm içinden türediği yönündeki yaygın kanının aksine, Kemalizm'den bağımsız ve özgün bir varyant olarak varlık gösterdiğini ortaya koymuştur. Irkçı-Turancı milliyetçilik, Kemalist milliyetçiliğin ulusal kimlik ve toplumsal düzen anlayışını eleştirerek, kendi etnik ve kültürel temelli milliyetçiliğini inşa etmiştir. Çalışma boyunca incelenen Türkçü dergiler, bu ideolojik farklılıkların somutlaştığı başlıca mecralar olarak öne çıkmıştır. Bu dergiler, Kemalizm'e yönelik eleştirilerin yanı sıra, Türkçü ideolojinin toplum içindeki konumlanışı ve tarihsel süreç içinde nasıl biçimlendiği konusunda da önemli ipuçları sunmaktadır.

Tezin temel argümanı, Kemalizm'in amorf bir yapıya sahip olarak hegemonik konumunu koruyabilmek adına, dönemin gerekliliklerine göre esnek stratejiler geliştirme kapasitesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kemalizm ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişkinin doğasına dönük kuramsal ve tarihsel çözümler tezin temel argümanı ile tutarlılık göstermektedir. Kemalist hegemonyanın çelişkili ancak esnek yapısı ve Irkçı-Turancı ideolojinin bu yapıya eklenme veya dışlanma pratikleri, tezin bulguları çerçevesinde detaylandırılmış ve ortaya konmuştur.

Çalışmanın özgün katkısı, Türk siyasal yaşamındaki bu iki önemli milliyetçi varyant arasındaki ilişkinin daha önce yeterince ele alınmamış yönlerini gün ışığına

çıkarmasıdır. Literatürdeki mevcut çalışmalar, genellikle Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki ilişkiyi ya çatışma ekseninde ele almakta ya da bu iki varyantı birbirinden tamamen ayrı ve ilişkisiz olarak değerlendirmektedir. Bu çalışma ise, her iki ideoloji arasındaki gerilimi ve aynı zamanda belli noktalardaki örtüşmeleri ele alarak, hegemonik bir ilişki olarak ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, milliyetçiliğin ideolojik varyantları arasındaki karşılıklı etkileşimleri ve bu etkileşimlerin toplumsal ve siyasal sonuçlarını anlamak için özgün bir bağlam sunmaktadır. Tez, aynı zamanda, ideolojik pratiklerin söylemsel düzeyde nasıl işlediğini ve bu pratiklerin toplumsal düzeyde nasıl yeniden üretildiğini gözler önüne sermektedir.

Bu çalışma, Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki ilişkiyi, belirli bir tarihsel dönem ve belirli ideolojik metinler (*Atsız Mecmua*, *Orhun*, *Orkun ve Ötüken* dergileri) bağlamında incelemiştir. Gelecekteki çalışmalar, bu ilişkinin günümüzdeki yansımalarını veya farklı ideolojik varyantlar arasındaki etkileşimleri inceleyerek çalışmayı genişletebilir. Ayrıca, milliyetçiliğin toplumsal düzeydeki etkilerinin, nasıl yeniden üretildiğini anlamaya yönelik daha derinlemesine ampirik çalışmalar, bu alandaki literatüre değerli katkılar sunabilir.

Sonuç olarak, bu tez, milliyetçiliğin hegemonik bir ilişki biçimi olarak nasıl işlediğini ve Kemalist milliyetçilik ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki etkileşimlerin bu hegemonik düzenin inşasında nasıl bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Çalışma, Türkiye'deki milliyetçilik olgusuna ilişkin kuramsal ve tarihsel tartışmalara önemli bir katkı sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda milliyetçiliğin ideolojik ve toplumsal boyutlarını anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Milliyetçiliğin dinamik, çok katmanlı yapısını ortaya koyan bu çalışma, Türkiye siyasal tarihine ilişkin daha geniş bir anlayış geliştirilmesine olanak sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, A. (2012). Basında 'Tan Olayı' - 4 Aralık 1945. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,(43), 1-22.
- Ahmad, F. (1986). İttihatçılıktan Kemalizme, Çev: Fatmagül Berktaş, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ahmad, F. (2014). Modern Türkiye'nin Oluşumu, (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akçam, T. (1993) Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akdan, T. (2020). Soğuk Savaş ve Türkiye'nin Batı'ya Yönelişi. İstanbul: Yordam Kitap.
- Akman, A. (2020). "Etnik-Sivil Kuramsal İkileminin Ötesinde: Modernist Milliyetçilik, Milliyetçilik Kuramında Etnik/ Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı", Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekinçil, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 81-90.
- Akşin, S. (2007) Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1980) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşin, S. (2013). "Siyasal Tarih (1960-1980)", Türkiye Tarihi -4-Çağdaş Türkiye (1908-1980) içinde, Yay. yön.: Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi, s.215-224.
- Akyürek, S., Serap, K. F., Atalay, E., & Bıçaksız, A. (2014). "Sivil-Asker İlişkileri ve Ordu Toplum Mesafesi" BİLGESAM Yayınları: Ankara.
- Alemdaroğlu, A. (2020) "Öjeni Düşüncesi." Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, Cilt 4 İstanbul: İletişim Yayınevi, s. 414-421.
- Alpsü, N.Z. (1951) "Kıbrıs Türkiye'nin Olmalıdır" Sayı 18, Orkun, Şubat 1951, s. 5.

- Altınay, A. G. (2004). Eğitimin Militarizasyonu: Zorunlu Milli Güvenlik Dersi (ed: Ahmet İnsel ve Ali Bayramoğlu). Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye’de Ordu, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Altınay, A. G. ve Bora T. (2020). “Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, Cilt 4 İstanbul: İletişim Yayınevi, (s. 140-154).
- Anderson, B. (2017). Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğın Kökenleri ve Yayılması, 9. B (Çev. İ. Savaşır). İstanbul Metis Yayınları.
- Argın, Ş. (2009). “Türk Aydınının Devlet Aşkı ve Aşkın Devlet Anlayışı.” Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Dönemler ve Zihniyetler, Cilt 9: Dönemler ve Zihniyetler. Ömer Laçiner (ed.) içinde. İstanbul: İletişim, s. 84-111.
- Arslan, E. (2020). “Türkiye’de Irkçılık”, Tanıl Bora ve M. Gültekin (Ed.) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 409-426
- Atabay, M. (2005). II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Milliyetçilik Akımları, 1. Basım, Kaynak Yayınları: İstanbul.
- Atılğan, G. (2007). Behice Boran Siyasal ve Entelektüel Bir Biyografi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atılğan, G. (2015). “Sanayi Kapitalizminin Şafağında”, Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat, Yayına Hazırlayan: Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu. İstanbul: Yordam Kitap, s.501- 656.
- Atılğan, G. (2015). “Tarımsal Kapitalizmin Sancağı Altında”, Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat, Yayına Hazırlayan: Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu. İstanbul: Yordam Kitap s. 387- 500.

- Atılgan, G. (2020). Yön-Devrim Hareketi, “Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar”, İstanbul:Yordam Kitap.
- Atsız (1934d).“Yirminci Asırda Türk Meselesi Türk Irkı = Türk Milleti” Sayı 9, Orhun, Temmuz 1934, s. 157-160, Makaleler III içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 139-146.
- Atsız Mecmua (1932d). Kurtulmamış Türkeli sayı: 17 s.76-78.
- Atsız, H. N. (1931). Bir Kuş Bakışı, Atsız Mecmua, sayı:1, 15 Mayıs 1931 s. 2-3.
- Atsız, H. N. (1932b). “Sadri Ertem Bey’e Cevap”, Atsız Mecmua, sayı:16, 15 Ağustos 1932 s. 85-88.
- Atsız, H. N. (1932c). Askerlik Aleyhtarlığı, Atsız Mecmua, sayı:17, Eylül 1932 s. 100-104, Makaleler IV içinde, İstanbul: Baysan, 1992 s. 479-486.
- Atsız, H. N. (1934a). “Komünist, Yahudi ve Dalkavuk Orhun, Sayı 5, s. 4-5,Makaleler IV içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 171-174.
- Atsız, H. N. (1934b). “Türk Ordusunun İftihar Levhası” Orhun, Sayı 6, s. 117-122, Makaleler I içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 81-89.
- Atsız, H. N. (1934c). “Yirminci Asırda Türk Meselesi I Türk Birliği= Türk Milleti Orhun, Sayı 8, s. 141-144, Makaleler III içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 129-137.
- Atsız, H. N. (1950a). “Türk Tarihinde Yabancı Kanlıların İhanet Serisi” Sayı 2, Orkun, Ekim 1950, s. 13, Makaleler I içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s.223 -228.
- Atsız, H. N. (1950b). “Tarihin Barışmaz Düşmanları” Sayı 5, Orkun, Kasım 1950, s. 3-4, Makaleler III içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 301-308.

- Atsız, H. N. (1950c). "Ülküler Taarruzidir" Sayı 7, Orkun, Kasım 1950, s. 3-5, Makaleler III içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 83-89.
- Atsız, H. N. (1951a). "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup", Orkun, Sayı 20, s. 10-12, Makaleler IV içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 9-16.
- Atsız, H. N. (1951b). "Milli Birlik" Sayı 21, Orkun, 23 Şubat 1951, s. 3-4, Makaleler III içinde, İstanbul: Baysan, 1992 s. 233-242.
- Atsız, H. N. (1951c). "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Açık Mektup", Orkun, Sayı 22, s. 10-14, Makaleler IV içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 17-29.
- Atsız, H. N. (1952). "Veda" Sayı 68, Orkun, Ocak 1952, s. 2-7, Makaleler III içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 95-115.
- Atsız, H. N. (1964). "Mendebur Amerikalı" Sayı 8, Ötüken, Eylül 1964, s. 1-2, Makaleler IV içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992, s. 505-514.
- Atsız, H. N. (1966a). "Biz Ne istediğimizi Biliyoruz" Sayı 26, Ötüken, 15 Şubat 1966, s. 1-3, Makaleler IV içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 127-134.
- Atsız, H. N. (1966b). "Kürtler ve Komünistler" Sayı 28, Ötüken, 30 Nisan 1966, s. 2-3, Makaleler III içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 379-384.
- Atsız, H. N. (1966c). "Turancıyız Ne Olacak?" Sayı 30, Ötüken, 25 Haziran 1966, s. 17-18, Makaleler III içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 51-56.
- Atsız, H. N. (1967). "Konuşmalar" Sayı 40, Ötüken, Nisan 1967, s. 2-10, Makaleler III içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 519-540.
- Atsız, H. N. (1969). "Altıncı Filo", Gözlem, Mart 1969, Makaleler IV içinde, İstanbul: Baysan Yayınları, 1992 s. 495-499.

- Atsız, H. N. (1970). “Mecburî Gurbette Yaşayanlar” Sayı 81, Ötüken, 1 Eylül 1970, s. 3-4, Makaleler IV içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 411-418.
- Atsız, H. N. (1971a). “Türk Ordusuna Karşı Don Kışotlar” Sayı 89, Ötüken, Mayıs 1971, s. 3-4, Makaleler I içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 199-204.
- Atsız, H. N. (1971b). “Malazgirt Zaferi’nin 900. Yıldönümü ve Milli Kültür” Sayı 8, Ötüken, 9 Ağustos 1971, s. 3-5, Makaleler III içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 187-195.
- Atsız, H. N. (1971c). “Hürriyet Sarhoşluğu” Sayı 9, Ötüken, Eylül 1971, s. 3-5, Makaleler IV içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 141-150.
- Atsız, H. N. (1973a). “3 Mayıs 1944” Sayı:5, Ötüken, Mayıs 1973, s. 3-4, Makaleler I içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 209-213.
- Atsız, H. N. (1973b). “Turancılık” Sayı 6, Ötüken, Haziran 1973, s. 3-4, Makaleler III içinde, İstanbul: Baysan Yayınları, 1992 s. 33-38.
- Atsız, H. N. (1973c). “Ne Yaptığımı Bilmeyenler” Sayı 115, Ötüken, Temmuz 1973, s. 3, Makaleler IV içinde, İstanbul: Baysan Yayınları, 1992 s. 471-473.
- Atsız, H. N. (1974a). “3 Mayıs” Sayı 5 (122), Ötüken, Mayıs 1974, ss. 2, Makaleler I içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 215-216.
- Atsız, H. N. (1974b). “Türk ve Rum” Sayı 8 (128), Ötüken, Ağustos 1974, s. 3, Makaleler I içinde, İstanbul: Baysan Yayınları, 1992 s. 23-26.
- Atsız, H. N. (1975). “23 Mayıs (1040) ve 3 Mayıs (1944)” Sayı:137, Ötüken, Mayıs 1975, s. 3, Makaleler I içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 131-134.
- Atsız, H. N. (1941). “Türk tarihine bakışımız nasıl olmalıdır?” Çınaraltı, (5), 6-8.

- Atsız, H. N. (1942). Türk Gençliği Nasıl Yetişmeli? Çınaraltı, (35), Makaleler III içinde, İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayi A.Ş, 1992 s. 183-192.
- Atsız, H. N. (2017). Çanakkaleye Yürüyüş Türklüğe Karşı Haçlı Seferleri, İstanbul: İrfan Yayınları.
- Avcioğlu, D. (1974). Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın). Birinci Kitap, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Aydemir, Ş. (2006). Tek Adam Cilt 3, 21. basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş.S. (2003). İnkılâp ve Kadro, Beşinci Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydın S. (1998). "Türkiye'de Devlet Geleneği Söylemi", Birikim, 105-106: 63-82.
- Aydın, S. (2019). "Cumhuriyetin İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: İrkçi Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm içinde, ed. A. İnsel, İstanbul: İletişim Yayınları, 344-369.
- Aydın, S. (2021). Popüler Kültür ve Milliyetçilik: Sokağın Hissi. Simten Coşar ve Aylin Özman (Der.), İçinde, Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet: Edebiyat, Medya, Siyaset (ss.19-76), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aytürk İ. (2013). Atsız ve Kemalizm: Bir Polemiğin Düşündürdükleri, Sayı: 128, Toplum ve Bilim.
- Badiou, A. (2013). Yeni Bir Siyaset İçin Felsefe. (Çev. B. Özkul ve E. Ünal). İstanbul: Encore Yayınları.
- Bakirezer, G. (2020). Nihal Atsız. Tanıl Bora (ed.) içinde, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik. 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 352-357.
- Balibar, E. (2007). "İrkçilik ve Milliyetçilik", Editör: Balibar, Etienne ve Immanuel Wallerstein, İrk Ulus Sınıf / Belirsiz Kimlikler, (der.) içinde. Çev., N. Ökten. 4. Baskı, Metis Yayınları, s. 51-86.

- Balibar, E. (2016). Yurttaşlık. İstanbul: MonoKL Yayınları.
- Bank, B. (2015). Gramsci'nin devlet ve hegemonya kavramlarının kuramsal çözümlemesi. Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), 2-40.
- Başkaya, F. (2015). Bir Devlet Geleneğinin Anatomisi Yediyüz, İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Baudrillard, J. (2012). Kusursuz Cinayet, çev. N. K. Sevil, 3. b., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2013). Sosyolojik Düşünmek, (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Belge M. (2021). "Militarizm" Ne Mutlu Eşitlik Diyene: Milliyetçilik Tartışmaları Yasemin Çongar, Mustafa Arslanaturalı, Lebriz İsvan (ed.) içinde. İstanbul: Kiraathane, s:46-65.
- Belge, M. (2019). Mustafa Kemal ve Kemalizm. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce cilt 2 Kemalizm (9. Baskı) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 29-43.
- Berghe, Pierre Van Den. (1994). "Race and Ethnicity: a sociobiological perspective", Nationalism, (Ed. John Hutchinson and Anthony D. Smith), Oxford: Oxford University Press.
- Bernasconi, R. (2011). Irk Kavramını Kim İcat Etti? Felsefi Düşüncede Irk ve Irkçılık. (Z. Direk, İ. Esiner, T. Meriç ve N. Okten). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bilgin, O. (2018). Türk Milliyetçiliği ve Kemalizm Meselesi: Hegemonya, Asimilasyon, Mücadele. Akademik Hassasiyetler, 5 (10), 331-360.
- Bora, T. (1995). Milliyetçiliğin Kara Baharı, 2. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bora, T. (1998). "Milli Tarih ve Devlet Mitosu", Birikim, 105-106: 83-93.
- Bora, T. (2017). Cereyanlar: Türkiye'de Siyasal İdeolojiler. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Bora, T. (2021). “Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar”, 2. bs, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. ve Taşkın Y. (2019) “Sağ Kemalizm”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm içinde, ed. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim Yayınları, s.529-554.
- Bora, T. ve Ünüvar, K. (2016). “Ellili Yıllarda Türkiye’de Siyasî Düşünce Hayatı”, Türkiye’nin 1950’li Yılları içinde, M. K. Kaynar (haz.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, Tanıl (2003) Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Boratav, K. (1974). 100 Soruda Türkiye’de Devletçilik, İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Boratav, K. (2005). Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2018). Eril Tahakküm. (Çev. Bediz Yılmaz). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Brubaker, R. (2009). Fransa’da ve Almanya’da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu. Ankara: Dost Kitabevi.
- Bulut, S. (2018). 38. Eylemde Güç Mücadelesi: Kore Savaşı ve Türkiye’deki Tezahürleri. Mavi Atlas, 6(1), 185-204.
- Calhoun, C. (2012). Milliyetçilik, Çev. Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Campbell, J. (2017). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, (Çev. S. Gürses) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Carnoy, M. (2014). Devlet ve Siyaset Teorisi (1. Baskı). (S. Coşar, A. Örküp, M. Pamir ve M. Yetiş, Çev.). Dipnot Yayınları.
- Cox, O. C. (2018). Irk İlişkileri: Anlamı, Başlangıcı ve Gelişimi, Çağdaş Marksizm Seçkisi: Yüzyıla Damga Vuran Metinler içinde, (der. B. Ollman vd.), (çev. Şükrü Alpagut), İstanbul: Yordam Kitap, s. 516-529.

- Çağaptay, S. (2009). Türkiye’de İslâm, Laiklik ve Milliyetçilik, Türk Kimdir? Çev: Özgür Bircan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çağlar, D. (2008). Hayali Komünizm. İstanbul: Berfin Yayınları.
- Çeğin, G. (2021). “Erken Cumhuriyet Döneminde Rejimin Militarist Özerkliği, Der. Güney Çeğin, İbrahim Şirin, Türkiye’de Siyasal Şiddetin Boyutları içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 31-54.
- Çelik, N. B. (1998). “Kemalist Hegemonya Üzerine”, Birikim, Sayı: 105-106:28-35.
- Çelik, N. B. (2004). “Söylem Kuramları, Hegemonya Kavramı ve Kemalizm Türk Toplumunu ve Gelişme Teorisi, Doğu Batı, Üçüncü Baskı, 2(8) 33-47.
- Çelik, N. B. (2019). “Kemalizm: Hegemonik bir Söylem”, A. İnel (Der.), içinde Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 75- 91.
- Çelik, N. B. (2019). “Kemalizm: Hegemonik bir Söylem”, A. İnel (Der.), içinde Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm, İstanbul: İletişim, s. 75- 91.
- Çiçek, A. C. (2016). Türk Siyasal Yaşamında Yön Dergisi (1961-1967), “Milliyetçilik Bayrağını Sosyalistler Taşır!”, İstanbul: Tezkire Yayıncılık.
- Çoban, B. (2009). Medya, Resmi Tarih ve Milliyetçilik, B. Çoban (Der.) Medya Milliyetçilik Şiddet içinde. İstanbul: Su Yayınları.
- Çolak, Y. (2007). Türk Devrimi, Devlet ve Kültür. Muhafazakâr Düşünce Dergisi, (12), 90-121.
- Çulhaoğlu, M. (2012). Tarih, Türkiye, Sosyalizm Bir Mirasın Güncelliği. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Delannoi, G. (1998). “Milliyetçilik ve İdeolojik Kataliz”, Ed. J.Leca, Uluslar ve Milliyetçilikler, Çev. S. İdemen, İstanbul: Metis Yayınları.

- Demirel, T. (2009). "1946-1980 Döneminde 'Sol' ve 'Sağ' ". Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce – 9, Dönemler ve Zihniyetler. Ed. Tanıl Bora & Murat Gültekingil içinde. ss. 413-450. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirovic, A. (2012). Hegemonya ve İktidar Analizi. M. Asa (Çev.). Felsefelogos. Sayı: 44, s. 95-104.
- Duman, D. (2019). Kore Savaşı ve Türkiye'de Savaş Karşıtı Bir Örgütlenme: Türk Barışseverler Cemiyeti. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 19(39), 665-692.
- Engels, F. ve Marx, K. (2014 [1848]). Komünist Manifesto, Çev. Nail Satlıgan, İstanbul: Yordam Kitap.
- Engin, M. S.(1938). Kemalizm İnkılabının Prensipleri: Büyük Türk Medeniyetinin Tarihi ve Sosyolojik Tetkikine Methal. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Ercilasun, A. B. (2021). Atsız Türkcülüğün Mistik Önderi. Ankara: Panama Yayınları.
- Eren, M. (2012). Kanlı Pazar: 1960'lar Türkiye'sinde Milliyetçiler, İslamcılar ve Sol, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Ergin, M. (2009). "‘Bizden İrkçi Olmaz' Türk Kimliği ve İrksal Sözlükler." Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-9. Ömer Laçiner (der.) içinde. İstanbul: İletişim. 386-412.
- Ertekin, O. (2020). "Cumhuriyet Döneminde Türkcülüğün Çatallanan Yolları", Tanıl Bora ve M. Gültekin (Ed.) Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 345-387
- Fenton, S. (2001). Etnisite, İrkçılık, Sınıf ve Kültür (Çev. Süleyman Nihat Şad). Ankara: Phoneix Yayınları.
- Finlayson, A. (1998). Ideology, discourse and nationalism, Journal of Political Ideologies, 3(1), 99-118.

- Foucault M. (2007). Cinselliğin Tarihi, Çev. H. U. Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault M. (2011a). Entelektüelin Siyasi İşlevi/ Seçme Yazılar 1, Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ferda Keskin, ed. Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011b). Toplumunu Savunmak Gerekir. (Ş. Aktaş, Çev.) İstanbul: YKY.
- Freden, M. (1998). "Is Nationalism a Distinct Ideology?" *Political Studies*, XLVI, 748-765.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin Yorumlanması*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Gellner, E. (2018). *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev: Büşra Ersanlı, G. Göksu Özdoğan, 3.baskı, İstanbul: Hil Yayınları.
- Goloğlu, M. (2024). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi III: Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, 4.baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gökmen, Ö. (2006). "Tek Parti, Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nde Muhafazakâr Yönelimler", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, cilt 5, (der) Taml Bora-Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları, s.132-136.
- Gramsci, A. (2007). *Hapishane Defterleri* (Çev. Adnan Cemgil): İstanbul: BelgeYayınları.
- Greenfeld, L. (2017). *Milliyetçilik Modernite'ye Giden Beş Yol İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya ve Amerika Örnekleri*. Çev: A. Yılmaz. İstanbul: Alfa Araştırma Yayınları.
- Gülsunar, E. (2015). *Kemalizm ve Jakobenzim*. İstanbul: Yordam Yayınları.
- Gültekin, A. K. (2014). 'Erken Cumhuriyet Döneminde Antropoloji ve Irkçılık: Malûl Bir İlişki Hakkında Notlar', Sayı:295 Teori, Ağustos, s.40-57.
- Gür F. (2014) *Erken Cumhuriyette Siyaset, Propaganda, Sanat ve Ulusun İnşası*, *Sosyoloji Dergisi*, 31-32.

- Güven, D. (2005). *6-7 Eylül Olayları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2003). *İmparatorluk*, çev. A.Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Heper, M. (2015). *Türkiye’de Devlet Geleneği*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Heywood, A. (2011). *Siyaset*. (çev. B. Kalkan). Ankara: Adres Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2014). *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*. (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hrosh, M. (1995). "National Self Determination from a Historical Perspective", Ed. Sukumar Periwal, *Nations of Nationalism*. Oxford U.K: Oxford University Press,
- Hrosh, M. (2011). *Avrupa’da Milli Uyanış, İletişim Yayınları: İstanbul*.
- Hülür, H. ve Akça, G. (2007). *İmparatorluktan Cumhuriyete Siyasal Bütünlük ve Ulusalçılık Söylemi*. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (22), 311-335.
- İnan, A. (1947). *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnsel, A. (1998). "Türkiye Resmi İdeoloji Yaptırımcı ve Bütüncüdür", *Birikim*, 105-106: 20-23.
- İnsel, A. (2005). *Türkiye Toplumunun Bunalımı*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Jacoby, T. (2021). *Faşizm, Medenilik ve Türk Devletinin Krizi*, Der. G. Çeğin, İ. Şirin, *Türkiye’de Siyasal Şiddetin Boyutları içinde*, İstanbul: İletişim Yayınları, 225-248.
- Jaffrelot, C. (1998). *Bazı Ulus Teorileri. Uluslar ve Milliyetçilikler*, 54-65.
- Kahraman, H. B. (2008). *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-1 Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar* (1. baskı). İstanbul: Agora Kitaplığı.

- Kahraman, H. B. (2010). Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-2 1920-1960 (2. baskı). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kakışım, C. (2016). Nihal Atsız'ın Kemalizm Eleştirisi ve Bu Eleştirinin Nedensel Çözümlemesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(8), 2624-2639.
- Karamağaralı, H. (1951). "Misak-ı Millî ve Kıbrıs Meselesi", Sayı:24, Orkun, Mart 1951, s. 5.
- Karaömerlioğlu, M. A. (2019). "Tek Parti Döneminde Halkçılık", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm içinde, A. İnel (ed.), Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları, s.272-283.
- Karpat, K. H. (2010). Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kartal, F. (2010). "Dışlayıcı Bir Kurum Olarak Yurttaşlığın Evrimi: Polis'ten Küresel Düzene.", (Ed.) F. Kartal Yurttaşlık Tartışmaları: Yeni Yaklaşımlar içinde (s.11-56), Ankara: TODAİE, NO:357.
- Kaya A. ve Yavuz Y. S. (2024). "Erken Cumhuriyet Döneminde Ulus İnşası: Habersiz Bir Kimlik," Felsefelogos. 83. s. 47-64.
- Kayalı, K. (2001). Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaynar, M. K. (2017). "Yetmişler Türkiye'si'ne Altmışlı Yıllardan Bakmak", Türkiye'nin 1960'lı Yılları içinde, M. Kaan Kaynar (haz.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kazancıgil, A. (2019). Anti-emperyalist Bağımsızlık İdeolojisi ve Üçüncü Dünya Ulusçuluğu Olarak Kemalizm. A. İnel içinde, Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Kemalizm (Cilt 2, s. 235-246). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kazgan, G. (2006). Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi. (3. Baskı) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Kılınç, N.T. (2006). Disiplin ve Güvenlik Düzeni Militarizm ve Milliyetçilik, Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Temmuz-Ağustos-Eylül 2006.
- Kızak, E. B. (2021). “3 Mayıs Irkçılık Turancılık Davasına Türkiye’deki Alternatif ve Sol Perspektiften Bakışlar” Milli Mecmua, Sayı: Mayıs-Haziran 2021 s.156-174.
- Kızılkaya, O. ve İlyas, A. (2013). Osmanlı’dan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Solidarist Korporatizmin Türk Sosyal Hayatına Yansıması, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, (8/11), 203-217.
- Koçak, C. (2013). “Siyasal Tarih (1923-1950)”, Türkiye Tarihi -4-Çağdaş Türkiye (1908-1980), Yay. S. Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi, ss.127-211.
- Koçak, C. (2017). Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945), c. II, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Koçak, C. (2020). “Kemalist Milliyetçiliğin Bulanık Suları”, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, Cilt 4, İstanbul: İletişim Yayınevi, s. 37-43.
- Kohn, H. (1945). The Idea of Nationalism: A Study in its Origins and Background. New York: The Macmillan Company.
- Köker, L. (1995). Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köker, L. (2019). “Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2 Kemalizm, (Ed. A. İnsel), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kymlicka, W. (2001). *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*. Newyork: Oxford University Press.
- Landau J. M. (1999). Pantürkizm, Çev. M.Akın, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

- Lemke, T. (2013). Biyopolitika, çev. U. Özmakas, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Levi-Strauss, C. (1997). Irk, Tarih ve Kültür. çev. I. Ergüden Haldun Bayrı vd. İstanbul: Metis Yayınları.
- Lewis, B. (1993). Modern Türkiye'nin doğuşu (M. Kırathı, çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Maksudyan, N. (2021). Türklüğü Ölçmek-Bilimkurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliğinin Irkçı Çehresi 1925-1939, 4.Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- Manisalı E. Kapitalist ve Sosyalist Devrimlerin Yarattığı İnsan; Atatürk, <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/erol-manisali/kapitalist-ve-sosyalist-devrimlerin-yarattigi-insan;-ataturk-5883> (Erişim Tarihi:21/09/2023)
- Mazıcı, N. (2019). “27 Mayıs, Kemalizmin Restorasyonu Mu?”, A.İnsel (Ed.), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt-2:Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları, s.555-569.
- Meşe, E. (2017). Komünizmle Mücadele Dernekleri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Miles, R. (2000). Irkçılık. (Çev: S.Yaman). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Mumcu, U. (2019). 40’ların Cadı Kazanı. Ankara: Uğur Mumcu Vakfı.
- Nagel J. (2013) “Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik”, Vatan, Millet, Kadınlar içinde, A. Altınay [ed], Ankara: İletişim Yayınları, s.79.
- Nairn T. (2015). Milliyetçiliğin Yüzleri – Janus’a Yeni Bir Bakış. çev. S.Kırdar ve M. Ratip, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (1993) Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Orkun, “Türkler Kore’de”, Orkun, Sayı:11, 15 Aralık 1950, s.5

- Ozan, E. D. (2015). İki Darbe Arasında Kriz Sarmalı. İçinde Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat, Yayına Hazırlayan: Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu. İstanbul: Yordam Kitap, ss. 663-753.
- Örnek, C. (2015). Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı, Antikomünizm ve Amerikan Etkisi, İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Özbek, S. (2024). "Kuruluş Dönemi Milliyetçi Teorisyenler ve Cumhuriyet'in İdeoloji Sorunu," Felsefelogos, 83, 65-88.
- Özdemir H. (2013). "Siyasal Tarih (1960-1980)", Türkiye Tarihi -4-Çağdaş Türkiye (1908-1980) içinde, Yay. S. Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi, ss.227-293.
- Özdoğan, G. G. (2019). "Turan"dan "Bozkurt"a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946) 5.B. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkazanç, A. (2017). Cumhuriyet Döneminde Siyasal Gelişmeler: Tarihsel Sosyolojik Bir Değerlendirme. 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim, Der. Faruk Alpkaya ve Bülent Duru, ss. 71-105. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Özkırmı, U. (1999). Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Özkırmı, U. (2010). "Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar Eleştirel Bir Müdahale", Çev. Y. Başak, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özkul, Y. E. (2019). Akademik Literatürde Türk Tarih Tezi Sorunsalı, İzmir Sosyal Bilimler Dergisi/İzmir Journal of Social Sciences, Cilt/Volume 1, Sayı/Number 1, Haziran/June 2019; Sayfa/Pages 38-50.
- Özman, A. ve Aslı, Y.Y. (2012). "Anti-komünist Fanteziler: Doğa, Toplum, Cinsellik", İ. Kerestecioğlu ve G. Öztan (Der.), Türk Sağı: Mitler Fetişler Düşman İmgeleri, (İstanbul: İletişim Yayınları), s.105-135.

- Öztañ, G. G. (2012). Türk Sağında Devlet Fetiřizmine Dair. İ.Ö. Kerestecioğlu ve G.G. Öztañ (Ed.), Türk Sağı Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, s.425-458.
- Öztañ, T. (2012). “Öfkeyi Çizmek: Milliyetçi Tahayyülde Düşman Portreleri”, İ. Kerestecioğlu ve G. Öztañ (Der.), Türk Sağı: Mitler Fetişler Düşman İmgeleri, (İstanbul: İletişim Yayınları), 137-167.
- Öztürk M.O. (2018). “Hüseyin Nihal Atsız’ın Devlet Şuuru ve İstikbaldeki Devlet Tasavvuru”, Milli Mecmua, Sayı:01 Ocak- Şubat 2018 İstanbul: Ötüken, s.272-283.
- Parla, T. (1991). *Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, cilt 2*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, T. (1995). *Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP’nin Altı Oku, cilt 3*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Peker, R. (1935). *İnkılab Dersleri Notları*, Ankara: Ulus Basımevi.
- Poulton, H.(1999). Silindir Şapka Bozkurt ve Hilal. Çev. Yavuz Alogan. İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Renan, E. (2012). «Millet Nedir?» *Milletler ve Milliyetçilikler* içinde, der. Mümtazer Türköne. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Sabbagh D. (2010). “Milliyetçilik ve Çokkültürlülük”, *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar*, (Editörler: Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot), (Çev. D. Çetinkasap), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 131-147.
- Sançar, N. (1951). “Türk Aleminde Türklük Şuuru”, *Orkun*, Sayı:37, Haziran 1951, s. 3-4.
- Sançar, N. (1965). “Sabahattin Ali Hakkında”, *Ötüken*, Sayı: 23, Kasım 1965, s. 3.
- Sassoon A. S. (1991). “Hegemonya” T. Bottomore (der.), içinde, *Marksist Düşünce Sözlüğü*, çev. M. Tuncay, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 261-263.

- Savran, S. (2024). “Cumhuriyetin Krizinin Tarihî ve Güncel Nedenleri” 100 Yıl Sonra Türkiye Cumhuriyeti, G. Atılğan (ed.) içinde. İstanbul: Yordam Kitap. 17-52.
- Schmitt, C. (2006). Siyasal Kavramı. (Çev. E. Göztepe) 1. bs. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sertel, Z. (2001). Hatırladıklarım, 5.bs., İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Sertkaya, O.F. (2017). Hüseyin Nihal Atsız, Hayatı ve Eserleri. Atsız Armağanı I. içinde Haz. E.Güngör, M. Kafalı, Osman F. Sertkaya. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Shils, E. (1957). “Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties: Some Particular Observations on the Relationships of Sociological Research and Theory”. The British Journal of Sociology, 8 (2), 130-145.
- Smith, A. D. (1994). Millî Kimlik, çev. Bahadır Sina Şener, 1. bs., İstanbul:İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (2002). Küreselleşme Çağında Milliyetçilik, İstanbul: Everest Yayınları.
- Smith, A.D. (2013). Milliyetçilik, Ankara: Atıf Yayınları.
- Somersan, S. (2004). Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sümer, Ç. (2024). “Bir Cumhuriyet Tartışması: Burjuva Devriminin Uluslararası ve Tarihsel Bağlamı” 100 Yıl Sonra Türkiye Cumhuriyeti, Gökhan Atılğan (ed.) içinde. İstanbul: Yordam Kitap. 163-190.
- Şener, M. (2015). “1923-1945: Burjuva Uygarlığının Peşinde”. G. Atılğan, C. Saraçoğlu ve A. Uslu, (Haz.), Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat içinde (195-339). İstanbul: Yordam Kitap.
- Şit B. (2008). “Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış”, TBB Dergisi, Sayı 76.
- Tamer, A. (2011). Muhayyel Komünizm: Türk Sağının Anti-Komünizm Propagandası. Doğubatı, 91-114.

- Taml, B. (2009). "Türkiye'de Faşist İdeoloji" Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Dönemler ve Zihniyetler, Cilt 9: Dönemler ve Zihniyetler. Ömer Laçiner (ed.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 349-369.
- Taşkın, Y. (2006). "Muhafazakarlığın Uslanmaz Çocuğu: Reaksiyonerlik", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakarlık içinde, T. Bora, M. Gültekingil (ed.), Cilt 5, İstanbul: İletişim Yayınları. s. 187-215.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2003). Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Thomas, P. (2012). "Gramsci'de Diyalektik Hegemonya" R.Caner (Çev.). Felsefelogos. Sayı: 48, s. 11-17.
- Thompson, J. B. (2013). İdeoloji ve Modern Kültür Kitle İletişim Çağında Eleştirel Toplum Kuramı. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Timur, T. (2013). Türk Devrimi ve Sonrası 1919-1946. Ankara: İmge Kitapevi.
- Timur, T. (2013). Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş. 3. Baskı, İmge Kitabevi: Ankara.
- Toprak, Z. (2010). "Erken Cumhuriyet'in Bilimi: Antropoloji Türkiye'de Fizik Antropolojinin Doğuşu". Toplumsal Tarih, 204, 26-33.
- Toprak, Z. (2021). Cumhuriyet ve Antropoloji, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tunçay, M. (1981). Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1946). Ankara: Yurt Yayınları.
- Türkay, M. (1998). "Türkiye'de Egemen İdeoloji-Resmî İdeoloji Eleştirisine Bir Yaklaşım", Birikim, 105-106, 50-56.
- Türkmen, S. (2012). Hegemonya ve Güç. Felsefelogos, 44, 176-180.

- Uslu, A. (2015). Hür Dünyanın Saflarında. İçerisinde Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat. Der. G. Atılğan İstanbul: Yordam Kitap, ss. 341-386
- Ünder, H. (2019). Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü. A. İnel (Ed.), içinde, Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Kemalizm (Cilt 2, s. 138-155). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ünlü, B. (2022) Türklük Sözleşmesi, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ünüvar, K. (2020). "Ziya Gökalp", Tanıl Bora ve M. Gültekin (Ed.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 28-35.
- Üstel, F. (2015). Vatandaşlık. G. Atılğan ve E. A. Aytekin (Ed.), Siyaset bilimi: Kavramlar, ideolojiler, disiplinler arası ilişkiler içinde (123-135). İstanbul: Yordam Kitap.
- Wihtol De Wenden, C. (1998). "Ulus ve Yurttaşlık: Hem Rakip hem Ortak", Uluslar ve Milliyetçilikler, J. Leca (Ed.), (Çev: Siren İdemen), İstanbul: Metis Yayınları, s. 39-48.
- Yanıkaya, B. (2009). "Gündelik Hayatın Suretinde: Öteki Korkusu, Görsel Şiddet ve Medya". B. Çoban (Der.), Medya Milliyetçilik Şiddet, (İstanbul: Su Yayınları), 11-27.
- Yaşlı, F. (2019). Antikomünizm, Ülkücü Hareket, Türkes. İstanbul: Yordam Kitap.
- Yaşlı, F. (2020) "Kinimiz Dinimizdir" Türkçü Faşizm Üzerine Bir İnceleme. Ankara: Yordam Kitap.
- Yaşlı, F. (2024) "Yeni Bir Paradigma mı? Sınıfsızlığın Sürekliliği Olarak Post-Post Kemalizm" 100 Yıl Sonra Türkiye Cumhuriyeti, Gökhan Atılğan (ed.) içinde. İstanbul: Yordam Kitap. 245-264.

- Yeğen, M. (2019). *Kemalizm ve Hegemonya*. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce cilt 2 Kemalizm (9. Baskı, s. 56-74)* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yerasimos, S. (2013). “Erken Cumhuriyet”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Der: I. C. Schink ve E. A. Tonak. İstanbul: Belge Yayınları, ss.119-173.
- Yeşilkaya, N. G. (2019). *Halkevleri*. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Cilt 2 Kemalizm (9. Baskı,)* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 113-118.
- Yetiş, M. (1996). *İdeolojik Hegemonya Sorunsalı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal
- Yetiş, M. (2009). Gramsci ve devletin iki görünümü. *Mülkiye*, 33(264), 129-153.
- Yıldırım, S. (2012). “Nefretin ve Korkunun Rengi: Kızıl”, İ. Kerestecioğlu ve G. Öztan (Der.), *Türk Sağı: Mitler Fetişler Düşman İmgeleri*, (İstanbul: İletişim Yayınları), s.47-73.
- Yıldız A. (2001) *Ne Mutlu Türküm Diyebilene Türk Ulusal Kimliğinin Etno Seküler Sınırları: 1919-1938*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yurtsever, H. (2024). “Burjuva Devrimi, Cumhuriyet ve Türkiye Deneyimi” 100 Yıl Sonra *Türkiye Cumhuriyeti*, G. Atılğan (ed.) içinde. İstanbul: Yordam Kitap. 191-218.
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2019). *Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları*. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce cilt 2 Kemalizm* içinde. (9. Baskı) İletişim Yayınları. s. 44- 55.

ÖZET

TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA KEMALİST MİLLİYETÇİLİK VE İRKÇI- TURANCI MİLLİYETÇİLİK ARASINDAKİ HEGEMONİK İLİŞKİYİ TÜRKÇÜ DERGİLER ÜZERİNDEN OKUMAK

Türk siyasal yaşamında milliyetçilik olgusu, ulusal kimliğin inşası ve modernleşme sürecinde merkezi bir role sahip olmuştur. Cumhuriyetin kurucu ideolojisi olan Kemalizm, Türkiye'nin ulus devlet yapısının temel dayanaklarını oluşturmuş, modernleşme sürecinin yönlendirici unsuru olarak belirleyici olmuştur. Kemalist milliyetçilik, homojen bir ulus inşa etme hedefiyle hareket ederek, ulusal kimliğin tarihsel ve kültürel temellerine vurgu yapmış, milli birlik ve beraberlik söylemini ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte, Kemalist milliyetçiliğin hegemonik konumu, zamanla farklı milliyetçilik akımlarıyla karşı karşıya gelmiş ve bu durum, Türk siyasal düşüncesi içinde ideolojik bir çeşitlilik ve gerilim yaratmıştır. Bu bağlamda, İrkçı-Turancı milliyetçilik, Kemalizm'in öngördüğü ulusal kimlik anlayışından ayrılarak, etnik ve kültürel temellere dayalı bir milliyetçilik türü olarak ortaya çıkmış ve Kemalizm'e karşı alternatif bir ideolojik konumlanma sergilemiştir. Bu çalışmanın temel amacı Kemalizm'in, kuruluşuna, varlığına, kökenine, toplumsal ortaklıklarına ilişkin geliştirdiği anlatıların resmi ağızlardan ifade edilen söylemler üzerinden çözümlenmesini amaçlamaktadır. *Atsız Mecmua*, *Orhun*, *Orkun* ve *Ötüken* gibi Türkçü dergiler, bu iki milliyetçi anlayışın ideolojik gerilimlerini ve hegemonya mücadelelerini yansıtan önemli yazılı kaynaklardır.

İrkçı-Turancı milliyetçilik ile Kemalizm arasındaki hegemonik ilişkinin yazılı kaynaklar üzerinden izini sürmeye, temel pozisyonları belirlemeye, bu gerilimli ve besleyici ilişkiyi haritalandırmaya çalıştığımızda üç farklı pozisyon karşımıza çıkmaktadır: Kemalizm ile İrkçı-Turancı milliyetçilik arasında çatışmalı bir ilişki

olduğunu savunan çalışmalar yanında, Kemalist ideolojinin ırkçı ve etnisist bir boyut taşıdığını savunan çalışmalar bulunduğu gibi, Kemalizm ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasında geçişkenlik olduğunu savunan çalışmalar da mevcuttur.

Ancak, her üç pozisyonun da Irkçı-Turancı milliyetçilik ile Kemalizm arasındaki gerilimli ve besleyici ilişkiyi tek boyutlu ve bütüncüllükten uzak bir perspektifle kurguladığı görülmektedir. Mevcut haliyle üç pozisyonunda kendi bünyesinde bir takım eksiklikleri barındırdığı söylenebilir. Ben bütün bu tartışmaların ötesinde Kemalizm ile Irkçı-Turancı milliyetçilik arasındaki hegemonik ilişkiyi şöyle tanımlıyorum: Kemalizm sıradan bir siyasal akım olmanın ötesinde yeni bir toplumsal düzenin savunusunu içermektedir. Özünde bütünlüklü bir iç tutarlılıktan yoksun ancak; devletle ilgili bir görüngü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden amorf bir yapıdadır. Kemalizm toplumsal düzenin yeniden üretiminde kendisi için hangi ideolojik pozisyon gerekiyse onu öncelemektedir. Kendi toplumsal hegemonyasını karşıt hegemonik akımları gerektiğinde soğurarak ve hareket alanı sağlayarak, gerektiğinde de dışlayarak kurmaktadır. Buna karşın Irkçı- Turancı ideoloji siyasal konumlanışı itibariyle daha belirgin ve bütünlüklü bir pozisyonda yer almaktadır. Kemalizm kendine yönelik bir meydan okuma ortaya çıktığında siyasal alana çeki düzen verirken kimi zaman Irkçı-Turancı ideolojinin belli niteliklerini soğurarak kendine eklemekte kimi zaman da dışlamaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın ana sorunsalı, söz konusu dergilerde ön plana çıkan ideolojik temalar üzerinden Irkçı-Turancı milliyetçilik ile Kemalizm arasındaki hegemonik ilişkinin, gerilim ve uzlaşma dinamikleri içerisinde nasıl biçimlendiğini incelemektir.

Anahtar kelimeler: Hegemonya, Kemalizm, Kemalist Milliyetçilik, Irkçı-Turancı Milliyetçilik.

ABSTRACT

READING THE HEGEMONIC RELATIONSHIP BETWEEN KEMALIST NATIONALISM AND RACIST-TURANIST NATIONALISM IN TURKISH POLITICAL LIFE THROUGH TURKIST MAGAZINES

In Turkish political life, the phenomenon of nationalism has had a central role in the construction of national identity and the process of modernization. Kemalism, the founding ideology of the Republic, has formed the fundamental foundations of Turkey's nation-state structure and has been a determining factor in the modernization process. Kemalist nationalism, acting with the aim of building a homogeneous nation, has emphasized the historical and cultural foundations of national identity and brought the discourse of national unity and solidarity to the forefront. However, the hegemonic position of Kemalist nationalism has come face to face with different nationalist movements over time, and this has created ideological diversity and tension within Turkish political thought. In this context, Racist-Turanist nationalism emerged as a type of nationalism based on ethnic and cultural foundations, departing from the understanding of national identity envisaged by Kemalism, and exhibited an alternative ideological positioning against Kemalism. The main purpose of this study is to analyze the narratives developed by Kemalism regarding its establishment, existence, origins, and social partnerships through the discourses expressed by official sources. Turkist journals such as *Atsız Mecmua*, *Orhun*, *Orkun*, and *Ötüken* are important written sources reflecting the ideological tensions and hegemony struggles of these two nationalist understandings. When we try to trace the hegemonic relationship between racist-Turanist nationalism and Kemalism through written sources, to determine the basic positions, and to map this tense and nourishing relationship, we come across three different positions: In addition to studies that argue that there is a conflicting

relationship between Kemalism and racist-Turanist nationalism, there are studies that argue that Kemalist ideology has a racist and ethnicist dimension, and there are also studies that argue that there is a transition between Kemalism and racist-Turanist nationalism. However, it is seen that all three positions construct the tense and nourishing relationship between racist-Turanist nationalism and Kemalism from a one-dimensional and far from holistic perspective. It can be said that all three positions currently contain certain deficiencies. Beyond all these discussions, I define the hegemonic relationship between Kemalism and racist-Turanist nationalism as follows: Kemalism, beyond being an ordinary political movement, includes the defense of a new social order. In essence, it lacks a holistic internal consistency, but it appears before us as a phenomenon related to the state. Therefore, it has an amorphous structure. Kemalism prioritizes whatever ideological position is necessary for itself in the reproduction of the social order. It establishes its own social hegemony by absorbing and providing space for action to opposing hegemonic movements when necessary, and by excluding them when necessary. In contrast, the Racist-Turanist ideology occupies a more distinct and integral position in terms of its political positioning. When a challenge to itself emerges, Kemalism organizes the political arena, while sometimes absorbing and incorporating certain characteristics of the Racist-Turanist ideology into itself, and sometimes excluding them. In this context, the main problematic of the study is to examine how the hegemonic relationship between Racist-Turanist nationalism and Kemalism is shaped within the dynamics of tension and compromise through the ideological themes that come to the fore in the journals in question.

Keyword: Hegemony, Kemalism, Kemalist Nationalism, Racist-Turanist Nationalism.